Studia Wesprimiensia

TANULMÁNYOK
A TEOLÓGIA, A NEVELÉSTUDOMÁNY-PEDAGÓGIA
ÉS A SZOCIÁLIS TANULMÁNYOK
TERÜLETEIRŐL

A Veszprémi Érseki Főiskola
folyóirata

KÜLÖNSZÁM

XXII. évfolyam, 2021. I. szám

ISSN 1585-5754

Tanulmányok a teológia, a neveléstudomány-pedagógia
és a szociális tanulmányok területeiről
A Veszprémi Érseki Főiskola folyóirata
Megjelenik 2000-től évente egy alkalommal

Felelős kiadó:
Sebestyén József rektor

Főszerkesztő:
Sebestyén József rektor

Főszerkesztő helyettes:
Birher Nándor

Rovatszerkesztők:
Teológia: *Janka Ferenc*
Neveléstudomány, pedagógia: *Bognárné Kocsis Judit*
Szociális tanulmányok: *Leveleki Magdolna*

Technikai szerkesztő:
Trosits András

Cím:
8200 Veszprém, Jutasi út 18/2.
Tel.: 88/542-700; Fax: 88/542-726

Címlapkép:
Boldog Gizella Szeminárium, kápolna

Készült a Veszprémi Érseki Főiskola megbízásából
az OOK-Press Nyomdában
8200 Veszprém, Pápai út 37/A
Tel.: 88/425-260
www.ookpress.hu

Tartalom

SEBESTYÉN JÓZSEF
Lectori salutem – a főszerkesztő előszava 5

TEOLÓGIA

GARACZI IMRE
Végjáték és/vagy kezdet?
A szabadságelméletek XXI. századi perspektívái 9

HUSZÁR PÁL
Tudunk-e mindnyájan testvérek lenni? 33

SEBESTYÉN JÓZSEF
Az Ige erejével – a hitéleti képzőintézmények társadalmi szerepe 38

BALOG MÁRTA
Új alapítások, mozgalmak az Egyházban
mint egyházjogi, teológiai, spirituális kihívások 48

VERESS GÁBOR
A SZERETET ÚTJÁN
Mindnyájan testvérek c. enciklika útmutatása 68

BIRHER NÁNDOR
A jog, az erkölcs és a vallás együttműködése,
mint a civilizációk együttműködésének záloga 90

BERTALAN PÉTER
Globalizáció versus nemzetállam a járvány után?
Remény vagy reménytelenség? 107

CZAKÓ KÁLMÁN
Az ember útja a hit fényével megvilágított út
„szomjaztam és innom adtatok” Mt 25,35 116

SÁGHY ÁDÁM
A teológus és lehetséges társadalmi szerepe
Ghislain Lafont teológiájában. A keresztény
szabadság lehetséges olvasata. 130

ZÁMBÓ KÁROLY
A jogi, vallási és erkölcsi normák összefüggése és változása
korunk társadalmi változásainak fényében 144

SZTOJALOVSZKY BÉLA
„Magyar Lélek Út" projekt 153

KOVÁCS VIKTÓRIA
A jövő képlete. Összefüggések a modern tengeri
fuvarozói felelősség és a Polgári törvénykönyv kontraktuális
kárfelelősségi szabályai között 161

SZOCIÁLIS TANULMÁNYOK

ALBERT FRUZSINA
Apukám, a szociológus – Albert József életútja 187

HOMICSKÓ ÁRPÁD OLIVÉR
Szolidaritás és szociális gondoskodás 207

LEVELEKI MAGDOLNA
Változások egy falusi cigányközösségben
egy iparváros vonzáskörzetében, 1995-2019. 215

MAGVAS MÁRIA
Közös kutatások eredményei, emlékei 228

LÁDONYI ZSUZSANNA
Online tanítani?
Közoktatási és felsőoktatási tapasztalatok 238

MÉSZÁROS ATTILA
Kihívások a változó szakképzésben 253

SŐRÉNÉ BATKA ESZTER
Végrehajtás, kilakoltatás. Lehet másképp? 264

Sebestyén József

Lectori salutem – a főszerkesztő előszava

A Studia Wesprimiemsia XXI. évfolyama új fejezetet nyitott főiskolánk tudományos periodikájának húszéves történetében, új innovációs irányokat jelölt ki a 2021 szeptembere óta Veszprémi Érseki Főiskola néven működő, markánsabb térségi szerepre törekvő, kis intézményünk számára.

A Studia immár nemcsak a teológia tárgykörében született tanulmányok és a helyi társadalomtudományi kutatások, szociológiai vizsgálatok eredményeit ismertető elemzések kötete, hanem a *humánbölcseleti kultúra*, a *keresztény antropológiai* tudás és műveltség megszilárdítására is vállalkozó nevelés- és társadalomfilozófiai irányzatok, eszmerendszerek és törekvések gyűjteménye – és reményeink szerint ösztönzője –, olyan társadalmilag is hasznosítható alap- és empirikus kutatások eredményközlője, amelyek közvetlenül tudnak hasznosulni az Egyházban és a kisebb-nagyobb társadalmi alrendszerekben.

A 2020. évi irányváltás mottóját, fő üzenetét a globális rendszerek sebezhetőségének felismerése miatt paradigmaválságban vergődő ember képe és a tudományos közgondolkodás útkeresése hatotta át. 2020 óta nem kérdés, hogy újra kell értelmezni a tudomány és az oktatás társadalmi, gazdasági szerepét. A Veszprémi Érseki Főiskolának – mindamellett, hogy felsőoktatási intézmény – szellemi műhelynek is kell lennie, amely képes érdemi válaszokat adni a globálissá vált járványügyi kataklizmára, valamint a fejlett társadalmakat sújtó migrációs hullámok okozta kulturális, szociális, morális és gazdasági kérdésekre.

A Studia Wesprimiensia 2021. évi különszámának fő sodra a hatalom és a szeretet, a szabadság dinamikájának interdiszciplináris vizsgálata. A kötet a véges hatalmat szerető embert állítja szembe a

szeretet hatalmával és az emberi szabadság transzcendens, egyetemes jelenségével.

A teológiai rovat etikai, erkölcsi, vallási és jogi kontextusban vizsgálja a hatalom és a szeretet oppozícióját, a társadalmi változások és a normarendszerek átalakulásának összefüggéseit, és betekintést nyerünk a keresztény szabadság alaptéziseibe, társadalmi összefüggéseibe. A kötet szerzői többek között olyan alapkérdésekről értekeznek, mint a teológus lehetséges társadalmi szerepe vagy egy hitéleti képzőintézmény társadalmi funkciója, a különböző szabadságelméletek XXI. századi perspektívái vagy a jog, erkölcs és vallás együttműködésének dimenziói.

A szolidaritás és a szociális gondoskodás témakörére épülő vizsgálat interdiszciplináris megközelítésben elemzi az ellátórendszerek társadalmi hasznosságát.

A szociális tanulmányok rovat bevezető írása főiskolánk társadalomtudományi nyitását előmozdító oktatójának és kutatójának, Albert József főiskolai tanárnak, tanszékvezetőnek az életútját mutatja be. Ebben a rovatban is megjelenik a praxis, a társadalmi hasznosulás olyan témák vizsgálata révén mint az online oktatás, a szakképzés változó rendszerének elemzése. Az olvasó megismerheti azokat a longitudinális tanszéki kutatásokat, amelyekben Albert József tanár úr meghatározó vezető szerepet vállalt.

A *Studia Wesprimiensia* különszámában is olyan tanulmányokat, írásokat közlünk, amelyek az identitásválsággal terhelt világban stabil pontot, értékreferenciát és használható tudást közvetítenek.

TEOLÓGIA

Garaczi Imre

Végjáték és/vagy kezdet? A szabadságelméletek XXI. századi perspektívái

A XXI. század elején a globális-tehnikai-monetáris világ teremtette új helyzetben minden eddiginél is fontosabb figyelemmel követnünk, értelmeznünk a szabadság-fogalom autonómia- és autoritás mozzanatait, mert a felvilágosodás korától megfogalmazott szabadságfilozófiák érvényei – a jelenlegi üzleti-marketing-trend-világ manipulációi miatt – kérdésessé váltak.

Mindenesetre, ha e fontos fogalom kibontásához a formális logika alapján a kauzalitás elvét vesszük alapul, máris falakba ütközünk. Feltételezzük ugyanis azt, ha az okok rendszere ismert számunkra, egyértelműen következtethetünk az okozatra. A történelmi gyakorlat viszont azt mutatja, hogy ez a logikai törvény soha nem volt eredményesen alkalmazható a maga egyszerűségében. Nem vagyunk ugyanis abban a helyzetben, hogy bármikor is megismerhetnénk az adott szituációhoz, mint következményhez vezető összes tényezőt. Arendt szerint Kant tette a legtöbbet e kérdés megvilágítására: „… mégpedig azzal a belátásával, hogy a szabadság nem megragadhatóbb a belső érzékelés számára, és a belső tapasztalat révén, mint azon érzékeink számára, amelyekkel a világot megismerjük és megértjük. Hogy a természetben és a világegyetemben kauzalitás működik-e vagy sem, az természetesen az értelem olyan kategóriája, melynek révén az elrendez minden észleletet, bármilyen természetűek legyenek is, s ekképp teszi lehetővé a tapasztalást."[1] Ebből fakad a gyakorlati szabadság és az elméleti

1 Hannah ARENDT: *Múlt és jövő között. Nyolc gyakorlat a politikai gondolkodás terén.* Osiris

nem-szabadság antinómiája, amely nem elsősorban a tudomány és az etika kettősségében jelenik meg, hanem a mindennapi élet tapasztalati világa tekinthető forrásnak. Fontos itt visszapillantanunk a tudományt és a filozófiát megelőző gondolkodásmódra, mert – Arendt logikáját követve – széthullani látszik az a szabadságérzet, amelyben szabadon cselekvő módon végrehajtva indítékainkat, a létrejött cselekvés kétfajta oksági rend szorításában áll. Az egyik a belső indíték, a másik a külső világ reánk ható kauzalitása.

Ennek a problémának a megoldására konstruálta meg Kant a „Tiszta ész" és a „Gyakorlati ész" kettősséget, ahol az utóbbiban válik fő motívummá a szabad akarat kérdése. Egyetlen politikai filozófia sem kerülheti meg a szabadság kérdésköreinek értelmezését. Ennek oka az lehet – Arendt olvasatában –, hogy a szabadság eszméje a politika világából az akaratba helyeződött át. Ennek jele, hogy a szabadság problémája vált a metafizika nagy alapkérdései közül a legkevésbé vizsgált területté. Természetesen a szabadsághoz való viszony feltárásának igénye a különféle történeti korok mindennapjaiban általában jelen volt. A modernség világában viszont bármely politikai filozófiai probléma vizsgálata a szabadság kérdéséhez vezet. Ha másként nem, az egyének számára mindig is aktualitás volt a szabadság belső érzetének igénye. A külső kényszerek hatása a belső világban megfogalmazódott szabadság-képekben oldódott fel.

Arendt részletesen elemzi ezzel kapcsolatban a bensőségesség világát, ahol a külső hatalom kényszerei ellensúlyra tehettek szert. A bensőségesség tere mindig a külső világ hatásaival kapcsolatban fogalmazható meg. Ebből fakadhat a zsarnoki és diktatórikus hatalmak azon vágya, hogy rendszerint igényt tartanak az egyének belső világának kontrolljára is. Ennek igazolására idézi fel Arendt Epiktétosz kijelentését, hogy „…szabad az, aki kívánsága szerint él", s ez az állítás egyértelműen vezethető vissza Arisztotelészre: „A szabadság pedig az,

Kiadó-Readers International, Budapest, 1995. 152. o. Fordította: MÓDOS Magdolna (A továbbiakban: ARENDT).

amikor mindenki azt teheti, ami neki tetszik." Mindez azt mutatja, hogy Szent Ágoston szabadságelmélete előtt e fogalmat gyakorta a politikától függetlenül értelmezték. Tehát a külső értelemben alávetett helyzet ellentételeként fogalmazódott meg a szabadság érzetének belső igénye. Természetesen nem lehetséges az, hogy a szabadság komplex képét bárki is képes lenne érzékelni, ha a külső értelemben vett szabadság valamilyen szinten nem lett volna megélhető. [2]

Isaiah Berlin a szabadságnak két fogalmát különbözteti meg. „A szabadság politikai értelmei közül az elsőt (számos előzmény után) „negatívnak" fogom nevezni. A szabadság negatív értelme benne foglaltatik a következő kérdésre adott válaszban: Mekkora az a terület, amelyen belül a szubjektum – egy személy vagy személyek csoportja – számára megengedett vagy megengedhető, hogy megtegye, amit megtenni képes, vagy olyan legyen, amilyen lenni tud más személyek közbeavatkozása nélkül? A szabadság második értelmét, amit pozitívnak fogok nevezni, a következő kérdésre adott válasz tartalmazza: Mi, vagy ki a forrása annak a hatalomnak vagy beavatkozásnak, amely megszabhatja valakinek, hogy ezt és ne azt cselekedje, illetve ilyen és ne olyan legyen? A két kérdés világosan különbözik egymástól, noha a reájuk adott válaszok átfedhetik egymást." [3]

A negatív szabadság fogalma az egyéni élet területeinek lehetőségeit foglalja magában, s ezen belül egy ember számára azt jelenti, hogy cselekvéseinek mi a határa, hol találkozik a szabadságát korlátozó külső kényszerekkel. Berlin a felvilágosodás kori angol és francia gondolkodók művei alapján az egyéni autoritás mezsgyéit térképezi fel. Ebből származtatja a nyugati liberális társadalmak dilemmáit. „… amennyiben az egyéni szabadság egyike az ember végső céljainak, senkit sem foszthatnak meg tőle mások, főként pedig senki sem élvezheti szabadságát mások rovására. A szabadság egyenlősége; az adósságom

2 In: ARENDT 153. o.

3 In: Isaiah BERLIN: *Négy esszé a szabadságról.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990. 341-342. o. Fordította: ERŐS Ferenc és BERÉNYI Gábor. (A továbbiakban: Berlin).

visszafizetése annak, akinek egyedül köszönhetem szabadságjogomat, jólétemet, vagy kiművelődésemet; igazságosság a legegyszerűbb és legátfogóbb értelemben – ezek a liberális erkölcs alapjai. A szabadság nem az egyetlen célja az embernek."[4] Mindebből következik Berlin számára, hogy szükséges elhatárolni a modern társadalmakban az egyéni szabadságok minimális terét, annak érdekében, hogy az abszolút szabadság utópizmusához képest, reálisan legyünk képesek azonosulni az adott szabadság számunkra lehetőségként fennálló mértékével. Tehát a szabadságfok, az adott társadalomban, az egyén és hatalom közötti mérlegelv szerepét is betölti. Mindez szorosan összefügg a demokrácia és az önkormányzat kérdésével, hiszen bármely szabadság-fogalom érvényesülésének szükséges, hogy legyenek mindenki számára érvényes és elfogadott garanciái. Berlin számára a pozitív szabadság azt jelenti, hogy az ember, vágya szerint, a saját ura lehessen. Lényegét tekintve megállapíthatjuk, hogy a szabadság e két fogalma között nincs nagy különbség, és – konkrét történeti szituációkat vizsgálva – sok az átfedés. A különbözőség akkor válik világossá, amikor e két típus ellentétbe kerül egymással. Berlin itt szimbolikusan a negatív és pozitív szabadságot a szubjektum két fajtájaként jeleníti meg.

Ha Berlin fejtegetéseit összevetjük Arendt elméletével, akkor látható, hogy tulajdonképpen a negatív szabadság megfelel a bensőségesség fogalmának, míg a pozitív a külső hatalmi kényszereknek. Ezt az azonosságot vallja Giovanni Sartori is, aki szerint „Meg kell tehát különböztetni egyrészt a belső szabadságot, az akarat szabadságát, másrészt külső szabadságot, a cselekvés szabadságát. Az előbbivel a filozófia és az etika foglalkozik; az utóbbival a politika. Ez azt jelenti, hogy a politikai szabadság nem metafizikai, nem végső, nem mindent magában foglaló szabadság; hanem empirikus, specifikus és *gyakorlati* szabadság."[5]

A fentiekben jellemzett három XX. századi szabadság-értelmezés

4 In: BERLIN 348. o.

5 In: Giovanni SARTORI: *Demokrácia.* Osiris Kiadó, Budapest, 1999. 127. o. Fordította: SOLTÉSZ Erzsébet.

visszavezethető Benjamin Constant alapművére[6], amelyben a nagy francia forradalom történeti példáján keresztül veti össze az antik és a modern szabadságfelfogásokat. Kiemeli, hogy az ókorban a képviseleti rendszer hiánya teljesen más szabadságképeket tett követendővé, mint a modern világban. Egyedül az antik Róma tribunusai töltöttek be képviselői funkciót, amellyel a plebejusok érdekeit juttatták kifejezésre. A képviseleti rendszer teljes mértékben a modern kor gyakorlata. Összehasonlításában jelentőséget tulajdonít annak is, hogy míg az antik államok általában kis méretűek voltak, addig a modern világ esetében minél nagyobb egy ország területe, annál inkább csökken egy személy politikai lehetősége. Az összehasonlításban különleges jelentőséget tulajdonít a kereskedelemnek. Utal arra, hogy az ókori Athénban a virágzó kereskedelem nagyobb egyéni szabadságot biztosított, mint az olyan államokban, ahol ez kevésbé volt fejlett. Nyilvánvaló azonban az, hogy az athéni demokráciában a szabadságjogok csak a szabadon született polgárokra voltak érvényesek. A nők, a metoikoszok (betelepültek) és a rabszolgák teljesen ki voltak zárva e jogokból.

A régiek és a modernek szabadsága közötti legfontosabb különbség: „A mi szabadságunknak a magánfüggetlenség békés élvezetében kell állnia."[7] Ennek forrását Constant arra alapozza, hogy az antik világ polgárai politikai szabadságuk érdekében készek voltak hatalmas áldozatokat hozni, míg a modern kor embere számára, a kialakulóban lévő tömegtársadalomban, az egyén akarata jóval nehezebben juthat kifejezésre; majd így vonja meg a mérleget: „… nekünk sokkal jobban ragaszkodnunk kell egyéni függetlenségünkhöz, mint a régieknek. Az ókoriak ugyanis, amikor ezt a függetlenséget feláldozták a politikai jogokért, a kevesebbet áldozták fel a többért, de mi, ha hasonlóképpen áldozatot hoznánk, a többet adnánk oda a kevesebbért."[8]

6 Benjamin CONSTANT: *A régiek és a modernek szabadsága.* Atlantisz Kiadó, Budapest, 1997. Fordították: CSEPELI Réka, JANCSÓ Júlia, KISS Zsuzsa és RÉZ Pál. (A továbbiakban: CONSTANT).

7 In: CONSTANT 246. o.

8 In: CONSTANT 246. o.

Mindez összefügg azzal, hogy az antik polgárok a társadalomban megtestesülő hatalmat kísérelték meg felosztani egymás között, ez volt szabadságérzetük alapja, míg a modernek számára a szabadság olyan intézményes biztosítékokat ölel fel, amelyekkel a magánboldogságot szeretnék garantálni. Az egyéni akarat antik és modern politikai befolyásának összevetésére Constant felidézi azt az 1802-es franciaországi törvényt, amely bevezette az osztrakiszmoszt. A francia törvényhozók úgy vélték, hogy ezzel az intézménnyel erősíthetik a társadalom szabadságát, abban az értelemben, hogy a társadalomnak teljes mértékben létező a hatalma a polgárok felett. Constant megállapítja, hogy ez a közel két- és félezer éves intézmény a görög poliszokban hasznos lehetett ugyan, de a modern francia köztársaságban, ahol az egyes polgár befolyása elenyésző, semmiképpen sem lehet célravezető. Nem sokkal később vissza is vonták e törvényt. Constant szerint a római cenzúra hasonló szerepet töltött be, mint a cserépszavazás. Mindezek alapján az antik politikai intézmények gyökértelen átemelése modern körülmények közé, teljes mértékben hatástalan. Csak az egyén átfogó politikai szabadsága jelentheti a modern állam reális létét, ahol „A képviseleti rendszer nem egyéb, mint olyan módszer, amelyben azokat a feladatokat, amelyeket a nemzet nem tud vagy nem akar elvégezni, áthárítja néhány egyénre."[9] Ezzel összefüggésben Constant figyelmeztet arra is, hogy a modern szabadságra az a veszély leselkedik, hogy az egyéni függetlenség érzetének boldogsága arra indíthatja a polgárokat, hogy lemondjanak a politikában való aktív részvételről. Ez pedig nem szolgálja a köztársaság javát, mert a hatalom mindenkori birtokosai így kevesebb kontrollban részesülnek, s könnyebben elérhetik és érvényesíthetik akár egyéni céljaikat is. Constant azzal zárja gondolatmenetét, hogy az önkorlátozás és a hazafiság érzete alapján akkor lehetünk a köztársaság számára a leghasznosabbak, ha sikerül egyensúlyt kialakítani a szabadságjogok egyéni és intézményes rendjei között. Mindehhez az is szükséges, hogy az intézmények törődjenek a polgárok erkölcsi nevelésével.

9 In: CONSTANT 257. o.

Természetesen a polgárok közötti magán és közösségi érintkezésben nem mindenhol kell a szabadságfogalomhoz való viszonyt keresnünk. Például a családi közösségben, ahol a fenntartás az elsődleges szükséglet, nem a szabadságattitűd jelent prioritást, hanem a kölcsönös gondoskodás elve. Ugyanígy a korai despotikus társadalmakban sem valós a szabadságélménnyel szembeni magatartás, hiszen az alávetettség világában nem létezik a közösségi nyilvánosság tere. A szabadságról szóló diszkusszió csak olyan közegben jelenhet meg, ahol maga a politika teremt lehetőséget. „Vágy, akarat, remény vagy sóvárgás formájában persze továbbra is ott élhet az emberek szívében; az emberi szív azonban, mint mindannyian tudjuk, igen sötét hely, és bármi zajlik is homályában, az nemigen nevezhető bizonyítható ténynek. A szabadság, mint bizonyítható tény, valamint a politika egybeesnek és ugyanazon dolog két oldalaként kapcsolódnak egymáshoz."[10]

Erre reflektálva azonban Arendt számára a szabadság és politika összefüggése nem tekinthető egyértelműnek. Éppen a totalitarizmus jellemzése ürügyén érzékelteti, hogy háttérbe szorulnak a polgárjogok, a magánélethez való jog, sőt, a politika és szabadság egybeesése nagy kérdőjellé válik az egyének számára. Újra megfogalmazza azt a régi kérdést, hogy vajon abban az esetben, ha „… minél kevesebb a politika, annál több a szabadság?" Válaszában kifejti, hogy egy közösségben a szabadság fokát mennyire jellemzi a politikától való távolság, s ugyancsak milyen mértékben érvényesülhet a gazdasági élet, az oktatás, a vallás, a kulturális tradíciók, azaz a civil szféra számára a politikamentesség, vagyis a szabadság.

Felhívja a figyelmet arra, hogy ez a kérdés már a 17-18. századi gondolkodóknál is fontos szerepet töltött be, s a szabadságot legfőképpen a biztonság lehetőségével hozták összefüggésbe. Ezután rámutat arra, hogy a 19-20. században elmélyül a politika és szabadság közötti szakadék. Szétválasztja az életfolyamatokat és a szabadságot, az előbbi szerinte saját, belső szükségletei alapján működik, és a sza-

10 In: ARENDT 157. o.

badság nem a politika célja, hanem egyfajta marginális jelenség. A modern kor jellemzője, hogy a szabadság érdekében eltölt bennünket a bizalmatlanság a politika iránt. Arendt I. Károly vesztőhelyen elmondott beszédét idézi, amelyben megkülönböztetést nyer a személyes és politikai szabadság fogalma. Mindebből következik, hogy a modernek számára nem a szabadságvágy követeli a részvételt a politikai tevékenységben, hanem a bizalmatlanság érzete. Ennek egyik előképe a korai kereszténység gyakorlata, ahol az emberek úgy gondolták egyéni szabadságukat megvalósítani, hogy távol tartották magukat a politika világától. (Vita contemplativa). Ez felveti az egyéni és közösségi cselekvések indítékainak kérdését a szabadságról. Ebből fakad a tettekre irányuló akarat célja, és a valószerű következmények súlya. Itt az tekinthető mércének, hogy a cselekvés annyiban szabad, amennyiben mindezen túllépni képes. Arendt szerint a kérdés gyökere az intellektusban található meg, hiszen ez szólítja meg az akaratot, amely létrehozza a cselekvést. Itt figyelembe kell vennünk, hogy a különböző akarati alapokon indított cselekmények más és más körülmények és környezeti hatások közepette játszódnak le. A cél felismerésének ténye nem a szabadságra irányul, hanem arra, hogy jó vagy rossz ítéletet hoztunk. Arendt mindehhez hozzáteszi, hogy a cselekvés végrehajtásához szükséges hatalom nem elsősorban a szabadság kérdésének függvénye, mert alapvetően az erőtől vagy a gyengeségtől függ. Osztja Montesquieu véleményét abban, hogy a szabad cselekvés általában nem az intellektus és az akarat felügyelete alatt áll, ezért alapelvekre vezethető vissza. Ezek viszont nem tekinthetők belső indítékoknak, inkább a külső körülmények összefüggéseiből fakadnak. Ezek az alapelvek – például az egyenlőség, a becsület, az igazságosság, stb… - mindig a cselekvések során jöhetnek létre. Nevezhetjük ezeket erényeknek is. Ehhez azonban Arendt hozzáteszi azt, hogy ugyanígy a félelem, a gyűlölet és a bizalmatlanság is alapelvvé válhat. Így azonosul a cselekvés a szabadsággal: „Az emberek addig *szabadok* – ami nem azonos a szabadságra való képességgel –,

amíg cselekednek, és sem előtte, sem pedig utána; mert szabadnak *lenni* és cselekedni ugyanaz."[11]

Ezután a szabadság és a cselekvés fogalmi horizontjait kiszélesíti a kulturális összetevőkkel. Tekinthető-e a kormányzat, vagy bármely politikai forma műalkotásnak? Ha a politikum világát a műalkotást létrehozó művészet indítékaival vetjük össze, akkor a kettő egymás ellentéteként fogható fel. Arendt abban látja a határvonalat, hogy a műalkotást előállító ihlet és cselekvés független létezést feltételez, míg az állam, mint intézmény vonatkozásában ez nem jellemző, hiszen a valamikori létrehozó cselekedet továbbra is biztosítja fennállását. Az alkotófolyamatban a szabadság rejtve marad, magánjellegű, csak a mű az, ami a nyilvánosság számára kézzelfogható. Ettől eltérő az előadóművészek helyzete, hiszen az ő munkájukat a létrejövés folyamatában is figyelem kíséri.

Arendt értelmezésében a görög és római kor polgárainak politikához való viszonya teljesen más hozzáállást jelent, mint a modern emberéé. Ha ugyanis a görög polisz értelmében vizsgáljuk a politikát, akkor megállapíthatjuk, hogy a szabadság a világi közönség előtt a mindennapok számára élhető valóságot jelentett a szabadon születettek számára. Ebben a környezetben bármilyen cselekmény, jelenség politikainak számított, szemben a poliszon kívüli világgal. Arendt számára a szabadság nem elsősorban a cselekvés következménye, hanem inkább a gondolkodáshoz és az akarathoz tartozik. Itt arra utal, hogy egyetlen társadalom sem feltételezheti a tökéletes politikai szabadság megvalósítását, hiszen ez – nemcsak hogy utópisztikus feltételezés, de – egyenesen az emberi létezés szféráján kívül eső álom. Itt megkülönbözteti a vélemény és a cselekvés szabadságát. Ez az állítás tekinthető a liberalizmus egyik első alapelvének, azaz a szabadság fogalma száműzetésre ítélt a politikum köreiből. Ebből következik az a kijelentés, hogy elválasztandó a politikától a gazdaság világa. Gondolatmenetének végén a bátorság fogalmát elemzi a politikával összefüggésben. A

11 In: ARENDT 161. o.

nyilvánosság eszméje ellentétben áll a magánélet szférájával, hiszen a privát, családi létezés minden erejével az életfolyamatok biztonságát kell, hogy szavatolja.

A fenti koncepció a szabadság és a politikum kapcsolatáról alapvetően ellentmondásban áll a modern kor társadalomelméleteivel. Ennek egyik oka, hogy valójában a premodern intézmények és teóriák világához való visszatérés nem hozható szerves kapcsolatba a modern politika gyakorlatával. Ennek alapja, hogy a közösséget alkotó egyének a szabadságot elsősorban a politikán kívül vélik megvalósítani. Arendt azzal érvel, hogy ezzel szemben a görög és római antikvitás számára a szabadság politikai fogalom, s csak Szent Pál és Szent Ágoston nyomán vált filozófiai kérdéssé. Ekkor azonosították a szabadságot a szabad akarattal, s ennek megtapasztalására csak a magányos, önmagával vívódó ember képes. Arendt olvasatában e két fogalom egységesítése a hatalommal rendkívül káros, hiszen ez nem más, mint bármiféle szabadság tagadása. A szabadság megvalósítása ugyanis egy közösségben csak egyfajta mérlegelv alapján képzelhető el, ugyanis a közszféra szabadsága az egyes polgárok szabadságának korlátozásával érhető el. Arendt eloszlatja azt az illúziót, hogy akár a szuverenitás megléte, avagy nemléte mértéke lehet az emberek szabadságának, ugyanis éppen akkor nyílik meg a szabadság lehetősége, ha a szuverenitásról lemondanak. Napjaink politikai filozófiai irodalmának is az az egyik legnehezebb kérdése, hogy a klasszikus filozófia fogalmi rendszerével alapvető problémát jelent a szabadság és szuverenitás összefüggésének megértése.

Mindez szorosan hozzátartozik az igazságelméletek és a politika kapcsolatainak kérdéseihez. Ezt elemzi Arendt az *Igazság és politika* című esszéjében. „Vajon az igazság leglényege-e az, hogy tehetetlen s a hatalomé, hogy álnok?”[12] Megkülönbözteti a modern korra vonatkoztatva a tény- és észigazságokat, hiszen egy igazság sem eleve adott az ember számára, hanem a világ folyamatainak kölcsönösségei alapján,

12 In: ARENDT 165. o.

mint elmélet írható le. Arendt felidézi Platón gondolatát, miszerint az igazmondó élete veszélyben forog, majd hozzáteszi Lessing mondatát: „Mondja ki-ki azt, amit igaznak vél, de az igazságot magát bízzuk Istenre." Ezután, modern szerzők érveit felvonultatva, bizonyosodhatunk meg arról, hogy az igazság érvénye bármely korban vélekedés kérdése, s ítéletekben fejeződik ki, amelyek adott szituációk körülményei között nyernek elutasítást vagy elfogadást.

A modern kor egyik legfőbb jellemzője, hogy a tényigazságok világa szemben áll a politikáéval. E tényigazságok a közösséget alkotó emberek vélekedései alapján azonosíthatók, s az élet eseményeire, körülményeire vonatkoznak. A tények és vélemények kapcsolatait érdekek és érzelmek alakítják, s így jönnek létre a vélekedések különbségei. Egy igazság megfogalmazása legtöbb esetben csak közelítés lehet, hiszen a tények ismerete nem biztos, hogy mindenki számára azonos módon áll rendelkezésre. Nehezíti a helyzetet az, ha már magukat a tényeket, vagy akár csak egy részüket is kétségbe lehet vonni. A tények pedig a különféle értelmezések alapján vesznek részt a vélemények formálásában. Ez ahhoz a gyanúhoz vezet – Arendt megfogalmazásában –, hogy a politikum világa, alaptermészete szerint, hadakozik az igazság minden formájával. Ezáltal tűnik a tényigazságok melletti kiállás politikaellenesnek. Arendt álláspontja alapján az igazság a politika szemszögéből vizsgálva despotikus jellegű, hiszen a zsarnokság éppen az igazságok kisajátításából áll. A tény alaptermészete az, hogy semmiféle vitát nem enged meg, érvénye megfellebbezhetetlen. A politika számára a tényigazságok esetlegesek, s pillanatnyi érdek teremti meg egy tény politikai érvényességét. Természetesen, ennek ellenkezője is igaz. Arendt reprezentatív jellegűnek tartja a politikai gondolkodást. Ez mindig folyamatként írható le, hiszen különféle szempontok egyidejű vagy nem egyidejű figyelembe vétele szükséges.

A 20. századi igazságosság-elméletek közül F. A. Hayek a tényigazságoknak nem tulajdonít alapvető jelentőséget, hiszen nézete szerint rendkívül korlátozott az emberi racionalitás tere. Inkább a tényigaz-

ságokat mozgató normák és szabályok típusait tartja fontosnak. Elméletében az igazság nem tekinthető egy konkrét cél megvalósításának, hanem az igazság létrejöttének feltételrendszerét állítja a középpontba. Tehát nem az eredmény elérése jelenti a megvalósulást, hanem azoknak a körülményeknek az összessége, amelyekben lehetővé válik az igazság közelítése. Arra kell Hayek szerint a figyelmünket fordítani, hogy a jogi normák létrehozása során azok tartalmai valósághűek legyenek. Mindehhez a szabályok absztrakt formában jelennek meg, és céljuk az, hogy hosszú távon legyenek hatékonyak. Elméletének fontos alapelve, hogy a társadalom fejlődését spontán körülmények irányítják, és a tényigazságok igazolását az egymást követő nemzedékek hagyományozási rendje teremti meg. Hayek elsősorban a modern piaci rendszer körülményeire keres választ, módszertani háttere pedig játékelméletekre épül.

Ugyancsak átfogó igazságelméletet fogalmaz meg John Rawls[13], aki a társadalmi szerződések gondolatvilágára alapoz, és Kant jogfilozófiáját értelmezi a modernitás körülményei között. Koncepciója a kvalifikált egalitarianizmus, amelyben garantálni kívánja az egyének szabadságát és egyenlőségét, valamint szükségesnek tartja a vagyoni helyzetből fakadó egyenlőtlenségek megszüntetését. A tényigazság nála a racionális önérdeken alapul, ahol a kontrollt a közösség számára biztosított előnyök jelentik. Rendszerének utópizmusa az, hogy feltételezi a tömeget alkotó egyének erkölcsi fejlettségét, és a belátás azon képességét, amelyben megfelelő arányt tudnak kialakítani az egyén és a közösség érdekei között.

„Bármilyen kifinomult vagy jól felépített egy elmélet, ha nem igaz, el kell vetnünk vagy meg kell változtatnunk. Hasonlóképpen van ez a törvényekkel és az intézményekkel is: nem számít, mennyire hatékonyak vagy mennyire fejlettek, meg kell reformálnunk vagy el kell töröl-

13 John RAWLS: *Az igazságosság elmélete.* Osiris Kiadó, Budapest, 1997. Fordította: KROKOVAY Zsolt (A továbbiakban: RAWLS) A mű eredeti megjelenése: John RAWLS: *A Theory of Justice.* Cambridge, Massachussetts, 1971, The Belknap Press of Harvard University Press.

nünk azokat, ha igazságtalanok."[14] Rawls alaptétele a közösséget alkotó minden egyes polgárt felruház a sérthetetlenség elvével, s ennél még a társadalom egészének jóléte sem lehet fontosabb. Ebből következik, hogy egyesek szabadságát nem lehet feláldozni mások érdekében, de ugyanúgy, a kisebbség sem viselhet szenvedést a többség előnye miatt. Ehhez még hozzáteszi, hogy az igazságosság alapján biztosított egyéni szabadságjogok mindenki számára garantáltak, s nem lehetnek politikai alkudozások tárgyai. Ha mindezt a napi politika tükrében vizsgáljuk, akkor ez a szigorú elmélet erős túlzásnak tekinthető.[15]

Rawls elsősorban az igazságosság elveinek szerepét teszi mérlegre, s ehhez olyan társadalmakat feltételez, ahol a közösség tagjai az egymáshoz fűződő kapcsolataikban önkéntesen betartják a magatartási szabályokat. Az elméletnek az a fő célja, hogy lehetőleg mindenki javát szolgálja. Nyilvánvaló az a tény, hogy a társadalmat alkotó egyének és közösségek reális vagy irreális érdekellentétek alapján működnek. Minden érdekazonosság értelme az, hogy az elfogadott szabályok követése az egyének számára színvonalasabb élet megvalósítását tegye lehetővé, ellentétben azzal, ha mindenki pusztán önmaga próbálna meg érvényesülni. Az egyének szabálykövetésének egyik hátulütője, hogy általában a közösség bármely tagja céljai megvalósításához inkább több lehetőséget és teret kíván, mint kevesebbet. Képletesen szólva az előnyök elérésének lehetőségét kölcsönös akarat alapján kellene felosztaniuk egymás között az adott társadalmat alkotó polgároknak. „A társadalom (…) akkor jól berendezett, ha úgy van kialakítva, hogy nem csupán tagjai javát szolgálja, de hatékonyan szabályozza az igazságosság közös felfogása is. Ez két dolgot jelent: 1. az igazságosság bizonyos elveit mindenki elfogadja, és mindenki tudja, hogy mások is ugyanezt teszik; illetve 2. az alapvető társadalmi intézmények

14 In: RAWLS 21-22. o.

15 „Mindenesetre én azt kívánom megvizsgálni, alaptalanok-e az ilyen és hasonló meggyőződések, és ha nem, hát mi a magyarázatuk. Ehhez az igazságosság egy olyan elméletét kell kidolgoznom, amelynek fényében értelmezhetővé és értékelhetővé válnak a fenti kijelentések." In: RAWLS 22. o.

általában megfelelnek ezeknek az elveknek, és ezt általában ugyancsak mindenki tudja. Ebben az esetben is előfordulhat, hogy egyesek túlzott követelésekkel állnak elő, de azt mindenki elismeri, hogy az igények megítélésének van egy közös nézőpontja."[16]

Mindez feltételezi azt, hogy a közösség tagjai képesek közös igazságérzetet kialakítani, amely hozzájárul a társadalom megszilárdításához. „Azt is mondhatnánk, hogy a jól berendezett emberi egyesülésnek az igazságosság közös felfogása az alapokmánya."[17]

Rawls megállapítja, hogy a meglévő társadalmak általában nem olyan jól berendezettek ahhoz, hogy ezek az elvek maguktól értetődő módon juthatnának érvényre. Az egyének saját igazságérzetükre alapozva hozzanak létre közös igazságérzetet úgy, hogy a sajátjukat képesek legyenek a közös igazságérzet kontextusába helyezni. Tehát az esetlegesen eltérő egyéni igazságkritériumok ellenére kell megkeresni a kapcsolatteremtés módjait a közös igazságelv kialakításához. Arendt ennél jóval szkeptikusabb véleményt fogalmaz meg, amikor a kérdést a hazug és az igazmondó ember viszonyának tükrébe helyezi. Kiemeli, hogy a hazug mindig a tettek embere, az igazmondó pedig nem. Mindezzel Arendt azt véli bizonyítani, hogy az egyén hazugságra való hajlama szabadságának egyik igazolása. Ebből következik, hogy az igazsághoz való ragaszkodás nem tekinthető politikai erénynek, abban az értelemben, hogy valójában kevéssé járul hozzá a társadalom körülményeinek jobbításához. Ha mindenki hazudik, akkor az igazmondó válhat cselekvővé. Bonyolítja ezt az a rendszeresen előforduló körülmény, hogy az igazsággal kapcsolatos tények esetlegesek. Ebből fakad az, hogy a hazug számára mindig nagyobb lehetőségek nyílnak a tények formálásában arra, hogy azokat igaznak állítsa be. Ezáltal érheti el, hogy véleménye az igazmondóénál meggyőzőbbnek tűnjön. Arendt számára ez azért fontos, mert a modern tömegtársadalomban a politika egyik legfontosabb „feladata", hogy a tényeket és a róluk alkotott véleményeket manipulálja.

16 In: RAWLS 23. o.
17 In: RAWLS 23. o.

Ezt a tendenciát korunkban az információs társadalom széleskörű nyilvánossága és a piaci médiatechnikák csak fokozzák. Arendt Trockij esetét hozza fel példaként, aki miután megtudta, hogy kitörölték a bolsevik forradalom történetéből, sejthette, hogy befellegzett életének is. A hagyományos hazugság elsősorban az apró részletekre terjed ki, és nem lépett fel azzal az igénnyel, hogy a közösség egészét vezesse félre. Arendt ezt a gondolatmenetét azzal zárja, hogy az igazság általában vereséget szenved a mindenkori hatalommal szemben, ennek ellenére rendelkezik saját erővel, ugyanis a hatalom az igazságot elfedheti, eltitkolhatja, megmásíthatja ugyan, de semmivel nem helyettesítheti. Ennek az állításnak az érvénye egyaránt kiterjed az ész- és a tényigazságokra is. Tehát ha azt választjuk, hogy az igazság bajnokai leszünk, akkor a politika világán kívülre kell helyezkednünk. Ennek a magatartásmódnak természetesen megvannak a maga szabályai és korlátai.

Arendt és Rawls igazságosság-elméleteinek fő különbsége, hogy míg az előbbi a politikum világának egészére vonatkozó, addig az utóbbi szigorúan elhatárolt abban az értelemben, hogy az igazságosságnak főleg csak azokat az elveit vizsgálja, amelyek a fejlett társadalmakban valósulnak meg. Rawls igazságosság-elméletének alapvonalai szoros összefüggésben vannak a szabadságfogalomról alkotott nézeteivel. Ebben visszatekint Constant – a fentiekben már kifejtett – elképzeléseire, s ezzel kapcsolatosan azt vallja, hogy a fő kérdés nem az, hogy a modernek szabadsága értékesebb-e, mint a régieké, hanem az, hogy az emberi törekvésekben megfogalmazódó szabadság kritériumok közül, mint a gondolati, lelkiismereti, személyi, nem lenne helyes feláldozni azért a politikai szabadságért, amely a politikai ügyekben való egyenlő részvétel lehetőségét jelenti. Ebből következően a szabadság három alapkérdését állítja a középpontba: a szabad cselekvők világát, a szabadságot akadályozó és korlátozó jelenségek körét, valamint a szabadon megtehető és nem megtehető dolgokat. Mindezek alapján az alkotmányos és jogi korlátokkal kapcsolatos szabadságértelmezést tartja a kiindulópontnak. Erre vonatkozóan az intézmények szerkeze-

tét és a jogokat, valamint a kötelességeket biztosító rendszereket vizsgálja. A közösséget alkotó egyének számára sokféle szabadságesély létezik. Ennek alapformája az, hogy egy személy mikor dönthet úgy, hogy valamely dolgot megtesz, avagy tartózkodik annak megtételétől. Az egyenlő szabadságok korlátozásában az igazság két elvének figyelembe vételét tartja szükségesnek.

Az első elv két módon sérülhet a gyakorlatban. Az egyik, amikor a szabadság egyenlőtlen módon áll rendelkezésre a társadalom tagjai között, a másik, amikor a lehetséges kiterjedése jóval szerényebb a szükségesnél. Rawls intenciója szerint a polgári státust megjelenítő szabadságnak a közösség minden tagja számára teljes mértékben egyenlőnek kell lennie. Természetesen ez azzal is együtt jár, hogy figyelembe kell vennünk a különféle szabadságok egymással való összefüggéseit, kölcsönös hatásait. Kimondja azt, hogy létezik olyan eset, amikor az egyébként rendelkezésre álló szabadsággal csak korlátozottan vagy egyáltalán nem élnek, mert szegénységből vagy tájékozatlanságból kifolyólag nem tudnak róla, vagy nem értik. Számára itt az a legfontosabb, hogy e két elvből szerveződő szabadságot összhangba hozza az egyenlőséggel. Ennek két oldala van: egyrészt magát a szabadságot a polgári státus egyenlősége alapján garantált rendszer teszi lehetővé, másrészt az egyének és közösségek számára a szabadság érvényessége abban jelenik meg, hogy saját céljaikat e rendszer keretei között hogyan és miként képesek megvalósítani. Természetesen, bármennyire is képes az adott rendszer garantálni a szabadság egyenlő elosztásának módját, ez valójában az egyének szintjén szinte soha nem jelenik meg így. Ennek oka, hogy a közösség tagjai teljesen különböznek egymástól a vagyon, a tehetség, és a rátermettség alapján.

Ezután Rawls az egyenlő lelkiismereti szabadság kérdéskörét állítja a középpontba. Ennek alapja, hogy az egyének számára a vallási és erkölcsi szabadság sérthetetlen legyen. Ez a különféle kötelezettségek értelmezésében fejeződik ki. Itt fontos figyelembe vennünk azt, hogy ebben a kérdésben szorosan összefügg a társadalmi érdek latolgatá-

sa az egyéni vágyak teljesülésének esélyével. Így lelkiismereti alapon adott a különbség a hasznossági elv alapján gondolkodó és a pusztán morális elveket figyelembe vevő egyének között. Tehát az a lényeg, hogy egy polgár a lelkiismeretére alapozva végzi-e el az érdekszámítást, avagy azt teszi meg lelkiismeretévé.

A lelkiismereti szabadság további fontos eleme, hogy középpontjában a méltányosság eszméje áll, és ez szervezi az érveket az egyenlő szabadság megvalósításához. Ezzel kapcsolatban Rawls megemlíti Mill értelmezését, ami szerint a hasznosság elve bizonyos esetekben a szabadságra apellál. Mill ehhez a szabad intézmények három alapelvét fűzi hozzá: 1. amelyek szükségesek az emberi képességek és indítékok létrehozásához; 2. a szabadság intézményei nélkül az emberi választások nem alapulhatnának az ésszerűségen; 3. a közösség tagjai számára a szabad intézmények által biztosított élet előnyösebbnek tűnik. Rawls számára alapvetően meggyőzőnek tűnnek ezek az érvek, mégsem tartja elégségesnek annak igazolására, hogy mindenki egyenlő szabadságára megnyugtatást jelentsenek. Ehhez szorosan hozzátartozik a tolerancia és a közérdek problémája. Kifejti, hogy a lelkiismereti szabadság korlátozása a közhatalom által csak akkor elfogadott, ha egyébként a közrend védelme sérülne. Természetesen ennek érvelését a társadalom tagjainak el kell fogadniuk, azaz az egyének és az intézmények közös szerződése azon alapul, hogy a szabadság csak közös világfelfogás alapján korlátozható. Mindebből következik, hogy a lelkiismereti szabadság minden esetben valamilyen igazságosságelv mentén érvényesül. Tehát olyan alkotmányt kell törvénybe iktatni, amely az általánossá emelt érdek alapján szabályoz, és korlátozó intézkedést csak a közrend érdekében érvényesíthet. Így a tolerancia elve minden esetben csak korlátozott mértékű lehet. Ehhez fűzi hozzá Rawls Rousseau gondolatát, ami szerint teljességgel lehetetlen, hogy a közösség toleranciát gyakoroljon a kárhozottnak tartott emberekkel kapcsolatban, *mivel azok szeretete az őket megbüntető Isten gyűlölete lenne.* Ebből következik, hogy Rous-

seau számára nem lehetségesek az olyan vallások, amelyek szerint az egyházon kívül nincs üdvözülés.[18]

Ezzel összefüggésben veti fel Rawls azt a kérdéskört, amikor a politikai közösségben megjelenő vagy éppen eluralkodó intoleranciát eltűrni szükséges. Példaként említi, hogy előfordulnak demokratikus államokban olyan pártok, amelyek hatalomra kerülésük esetén arra köteleznének, hogy jelentős szabadságjogokat szüntessünk meg, sőt, még ehhez hozzáteszi azt is, hogy van-e joga intoleráns felekezetnek intolerancia esetén panaszt tennie. Rawls szerint ez a jog pusztán azért érvényes számukra is, mert ha az igazságosság kritériumait bármilyen sérelem éri, az ellen bárkinek joga van tiltakozni. Ez a kérdés egy jól szervezett társadalomban akkor jelenhet meg, ha felbukkan a felekezetek között egy intoleráns szekta. Ebben az esetben a polgár elsősorban az intézmények autoritásában bízhat, hiszen az igazságos alkotmány, ha megvédi az egyén szabadságát, és garantálja a számára nyújtott előnyöket, akkor a polgári hűség alapján érvényesülő lélektani elvben bízhat.

Ez a kérdés természetesen az adott szituáció gyakorlati dilemmáit veti fel. A határt az jelenti, amikor az intoleráns szekta térhódítása már veszélyeztetni kezdi az alkotmányos rend értékeit; ekkor kell a közhatalomnak intézkednie. Rawls felhívja a figyelmet arra, hogy itt a legfontosabb rendelkező elv az, hogy a jól szervezett társadalom polgárainak szellemiségében erős legyen a hit az alkotmányuk szilárdságával kapcsolatban; tehát az intoleráns embereket, közösségeket csak akkor szabad korlátozni, ha azok tettei az alkotmányos rend megsértésére tesznek kísérletet. Magának az intoleráns felekezetnek

18 „Most, hogy nincs és nem is lehet többé kizárólagos nemzeti vallás, minden vallást meg kell tűrni, ha az is megtűri a többieket, és tantételei nem mondanak ellent a polgár kötelességeinek. De aki azt merészeli mondani: *az egyházon kívül nincs üdvözülés,* azt ki kell űzni az államból, hacsak az állam nem egyház s a fejedelem nem egyházfő. Az ilyen dogma csak teokratikus kormányzatban lehet jó, mindenütt másutt ártalmas. Az az ok, amely állítólag rábírta IV. Henriket a római vallás felvételére, minden becsületes embert, és kivált minden gondolkodni tudó uralkodót arra kellene indítson, hogy elhagyja e vallást." In: Jean-Jacques ROUSSEAU: *A társadalmi szerződésről.* In: Uő.: Értekezések és filozófiai levelek. Magyar Helikon, Budapest, 1978. 606. o. Fordította: KIS János

nincs joga az intolerancia miatt panaszt emelni. Mindehhez szükséges az igazságos alkotmány megléte. Ennek lényege: „… hogy létrehozza a politikai tisztségekért és megbízatásokért folyó méltányos verseny valamennyi formáját. A versengő pártok a közjó és a társadalmi célokat szolgáló politika valamely felfogását képviselve olyan igazságos eljárási szabályoknak megfelelően próbálják elnyerni a választópolgárok támogatását, amelyek hátterében a gondolat és a gyülekezés szabadsága biztosítja a politikai szabadság méltányos értékét. A részvétel elve rákényszeríti a hatalmon lévőket, hogy vegyék figyelembe a választópolgárok kitapintható érdekeit."[19]

Rawls kiemelten kezeli a választott képviselők jogállását, és ezzel kapcsolatban állítja, hogy az igazságosság alapján kell a képviselőknek választóik akaratát teljesíteniük, és hatékony törvényeket létrehozniuk. Természetesen a politikában csak a társadalom tagjainak csak egy szűk köre jelenhet meg, s ezért kiemelkedően fontos a részvétel elvének értelmezése. Rawls szerint ez az elv korlátokba ütközik a modern társadalmakban. Mindennek alapja, hogy az alkotmányos biztosítékok hogyan mérsékelik a többség uralmát. Ennek mindig csak az lehet a célja, hogy a szabadságelv érvényesülését szélesítse. Gyakorta előfordul az, hogy a polgár számára a részvétel szűkített szabadsága nagyobb biztonságot jelent, és fokozza a többi szabadság érvényét. Ennek akadálya az lehet, hogy ha az alkotmányos rend eljárási mechanizmusai bonyolultak és bürokratikusak, akkor sokkal nehezebb a többség akaratának és döntési folyamatainak működése. Itt ismét a lelkiismereti és politikai szabadság kapcsolatrendszere válik kérdésessé. A polgár számára azonban az a természetes a szabadság teljes rendszerével kapcsolatban, hogy az egyenlő előnyök elvének alkalmazására törekedjen, és mindenekelőtt azt a főhatalmat biztosítja hűségéről, amely a legtöbb egyéb szabadságot is garantálja. Ez pedig felveti annak a kérdését, hogy egy főhatalom szabadsághorizontján belül milyen a különböző szabadságok egymáshoz való viszonya. A mindennapi élet világában ezzel kapcsolatban számtalan módunk van arra, hogy az egyes

19 In: RAWLS 276. o.

szabadságok autoritásait lelkiismeretünk szükségletei szerint szabályozzuk. A társadalom különböző egyénei számára különböző szabadságelvek elfogadása lehetséges, de mindig tekintettel kell lennünk az egyéni szabadságunk és az adott politikai szabadság közötti kapcsolat mértékére. E kérdésnek az a szakítópróbája, hogy a többségi elvre alapozott uralom mennyiben képes tolerálni a kisebbségek érzelmeit és vágyait.

Rawls tagadja e vágyak jogosságát, hiszen a törvényalkotásban éppen annak az elvnek kell érvényesülnie, hogy az igazságosság alapján épüljön fel a jogrend. Ennek viszont, miután megszavazták, objektiválódnia kell. A többség uralmának sikerességét a társadalom nagyobb részében meglévő bizalomelv segítheti elő. Ennek általános hiánya a politikai érdekek összeütközései során megnehezíti a jogalkotás igazságosságát. Rawls egyértelműen kimondja, hogy bármely alkotmányos berendezkedés csak a társadalmi közbizalomra épülő igazságosság alapján működhet hatékonyan. Balázs Zoltán szerint „A bizalom nem erős remény, s nem bizonytalan számítás vagy elvárás. Bármennyire is fontos és helytálló intuíció is az, hogy a bizalom fontos összekötő kapocs az egyének egymás közötti, „természetes", félig-meddig reflektálatlan viszonyrendszere és a politikai közösséghez való tartozás (félig-meddig szintén reflektálatlan) aspektusai között, ez önmagában még nem világítja meg a bizalom természetét. (…) A bizalom filozófiailag igényes elemzéseiben rendszerint két olyan aspektust, összetevőt különböztetnek meg, amelyek közel állnak ahhoz, amit a reménykedés és a számítás fogalmai fejeznek ki. Nevezzük az egyiket kognitív, a másikat nem kognitív (affekcionális, diszpozicionális, attitudinális) aspektusoknak. S bár vannak olyan megközelítések, amelyek a bizalmat teljes egészében kognitív jelenségnek tekintik (jellegzetesen a racionális döntések elméletének művelői), mások pedig saját felfogásukat egyértelműen úgy jellemzik, hogy abban a bizalom nem kognitív jelenség (…), a bizalom egyik mozzanatra sem szűkíthető le."[20]

20 BALÁZS Zoltán: *A politikai közösség.* Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 59-60. o. (A továbbiakban: BALÁZS)

A bizalom kérdése a közösségekben és a politikai rendszerekben egyaránt szorosan kapcsolódik a kockázatvállalás kérdéséhez. Ennek alapja, hogy az egyének a kölcsönös kapcsolataikban valószínűségi kalkulációk alapján alakítják ki döntéseik előkészítését. Balázs megjegyzi, hogy a bizalmi viszony kalkulációs sémába illesztése sokszor magát a bizalmat semmisíti meg.[21]

A nem kognitív bizalom két mozzanat alapján jellemezhető. Az első általában a jóindulat szándéka, a második – különféle szerzők véleményei alapján - az igazságosság iránti elkötelezettséget, a lelkiismeretességet és a kompetenciát foglalja magában. Mindehhez hozzá tehetjük még a biztonságra való törekvés és az optimizmus érzeteit. Balázs gondolatmenetében a két elem közül az elsőt affektív, érzelmi; a másodikat értékelő elemnek hívja. E két motívum együttműködése hozza létre a kölcsönös bizalom alapját, és fogalmazza meg adott szituációkban a kihívásokra adandó válaszokat.

Balázs elmélete szerint a politikai közösség megteremtésében fontos szerep jut az egyének és intézmények közötti bizalom kérdésének. Hozzáteszi azonban azt is, hogy a bizalom megteremtésének igyekezete gyakorta kontraproduktív szituációt eredményez. Ez, mint paradoxon azt jelenti, hogy a bizalom helyett a bizonyosság fogalma kerül előtérbe. „Az eredmény nem a bizalom légköre, hanem a számításé – ez a Leviatán. S ezek a körülmények kísértetiesen emlékeztetnek arra az állapotra, amelytől megszabadulni igyekeztünk. A társadalom, a társadalmi kapcsolatok hiperracionalitása olyan intézményeket teremt, amelyek lehetetlenné teszik a bizalmon alapuló politikai cselekvést. A másik, ezzel összefüggő ok a bizalom és a ráhagyatkozás összekeverése. Azok a szerződéselméletek, amelyek igyekszenek a merő ér-

21 „Ha például azzal foglalatoskodom, hogy megbecsülöm annak esélyeit, hogy házastársam nem fog megcsalni vagy nem fog rám támadni, akkor fölöttébb valószínű, hogy nem a bizalmam lesz alaposabban indokolt, hanem éppen ellenkezőleg, a bizalmatlanság növekszik bennem. Ez pedig arra utal, hogy a bizalomban kulcsszerepet játszanak a nem kognitívnek nevezett mozzanatok, s ezek sérülhetnek, ha mindenáron be akarjuk vonni őket a racionális indoklásba.” In: BALÁZS 63. o.

dekszerűségen túljutni, abból indulnak ki, hogy valamilyen erkölcsi érzék, képesség, belátás egyformán megvan minden emberben. A cél annak kimunkálása, többnyire valamilyen elv levezetése révén, hogy erre miképpen, milyen feltételek mellett hagyatkozhatunk rá. A bizalom indoklása és igazolása ennél fogva egyetemes szinten, egyetemes erkölcsi-gyakorlati érvek alapján történik."[22]

Ha mindezek alapján összevetjük Arendt és Rawls elméleteit a szabadság és az igazságosság összefüggéseinek lehetőségeiről a 20. században, akkor Arendt teóriája elsősorban a modernség elvének újrafogalmazásán, valamint az ebből fakadó cselekvéselméletek és a politikai ítélőerő kohézióján alapul, míg Rawls nézetei szerint a politikai filozófia diskurzusai szorosan kell, hogy kapcsolódjanak a társadalom intézményeinek világához. Arendt gondolatmenete a modernség válságát állítja a középpontba, amely visszavezethető a karteziánus hagyományig. Ebből napjainkra egy atomizált és individuális világ fejeződött ki. Arendt fő célja az, hogy a nyugati demokrácia visszanyerhesse emberi értelmét, amelynek két határvonala az emberi állapot és emberi természet. Koncepciójának súlyponti kérdése a totalitárius állam kritikája, mert ez vezetett a 20. századi újbarbárság kialakulásához. Mindezek alapján kísérelte meg a politikum világának újraértelmezését, és a hagyományos nemzetfogalmak képviselőnek álláspontjától eltérően magát az állampolgárt tekinti – minden előjel nélkül – a politikai értelemben vett közösség alkotójának. Jelentős erőfeszítéseket tett a politikai kultúra késő-modern dimenzióinak megformálására. Kívánatosnak tartotta, hogy a hatalom számára ne az erőszak biztosítsa a legitimitást, hanem a meggyőzés kulturális hagyományokon alapuló módszere legyen követendő. Elméletében a hatalom elsősorban lehetőséget jelentsen a politikai közösség különböző érdekű tagjai között. Elveinek legfőbb gyűjtőtégelye az amerikai demokrácia megalapítóinak republikánus szelleme. Koncepciója főként az angolszász politikai filozófia hagyományrendszerére épült. A politikai célok megvalósí-

22 In: BALÁZS 77. o.

tásában szigorúan elválasztja a magán- és közélet határait, hiszen ez alapvetően szükséges ahhoz, hogy a demokratikus elvű nyugati világ szabadságérzete az igazságosság elvein valósuljon meg.

Arendt kritikai elméletét beárnyékolja szkepticizmusa, amely abból fakad, hogy a 20. században az *animal laborans* eszménye felülkerekedett a *homo faber* ígéretén. Rawls politikai filozófiája jóval optimistább, hiszen messzemenően bízik az igazságosság elvei alapján működő, és a politikai közösség által kontrollált szabadságjogok megvalósításának lehetőségeiben. A fenti gondolatmenet értelmezése, elemzése a jelen világállapot (2020. november-december) politikai-, gazdasági- és demokrácia- problémái között legfőképpen szükséges lenne, mert a küzdelem végeredménye egy „új világkorszakért" olyan végkimenetelt is hozhat, amely beteljesíti a földbolygó végső apokalipszisét!?

Bibliográfia

– ARENDT H.: *Múlt és jövő között. Nyolc gyakorlat a politikai gondolkodás terén.* Osiris Kiadó-Readers International, Budapest, 1995., Fordította: MÓDOS Magdolna.
– BERLIN I.: *Négy esszé a szabadságról.* Európa Könyvkiadó, Budapest, 1990., Fordította: ERŐS Ferenc és BERÉNYI Gábor.
– SARTORI G.: *Demokrácia.* Osiris Kiadó, Budapest, 1999., Fordította: Soltész Erzsébet
– CONSTANT B.: *A régiek és a modernek szabadsága.* Atlantisz Kiadó, Budapest, 1997. Fordították: CSEPELI Réka, JANCSÓ Júlia, KISS Zsuzsa és RÉZ Pál.
– RAWLS J.: *Az igazságosság elmélete.* Osiris Kiadó, Budapest, 1997. Fordította: KROKOVAY Zsolt. A mű eredeti megjelenése: John RAWLS: *A Theory of Justice.* Cambridge, Massachussetts, 1971, The Belknap Press of Harvard University Press.

– ROUSSEAU J.-J.: *A társadalmi szerződésről.* In: Uő.: Értekezések és filozófiai levelek. Magyar Helikon, Budapest, 1978., Fordította: KIS János.
– BALÁZS Zoltán: *A politikai közösség.* Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
– ARISZTOTELÉSZ: *Politika.* Gondolat Kiadó, Budapest, 1984., Fordította: SZABÓ Miklós

Huszár Pál

Tudunk-e mindnyájan testvérek lenni?

*„… **ti pedig mindnyájan testvérek vagytok**.”* (Mt. 23, 8.)

A Szentírás parancsa egyértelmű, tehát mi mindnyájan testvérek vagyunk az Úr Jézus Krisztusban. Vagy legalábbis annak kellene lennünk. Nagy kérdés, hogy mindenkor, mindenben meg tudunk-e felelni ennek a megállapításnak, avagy inkább parancsnak, bizony gyakran végre nem hajtott parancsnak. Tanítványságunknak megfelelően egyértelműen pozitív választ kellene adnunk erre a kérdésre. Éppen ebben a válaszadásban rejlik a nehézség, ebben mutatkozik meg leginkább emberi esendőségünk, gyarlóságunk.

Ugyancsak a Bibliából ismerjük, hogy Káin bár testvére volt Ábelnek, mégis galád módon megölte. Sajnos ez is megeshet még a vér szerinti testvérek között. Találkozhattunk Jákób és Ézsau szintén nem igazán testvéri kapcsolatával. Úgy tűnik, a hamisság, a csalás sem zárható ki teljesen a testvérek kapcsolatából – például, ha az elsőszülöttséggel együtt járó jogokról van szó. Az elsőszülöttség jogáért felkínált tál lencse fogalommá vált, mai közbeszédünkben is előfordul. Hasonlóképpen mindmáig élő szólássá vált a becsapott apa, Izsák mondata is „A szó Jákób szava, de a kezek Ézsau kezei.” (1Móz. 27, 22.)

Két különös példát ragadtam ki önkényesen az Ószövetségből. Mindkettő a testvérek közötti versengésről, féltékenységről tudósít bennünket. Akkor még nem is szóltam József esetéről, akik féltékeny testvérei rabszolgának adtak el – azután majd Egyiptom főembereként találkozhattak vele, és József nem állt bosszút vele galádul cselekvő testvérein. Ilyen testvéri kapcsolat napjainkban is lehetséges, ahol az egyik testvér nem fizet rosszal a vele történt méltánytalanságért.

Lám, a fenti ószövetségi példák is arról tanúskodnak, hogy nem könnyű jó testvérnek lenni, pedig ezt várja el tőlünk az Egyház Ura, az

Úr Jézus Krisztus, akinek a nevében testvérek akarunk lenni szent akarással. Vagy csupán annak hisszük, valljuk, mondjuk magunkat?

Attól tartok, az ember természete alapvetően nem lett jobb az ószövetségi kor után sem. Az időnként fel- fellobbanó általános „testvériség" – hadd hivatkozzam csak a francia forradalomra – eszméje a legkisebb mértékben sem váltotta be a hozzáfűzött reményeket. Más történelmi példára is hivatkozhatnék, amelyek szintén nem bizonyultak hatékonynak, mert csak szavakban hirdették a testvériséget. Erre tehát nem alapozhatunk testvériségünk ügyében.

Úgy gondolom, egyedül Krisztus Urunk tanítása, pontosabban annak felvállalása és megtartása lehet segítségünkre ebben. Lelkipásztoraink folyamatosan arra intenek bennünket, hogy az Igének ne csupán hallagatói – esetleg olvasói –, de befogadói és megtartói is legyünk. Ez felelősséget ró ránk, Jézus Krisztus mai követőire. Valakitől egyszer azt hallottam, hogy a Bibliát nem ismerő embertársaink – sajnos nagyon sokan vannak – rólunk, Krisztusban hívőkről, pontosabban a mi életvitelünkről próbálják megtudni, mit tartalmazhat a Biblia, mert azt feltételezik rólunk, hogy mi, keresztyének aszerint élünk, gondolkodunk és szólunk. Érdemes lesz elgondolkodnunk arról, hogy mennyi igazság van ebben az egyébként tulajdonképpen jóindulatú feltételezésben.

Megítélésem szerint nekünk, ezen a fórumon a krisztusi szeretet körében kell otthonosan mozognunk. Krisztus Urunk parancsa szerint „*Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat.*" (Mt. 19, 19.) Tehát nekünk, a Jézus Krisztusban hívőknek feltétlenül szeretnünk kell egymást úgy, amint önmagunkat szeretjük. Az elmúlt időkre visszatekintve bizony igen gyakran nem volt ez így. Évszázadokon át komoly feszültségek, ellentétek jellemezték, sőt uralták a különböző keresztyén felekezetek hívei közötti viszonyt.

Szívesen mondanám, hogy manapság ez már nem így van, hogy ma már mindannyiunkat áthat az egymás iránti szeretet, a megértés, a jóindulat, de akkor bizony távol lennék az igazságtól, mert ez sajnos még mindig nincs így, noha bizony így kellene lennie. Krisztus urunk

mai tanítványai között az egyetértésnek, a kölcsönös megértésnek, az igazi felebaráti szeretetnek kellene uralkodnia. Úgy hiszem, nekünk ezen a fórumon is ennek előmozdítása jelentheti legfőbb feladatunkat. Igen, az a joggal kívánt állapot nem áll elő önmagától, tennünk kell érte. Krisztus Urunk missziós parancsa is erre int, buzdít mindannyiunkat. Ebben a tekintetben nem számít, kinek van teológiai végzettsége, illetve visel-e bármilyen egyházi tisztséget. Ez a parancs mindannyiunkra érvényes. Mulasztást követünk el, ha nem engedelmeskedünk neki.

Az kétségtelen, hogy a közeli és távoli múltra jellemző feszültségek, ellentétek jelentős mértékben csökkentek, illetve alábbhagytak. A mostanság minden év januárjában tartott ökumenikus imahét egyértelmű előrelépést, kedvező változást hozott ebben a tekintetben, bár azt sem hallgathatjuk el, hogy ebben a tekintetben is jelentékeny fékezőerők működnek mindegyik oldalon. Személyesen is ismerek olyan – egyébként szorgalmasan templomba járó – embereket, akik valamiért soha be nem teszik a lábukat ezekre az alkalmainkra.

Történelmi okokból ezeket az alkalmakat mindig januárban tartjuk. Nem a legalkalmasabb időpontban, ugyanis általában az idősebb korosztály jelenti a célközönséget, nekik pedig a hideg, a síkosság és a sötétség egyaránt komoly akadályokat jelentenek. Vannak gyülekezetek, amelyek önkényesen egy tavaszi időpontra teszik át ezeket a valóban nagyon fontos alkalmakat. Érdemes lenne országos méretekben is követni példájukat, hatékonyabbak lehetnének ökumenikus istentiszteleteink, vélhetően nagyobb lehetne a résztvevők száma.

Voltak esztendők, amikor a három történelmi felekezet hitoktatói számára ökumenikus alapon szerveztünk Veszprém Megyében hitoktatói fórumot. Nyolc évig működött ez a kezdeményezés, amíg a Veszprém Megyei Önkormányzati Közgyűlés elnökének egyházügyi tanácsadója voltam. A politika közben elsodorta ezt a kezdeményezést, de többen is jó szívvel emlékeznek rá, szívesen várnák a folytatást. Erre egyelőre nincs kilátás.

A fentebb említett tevékenységi körömben évenként több alkalom-

mal sikerült összehívnom Veszprém Megyei történelmi egyházainak vezető lelkészeit tanácskozásra, baráti beszélgetésre. Egymás jobb megismerése érdekében egy kivételével minden alkalmunkat másutt, más-más felekezet épületében tartottuk. A kötetlen, nyílt és őszinte beszélgetések, a közös étkezések egy kedvező folyamatot indítottak el lelkipásztoraink között, amely remélhetőleg híveikre is kedvező hatással volt. Rendkívül fontosnak tartottam és tartom egymás alapos megismerését. Itt kezdődhet a barátság, amely az Úristen segedelmével testvéri kapcsolattá alakulhat.

Istenünk iránti mélységes hálával említem 2019. szeptember 7-i közös hajókirándulásunkat, amelynek során a három történelmi felekezetnek 450 híve utazott egy hajón Balatonfüred – Tihany – Balatonfüred útvonalon. A mintegy 2 órás hajóútba belefért egy ökumenikus istentisztelet Dr. Korzenszky Richárd tihanyi bencés emeritus perjel, Császár Attila, a Veszprémi Református Egyházmegye esperese, valamint Gabnai Sándor balatonfüredi evangélikus lelkész szolgálatával. Közben rá kellett jönnünk, hogy ugyanaz a víz van alattunk, ugyanaz az égbolt van felettünk, és egy hajóban evezünk. Ez utóbbi természetesen csak jelképesen értendő, hiszen ennyi ember csak egy motoros hajó képes szállítani. Valóban testvéri közelségben érezhettük magunkat. Természetesen mindannyian azok maradtunk, akik, illetve amik voltunk, de kétségtelenül egy kicsit jobbá tett bennünket a közös élmény, Teremtő és Megtartó Istenünk közös dicsérete. Nem csupán bennünk, résztvevőkben hagyott igen kellemes nyomot ez az együttlétünk. Spányi Antal székesfehérvári megyéspüspöktől hallottam az alábbi elismerő véleményt: *„Örömmel hallottam nagyszerű kezdeményezésetekről, ezt feltétlenül érdemes lesz folytatnotok"* Magam is így vélem, és várom a folytatást az Úristen segedelmével.

A helyzet ismeretében nem véletlenül merülhet fel bennünk a kérdés: *Valóban a lét és a nemlét határára sodródott a keresztyénség a valaha keresztyén Európa nyugati felében?* Ha ez így van, akkor még inkább szükség van nekünk, itt Európa közepén a testvéri együttér-

zésre, különben elsodorhat bennünket az ár, az iszlám áradat. Ebben az aspektusban valóban komornak, reménytelennek tűnhet a keresztyénség jövője. Nekünk azonban ma is érvényes ígéretünk van az Egyház Urától, miszerint: „Ímé *én tiveletek vagyok minden napon a világ végezetéig.”*(Mt. 28, 20b.) Ennek tudata vezéreljen bennünket testvéri kapcsolataink építésében, gondozásában!

Sebestyén József

Az Ige erejével – a hitéleti képzőintézmények társadalmi szerepe

„[1]Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige. [2]Ő kezdetben az Istennél volt. [3]Minden általa lett, és nélküle semmi sem lett, ami létrejött. […] [9]Az Ige volt az igazi világosság, amely megvilágosít minden embert: ő jött el a világba. […] [14]Az Ige testté lett, közöttünk lakott, és láttuk az ő dicsőségét, mint az Atya egyszülöttjének dicsőségét, telve kegyelemmel és igazsággal." (Jn)

1.Bevezető gondolatok

A bizottság a konferencia főbb célkitűzéseiként a globális válságok által felszínre hozott társadalmi, nevelésfilozófiai és etikai kérdések vizsgálatát határozta meg.

A jövő hitéleti tanárait és szociális szakembereit képező felsőoktatási intézmény megbízott vezetőjeként örvendetesnek tartom, hogy – közel fél évvel a konferenciát megelőzően – a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola kutató- és oktatóközösségével az egyéni és a közösségi (intézményi/képzőintézményi) felelősség határainak nevelésfilozófiai, etikai és szociális szempontú újraértelmezését jelöltük ki önmagunk magunk számára alapvető feladatként.

Ezen határok újragondolása, nemcsak társadalmi, morális és (nevelés) filozófiai megoldásokat sürget, hanem feltételezik az ezekhez funkcionálisan kapcsolódó egyik legnagyobb társadalmi alrendszer, az iskola, az oktatási rendszer szerepének újradefiniálását és az egyház – mint az Ige és az univerzális erkölcsi rend hirdetőjeként megjelenő közösség – fokozott szerepvállalását az értékmentésben, az egyén célirányos fejlesztésében.

Ehhez első lépésként célszerűnek látszik megvizsgálni az isko-

la társadalmi funkcióinak erkölcsi, neveléstudományi és szociológiai aspektusait. Ezt követően, a tanulmány második felében, kísérletet teszek az értékalapú oktatás, illetve az értékorientált képzőintézmények társadalmi szerepének megfogalmazására.

2. Az iskola társadalmi funkciói

Az alábbi felsorolással szeretnénk rávilágítani arra a rendszerszinten nehezen kezelhető tendenciára, hogy az elsődleges családi szocializáció néhány alapvető feladata egyre inkább a nevelési-oktatási intézményrendszerre terhelődik, egyre inkább beépül az iskola társadalmi funkciórendszerébe, amire a felsőoktatási képzőintézmények nem tudják felkészíteni a pedagógus- és tanártársadalmat.

Az iskola főbb funkcióit Nahalka[1] az alábbiak szerint csoportosítja:

a, A kultúra újratermelése

A társadalom által létrehozott kulturális javak elsajátíttatása korábban elsősorban a családok feladata volt, ma már egyre inkább átveszi az iskola. Ezen funkció részét képezik többek között a tudományok, a gyakorlati ismeretek, a technikai, technológiai tudás, a viselkedési *minták*, *szabályok és normák* átörökítése.

b, Az egyének személyiséggé formálása

A fejlesztés irányát az határozza meg, hogy az adott társadalom (annak oktatási alrendszerei, az iskola, a tanárok, a szülők stb.) milyen célokat, milyen (állampolgári) eszményt tartanak fontosnak.

A neveléstudományi megközelítés ezen a ponton sajnálatos módon átsiklik az erkölcsi eszmények kérdéskörén, pedig az erkölcs a nevelés egyik kulcsfontosságú eleme, hiszen az intézményes nevelés-oktatás szocializáció és egyben tudás- és ismeretátadás, ugyanakkor készségek és jártasságok fejlesztése, amelyek során a *társadalom erkölcsi szellemi-*

1 Forrás: NAHALKA István (2003): *Az oktatás társadalmi meghatározottsága*. In: FALUS Iván (szerk) (2003): *Didaktika.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, pp. 37-56.o.

ségének, értékrendjének és azok alkalmazási módszertanának, technikáinak átörökítése történik a kultúra átörökítésének folyamatában.

Az erkölcsi nevelés tehát inherens része a kultúra újratermelésének és az egyén személyiséggé formálásának egyaránt.

c, A társadalmi szerkezet újratermelése vagy megváltoztatása

Összetett erkölcsi dilemmákat vet fel a társadalmi szerkezet újratermeléseként értelmezett funkció. A dilemmák feloldása azon múlik, hogy az iskola passzív végrehajtója vagy aktív alakítója a társadalmi szerkezet újratermelésének.

d, A gazdaság működésének és növekedésének elősegítése

A foglalkoztatás szerkezetének megváltozása (a szakmaszerkezeti hangsúlyeltolódások), a közegészségügyi állapotok egyenlőtlensége és a váratlanul felbukkanó világméretű járványok, humanitárius válságok, gazdasági és politikai menekülthullámok megjelenése olyan új jelenségek, amelyekre a képzőintézményeknek releváns válaszokat, megfelelő módszertani és szakmai tudást kell tudniuk adni a pedagógusoknak, a szaktanároknak, a szociális segítő szakembereknek. Ezek a válaszok ráadásul nem kerülhetnek meg alapvető morális téziseket.

e, A politikai rendszer legitimálása

Nevelési, társadalmi és erkölcsi szempontból is az egyik legellentmondásosabb, legvitatottabb intézményi funkció vagy inkább jelenség az oktatási rendszerekben megjelenő politikai legitimáció kérdése. Az a kérdés, hogy egy politikai rendszer legitimálásának van-e helye az oktatási rendszerekben, tűnhet akadémikusnak, de sokkal pragmatikusabb vetületei vannak annál, hogy elméleti okfejtés körében maradjon. Mivel az oktatási rendszereket a mindenkori társadalmi, politikai elit finanszírozza és tartja fenn, annak ideológiai hatásai nem kerülhetik el az intézményrendszert. Innen nézve az etikai dilemmát a politikai elit erkölcsi struktúrái jelenthetik. Amennyiben ezek a struktúrák

pozitívak és konstruktívak, illetve a természeti törvények mércéivel mérve kiegyensúlyozottak, azok iskolai legitimálása megtartja a társadalmi kohéziót, amennyiben azonban ezek a struktúrák negatívak és destruktívak, illetve a természeti törvények mércéivel mérve kiegyensúlyozatlanok, azok iskolai legitimálása tovább zülleszti a társadalmi kohéziót, az egyén és a társadalom viszonyát.

f, A társadalmi integráció biztosítása

Ennek a funkciónak az eredményes megvalósulása az oktatáshoz való egyenlő hozzáférés kérdése.

Nemcsak az oktatáshoz való hozzáférés mértéke konzerválja az egyes társadalmi rétegeket, egyenlőtlenségeket, hanem az oktatási rendszer kiegyenlítetlen színvonala, a pedagógushivatás nagymértékű eróziója – a jó minőségű, adaptív pedagógiai munka, valamint a támogató szolgáltatások (iskolapszichológia, fejlesztő pedagógia, korai fejlesztés stb.) hiánya. Az alacsony státuszú társadalmi csoportok felzárkóztatását, felemelkedését és az erkölcsi alapok disszeminálását ezen feltételek együttes megléte teszi lehetővé.

Egy hitéleti képzőintézmény ezekre a felismerésekre építve tudja meghatározni saját társadalmi szerepvállalásának irányait, egyben missziós tevékenységének súlypontjait.

3. Nevelésfilozófiai paradigmaváltások – új szocializációs feladatok

„Az egyre radikalizálódó szabadságvágy és a vele együtt járó bizonyosság nélküli lét jelenti a XX. századi nevelésfilozófiai elméletek központi kérdéseit. Az emberi esetlegesség az élet minden területén létjogosultságot nyer." – írja Garaczi Imre *Az erkölcsi szocializáció és a személyiség esetlegessége* c. tanulmányában.

Garaczi meglátása szerint az emberi szorongás és frusztráció alapja a szabadságérzet iránti elemi vágy és a létezés egyéni korlátai közötti feszültség. Ebben a megközelítésben egy olyan frusztrációról

van szó, amely a szabadság (az emberi szabad akarat) eleve adottságából fakad.

Garaczi teljes joggal utal Sartre-ra, aki jó érzékkel ábrázolja a felelősség terhétől menekülni akaró vagy menekülni kényszerülő ösztönöknek az embert saját magától elidegenítő hatására. Ezen a ponton *új szociomorális összefüggések, erkölcsi szocializációs irányok és az értékkészletek relativizmusa* és viszonylagos, utilitarista jellege kerülnek felszínre.

A másodlagos szocializációs színtérre belépő gyermek olyan szociomorális készlettel érkezik, amely az elsődleges szocializációs folyamat során szerzett tapasztalatai révén tagadja az alapvető értékek érvényességét. Már az óvodáskorú gyermek is azt éli meg, hogy az értékek viszonylagosak, csupán az állandóan változó körülmények függvényében léteznek.

Ezért van létjogosultsága annak, hogy az alapvető értékeket valló és hirdető hitéleti képzőintézmények egyre nagyobb súllyal kapcsolódjanak be a nevelési-oktatási intézményrendszerbe, az erkölcsi nevelésbe, a fejlesztésbe, a felzárkóztatásba, a tehetséggondozásba.

A 2012. szeptember 1-től hatályba léptettet 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről – szemléletét tekintve ugyan visszanyúlik az Eötvös-féle kódex szellemiségéhez annak hangsúlyossá tevésével, hogy az erkölcs (erények?) a nevelés egyik kulcsfontosságú tényezője, hiszen az intézményes nevelés-oktatás szocializáció és professzionalizáció egyben, de ez a szemlélet rendszerszinten csak akkor tud érvényesülni, ha az azt működtető szellemi irányítók, valamint a rendszert működtető, tápláló szakemberek (nevelők, tanárok, gyógypedagógusok, fejlesztők) maguk is hisznek az egyetemes és alapvető természetes erkölcsi tételekben.

4. A pedagógus- és tanárképzési rendszer lehetséges válaszai a társadalmi igényekre

Az egyik igen fontos dolog, amit egy modern, személyközpontú módszerekkel operáló és arra építő képzőintézménynek tennie kell a fentebb megvilágított nevelésfilozófiai és szociomorális környezetben, az a köznevelési rendszerrel folytatott értő párbeszéd, a terepen fel-

merülő igényekre való flexibilis válaszadási képesség kialakítása, a neveléstudomány és a gyakorlati pedagógia tárgyaló asztalhoz ültetése az alábbi témákban:

- a köznevelésben tanított erkölcsi-etikai tartalmak összehangolása és integrálása a pedagógus- és tanárképzési rendszerekbe;
- a pedagógiai innováció irányának, területeinek meghatározása, anyagi feltételeinek biztosítása;
- az erkölcsi nevelés felértékelése;
- a pedagógusetika kialakítása és megkövetelése;
- célzott szociomorális[2] fejlesztés.

Felértékelődik:

- a nevelés erkölcsi vetülete, s ezzel összefüggésben a pedagógusok értékrendje;
- a pedagógusnak a pályához való pozitív érzelmi viszonyulása;
- a nevelői tevékenység sikeréért való felelősség személyes felvállalása;
- a nevelői hivatáserkölcs lényegi tényezője, a hivatástudat (pedagógus étosz) hajtóereje.

Bábosik István „az uniós társadalom elvárásainak megfelelő embert úgy írja le, mint szociomorális vonatkozásban altruisztikus, munkára orientált, kooperatív, toleráns személyiség, az önfejlesztés, önérvényesítés tekintetében pedig a permanens önképzésre motivált, önmaga pozitív adottságait felelősen gondozó, fejlesztő, a változó körülményekhez alkalmazkodni képes, gyakorlatias, összességében tehát konvertibilis személyiség".

Ebben az a csapda, hogy éppen ez a „konvertibilitás", az erre való törekvés és az erre irányuló tudatos fejlesztés járul hozzá leginkább az értékrelativizmus kialakulásához, majd megerősödéséhez az intézményi szocializáció során.

2 PÁLVÖLGYI Ferenc által használt terminológia vélhetően a KOHLBERG-féle szociomorális fejlődéselméletre alapozottan. (Alkalmazza még: BÁBOSIK István.)

5. A hitéleti képzőintézmények lehetséges válaszai az értékrelativizmus dilemmájára – vissza a gyökerekhez

Bár nagyon lényegesek a jól megfogalmazott, az egységesítés irányába ható központi oktatási és nevelési tartalmak, tantervek, látni kell, hogy *nehezen szabályozható a személyes értékválasztás kialakításának módszertana, a személyes döntés kultúrájának és készségeinek fejlesztése.* Mi több, irányítottan nem is lehetne szabályozni, hiszen a világnézeti szabadságot alkotmányos garanciák védik.

Pálvölgyi hívja fel a figyelmet arra, hogy a nevelési célokkal összefüggő általános értékeket a tanárnak *ki kell jelölnie*, s abban az esetben, ha a támogató környezet hiánya miatt ez világnézeti alapon nem lehetséges, akkor pedagógiai szakmai érvek mentén kell az erkölcsi nevelés alapvető értékeit meghatároznia. A megállapítás azt implikálja, hogy *a pedagógia alkalmas az általános értékek mellett szóló érvelésre.* Ezen a ponton felmerül egy messze vezető kérdés: „Mit nevezünk általános értékeknek?"

Tényként kezelhető, hogy a pedagógiai értékek mögött általában etikai tradíciók állnak, olyan etikai tradíciók, amelyek nem világnézeti, nem valláserkölcsi, hanem természeti törvényeken alapulnak, tehát egy „általános értékkörre" épülnek. Az egy másik vizsgálat körébe tartozó nevelésfilozófiai és teológiai kérdés, hogy a természetes erkölcsi törvények milyen módon és teljességgel jelennek meg a keresztény tanításban.

Az individuum célirányos fejlesztése egyébként ab ovo értékítélet, hiszen a „laissez faire", a kereteket mellőző felfogás nem alkalmas célok mentén meghatározott fejlesztő vagy felzárkóztató pedagógiai munkára.

Pálvölgyi arra irányuló javaslata, hogy „a modern társadalom nyelvén újra kell fogalmazni a természetes erkölcsi törvényt", annak egyházi és valláserkölcsi törvényekkel való koincidenciája miatt nem tud vonzó alternatívát jelenteni a valláserkölcsileg nem elkötelezett társadalmi réteg számára. A szerző szerint itt jut szerephez a neveléstudo-

mány, amely kellő tekintéllyel és jogalappal rendelkezik ahhoz, hogy olyan nevelési programot fektessen le, amely „a természetes erkölcsi törvény modern olvasatát választja a nevelés legfőbb céljául".

a, Értékmentés és erkölcsi nevelés a hitéleti képzőintézményekben

Pálvölgyi Ferenc szerint a pedagógusok egy része komoly lehetőséget lát arra, hogy a köznevelési törvény által garantált rendszeres etikaoktatás nyomán a plurális társadalom – mindinkább egységes morális nyelvet beszélve – újra megtalálja közös értékeit.

A felsőoktatásban szerezett módszertani tapasztalataim alapján ebben meglehetősen szkeptikus vagyok. A fenti tézis megvalósulásában a morális nehézséget ugyanis az egyre divatosabb szinkretizmus és természetesen az egyre erőteljesebben teret hódító individualizmus jelenti.

A felelős erkölcsi döntések meghozatalához, a személyes felelősség felvállalásához ezek az irányzatok nem tudnak módszereket, „jó gyakorlatokat" kínálni, hiszen *a posztmodern nevelésfilozófiai koncepcióktól teljesen idegen az értékválasztás,* azaz a személyes döntés. A pluralista és szabadelvű nevelésfilozófiák térhódításának köszönhetően jutott oda a keresztény Európa, hogy megkérdőjelezze saját hitrendszerének, azaz a természeti törvényeken nyugvó keresztény értékek, lex naturalis alapvetését, és relativizálja azokat.

Az európai nevelésügy tehát relatívizálta a természetes erkölcsi törvényeket (is), és az egyén individualista célokon alapuló fejlesztését helyezte a középpontba.

b, A hitéleti képzőintézmények szerepe:

A. értékmentés a meglévő intézményrendszeren keresztül (módszertani megújulással):

– az értékek sajátosságai mentén történő értékszelekció és értékhierarchiák definiálása (hiszen az értékek nem függetlenek egymástól és a körülményektől);

– a pedagógiai alkalmazás szempontjából hasznos, releváns és felhasználható erkölcsi alapértékek és értékkörök (vitális, habituális és egzisztenciális) átadása (eszmények, vezérelvek, értékrelációk stb.);
– a természetes erkölcsi törvényeken alapuló pedagógiai alapértékek (re)integrálása az oktatáselméleti folyamatokba;
– a konstruktív életvezetés módszertanának elsajátítása és továbbadásának intézményi támogatása;
– a személyes felelősség és a személyes döntések felvállalási technikáinak kidolgozása és közvetítése;
– a pedagógiai fejlesztés folyamatának makroszintű feladatrendszerére épített komplex pedagógiai kultúra meghonosítása.

B. értékmentés új nevelési, oktatási és szociális intézmények működtetésének átvállalásával;

C. értékmentés a működtetett és fenntartott intézményrendszerben végzett missziós tevékenység formájában.

6. Konklúzió

A tanulmány címében megjelenik az Ige ereje. Hogyan kapcsolódik Isten Igéje a hitéleti képzőintézmények fentebb ismertetett értékmentő feladat-megjelöléséhez, lehetséges szerepvállalásához? Hogyan tud hozzájárulni egy, az egyetemes egyház által fenntartott felsőoktatási intézmény a közösségi és az egyéni felelősség határainak újradefiniálásához?

Birher Nándor *Az egyházi oktatás szabályozása* c. monográfiájában kifejti, hogy a „képzés során az embert mint test és lelek egységét kell formálni. Ehhez az Egyháznak saját joga van". (Birher, 2005, 79)

Az Ige nem csak út, hanem ehhez a joghoz kapcsolódó, alakot és személyiséget öltött Módszer, Erő és Mérce, az alapvető erények és a szeretet hordozója.

Az Egyház a kezdetektől részt vállalt, mi több bizonyos történelmi

korokban szervezője volt a nevelésnek, a személyiség integratív formálásának, erkölcsi fejlesztésének.

A hitéleti képzőintézmények szerepvállalása ezért nemcsak a szent tudományok oktatásában, hanem az oktatás teljes dimenziójában, minden területen meg kell, hogy jelenjen.

Felhasznált irodalom:

– BIRHER Nándor (2005): *Az egyházi oktatás szabályozása*. Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola. Veszprém

– GARACZI Imre (2003): Az erkölcsi szocializáció és a személyiség esetlegessége. In: Fábri György (szerk.) *Világosság* 2003/5–6. Tudástársadalom Alapítvány. Budapest, p. 185-192.

– NAHALKA István (2003): Az oktatás társadalmi meghatározottsága. In: Falus Iván (szerk.) (2003): *Didaktika*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, p. 37-56.

– PÁLVÖLGYI Ferenc (2009): *Az erkölcsi nevelés univerzális modellje Egy komplex pedagógiai emberképre épülő konstruktivista neveléselmélet alapjai*. Doktori (PhD) disszertáció. Budapest.

– PÁLVÖLGYI Ferenc (2009): Az értékközpontú nevelés konstruktív rendszere I-IV. *Mester és Tanítvány* 21. szám, p. 134-151; 22. szám, p. 138-154; 23. szám, p. 135-151; 24. szám, p. 117-140.

Balog Márta

Új alapítások, mozgalmak az Egyházban mint egyházjogi, teológiai, spirituális kihívások

A II Vatikáni Zsinat után az Egyházban egy sokszínű megújulásnak lehettünk tanúi a teológia, liturgia, pasztoráció, ökumenizmus terén is. Ebben a megújulási hullámban sok új alapítás született a világ minden részén: egyes statisztikák[1] szerint ezer új közösség, mozgalom, intézmény látott napvilágot, vagy kapta meg egyházi elismerését.

Jelen cikk első részében meghatározzuk, mit is értünk új alapítások alatt, illetve kitérünk ezek tipológiájára egyházjogi szempontok alapján. A második részben pedig ezek újszerűségének k teológiai és lelkiségi jellegét szeretnénk bemutatni.

Új alapítások fogalma, tipológiája

Minden nagy történelmi korszaknak megvoltak a maga új alapításai. A modern korig elsősorban szerzetesi közösségekről beszélhetünk, de a II Vatikáni Zsinatot követő egyházi megújulás korszakában és főleg az 1983-as új Egyházi Törvénykönyv, a Kúria reform[2] és a Laikusok Pápai Tanácsának[3] a meglapítása után az új alapítások fogalma

1 vö. ROCCA, G., *Primo censimento delle nuove comunitá*, Roma 2010.

2 II. JÁNOS Pál pápa, ap. konst. *Pastor Bonus*, 1988. június 25, AAS 80 (1988) 841-923. A dokumentum hat nyelven hozzáférhető a Vatikán honlapján http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_constitutions/documents/hf_jp-ii_apc_19880628_pastor-bonus.html, [utolsó látogatás 2020/10/14]

3 VI. PÁL pápa 1967. január 6-án megjelent *Catholicam Christi Ecclesiam* motu proprioval alapította meg a tanácsot, amelyet tíz évvel később, 1976. december 10-én megerősített az *Apostolatus peragendi* motu proprióval. Struktúráját és feladatait pontosította II. JÁNOS Pál pápa a *Pastor Bonus* apostoli konstitúcióban (1988. június 28.). Ferenc pápa, 2016. augusztus 15-én kelt *Sedula Mater* motu proprióval, ugyan megszüntette a Taná-

kitágult, hiszen sok krisztushívő magán- és hivatalos társulása színesíti a palettát. Eljutottunk tehát témánk szempontjából elsődlegesen fontos fogalmának a meghatározásáig: új alapítások alatt értjük azokat az új egyházi valóságokat, amelyek a II. Vatikáni Zsinat után születtek, vagy kapták meg egyházi elismerésüket.

Az egyházi elismerés fogalmát is tisztáznunk kell: jelen cikkben két szentszéki dikasztérium joghatósága alá tartozó új alapítást fogunk tanulmányozni, a *Megszentelt Élet Intézményeinek és az Apostoli Élet Társaságainak Kongregációjához* (továbbiakban Megszentelt Élet Kongregációja) és a *Világiak, a Család és az Élet Kongregációjához* (továbbiakban Világiak Kongregációja) tartozókat. Ezt azért fontos tisztáznunk, mert vannak más szentszéki intézmények is, amelyek elismerhetnek, kísérhetnek új alapításokat, mint például a Klérus Kongregáció, Keleti Egyházak Kongregációja, az Ecclesia Dei Tanács[4]. Ez utóbbit Szent II. János Pál pápa hozta létre 1988-ban, a Lefebvre érsek hatására elszakadt szerzetes intézmények[5] visszaintegrálódásának a kísérése céljából.

A tipológia összeállításának harmadik nagy kihívása annak tisztázása, hogy megkülönböztessük az új alapítások nevét és egyházjogi státuszát. Gyakran okoz fogalomzavart az, hogy az új alapítások nevei nem egyeznek meg azok egyházjogi státuszával, hiszen az intézmény, vagy mozgalom, társaság kifejezés mögött találhatunk szerzetesi intézményt, apostoli élet társaságát, krisztushívők társulását. Ezért jelen cikkben a tipológiánk alapja az egyházjogi elismerés és nem az alapítás megnevezése lesz.

csot, de létrehozott egy új dikasztériumot, ez által nagyobb jelentőséget adva a világiak helyének és küldetésének, A Világiak, a Család és az Élet kongregációja néven.

4 IOANNES Paulus PP II., motu proprio *Ecclesia Dei*, 18-11-1988, in *AAS* 82(1990) 533-534.o.

5 Mivel Lefebvre érsek Franciaországban és Svácjban élt, főleg francia nyelvű intézményekről van szó: Fraternité sacerdotale Saint-Pierre, Institut du Christ-Roi Souverain Prêtre, Institut du Bon-Pasteur, Institut Saint-Philippe-Néri, Abbaye Sainte-Madeleine du Barroux, Monastère Sainte-Marie de la Garde, Institut de la Sainte-Croix de Riaumont, Abbaye Notre-Dame-de-l'Annonciation du Barroux, Fraternité Saint-Vincent-Ferrier, Dominicaines du Saint-Esprit, Sœurs du Précieux-Sang, Chanoines réguliers de la Mère de Dieu, Chanoines réguliers de la Nouvelle Jérusalem, Chanoines réguliers de Saint-Jean-de-Kenty

Tehát azon új alapításokkal fogunk foglalkozni, amelyek a II. Vatikáni Zsinat után születtek, vagy kapták meg elismerésüket, a Megszentelt Élet Kongregációja vagy a Világiak Kongregációjának a joghatósága alá tartoznak, kiindulási pontunk pedig az egyházjogi kategóriák szerinti elismerési dekrétumuk.

Világiak, a Család és az Élet Kongregációja

„Az utóbbi időkben a világi Krisztushívők egymás közötti társulásai rendkívül változatos, életerős és gazdag formát öltöttek. Bár az Egyház történelme folyamán a hívők társulásai bizonyos módon mindig virágoztak, amint azt a számtalan konfraternitás, harmadrend és mindenféle segítőegylet tanúsítja, a legutóbbi időkben mégis sajátos fejlődés tanúi lehetünk. Ez tűnik ki a sokféle egyesület, társulások, csoportok, közösségek, mozgalmak születéséből és terjedéséből. A világi hívek társulásainak új korszakáról beszélhetünk, minthogy ma a hagyományos társulások mellett és gyakran azok gyökereiből sarjadva más, új mozgalmak és új társulások születnek, sajátos arculattal és céllal: ily nagy az erőforrások gazdagsága és sokfélesége, melyekkel a Szentlélek az egyházi életet táplálja, ily változatos világi híveink találékonysága és nagylelkűsége az új kezdeményezésekben."[6]

Az 1917-es Egyházi Törvénykönyv 700 kánonja szerint az Egyházban a társulások három formáját különböztetjük meg: a harmadrendeket, a testvériségeket (konfraternitások) és pia uniókat. Míg az 1983-as Törvénykönyv különbséget tesz a krisztushívők magán- és hivatalos társulásai, valamint a harmadrendek között. A Törvénykönyv hatályba lépése után az addig már elismert társulásoknak újra nyilatkozniuk kellett, hogy melyik új kategóriába szeretnének kerülni. Miközben a testvériségeket (konfraternitások) és pia uniókat igyekeztek az új társulási formákra váltani, a nyolcvanas években több száz új alapítás kérte társulásként való elismertetését. Ez a kettős dinamika sok nehézséget támasztott az egyházmegyékben a püspökök és a társulások

6 II. JÁNOS Pál pápa, *Christi Fideles laici*, apostoli buzdítás, Róma 1988. december 30, 29.

elöljárói vagy alapítói közötti párbeszédben, útkeresésben és egyházi elismertetésükben. A Világiak Pápai Tanácsa, és utána a Világiak Kongregációja újra és újra publikálta a krisztushívők társulásainak elismertetési kritériumait és szakaszait,[7] de sajnos ezek még így is kevéssé ismertek.

A krisztushívők társulásai között megkülönböztetjük a hivatalos[8] és magántársulásokat,[9] az egyházmegyei, országos és pápai jogú nemzetközi társulásokat.[10] A Világiak Kongregációjának,[11] feladata, hogy elősegítse a laikus hívek hivatását és küldetését az Egyházban és a világban egyénekként, valamint egyesületek, mozgalmak és közösségek tagjaiként, emlékeztetve őket felelősségükre, hogy a keresztségből származó kegyelmük által vállalják sajátos szerepüket az egyház életéért és küldetéséért, az egyház közös építéséért kapott különféle karizmák által. A Kongregáció ösztönzi a világi híveket, hogy aktívan és felelősséggel legyenek jelen a plébánia és az egyházmegye életében, valamint az egyetemes egyház tanácsadó testületeiben.

A Világiak Kongregációja összeállított egy *Repertoárt,* amely öt nyelven hozzáférhető a hivatalos honlapjukon[12], ebben a pápai jogú krisztushívők hivatalos és magántársulásai találhatóak, összesen 106. A Repertoár[13] 2006-ig több egyházmegyei jogú társulást is bemutatott, akkor 123 név szerepelt a listán[14], ami további bonyodalmakat okozott

7 vö. *Procedura per il riconoscimento delle associazioni internazionali di fedeli*, http://www.laityfamilylife.va/content/laityfamilylife/it/sezione-laici/procedura-per-il-riconoscimento-delle-associazioni-internazional.html [utolsó látogatás 2020-10-15]

8 312-320 k.

9 321-326 k.

10 vö. 305 k.

11 Mivel a Kongregációt alapító motu proprio és a Statutuma még nem jelent meg hivatalosan magyarul, ezért az olasz szövegből készítettem a fenti kivonatot. Az eredeti elolvasható több nyelven a következő honlapon http://www.laityfamilylife.va/content/laityfamilylife/it/il-dicastero.html [utolsó látogatás 2020/10/13]

12 vö. http://www.laityfamilylife.va/content/laityfamilylife/fr/sezione-laici/repertorio.html [utolsó látogatás 2020/10/13]

13 CONSEIL PONTIFICAL POUR LES LAICS, *Associations Intern ationales de Fidèles, Répertoire*, Cittá del Vaticano 2006.

14 Pl. A Chemin Neuf közösség, amely ugyan nemzetközileg nagyon elterjedt, de egyházjogi szempontból krisztushívők egyházmegyei hivatalos társulása.

az új alapítások jobb megértése céljából. Például a mozgalom[15] kifejezés sok új alapítás nevében szerepel, de ilyen jogi kategória nem létezik. Lelkiségi mozgalom, lelkiségi család kifejezés is gyakori, de nagyon eltérő kontextusokban találkozhatunk vele: pl. az új világi társulások nagy részét lelkiségi mozgalmakként mutatja be a szakirodalom, de a középkorban alapított kolduló rendek és kongregációk a zsinat utáni időszakban elkezdték használni a lelki család kifejezést annak céljából, hogy kifejezzék, hogy az első, másod- és a harmadrendek ugyanannak a lelki családnak a tagjai.[16] A világiak kezdeményezésével született alapítások nevében gyakran szerepel az intézmény kifejezés is, amely a zsinat előtt inkább a szerzetesi alapításokra volt jellemző. Ez a nagy változatosság egyrészről szép és izgalmas, másrészről viszont sok zavart és bonyodalmat is okoz a hívek körében, az evangelizáció és pasztoráció területén, de egyházmegyei és nemzeti szinten is főleg a kísérésük, megkülönböztetésük kapcsán.

A Kongregáció által elismert pápai jogú nemzetközi hivatalos és magántárulások különböző csoportokba sorolhatóak, az alapítói szándék, természetük és céljuk alapján. Minden kategóriához igyekszem példákat is adni, de mivel eme közösségek nagy része nincs jelen Magyarországon, a *Repertoár* alapján francia vagy olasz nyelven használom majd a nevüket.

1. Klasszikus társulások: olyan krisztushívők hivatalos és magántársulásai, amelyben házasok, egyedülállók, klerikusok együtt, közös tevékenységgel igyekeznek a tökéletesebb életre, a keresztény tanítás előmozdítására, az evangélium hirdetésére vagy a segítő szeretet gyakorlására.[17]

2. Krisztushívők hivatalos és magántársulásai, amelyek nevük szerint *Nemzetközi Szervezetek*, azzal a céllal, hogy a katolikus krisztushívők hivatalos képviselettel rendelkezhessenek a különböző világi

15 A Repertoárban a mozgalom kifejezés 12 alapítás nevében szerepel pl. Schönstatti apostoli mozgalom vagy schönstatti mozgalom.
16 Pl. Ferences lelki család, Karmelita lelki család, stb.
17 vö. 298 k.

nemzetközi szervezetekben. Ezek főleg szakmákhoz kapcsolódnak és céljuk a világi élet keresztény szellemmel való átitatása,[18] mint pl. az orvosok, ápolók, újságírók, katonák, gyógyszerészek társulásai. Jelenleg 41 ilyen pápai jogú társulás van elismerve.[19]

3. Krisztushívők hivatalos és magántársulásai, amelyekben a tagok elköteleződnek egy *lelkiség, lelkiségi iskola vagy hagyomány terjesztésére*. Eme társulások között találhatóak bencés, kármelita, máriás lelkiség terjesztésére elkötelezettek és gyakran tévesen mozgalmaknak vagy harmadrendeknek nevezik őket.[20]

4. Krisztushívők társulása csak női tagokkal. Ezek olyan sajátos női társulások, amelyeknek a tagjai tisztasági magánfogadalmat tesznek, de nem szeretnék, hogy a Megszentelt Élet Kongregációjához tartozzanak, mert a társulásai forma szerintük nagyobb szabadságot ad küldetésük megvalósításához.[21]

5. Ernyőtársulások, mozgalmak, avagy az *evangéliumi élet új formái*. Ez a fogalom Szent II. János Pál pápa Vita Consecrata[22] apostoli buzdításában jelent meg „az *új közösségek eredetisége gyakran abban áll, hogy férfiakból és nőkből, klerikusokból és világi Krisztushívőkből, cölebsz és házas emberekből álló vegyes csoportok egy sajátos – olykor valamely hagyományos formát követő, olykor a mai társadalom követelményeihez igazodó – stílusban élnek. Az evangéliumi életre való elkötelezettség is különböző formákban fejeződik ki a közösségi életre, a szegénységre és imádságra irányuló általános törekvések között. Illetékességüknek megfelelően a vezetést megosztják a klerikusok és a világi Krisztushívők között, és az apostoli cél nyitott az új evangelizáció követelményei iránt."*[23]

18 vö. 298 k.

19 Pl. Association Catholique Mondiale pour la Communication, l'Apostolat Militaire International, le Comité International Catholique des Infirmières et des Assistantes Médico-sociales, la Fédération Internationale des Pharmaciens Catholiques.

20 Pl. Association Saint Benoît Patron de l'Europe, l'Association Saint François de Sales, la Mission de l'Immaculée, le Mouvement de Spiritualité « Vivre En », le Carmel Missionnaire Séculier, stb.

21 Pl. Claire AMITIE, Fraternité Charles DE FOUCAULD (FCF), Œuvre de Sainte Thérèse.

22 II. JÁNOS Pál pápa, *Vita Consecrata*, apostoli buzdítás, Róma 1996. március 25.

23 VC 62

Sokféle meghatározása született már a mozgalmaknak,[24] a szerzők általában ebbe a kategóriába sorolják azokat az alapításokat, amelyek nagy létszámmal, nemzetközi elterjedtséggel, tagság szerint mindhárom életállapottal rendelkeznek, és akik a lelkiség és evangelizáció területén újszerű elemeket képviselnek. Egyházjogi szempont alapján talán egyszerűbbé tehető ez a kategória, ha azokat a krisztushívő társulásokat sorolnánk ide, amelyek mint egy *ernyő* több, más egyházjogi személyiséget is integrálnak. Az *ernyő- társulás* alapját egy krisztushívők pápai jogú hivatalos vagy magántársulása képezi, amelyet a Világiak Kongregációja ismer el, és amely ernyőként integrál különböző egyházjogi személyiséggel rendelkező intézményeket pl. különböző társulásokat, szerzetesi intézményeket, világi intézményeket vagy apostoli élet társaságait.[25] Ebben az értelemben mozgalomnak minősíthető a Schönstatt mozgalom[26], az Emmanuel közösség[27], az Evangélium hősei (Hérauts de l'Évangile)[28], Cenacolo Közösség[29], Chemin neuf közösség.

A föderáció[30] más természetű csoportosulás, hiszen azok általában ugyanolyan egyházjogi személyiségek között jönnek létre, és a megszentelt élet olyan azonos intézménytípusai között, mint például a Bencés monostorok föderációja.

---

24 RATZINGER, J., *Les mouvements ecclesiaux et leur lieu theologique*, in *Don de l'Esprit espérence pour les hommes*, Nouan-le-Fuzelier 1999.

25 vö. 307 k.

26 A Schönstatti mozgalomban több mint 20 féle ágazat jött létre. Az egyes ágazatok nemcsak nem, kor és életállapot szerint tagozódnak, hanem az elköteleződés mélysége és területi eloszlás szerint is. Része a mozgalomnak, vagy családnak női és férfi, világi intézmény, krisztushívők társulása.

27 Az Emmanuel közösség a Világiak Kongregációja által elfogadott pápai jogú krisztushívők hivatalos társulása, ugyanakkor a papi tagoknak létrehozott egy klerikus társulást.

28 Brazil alapítású közösség, pápai jogú krisztushívők társulása, és a megszentelt és klerikus tagjaik részére létrehoztak a Megszentelt Élet Kongregációja alatt egy női és egy férfi apostoli élet társaságát. vö. http://www.laityfamilylife.va/content/laityfamilylife/fr/sezione-laici/repertorio/araldi-del-vangelo.html [utolsó látogatás l2020-10-15]

29 A Cenacolo Közösség krisztushívők pápai jogú társulás, de a női szerzetes tagok egy női szerzetes intézmény tagjai. vö. http://www.laityfamilylife.va/content/laityfamilylife/fr/sezione-laici/repertorio/comunita-cenacolo.html [utolsó látogatás 2020-10-15]

30 582 k.

Összefoglalva a krisztushívők társulásait egyházjogi elismerésük, természetük és céljuk alapján három csoportra oszthatjuk:

1. Krisztushívők magántársulásai
2. Krisztushívők hivatalos tárulásai
3. Az evangéliumi élet új formái, amelyek összetételük, természetük és céljuk alapján eltérnek az előző két kategóriától.

Megszentelt Élet Intézményeinek és az Apostoli Élet Társaságainak Kongregációja

A Megszentelt Élet Intézményeinek és az Apostoli Élet Társaságainak Kongregációját V. Szixtus pápa alapította Szerzetesi Konzultációs Kongregáció néven 1586. május 27-én. 1601-ben a Püspöki Kongregáció része lett. X. Piusz pápa 1908-ban Szerzetesi Kongregáció néven újra önállóvá tette. Jelenlegi nevét Szent II. János Pál pápa 1988. június 28-án kelt *Pastor Bonus* apostoli rendelkezésével kapta.

Jogköre kiterjed az egyházban lévő szerzetesrendekre, a világi intézményekre, az apostoli élet társaságaira,[31] a remeték és szüzek rendjére, azon krisztushívők hivatalos társulásaira, melyek célja, hogy a megszentelt élet valamilyen intézményévé váljanak és a megszentelt élet más formáira[32]. Joghatósága van a szerzetesrendek szabályzatainak jóváhagyása, működésük felügyelete és megszüntetése terén.

Az 1983-as Egyházi törvénykönyv több új intézményes és egyéni életformát integrált, egyrészről az ókeresztény korból (szüzek rendje, remeték), másrészről pedig azokat, amelyeket a 20. század során ismerték el: a világi intézmények[33] és az apostoli élet társaságai.[34] Újdonság a kódexben a 605. kánon, amely lehetővé teszi további új formák elismerését. A Törvénykönyv szakított azzal a több évszázados

31 vö. PB 105- 106 art.
32 vö. PB 110- 111 art.
33 PIUS P XII., Const. Ap., Provida Mater Ecclesia, de statibus canonicis institutisque saecularibus christianae perfectionis adquirendae, 2-II-1947, in AAS 39(1947) p. 114- 124.
34 **LEO P XIII., const. ap.** Conditae a Christo, de religiosorum institutis vota simplicia profitentium, 8-XII-1990, in ASS 33(1900), p. 341-347.

hagyománnyal is, hogy a szerzetesi életformát tekintse referenciának, és az 573. kánon alapján bevezette a megszentelt élet fogalmát, mint referencia pontot. Az új Törvénykönyv egy új fejezettel is bővült, amely a megszentelt élet intézményeire vonatkozó közös szabályokat tartalmazza, valamint egy új tipológiát is kialakított: 1- a megszentelt élet intézményes és egyéni formáit: a szerzetesi intézmények, a világi intézmények, a remeték[35]; 2- a megszentelt élethez hasonló (*accedunt*[36]) formákat: apostoli élet társasága és a megszentelt szüzek rendje[37].

A Kongregáció joggyakorlata alapján egy új alapítás elismerése három szakaszban történik:

1. Egyházmegyei jogú krisztushívők hivatalos tárulása azzal a céllal, hogy a megszentelt élet valamilyen intézményévé váljon. Az ehhez kapcsolódó joggyakorlat sajnos kevéssé ismert az egyházmegyék szintjén, ezért sok zavart és bonyodalmat okoz, hogy a püspökök gyakran nem a megfelelő módon ellenőrzik a számukra benyújtott statútumokat,[38] illetve nem kérik ki a Megszentelt Élet Kongregációjának a véleményét, amely kötelező az 579. kánon szerint.[39] Az egyházmegyei alapítások robbanásszerű megnövekedése (a zsinat óta több mint 450 új intézmény született[40]), és a Kongregáció véleményének a kikérésének az elhanyagolása okán, Pietro Parolin bíboros, Ferenc pápa nevében kiadott egy közigazgatási intézkedést az 579. kánon értelmezéséről. Ez alapján, ha egy püspök a Szentszék előzetes konzultációja nélkül

35 603 k.

36 lásd 603 k. és 731 k. latin szövege

37 604 k. és megszentelt élet intézményeinek és az apostoli élet társaságainak kongregációja, *Ecclesiae Sponsae Imago* instrukció, Roma, 2015. május 24. Több nyelven elérhető a következő honlapon, mivel magyar nyelvű fordítás még nem jelent meg. http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/ccscrlife/documents/rc_con_ccscrlife_doc_20180608_istruzione-ecclesiaesponsaeimago_en.html [utolsó látogatás 2020-10-30]

38 SACRA CONGREGATIO PRO RELIGIONNIS ET INSTITUTOS SAECULARIBUS Et SACRA CONGREGATIO PRO EPISCOPIS, Normae *Mutuae Relationes,* 14-V-1972, in *AAS* 70 (1978) 473-506

39 579. k: *A megyéspüspökök, ki-ki a saját területén, formális határozattal megalapíthatják a megszentelt élet intézményeit, feltéve, hogy előzőleg kikérték az Apostoli Szentszék véleményét.*

40 vö. ROCCA, G. *Primo censimento delle nuove comunitá*, Roma 2010, 365.o.

hoz létre egy megszentelt élet intézményét, az alapítási határozat érvénytelen.[41] A Szentszéki konzultáció elhanyagolásán kívül a másik nehézséget az okozza, hogy gyakran összekeverik a krisztushívők azon társulásait, amelyek a 289. és 304. kánonok alapján mint magán vagy hivatalos társulások mutatják be szabályzatukat azokkal, amelyek nevében ugyan szerepel a krisztushívők társulása kifejezés, de a megszentelt élet intézményeként szeretnék elismertetni magukat az 573., szerzetes intézmény esetében pedig a 607. kánon, világi intézmény esetén ugyanakkor a 710., apostoli élet társaságaként pedig a 731. kánon, illetve egyházi családként a Kongregáció Plenáriája által 2002-ben elfogadott *Schema* szerint[42]. Azokról az új alapításokról van tehát szó, amelyek nevében ugyan szerepel a krisztushívők társulása kifejezés, de szabályzatuk azon kánonok alapján íródik, amely intézményformát választották, például szerzetes intézmény esetében a noviciátus már kötelező rész, vagy a kormányzati részben meg kell határozniuk a káptalanok, az elöljáró és tanácsosaik működését és kompetenciáit.[43]

Egyházmegyei jogú intézmény, amely lehet szerzetes-, világi intézmény, egyházi család vagy apostoli élet társasága. Ha a tagok száma eléri a 40 főt, többségében örökfogadalmas taggal, az alapító vagy legfőbb elöljáró kérheti, hogy a püspök ismerje el, mint egyházmegyei intézményt.[44] Ebben a szakaszban is érvényességi feltétel a Kongregáció konzultációja.

Pápai jogú intézmény. Ha a tagok létszáma meghaladja a 100 főt, többségében örökfogadalmas taggal, és az intézmény több országban

41 vö. http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/parolin/2016/documents/rc_seg-st_20160511_parolin-rescritto-can579cdc_en.html [utolsó látogatás 2020-10-29]

42 Az *Egyházi család* a megszentelt élet egy új intézményformája, amelyről az első hivatalos jogi schema 2002-ben született, habár az első ilyen típusú alapítás még a zsinat előtt született. Olyan új alapításokról van szó, amely karizmája és struktúrája alapján nem sorolható be a már kánonilag eddig létező intézményformákba. A Schema által a Kongregáció egy új normastruktúrát hozott létre amely erre az intézményformára alkalmazható. vö. BALOG, M., *Développement de la signification théologico- canonique du canon 605*, Szent István Társulat 2013, 213-219 o.

43 304 k.

44 SABBARESE, L., *La questione dell'autorità e le nuove forme di vita consacrata*, in *Periodica*, Pontificia Universitas Gregoriana, Roma, 97 (2008), p. 235.

is jelen van, az alapító vagy legfőbb elöljáró kérheti a Megszentelt élet Kongregációjánál a pápai jogi elismerést.[45]

Azért fontos ismernünk a két kongregáció joggyakorlatát, hogy tisztábban láthassuk a különbséget egy új alapítás elismeréséhez kötődő első szakasz kapcsán. Hiszen az egyházmegyei szintű elismerésnél, akár krisztushívők társulásairól, akár a megszentelt élet intézményeiről van szó, az első szakaszban az illetékes püspöki határozatban szerepel a krisztushívők kifejezés, de nem mindegy, hogy a mondat hogyan végződik, és mely kánonokra hivatkozik a püspöki határozat. Krisztushívők magántársulása kapcsán a 321. és az utána következő kánonokra, krisztushívők hivatalos társulása kapcsán a 312. és az utána következő kánonokra kell hivatkozni. Szabályzatuk elemei pedig a 304. kánonban vannak felsorolva.

A megszentelt élet intézményei kapcsán egy új alapításkor az illetékes püspök a határozatban használja a krisztushívők megnevezést, de a folytatás kifejezi az új alapítás identitását pl. „krisztushívők hivatalos társulása azzal a céllal, hogy szerzetesei intézménnyé álljon az 573. és 607. kánon alapján", vagy „krisztushívők hivatalos társulása azzal a céllal, hogy világi intézménnyé váljon az 573. és 710. kánonok alapján". Tehát ezen alapítások szabályzatainak esetében pedig a választott intézményforma kánoni előírásait kell alkalmazni. Nem feledve, hogy az alapító határozat aláírása előtt az illetékes püspöknek ki kell kérnie a Megszentelt Élet Kongregációjának a véleményét.

Mint a krisztushívők társulásainál, a megszentel élet intézményei kapcsán is megfigyelhetjük, hogy az új alapítások többsége a már létező intézményformák valamelyikét választja, következésképpen újdonságuk csak a kronológiai időhöz kapcsoltható. Azonban vannak olyan új alapítások, amelyek olyan újdonságot tartalmaznak, amelyek miatt nem alkalmazható rájuk a már meglévő intézményformák normarendszere. Ezek fő jellemzői a Vita Consecrata apostoli buzdításban találha-

45 GHIRLANDA, G., *Iter per l'approvazione degli istituti di vita consacrata a livello diocesano e pontificio e delle nuove forme di vita consacrata*, in *Periodica* 94(2005), p. 621-646.

tóak meg, a 62-es pontban, amelyet már idéztünk az ernyőtársulások kapcsán, vagyis az evangéliumi élet új formáiról van szó.

Az evangéliumi élet új formái

Mint már előzőleg is leírtuk, a zsinat után körülbelül ezer új alapítás született, amelyek nagyjából fele-fele arányban krisztushívők társulásai vagy a megszentelt élet intézményei. Ezen új alapítások körülbelül 5 %-a viszont olyan alapító intuíciót hordoz. amely miatt nem sorolhatóak a már meglévő kánoni kategóriákba anélkül, hogy el ne veszítenék az alapító karizmából származó eredetiségüket. Az evangéliumi élet új formáiként elnevezett alapítások legfontosabb ismérveit Szent II. János Pál pápa határozta meg:

„ A Szentlélek, aki az idők folyamán az Istennek szentelt élet számos formáját hívta létre, szüntelenül az Egyház mellett áll, részben úgy, hogy a már meglévő intézményeket támogatja az eredeti karizmához hűséges megújulásban, részben úgy, hogy új karizmákat osztogat a mai férfiaknak és nőknek, hogy olyan intézményeket alapítsanak, melyek válaszolni tudnak a mai kihívásokra. Ezen isteni beavatkozás jelei az úgynevezett új alapítások, melyek a korábbi intézményekkel szemben bizonyos értelemben eredeti sajátosságokkal bírnak.

Az új közösségek eredetisége gyakran abban áll, hogy férfiakból és nőkből, klerikusokból és világi Krisztushívőkből, cölebsz és házas emberekből álló vegyes csoportok egy sajátos olykor valamely hagyományos formát követő, olykor a mai társadalom követelményeihez igazodó – stílusban élnek. Az evangéliumi életre való elkötelezettség is különböző formákban fejeződik ki a közösségi életre, a szegénységre és imádságra irányuló általános törekvések között. Illetékességüknek megfelelően a vezetést megosztják a klerikusok és a világi Krisztushívők között, és az apostoli cél nyitott az új evangelizáció követelményei iránt.

Bár egyrészt örvendetes a Szentlélek működése, másrészt különbséget kell tenni a karizmák között. Ahhoz, hogy Istennek szentelt életről lehessen beszélni, alapvetően szükséges, hogy az új közösségek és élet-

formák sajátos vonásai valóban az Istennek szentelt élet lényeges teológiai és kánonjogi elemeire épüljenek. E különbségtétel mind helyi, mind egyetemes szinten szükséges, hogy az egy Lélek iránt közösen lehessünk engedelmesek. … Az evangélium szerinti élet új társulásai a legkevésbé sem foglalják el a helyét a föntebb említett intézményeknek, melyeket továbbra is megillet a hagyomány által nekik biztosított, előkelő hely. Az új formák is a Lélek ajándékai, hogy az Egyház egyre nagylelkűbb buzgósággal kövesse Urát, és figyelmesebb legyen az isteni hívásra, mely az idők jelein keresztül nyilvánul meg. Így mutatkozik meg a világnak az életszentség és a szolgálat sokféle formájában az, ami «az Istennel való bensőséges egyesülés és az egész emberiség egységének jele és eszköze» [4647]

Az *evangéliumi élet új formái*, amelyekben megszentelt életű személyek, papok, házaspárok egyedülállók, özvegyek egy új módon köteleződnek el, egy közös lelkiség és misszió alapján különböző egyházi elismerést kértek, amelyet sokban meghatározott, hogy milyen egyházi és szociokulturális közegben születtek. A spanyol alapítású vegyes[48] közösségek többsége a Megszentelt Élet Kongregációjánál kérték az elismerésüket mint *egyházi család*, a francia közösségek többsége viszont a Világiak Kongregációjánál mint *ernyőtársulás*.

Az *egyházi család* intézmény egyetlen egyházjogi személyiség, amelyben két vagy három ág létezik saját belső kormányzattal, de van egy közös kormányzat, az elnök vezetése alatt, amely a garanciája, hogy a különböző életállapotok egysége megőrződjön. Mivel ez az intézményforma a Megszentelt Élet Kongregációja alá tartozik, ezért a férfi és a női megszentelt tagok hármas fogadalmat tehetnek, a klerikus szerzetesek pedig inkardinálódhatnak az intézménybe. A világi krisztushívőknek is saját ága lehet, saját kormányzattal, tagjai lehetnek az ágak közötti tanácsnak, az elnök általános tanácsának és lehetnek kül-

46 LG 1.
47 VC 62.
48 Mint az apostoli buzdításban is olvashattuk, vegyes közösségeknek nevezzük azokat, amelyekben három életállapot van jelen: megszentelt élet, klerikus, világi.

döttjeik az általános közgyűlésen, minden témában van hozzászólási joguk, de szavazati joguk csak azokban a kérdésekben van, amelyek őket is érintik. A vegyes közösségek közül tizennégy alapítás[49] választotta ezt az intézményformát. Mert az egység garanciájaként fontosnak tartják, hogy egyetlen jogi személyiségbe szerveződjenek. A világi krisztushívők lehetnek tagok, de nincs mindenben egyenlő szavazati joguk a szerzetesekkel és papokkal, és ezért a vegyes alapítások közül körülbelül tizenhárom inkább az *ernyőtársulást* választotta.

Az *ernyőtársulások* a Világiak Kongregációjának a joghatóságába tartoznak, ezért az egyedülálló tagok nem tehetnek hármas fogadalmat és nem ismerik el őket mint megszentelt életűek, csak tisztasági magánfogadalmat tehetnek, vagyis egyházjogi szempontból nem minősülnek megszentel életűeknek, illetve a papokat nem lehet inkardinálni. Ezért hoztak létre a klerikus tagoknak egy saját egyházjogi intézményt, amely vagy szerzetesi intézmény[50] vagy apostoli élet társasága[51] vagy klerikustársulás[52], azoknak az egyedülállóknak pedig, akik szerettek volna a három evangéliumi tanács alapján elköteleződni, szerzetesi intézményt[53] vagy apostoli élet társaságát.[54] Akik ezt a struktúrát választották, a 307. kánon általi lehetőséget használják ki, amely szerint egy krisztushívő több társulásnak is lehet tagja, illetve a szerzetes intézmények tagjai elöljárójuk beleegyezésével beléphetnek társulásokba saját joguk előírásai szerint. Elképzelésük szerint bár különböző egyházjogi személyiségeket hoztak létre, ezek tagja, egyben tagjai a *krisztushívők* ernyőtársulásának is. Pl. A Chemin Neuf papi szerzetesi intézmény tagjai, a Chemin Neuf krisztushívők hivatalos társulásának is tagjai. Ezáltal az *ernyőtársulásban* mindenki-

49 Société du Christ Seigneur, Verbum Dei, IDENTES, Das Werk, Obra de la Iglesia, Mission de Vie (maronit ritusú közösség), Famille Missionnaire de Notre- Dame, Missione Chiesa-Mondo, Nyolc Boldogság Közösség, Walsinghami Közösség, Foyer Marie Jean, Carmello della Misericordia de Dio, Famille Marie- Jeunesse, Villaregia Közösség.

50 Pl. Chemin Neuf

51 Les Hérauts d'Evangile, férfi apostoli élet társasága

52 Emmanuel Közösség

53 Cenacolo Közösség létrehozott egy női szerzetesi intézményt, amelynek a neve: A Feltámadás missziós nővérei (Les Sœurs Missionnaires de la Résurrection)

54 Les Hérauts d'Evangile, női apostoli élet társasága

nek egyenlő szavazati joga van, de ahhoz, hogy a különböző életállapotok egyház általi elismerése – megszentelt életűekként, papként, illetve világi hívekként a maguk teljességében – nem lehetséges, önálló egyházjogi személyiséggel rendelkező intézményeket kell létrehozniuk számukra a különböző kongregációk hatáskörei szerint. Vagyis nagy gyengesége ennek a szerveződésnek, hogy semmilyen jogi garancia nincs arra, hogy a különböző intézmények egységben maradjanak. Az egység mindig az intézmények elöljáróinak, a különböző Kongregációk joggyakorlatának és tagok jóakaratának, meggyőződésének a függvénye.

Összefoglalva tehát, a 20. század zsinat utáni alapításai a következőképpen osztályozhatóak:

1. Krisztushívők hivatalos és magántársulásai a Világiak Kongregációjának a joghatósága alatt
2. Ernyőtársulások mint az evangéliumi élet új formái a Világiak Kongregációjának a joghatósága alatt
3. Szerzetesi-, és világi intézmények, apostoli élet társaságai
4. Egyházi Család megszentelt életű intézménye, amely az evangéliumi élet új formájaként nem integrálható a már meglévő kánoni intézmény típusok közzé.

Az evangéliumi élet új formáinak az alapító intuíciója a különböző életállapotok egységének, a keresztségből származó alapvető egyenlőség elvének a megjelenítése azáltal, hogy a tagok között jelen vannak megszentelt életű nők, férfiak, klerikusok, házaspárok, egyedülállók, özvegyek, elváltak; mindezzel együtt közös a lelkiségük és a missziójuk. A szakirodalom gyakran vegyes közösségeknek is nevezi őket. Ezek az alapítások viszont két különböző jogi struktúrát választottak. Mindkét struktúrának megvannak az erősségei és gyengeségei, de jelenleg az illetékes kongregációk és a hatályos egyházjog ezeket a formákat teszi lehetővé.

A jogi struktúra mögött egy evangéliumi értékekre épülő teologális élet utáni vágy rejtőzik. A következő fejezetben tehát a vegyes közösségek közös teológiai, lelkiségi jellemzőit fogjuk bemutatni.

Az evangéliumi élet új formáinak teológiai, lelkiségi jellemzői

A jog alapvető célja és feladata az élet védelme, az egyházjog pedig a teologális életet, a lelkek üdvösségét[55] szolgálja. Az evangéliumi élet új formái különböző jogi struktúrákat választottak karizmájuk megőrzése céljából a hatályos jog lehetőségei szerint, teológiai, egyháztani és lelkiségi szempontból viszont nagyon sok közös vonásuk van. Ezek az új alapítások nem hoztak újdonságot a teológia vagy lelkiség terén, de az egyházi hagyományban átöröklött néhány elemet mégis olyan elevenséggel és újszerű módon mutatják meg, amely által prófétikus módon választ adhatnak a jelen kor szükségeire.

Egy új alapítás, egy karizma, vagyis Isten ingyenes ajándéka az Egyház és a világ javára, épülésére. A Szentlélek az, aki egy alapító karizma által meghív embereket, hogy az Ő munkatársaiként az adott kor szegényeit szolgálják, az Egyház küldetését erősítsék. [56] Ebből a perspektívából értelmezve ezeknek az új közösségeknek az eredetisége, újdonsága abban rejlik, ahogyan a Szentlélek által az Egyház hagyományából, teológiai, lelkiségi örökségéből merítve, egyes elemeket újszerű módon értelmeznek, elevenítenek meg ezáltal emlékeztetve minden hívőt az evangéliumi örömhír mindig megújuló, újat teremtő valóságára.

1.Krisztus központú élet a Szentlélek által

Az új közösségek tagjai számára meghatározó és életfordító a Krisztussal való személyes találkozás, a Szentlélek jelenlétének a megtapasztalása. Ez indítja őket egy személyes, radikális Istenkapcsolat felé, mely megújítja az emberi kapcsolataikat. Az ember egy új arca jelenik meg, amely hagyja, hogy krisztusivá formálódjon a Szentlélek munkája által, egy újfajta emberségről tesznek tanúságot.

55 1752 k.
56 vö. BALOG, M., *Charisme fondateur*, in *Studia Canonica* 50/1-2016, 165-174 o.

2. Az életszentségre való egyetemes meghívás

„A különböző életformákban és hivatásokban ugyanazt a szentséget munkálja mindenki."[57] A Lumen Gentium dogmatikus konstitúció emlékeztet minden megkereszteltet arra, hogy keresztsége által az életszentségre van meghívva életállapotától függetlenül. A vegyes közösségek többsége arra a meghívásra válaszolva született meg, hogy az evangéliumi értékeket radikálisan megélve az életszentség útján járjanak. Házasok, egyedülállók, papok köteleződnek el az evangéliumi erények útján, hogy kövessék Krisztust, alakítsák át életüket és szentté tegyék a világot. Az Imitatio Christi vagy a Sequela a megszentelt életben és az in persona Christi a klerikusi állapotban az életszentség három útja, így ez az összefüggés ad egy belső radikalitást minden életállapot részére.

3. Az Egyház mint család, Isten népe és kommunio

A II. Vatikáni zsinat dokumentumaiban és utána a pápai megnyilatkozásokban ez a három egyházkép nagyon gyakran megjelenik, és ez erősítette eme alapítások öntudatát, hogy ezeknek az egyházmodellek a hiteles tanúságtevőivé váljanak. A Lumen Gentium dogmatikus konstitúció Isten népéről alkotott teológiai és liturgikus leírása életprogramként jelent meg gyakran még a szabályzatok szövegeiben is.

Szent II. János Pál pápa a *Novo Millennio Ineunte* apostoli levelében összefoglalja a kommunio lelkiségét. Egy olyan lelkiségről van szó, amely áthatja az emberi kapcsolatokat, a kereszténység és az Egyház viszonyát, egy új emberi kultúrát és kapcsolatrendszert alakít ki.

„A kommunio otthonává és iskolájává kell tennünk az Egyházat – ez az a nagy feladat, mellyel szembetalálkozunk a kezdődő új évezredben, ha hűek akarunk maradni Isten szándékaihoz és válaszolni akarunk a világ várakozására is.

Hogy mit jelent ez konkrétan? … a kommunio lelkiségének az előmoz-

57 LG 41

dítása a feladat, ezt kell nevelési elvként magunk elé tűznünk mindenütt, ahol embert és kereszténytyt formálunk, ... A kommunio lelkisége mindenekelőtt azt jelenti, hogy szívünk pillantását a bennünk lakó Szentháromság misztériumára szegezzük, akinek fényét fel kell ismernünk a mellettünk élő testvérek arcán is. A kommunio lelkisége azt jelenti, hogy a misztikus Test mélységes egységének megfelelően figyelünk hittestvéreinkre, úgy tekintünk rájuk, mint »közülünk valókra«, megosztjuk velük örömeiket és szenvedéseiket, kitaláljuk vágyaikat és válaszolunk szükségleteikre, igaz és mély barátságot kínálunk nekik. A kommunio lelkisége azt a képességet is jelenti, hogy meglátjuk a másikban a jót, hogy úgy fogadjuk és értékeljük azt, mint Isten ajándékát: mint »számomra való ajándékot« is, nem pusztán annak a testvérnek az ajándékát, aki közvetlenül kapta. A kommunio lelkisége végül azt jelenti, hogy megadjuk a testvérnek az »őt megillető helyet«, hogy »hordozzuk egymás terhét« (Gal 6,2) és elutasítjuk azokat az önző kísértéseket, melyek folyamatosan fenyegetnek bennünket, s amelyek versengést, karrierizmust, gyanakvást és irigységet szülnek."[58]

A vegyes közösségek identitásának a forrását és ideálját határozza meg ez a hármas egyházkép és modellezi a közösségek belső struktúráját, a tekintélyhez való viszonyulást.

4. Egyenlőség, komplementaritás, kollegialitás által megszülető új testvériség

A zsinati dokumentumok új megvilágításba helyezték a krisztushívők közötti egyenlőséget, közös felelősségvállalást, komplementaritást és kollegialitást. Ezért keresnek olyan jogi struktúrát, amely valamilyen módon lehetővé teszi, hogy a három életállapot (házasok, megszentelt életűek, klerikusok) együttműködjön a misszióban, lelkiségben, struktúrában (kormányzatban). Az egyház egy dinamikus, organikus valóság, amelyben minden életállapot a maga sajátos mód-

58 II JÁNOS Pál pápa, *Novo Millenio Ineunte*, Roma 2001. január 6, 42- 43 pont.

ján vesz részt Krisztus papi, prófétai, királyi küldetésében.[59] Tehát a hármas krisztusi küldetésből kiindulva nem alá és felé rendelésről van szó, fontosabb vagy kevésbé fontos hivatásokról, hanem arról, hogy az életállapotok egymást kiegészítik és közösen felelősek azért, hogy Krisztus küldetése a maga teljességében megvalósulhasson a világban.

Az egység és a komplementaritás motiváló és konstitutív elem a cselekvési módjukban és kormányzati formájukban.

5. Aktív elköteleződés az evangelizációban.

Minden közösség az alapító karizmája szerint, változatos módon köteleződik el az evangelizációban. Nem intézmények fenntartása, vagy szociális tevékenységek a fő jellemzőik, hanem inkább azokat az eszközöket, módokat keresik, ahogyan az evangelizációt, újra evangelizációt szolgálhatják. Az alfa kurzus, a házaspárok kísérése, ifjúságpasztoráció, rádió tévé és internet általi evangelizáció, lelkigyakorlatok tartása, iskolai és plébániai missziók mind olyan területek, ahol nagy lelkesedéssel, energiával vannak jelen. Már önmagában az, hogy a különböző életállapotok közösen tevékenykednek egy erős tanúságtétel és evangelizáció. Hiszen a mai korban, amelyet az individualizmus, a szétszakítottság jellemez, az egység, a kommunio férfiak és nők, házasok- szerzetesek- papok között egy prófétikus jel. Több ilyen közösség van jelen háborús övezetekben, hogy a kiengesztelődés, megbocsátás útjait keressék a felek között, különösen a polgárháborúk után, amikor az ellenfeleknek meg kell tanulniuk újra együtt élni.

6. Lelkiségük három pillére: Eukarisztia, Mária, Szentírás

Ezek az Egyház legnagyobb kincsei, de ezeket az alapítások mégis olyan módon helyezik lelkiségük, illetve a tagok személyes életük középpontjába, hogy megújító hatással van a környezetükre is. E három pillér eltérő hangsúllyal, de elválaszthatatlanul vannak jelen a különböző közösségek lelkiségében. Az Eucharisztia méltó megünneplése,

59 vö. 204 k.

a napi vagy rendszeres szentségimádás épp általuk újult meg sok országban.

Monforti Grignon Szent Lajos máriás lelkisége (Mária által a Szentháromságnak ajánlott élet) is nagyon elterjedt az új közösségekben. Szent II. János Pál pápa is nagy tisztelője volt ennek a máriás lelkiségnek, és ettől a szenttől származik pápai jelmondata is „Totus Tuus".

Záró gondolatok

A Zsinat után ötvenöt évvel, habár ez egy rövid idő az Egyház történelmében, érdemes megállnunk egy pillanatra, akár egyházjogászok akár teológusok is vagyunk. Megállni és rácsodálkozni a Szentlélek csodáira, amelyek megmutatkoznak az új alapítások frissességében, újszerűségében, lelkesedésében. Hagyjuk, hogy ezek a csodák a teológiai, egyháztani, lelkiségi tételeinket színessé tegyék, újraértelmezzék és új kihívások elé állítsák a szakembereket és a krisztushívőket. A teológusok, egyházjogászok feladata, hogy munkájukkal segítsenek az újdonságok értelmezésében, megkülönböztetésében azért, hogy az új alapításokat megtartsák a kreatív hűség útján, hiszen mint láthattuk, sokrétű kihívásokkal állnak szemben az intézményesedés útján.

Veress Gábor

A SZERETET ÚTJÁN

Mindnyájan testvérek c. enciklika útmutatása

BEVEZETŐ

2020. október 3-án Assisiben, Szent Ferenc sírjánál mutatott be szentmisét Ferenc pápa. Ezt követően az oltáron aláírta a ***Mindnyájan testvérek*** *(Fratelli tutti)* kezdetű új enciklikáját, [1]

Ferenc pápa azért ment Assisibe, hogy Szent Ferenc sírjánál írja alá második szociális enciklikáját, Az enciklika címe, amelyet Szent Ferenc írásai ihlettek, valamint a gesztus, hogy az ő sírjánál írja alá azt, jelzik Ferenc pápa evangéliumi-ferences elkötelezettségét, amelyet pápaságának kezdetén már a névválasztás is jelzett. [2]

A 92 oldalas *Mindnyájan testvérek* enciklika rendkívül tartalmas anyag**,** szinte minden mai társadalmi kérdést tárgyal. A *Mindnyájan testvérek* **cím eredete: Jézus azt mondta tanítványainak: „Ti mindannyian testvérek vagytok” (**Mt 23,8). Szent Pál apostol pedig így tanított: „Mindannyian az Ő nemzetsége… Isten fiai vagyunk” (ApCsel 17,28–29).

Az enciklika az első sortól az utolsóig Ferenc pápa szeretet iránti teljes elkötelezettségét sugározza. A pápa minden gondolata, legyen az elemző, vagy politikai, társadalmi, a szeretet teljes átélésén nyugszik.

Vélemények az enciklikáról

Az enciklikát Ferenc pápa spanyol nyelven írta, azóta több világnyelvre lefordították, hivatalos magyar nyelvű fordítása 2020.december 10-ig még nem jelent meg. Az enciklikát már a megjelenés első napjaiban is sok jó és rosszindulatú szakember és média vélemény-formáló értékelte. Itt elöljáróban meg kell jegyezni egyrészt azt, hogy a társadalom szinte minden fontos kérdését a pápa mindössze 92 oldalon tárgyalja, így sok kér-

dést nem tud kellően részletesen magyarázni, másrészről, kivéve a spanyol anyanyelvűeket, aki gondosan akarja elemezni az enciklikát, annak figyelembe kell vennie a különböző nyelvekre való fordítás esetleg félreérthető torzításait, hiszen a különböző nyelvek mögötti kultúrák eltérése miatt több kifejezés más tartalmat jelent a különböző nyelvekben.

A sokféle, jó szándékú, vagy rosszindulatú véleményről írja Görfel Tibor [3] „Még meg sem jelent Ferenc pápa harmadik enciklikája, máris bekerült az általános médiahangzavar nem csillapodó méhkasába."

Hölvényi György [4] is megjegyzi, hogy „Biztos vagyok benne, hogy nagyon sok vita lesz az enciklikában felvetett témákról."

A *Mindnyájan testvérek* c. enciklika helye az enciklikák világában

Szociális enciklikák

A szociális (társadalmi) enciklika a tanítóhivatal „új" területe, amelyet 1891-ben XIII. Leó pápa *Rerum novarum* (Új ügyeink) [5] vezetett be, s amelynek középpontjában a szociális kérdés áll. Az Új ügyeink enciklika arra buzdítja a katolikusokat, hogy ne legyenek passzívak, hanem ellenkezőleg, fáradozzanak e téren. Mindez ellentétben állt az akkori szocialista, liberális mozgalmakkal.

VI. Pál 1967-ben megjelent *Populorum progressio* (A népek fejlődése) kezdetű enciklikája [6] a szociális kérdést már világszinten értelmezi a gazdag észak és a szegény dél kapcsán; Szent II. János Pál pápa 1991-ben megjelent *Centesimus annus* (A századik év) kezdetű enciklikája [7] pedig olyan szociális víziót körvonalaz, amely nem simul a kapitalizmusba, miután vége lett a kommunizmusnak.

Ferenc pápa 2015-ben megjelent szociális enciklikáját, a *Laudato si'* (**Áldott légy**) [8] elsősorban a teremtett környezetvédelmének szentelte, de lényege a társadalom közösségi megtérése;

Ferenc pápa 2020-ban megjelent *Fratelli tutti* (Mindnyájan testvérek) [1] szintén szociális enciklika, munkánkban ezt elemezzük.

Ferenc pápa enciklikái

Ferenc pápa 2013-ban jelentette meg a *Lumen fidei* **(A hit világossága)** enciklikát [9], amely az embernek az Istennel való egységét mutatja be.

Ferenc pápa 2015-ben jelentette meg a *Laudato si'* **(Áldott légy)** enciklikát [8], amely az embernek a teremtett világgal való összetartozását foglalja össze.

Ferenc pápa 2020-ban megjelent *Fratelli tutti* **(Mindnyájan testvérek)** enciklika [1] mondanivalója az emberiség egységén alapszik.

Ferenc pápa enciklikáiból látható, hogy minden enciklikájának az egység, a közös élettér jelenti a szemléleti alapját, hangsúlyozva, hogy minden mindennel összefügg.

A *Mindnyájan testvérek* enciklika nyitott a vallási közösségek felé

Az enciklika jellegzetessége, hogy folyamatosan meghivatkozza a pápa Ahmad Al-Tayyeb imámmal 2019. február 4-én Abu Dzabiban aláírt közös, *Dokumentum az emberi testvériségről a világbéke és a békés együttélés érdekében* című nyilatkozatot [10]. Ebben megtalálható a jelen enciklika elsődleges mondanivalója: „Isten minden embert egyenlő jogokkal, kötelességekkel és méltósággal teremtett, és meghívta őket, hogy testvérként éljenek."

Az enciklika közzététele után más keresztény vezetők, így például Bartholomaiosz konstantinápolyi ökumenikus pátriárka is csatlakozott ennek a nyilatkozatnak a szelleméhez [11].

Az enciklika így a világ legnagyobb része számára iránymutató, normatív tartalommal rendelkezik.

Felhasznált forrásmunkák

Munkánkban elsősorban az enciklika angol nyelvű anyagát [12], továbbá Görfel Tibor [13], [3], [14] Székely János [15], és Gájer János [16]-[17] munkáit, valamint Andrea Riccardi [2] és Andrea Torrielli [11] ismertetéseit használtuk fel.

MINDNYÁJAT TESTVÉREK ENCIKLIKA

A 92 oldalas enciklika Bevezető és 9 fejezetből áll, ezekben a mondanivaló összesen 288 szakaszban van kifejtve.

Az alábbiakban bemutatjuk az enciklika fejezetekre tagolt felépítését. Az egyes fejezetek utáni számok a fejezetben bemutatott szakaszok sorszámát jelzi.

Bevezető 1-8

1. társadalmunk jelen állapota 9-55
2. irgalmas szamaritánus 56-86
3. nyitott világ 87-127
4. az egész világra nyitott szív 128-153
5. jobb politika 154-197
6. párbeszéd 198-225
7. újfajta találkozás útja 226-270
8. a vallások szerepe 271-288

1.Társadalmunk jelen állapota

A pápa elemzése aggódó (az első fejezet címe más fordításban *Egy zárt világ árnyai*). Hajlamosak vagyunk elfelejteni a történelmet és annak fájdalmait. Az államok közötti uniók megrepedtek, miközben szárba szökken a nacionalizmus. De Ferenc hangsúlyozza: „Senki sem mentheti meg önmagát." Ez igaz az egyénre, az emberi csoportokra és az államokra egyaránt: „Nem lehet egészséges módon lokalistának lenni anélkül, hogy őszintén és barátságosan ne nyitnánk az egyetemes felé." Elismerve a helyi és nemzeti közösségek értékét (amelyek gyakran ellaposodnak a globális folyamatokban), a *Mindnyájan testvérek* útnak indítja a testvériség globalizációját, amely képes újjászőni a kapcsolatokat, meggyógyítani a konfliktusokat, és képes arra is, hogy igent mondjon a békére. Mindnyájan együtt képesek leszünk szembenézni a jövő kihívásaival, és nem fogunk elsüllyedni az jelen individualizmusában.

Megállapítja, hogy bár az emberiség egyetlen nagycsaláddá válása irányában sok pozitív lépés történt az utóbbi évtizedekben, ám ezek mögött nemritkán a gazdasági érdekcsoportok szabad befektetési szándéka húzódott (12), vagy pedig a dekonstrukció ideológiája, amely az emberi identitást, múltat, kultúrát teljesen lebontva nulláról akarja felépíteni az embert a maga elképzelései és ideológiája szerint (13). A globalizáció sok esetben olyan kulturális gyarmatosításként jelent meg, amely elpusztítja az egyes kultúrák sajátos arculatát és értékeit (14).

Szót emel a kommunikáció torzulásai ellen. A nagy szavak (a demokrácia, az egység, az igazságosság) értelmét úgy torzítják el, hogy hatalmi eszközökként szolgálhassanak, bizalmatlanságot keltenek és megosztják az embereket (15), Addig számít igaznak valami, amíg a hatalmon lévők érdeke úgy kívánja, ha pedig már nem hasznos, elvetik (25).

Sokak szemében a meg nem születettek és az idősek leselejtezhetőnek látszanak (18), a gyermekáldás visszautasítása mögött pedig gyakran az a mentalitás húzódik meg, hogy minden velünk végződik, egyedül a mi individuális érdekeink számítanak (19).

Az ember azt gondolta, hogy abszolút ura az életének, ám a valóság, a teremtett világ felnyög és lázad ez ellen az önkényuralom ellen (34). Mindent közszemlére tesznek ki, mindent megfigyelnek, és így sok esetben eltűnik az intimitás védelméhez való jog (42).

2. Irgalmas szamaritánus

Minden műveltségünk ellenére hányszor analfabéták maradtunk a szeretet gyakorlásában, a rászoruló támogatásában (64).

Ha nem vagyunk sem irgalmas szamaritánusok, sem az útszélen hagyott véresre vert emberhez hasonlók, akkor vagy rablók vagyunk, vagy a véresre vert ember mellett közömbösen elhaladók (67, 70).

Hányszor egyesek, sőt néha szinte egész népek csak a gazdagabb világot látják, arra vágynak, és nem veszik észre a maguknál is szegényebbeket (73).

Az enciklika a közeledés fontosságára int: nem azt kell fürkésznünk, ki a felebarátunk, hanem a másikhoz közeledve a felebarátjává kell válnunk (80).

3. Nyitott világ

Ez a nyitott világ nem a társadalmak homogenizálását és kirablását jelenti (100). Nem is az individuális szabadságjogok korlátlan kiélését.

Az individuális érdekek összességéből nem fog megszületni egy emberibb világ (105).

Ezzel szemben a nyitott szívű világ azt jelenti, hogy felismerjük, bárhol is született valaki, joga van az emberhez méltó életre és kibontakozásra (106–107).

A nyitott szívű világ megszületéséhez elengedhetetlen a gyermekek erkölcsi és spirituális értékekre való nevelése (114).

Nélkülözhetetlen annak elismerése, hogy a magántulajdonhoz való jog nem mindenek feletti. A Földet a Teremtő az egész emberi nemnek adta. A javak egyetemes rendeltetése megelőzi a magántulajdonhoz való jogot (119–120).

Minden ország és nép köteles segíteni a szegényt, az életlehetőségeit elveszített embert. Elsősorban a rászoruló saját földjén, de szükség esetén az ő befogadásával is (124–125). Ez a mondat sokak számára a migráció feltétel nélküli elfogadását sugallja, pedig a pápa nem így értelmezi, hanem korábban megfogalmazta, hogy minden népnek erkölcsi kötelessége a saját polgárai jogainak védelme is (40).

Kiemeli, anélkül, hogy a Földet egy olyan hellyé alakítanánk, amely otthont és megélhetést biztosít minden ember számára, nem építhető fel a maradandó béke (127).

4. Az egész világra nyitott szív

Ideális lenne a szükségtelen elvándorlást elkerülni, és a saját szülőföldön biztosítani mindenkinek az emberi kibontakozás lehetőségét. Ám amíg ez nem valósul meg teljes mértékben, addig kötelességünk tiszteletben tarta-

ni minden ember jogát arra, hogy olyan helyet találjon a maga és családja számára, ahol emberi kibontakozásuk lehetővé válik (129).

A rászoruló országoknak nyújtott segélyeket soha ne kössék olyan ideológiai feltételekhez és elvárásokhoz, amelyek az adott nép kultúrájától idegenek (132).

A különböző kultúrákat meg kell őrizni, hiszen ezek gazdagítják, ám fontos ápolni ezeknek a kultúráknak a nyitottságát is (134).

A testvéri világ nem egy minden népet összekeverő és azonossá tevő globalizmus, nem a bábeli torony történetében olvasható nyelveket összekeverő egységesítés. A hiteles egység az egyes népek sajátosságait és identitását megőrzi (144).

Minden egészséges kultúra nyitott az egyetemesség, a tágabb valóság felé. Egy egyetemes értékek nélküli kultúra valójában nem is kultúra (146).

A befogadás és a nyitottság azt jelenti, hogy minden egyes nép a maga módja szerint fogadja be az új valóságokat (148).

A testvériséget minden népnek elsősorban a vele szomszédos népekkel kell keresnie és felépítenie (152).

5. Jobb politika

Ferenc pápa az enciklikában elítéli azt a populizmust, amely a hatalom megszerzése céljából manipulálja és használja fel egy nép érzéseit és vágyait, és elítéli a liberalizmust, amely a hatalmasok anyagi érdekeinek szolgáltatja ki a társadalmat (155).

Természetesen nem tekinthető negatív értelemben vett populizmusnak az, ha egy politikus a népe távlati érdekeinek elérését, a népe fejlődését tűzi ki célul (159).

A politika egyik legfőbb célkitűzése kell legyen, hogy mindenki számára biztosítsa a munka lehetőségét (162).

Az enciklika fő mondanivalója, hogy a helyes társadalmi-politikai rend lelke a **társadalmi szeretet** (166). Itt fontos hangsúlyoznunk, hogy a társadalmi szeretet gondolata teljes összhangban van az Áldott légy enciklika [8] **közösségi megtérés** szemléletével.

Az enciklikában is megjelenik a kapitalista gazdasági rend kritikája. Megállapítja, hogy a szabad piac nem oldja meg önmagában a gazdasági élet jó működését, szükség van egy aktív gazdaságpolitikára az államok részéről (168).

Mindehhez szükséges egy nemzetek feletti tekintély, amelyet nem csak az erős országok irányítanak, és amely biztosítani tudja a jog erejét ez erősek joga helyett (172–174).

A helyes politika célja a hosszú távú közjó (178).

A társadalmi szeretetnek nem érzelmeken és esetleges véleményeken, hanem az igazságon kell alapulnia (184).

A szeretetnek szüksége van az értelem és a hit fényére (185).

Minden embernek elemi joga van az élelemre. Elfogadhatatlan botrány, hogy milliók éheznek Földünkön (189).

6. Párbeszéd

Egy ország akkor növekszik és fejlődik, ha párbeszéd alakul ki a népi kultúra, az egyetemi kultúra, a fiatalok, a művészek, a gazdasági szakemberek, a családok és a média világának kultúrája között (199).

A mai társadalmi viták igen gyakran a másik lejáratásában merülnek ki (201). A jövő hősei azok lesznek, akik ezt a hamis logikát meg tudják törni, és képesek lesznek a másik iránti tisztelettel igaz szavakat kimondani (202).

A média világának óriási bűne, hogy kihasználva az emberek gyengeségeit, sokszor a legrosszabbat hozza ki belőlük (205).

A párbeszéd kultúrája nem relativizmust jelent. Ha nincsenek objektív igazságok és értékek, akkor helyettük csak az érdekek és a pillanatnyi szeszély maradnak (206).

Egy társadalom akkor nemes és tiszteletre méltó, ha őszintén keresi az igazságot, és ragaszkodik az alapvető értékekhez (207).

Léteznek olyan értékek, amelyek megelőznek minket, és amelyek meg lesznek miutánunk is (208).

Egy pluralista társadalomban a párbeszéd az az út, amelyen keresz-

tül a társadalom újra és újra felismeri és elismeri a maradandó értékeket (211).

Az objektív igazság egyben hasznos a társadalom számára és általa konszenzus is képezhető 212).

Fegyverezzük fel gyermekeinket a párbeszéd fegyvereivel! (217)

Krízisek idején különösen is fontos megőrizni a társadalmi párbeszédben az udvariasságot és a tiszteletet (222).

7. Újfajta találkozás útja

A béke útjai az igazságból kell, hogy elinduljanak. Szükség van a múltbeli igazságtalanságok, szörnyűségek nyílt kimondására.

Erősebb egy nép történetében az, ami összeköt, mint a múlt konfliktusai (230).

Meg kell érteni a legszegényebbek néha antiszociális reakcióit, és gyakorolni kell irántuk a kivételezett szeretetet és barátságot (234).

A megbocsátás és az irgalom útja nem zárja ki azt, hogy az elnyomótól el kell venni azt a hatalmat, amelynek segítségével az elnyomást gyakorolni tudja (241).

A megbocsátás az isteni, végtelen irgalom megjelenése itt a világban, akkor is meg kell tenni, ha a vétkes nem bánja meg a tettét, és nem képes bocsánatot kérni (250).

A múlt sebeiről való megemlékezés során fontos, hogy minden oldal sebeiről megemlékezzünk (253). Az igazság azonban elválaszthatatlan az irgalomtól.

Ferenc pápa felszólítja a világot a háború elutasítására (258), és az atomfegyverek teljes leszerelésére (262).

Szól a halálbüntetés eltörlése érdekében, mert a halálbüntetés kiszabásakor elkerülhetetlenek a bírói tévedések, valamint azért is, mert a diktatúrák egyik gyakori és kegyetlen fegyvere a kivégzés (267–268).

9. A vallások szerepe az emberi testvériség szolgálatában

Isten nélkül az emberiség radikálisan elszegényedik, elveszíti reményét és távlatát (274).

A társadalmi párbeszédben a hatalmasok és a tudósok mellett újra szót kell adni a vallások hangjának, az emberiség évszázados tapasztalatának (275).

Az Egyház elismeri, hogy Isten kegyelme más vallásokban is jelen van, és működik, ugyanakkor vallja, hogy az igazság és kegyelem teljessége Krisztusban van, az evangélium csodálatos muzsikájában jelent meg a számunkra (277).

A hiteles vallásosság soha nem vezet erőszakhoz, ellenkezőleg, minden ember megbecsüléséhez és szeretetéhez. El kell ítélni a terrorizmus minden formáját, amelyek hamisan hivatkoznak vallásos szövegekre – idézi Ferenc pápa az iszlám egyik legfőbb vallási tekintélyével, az Egyiptomi al-Azhar Egyetem nagyimámjával közösen kiadott nyilatkozatot [18]. (283).

A SZERETET ÚTJÁN

Ferenc pápa szeretet értelmezése

A fentiekben vázolt *Mindnyájan testvérek* enciklika minden gondolata az ember iránti szeretetet sugallja. Ferenc pápa azonban nem csak ebben a levélben, hanem szinte minden megnyilatkozásában ezt sugározza.

A hagyományos személyes szeretet fogalmát sok gondolkodó elmélyítette, ezek közül kiemelten fontosak Ferenc pápa gondolatai, aki nagyon sok munkájában foglalkozik a szeretet értelmezésével, a hagyományos köznapi szeretet fogalmának a kiterjesztésével. Ferenc pápa ez irányú gondolatait fogalja össze Kasper bíboros **„Ferenc Pápa: A gyengédség és a szeretet forradalma”** című könyvében [19].

Ferenc pápa számos munkájában hívja fel a figyelmet a „tenderness”, a gyengédség, a segítő/gondoskodó szeretet és a „humility”, az

alázatosság fontosságára. A TED 2017 konferencián elhangzott előadásában Ferenc pápa a közeledő és valósággá váló szeretetként fogalmazta meg a gyengédség fogalmát. Ebben az előadásában meghirdeti a *gyengédség forradalmát* [2o].

A segítő/gondoskodó szeretet alapvető példája az irgalmas szamaritánus, melynek lényege, hogy bármilyen okból került az illető a gondoskodásra szükséges helyzetbe, nekünk segíteni kell! A segítő/gondoskodó szeretet lényege, hogy a bajba jutott embertársainkról, hiába viselkednek esetleg borzalmasan, - mindenképpen gondoskodni kell!

Ferenc pápa 2018.márc. 29.-én a papoknak az alábbiakat mondta [21]. „A közelség több mint egy különleges erény neve, olyan magatartás, amely meghatározza az egész személyt, annak kapcsolatteremtő készségét, azt a létmódot jelenti, hogy miközben önmaga életét éli, odafigyel másokra. Amikor az emberek azt mondják egy papra, hogy „közeli", általában két dolgot emelnek ki: az első, hogy „mindig jelen van", a második pedig, hogy mindig van egy jó szava mindenkihez".

A szeretet fontosabb kulcsszavai a *Mindnyájan testvérek* enciklikában

Méltóság, megbecsülés, udvariasság, tisztelet, nyitottság, bizalom, közeledés, befogadás, irgalom megbocsátás.

A társadalmi szeretet

Szent II. János Pál pápa: Üzenet a béke 37. világnapjára 2004. január 1.[22] munkájában az alábbiakat írja. „A keresztény hívő tudja, hogy Isten szeretetből lépett kapcsolatba az emberrel. S viszonzásul szeretetet vár az embertől. Ezért az emberek között is a szeretet a kapcsolatok legmagasabb rendű és legnemesebb formája. A szeretetnek át kell járnia az emberi élet minden területét, beleértve a nemzetközi jogrendet is. Csak akkor örvendhet az emberiség a tartós és hiteles békének, ha a *„szeretet civilizációja"* jut uralomra."

A társadalmi szeretet témakörében fontos további munka XVI Benedek pápa ***„Az Isten szeretet”*** című enciklikája, 2006. [23].

XVI. Benedek, 2008. február 18-án a következőket mondta [24] : „Miért követeli meg Jézus az ellenségünk szeretetét, tehát olyan szeretetet, amely meghaladja az ember képességeit? Valójában Krisztus kívánsága reális, mert számításba veszi azt a tényt, hogy a világban igen sok az erőszak és igazságtalanság. Ezt a helyzetet csak úgy lehet meghaladni, ha nagyobb szeretetet és igazságot állítunk szembe vele.”

Fontos észrevennünk, hogy Ferenc pápa korábbi, elsősorban szeretettel foglalkozó munkái után az örömre hívja fel a figyelmet, ezt képviseli ***„Az evangélium öröme”*** apostoli buzdítása is [25].

Ferenc pápa ***„A családban megélt szeretetről”*** kezdetű apostoli buzdításában [26] útmutatást ad a szeretet megvalósításának családi gyakorlatához.

Ferenc pápa örömre felszólító újabb munkája az ***„Örüljetek és ujjongjatok”*** kezdetű apostoli buzdítása is [27].

A politika lényege az igazságosság és a szeretet

Az a legjobb politika, amely a jótékony szeretet legértékesebb formáját képviseli. Ferenc pápa a **társadalmi szeretet témakörében** XVI. Benedek pápa munkáira támaszkodik. Fontos munka XVI Benedek pápa „Az Isten szeretet” című enciklikájának folyatatásaként XVI. Benedek pápa: *„Szeretet az igazságban”* enciklikája 2009 [28].

XVI. Benedek pápa a Latin-Amerikai és Karibi Püspökök V. Általános Konferenciájának megnyitó ülésén [29] az alábbiakat mondta: „Egy olyan társadalom, amelyben Isten nincs jelen, nem találja meg a szükséges egyetértést az alapvető erkölcsi értékekről, sem pedig az erőt, hogy ezen értékek szerint éljen, akár a saját érdekei ellenére is”.

XVI. Benedek pápa a Szentszékhez akkreditált diplomáciai testülethez szóló beszédében [30] felszólította a politikusokat, hogy: „… szüntessék meg a világgazdaság működési zavarainak strukturális okait…”

Ferenc pápa Bolíviában tartott beszédében [31] az alábbiakat mond-

ta: „Az emberek és a természet nem állhatnak a pénz szolgálatában. Nemet mondunk a kirekesztés és a társadalmi igazságtalanság gazdaságára, ahol a pénz uralkodik ahelyett, hogy szolgálna. Ez a gazdaság öl. Ez a gazdaság kirekesztő. Ez a gazdaság elpusztítja a Földanyát."

A politika fontosabb alapgondolatai a *Mindnyájan testvérek* enciklikában

- A javak egyetemes rendeltetése megelőzi a magántulajdonhoz való jogot.
- A különböző kultúrákat meg kell őrizni, fontos ápolni ezeknek a kultúráknak a nyitottságát. egyetemes értékek nélküli kultúra valójában nem is kultúra.
- Az individuális szabadság jogok korlátozása.
- A populizmus és a liberalizmus elítélése.
- A szabad piac nem oldja meg önmagádban a gazdasági élet jó működését, szükség van egy aktív gazdaságpolitikára az államok részéről.
- A háború elutasítása.
- Az atomfegyverek teljes leszerelése.
- A halálbüntetés eltörlése.

Ferenc pápa körlevele Isten álmát fogalmazza meg a világunkról

Székely János *A mindannyian testvérek* enciklikáról készített összefoglalójában [15] kiemeli, hogy Ferenc pápa körlevele Jézus boldogságmondásokban megfogalmazott álmát fogalmazza meg.

Isten Országát, ahol boldog lehet a szegény, ahol ujjonghat az éhező, mert jóllakik, ahol örülhet az, aki sírt, mert vigasztalást talál. A szelídek, az irgalmasok, a békességszerzők Országát (vö. Mt 5,3–12).

Tegyünk meg mindent azért, hogy ez az Ország növekedjen bennünk, családjainkban, egyházunkban, hazánkban és az egész világon. Készítsük elő az útját a beteljesedésnek, siettessük eljövete-

lét annak a Mennyei Városnak, ahol „nemzet nemzet ellen kardot nem emel, és nem készülnek többé háborúra. Kardjaikból ekevasat kovácsolnak, lándzsáikból pedig szőlőmetsző késeket."Akkor majd „sehol sem ártanak, és nem pusztítanak" az Ő Szent Hegyén. (vö. Iz 2,4; 65,25)

Mi fontos az emberiség számára?

Ferenc pápa részletesen kifejtette az „Áldott légy" enciklikában [8], hogy az emberiség számára közösségi megtérés, a „Mindannyian testvérek"enciklikában [1] pedig, hogy a társadalmi szeretet az egyetlen út az emberiség jövője számára. Az „Áldott légy" enciklikával kapcsolatban a 2017. november 19.-i bonni klímakonferenciára az alábbiakat üzente [32]. „ A technikai megoldások szükségesek, de nem elegendőek. …szükséges, hogy elkerüljünk négy helytelen viselkedésmódot az emberiség egyik legaggasztóbb jelenségeinek megközelítésében – ezek ugyanis biztos, hogy nem segítenek hozzá a Föld jövőjének becsületes kutatásához, valamint az őszinte és eredményes párbeszédhez. E négy hozzáállás:

- a probléma tagadása,
- a közöny,
- a beletörődés és
- a nem megfelelő megoldásokba vetett bizalom, amely a legrejtettebb kockázati tényező."

Kétségbe ejtő, hogy milyen sokan foglalkoznak az „Áldott légy" enciklika környezetvédelemmel kapcsolatos gondolataival, de az enciklika lényegét jelentő közösségi megtéréssel alig.

A pápa fenti mondatai azonban nem csak az „Áldott légy" enciklikára vonatkoztathatók, hanem sejthető, hogy a „Mindnyájan testvérek" enciklika is hasonló sorsra fog jutni, az enciklika politikai kérdéseivel már most sokan foglalkoznak, ugyanakkor a társadalmi szeretet megvalósítását várhatóan kevesen fogják elemezni.

A Ferenc pápa által megfogalmazott veszélyek kiterjeszthetők az

emberiség minden sorsdöntő kérdését tárgyaló esetre. Rendkívül fontos lenne, hogy a politikai döntéshozók, a témakör elismert szakértői figyelembe vennék ezeket a veszélyeket, és lényegtelen kérdések helyett a társadalmi szeretet megértésével és terjesztésével foglalkoznának. Kétségbe ejtő, hogy mennyi jó szándékú ember foglalkozik például a műanyagok környezet szennyezésével, vagy az atomerőművek problémájával, de nem látunk igazi összefogást az emberiség jövőjét meghatározó társadalmi szeretet megvalósításáért.

AZ ENCIKLIKA NÉHÁNY GONDOLATA A MAGYAR KULTÚRÁBAN

A megmentő és felemelő szeretet

A társadalom minden fontos kérdését tárgyaló enciklika legmélyebb tartalmában a megmentő és felemelő szeretet áll. Fontos felhívni a figyelmet arra, hogy Ferenc pápa szeretettel kapcsolatos sokszínű gondolatainak igen értékes összefoglalást adja Noszlopi László 1975-ben megjelent munkája [33], Noszlopi könyvében részletesen kifejti többek között az értékek szeretetét, az ember szeretetét és a hivatás szeretetét.

Noszlopi László könyvének [33] bevezetőjében (5.o.) már 1975-ben ezt írta: „A szeretet nem valami érzelmes, kedves ellágyulás, amely nélkül az élet azért megvolna valahogy, hanem épp napjainkban mutatkozik meg apokaliptikus méretekben, hogy elegendő szeretet nélkül az emberiség sorsa megpecsételődött. Isten válaszút elé állít mindnyájunkat: vagy teljesítjük végre a szeretet parancsát, vagy pedig Szodoma és Gomora sorsa, Szent János apostol apokalipszisének megrettentő képei, Nostradamus jóslatai stb. együttvéve sem képesek megrajzolni, ami fenyeget."

Noszlopi László felhívta a figyelmet arra, hogy az emberiség pusztulása egyedül a megmentő és felemelő szeretet útját kerülhető el. Könyvének utolsó fejezetében így fogalmaz: „a szellemi értékek tisztelete,

az igazság és a szépség szeretete, becsületesség és könyörületesség, együttérzés az elnyomottakkal, hit az emberek testvéri összekötöttségében azok a tulajdonságok, amelyek a modern kultúrát megmenthetik." ([33], 137. o.)

„Ha a világ a nyomor, a terror és a káosz következtében elhalálozik, úgy ez onnan fog származni, hogy mi, emberek, képtelenek vagyunk békés módon alkalmazkodni az új világhoz, *az emberiség egységének a világához*, amely minden időben megvolt, és amely bennünket arra unszol, hogy valóban osztatlanná legyen". ([33], 138 o.)

A minőség forradalma

Mélyen elgondolkoztató, hogy a *Mindnyájan testvérek* enciklika számos olyan társadalmi politikai kérdést tárgyal, amely Németh László 1940-ben megírt *A minőség forradalma c.* [34] könyvben is megtalálható. A szerző munkájában sok sorskérdéssel foglalkozik, a könyv magas színvonalú kultúrtörténeti tanulmánynak tekinthető.

Németh László könyve EURÓPA címet viselő első kötetének harmadik fejezetének címe *A minőség forradalma.* Szerző ebben a munkás, a munka gondolat körét elemzi, kiemeli a munka megbecsülésének fontosságát. Értelmezése szerint a magasabb rendű, művészibb, arisztokratikusabb munkáért való küzdelem a minőség forradalma.

Németh László könyvének ÚJ ENCIKLOPÉDIA FELÉ címet viselő második kötete első fejezetének a címe *A kapitalizmus vége.* Ebben hosszan elemzi a kapitalizmus kialakulását, lényegét, kapcsolatát a szociáldemokráciával és káros hatásait.

Normarendek az enciklikában

Az enciklika témaköréhez kapcsolódik Birher Nándor közleménye [35]. Munkájában kifejti, hogy a társadalmak akkor működhetnek megfelelően, ha az erkölcs norma rendjével párhuzamosan tud a jog és a vallás normarendje is érvényesülni. Mindez gyakorlatilag azt is jelenti, hogy a tiszta jogtan mellett fel kell építeni az erkölcs, a vallás, a

technikai szabályozási módokkal való kapcsolattartás eljárásait.

A gazdag országok gazdag vezetőinek találkozója helyét át kell, hogy vegyék a minden embert képviselő, a fenntarthatóságot valóban szem előtt tartó szakmai szervezetek összejövetelei. Ide tartoznak a vallási szervezetek is, amelyek évezredek bölcsességének megtestesítői is egyúttal.

Mindennek egy első, inkább még illúzió számba menő jele Ferenc pápa **„Fratelli tutti"** címet viselő enciklikája [1]. A levél központi gondolata, hogy az egyetemes testvériség nevében közös cselekvésre hívja az egyéneket és a politikai közösségeket egyaránt. Nem véletlenül állítja a 281. bekezdés, hogy lehetséges a béke a vallások között. A közjó és a szegények megsegítése érdekében a vallások képviselői igenis hajlandók egymással tárgyalni.

Az enciklika rávilágít, hogy tetszik - nem tetszik a világ olyan kicsire zsugorodott, hogy szükséges egymás jelenlétét közvetlenül megtapasztalnunk. Mindez azt jelenti, hogy közel 10 milliárd embernek kell egymás közvetlen közelében testvérként élnie. Ez nagyon komoly szervezési feladat, hiszen rossz esetben a testvériség helyett ki is tudjuk irtani egymást. A szervezési feladatban nagy jelentőséget kapnak a mára már devalválódott politikusi hivatás képviselői is. Ők azok, akik a szervezés jogi és etikai szintjeiért felelnek. Nagyon érdekes, hogy az enciklika utolsó, összefoglaló oldalain a normatív szabályozás legújabb eszközeit (magatartási kódex, sztenderd) sorolja fel a szerző: „In the name of God and of everything stated thus far, [we] declare the adoption of a culture of dialogue as the path; mutual cooperation as the code of conduct; reciprocal understanding as the method and standard".

A dialógus kultúrájából, a valóban megélt társadalmi párbeszédből ki kell alakulnia az együttműködést szabályozó etikai kódexeknek, amelyekben a kölcsönös megértés a módszertani és szabványosítási alap. Ez a szép elv akkor lesz azonban csak gyakorlat, ha lesz elég erő és forrás az ehhez kapcsolódó eljárások kidolgozására és a megfelelő

szervezetek létrehozására. Az állam és az egyház együttműködésének egy új útja nyílhat meg ezáltal.

Jól látható viszont ezeknek a szép ideáknak a kudarca a gyakorlatban. A kérdés az, hogy a szervezettség jelenlegi szintjén képes-e a társadalom egy hatékonyabb szabályozási rendszert kialakítani? Minden esetre, mára már nem hiányzik sem a jól felfogott önérdek, sem a fenntarthatatlanságból fakadó nyomás arra, hogy egy igazságosabb világtársadalmat hozzunk létre a jog, az erkölcs, a vallás fogalmainak újra-definiálásával, a kapcsolatrendszerük leírásával, és a szabályozás új, objektív technikáival, sztenderdjeivel.

UTÓIRAT – ISTEN ÁLMÁNAK A MEGVALÓSÍTÁSA

Nyilván sokan gondolkoznak azon, hogy a társadalmi szeretet hogyan valósítható meg. Pedig a válasz elvben egyszerű, minden hívőnek és minden nem hívő jóakaratú embernek meg kell próbálni az alábbi elvek szerint élni.

- Nem azt kell fürkésznünk, ki a felebarátunk, hanem a másikhoz közeledve a felebarátjává kell válnunk.
- A felebaráti szeretet parancsa egyetemes, minden ember felé gyakorolni kell.
- Segíteni kell a szegényt, az életlehetőségeit elveszített embert.
- Akkor is meg kell bocsátani, ha a vétkes nem bánja meg a tettét, és nem képes bocsánatot kérni.
- A bajba jutott embertársainkról, hiába viselkednek esetleg borzalmasan,- mindenképpen gondoskodni kell!

A társadalmi béke biztosítása érdekében minden hívőnek és minden nem hívő jóakaratú embernek meg kell próbálni elősegíteni az alábbi elvek megvalósítását.

- A javak egyetemes rendeltetése meg kell előzze a magántulajdonhoz való jogot.

- Bárhol is született valaki, joga van az emberhez méltó életre és kibontakozásra
- Minden embernek elemi joga van az élelemre.
- Minden ember számára biztosítani kell a munka lehetőségét.
- Kötelességünk tiszteletben tartani minden ember jogát arra, hogy olyan helyet találjon a maga és családja számára, ahol emberi kibontakozásuk lehetővé válik.
- Meg kell érteni a legszegényebbek néha antiszociális reakcióit, és gyakorolni kell irántuk a kivételezett szeretetet és barátságot.
- Fontos megőrizni a társadalmi párbeszédben az udvariasságot és a tiszteletet.

FELHASZNÁLT IRODALOM

[1]http://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20201003_enciclica-fratelli-tutti.html, 2020. 11. 01.

[2] Andrea Riccardi: *A pápa „harmadik útja" liberalizmus és populizmus között,* Nézőpont, Magyar Kurir, 2020.október 10.

[3] Görföl Tibor *„A legnehezebben legyőzhető vírus"* – A *Fratelli tutti* kezdetű enciklika (2. rész), Nézőpont, Magyar Kurir, 2020.október 9.

[4] Sába Eszter: *„Ferenc pápa szenvedélyesen szereti az embert"* – interjú Hölvényi György európai parlamenti képviselővel SZEMLÉLEK értékmagazin 2020.november 11.

[5] XIII. Leó pápa *Rerum novarum*a (**Új ügyeink)** enciklika1891.

[6] VI. Pál *Populorum progressio* (A népek fejlődése) kezdetű enciklikája 1967.

[7] Szent II. János Pál pápa: *„Századik év"* (Centesimus annus) c. enciklika, Szent István Társulat, 1991.

[8] Ferenc pápa: ***„Áldott légy (****Laudato si')* – ***a*** *közös otthon gondozása"* című, 2015. jún. 20-án kiadott enciklikája Szent István Társulat, Budapest, 2015.

[9] Ferenc pápa: *Lumen fidei* **(A hit világossága)** enciklika 2013.

[10] Ferenc pápa Ahmad Al-Tayyeb imámmal 2019. február 4-én Abu Dzabiban aláírt közös, *Dokumentum az emberi testvériségről a világbéke és a békés együttélés érdekében* című nyilatkozat.

[11] Andrea Tornielli:Egy család vagyunk – Bartholomaiosz pátriárka a *Fratelli tutti* kezdetű enciklikáról, Nézőpont, Magyar Kurir, 2020.október 21.

[12]Encyclical letter: FRATELLY TUTTI of the Holly Father
Francis On the fathernity and social friendship

[13]Görföl Tibor Maga a valóság sóhajt fel – A *Fratelli tutti* kezdetű enciklika (1. rész), Nézőpont, Magyar Kurir, 2020.október 7.

[14]Görföl Tibor „Mindannyian megváltoztunk a fájdalomtól…" – A *Fratelli tutti* kezdetű enciklika (3. rész)**,** Nézőpont, Magyar Kurir, 2020.október 12.

[15]Székely János: Isten álma a világunkról, Nézőpont, Magyar Kurir, 2020.október 13.

[16]Gájer László, A testvériség törékeny, bármikor elveszíthető – Fókuszban a *Fratelli tutti* kezdetű enciklika, Nézőpont, Magyar Kurir, 2020.október 14.

[17]Gájer László, Az elme és a szív megszólítása – Fókuszban a *Fratelli tutti* kezdetű enciklika, Nézőpont, Magyar Kurir, 2020.október 17.

[18]Ferenc pápa és az Egyiptomi al-Azhar Egyetem nagyimámjának közös nyilatkozata, Mandiner, 2016.május 24.

[19] Kasper, Walter: FERENC PÁPA : *A gyengédség és a szeretet forradalma,* Vigília Kiadó, Budapest, 2015.

[20] *Ferenc pápa előadása a TED2017 konferencián, 2017.április 26-27.*

[21]Ferenc pápa a papokhoz: *Nem az elvont igazság, hanem az emberekhez való hűség igazsága számit,* 2018.márc. 29. Magyar Kurir

[22] Szent II. János Pál pápa: Üzenet a béke 37. világnapjára 2004. január 1. Magyar Kurir

[23] XVI. Benedek: *Az Isten szeretet* (Deus caritas est) kezdetű enciklikája, Szent István Társulat, Budapest, 2006.

[24] Felhívás a „keresztény forradalomra"
Új Ember, 2008. február 25., 1 old.

[25] Ferenc pápa: *„Az evangélium öröme"* kezdetű apostoli buzdítása Szent István Társulat, Budapest, 2014.

[26] Ferenc pápa „A családban megélt szeretetről" kezdetű apostoli buzdítása , Szent István Társulat, Budapest, 2016.

[27] Ferenc pápa:"Örüljetek és ujjongjatok" kezdetű apostoli buzdítása Szent István Társulat, Budapest, 2018.

[28] XVI. Benedek pápa: *Szeretet az igazságban* (Caritas in veritate) című enciklikája, Szent István Társulat, Budapest, 2009.

[29] XVI. Benedek pápa beszéde a Latin-amerikai és Karibi Püspökök V. Általános Konferenciájának megnyitó ülésén, 2007.május 13. Magyar Kurir

[30] XVI. Benedek pápa beszéde a Szentszékhez akkreditált diplomáciai testülethez, 2007. Magyar Kurir

[31] Ferenc pápa beszéde a bolíviai Santa Cruzban a Népi Mozgalmak Világtalálkozóján, melyet az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa és a Pápai Társadalomtudományi Akadémia hívtak össze. 2015. július 9-én

[32] A pápa üzenete a bonni klímakonferenciára: *A technikai megoldások szükségesek, de nem elegendőek.* 2017, november 19. Magyar Kurir

[33] Noszlopi László: Megmentő és felemelő szeretet, Ecclesia Kiadó, Budapest, 1975.

[34] Németh László: A minőség forradalma, Magyar Élet Irodalmi Kiadóvállalat, Budapest, 1940.

[35] Birher Nándor (szerk), Szabályozáskomplexitás , Patrocínium Kiadó 2021.

Birher Nándor

A jog, az erkölcs és a vallás együttműködése, mint a civilizációk együttműködésének záloga

Szokás a nyugati civilizációt a kereszténységtől elválasztva, valamiféle jogi-gazdasági egységként kezelni, amelyik megpróbálta ugyan maga alá gyűrni az egyéb civilizációkat, ámde egyre világosabbá válik a sikertelensége[1]. Az 1900-as évek elejének sikerei, majdan folyamatos kudarcai vezettek oda, hogy a nyugati civilizáció önbálványozásának a helyét a globális kölcsönös kommunikáció kell, hogy átvegye, ami ráadásul egy megváltozott szabályozási keretben fog megtörténni[2].

„A világ nagy vallásai mind nem nyugati civilizációk termékei, és – az esetek többségében – időben megelőzik a nyugati civilizációt. Ahogy a világ kimozdul nyugati szakaszából, a nyugati civilizáció jellegzetes ideológiái hanyatlanak, és helyüket átveszik a vallások, az identitás és az elkötelezettség más, kulturális alapokon nyugvó formái. A vallás és a politika vesztfáliai különválasztása, azaz a nyugati civilizáció idioszinkratikus terméke a végéhez közeledik, és a vallás… benyomul a nemzetközi eseményekbe is.[3]"

Anélkül, hogy mélyebben belemennénk a civilizáció vagy a kultúra kérdésébe, megállapíthatjuk, hogy a normarendek és azok kapcsolata meghatározó szerepet játszik a civilizációk formálódásában. Ezt hangsúlyozza a 9/11 támadást követően Jonathan Sacks rabbi is a „The Dig-

1 HUNTINGTON, S., *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*, Budapest 2014, 55, 69.o.

2 Jelen tanulmány egyes részei a KRE-ÁJK Bonhoeffer Műhely kutatási programjának keretében készültek 2020-ban.

3 Im.: 72-73.o.

nity of Difference : How to Avoid the Clash of Civilizations[4]" kötetében is.

Amennyiben a nyugati civilizációnak lehet még jövője, az egészen biztosan abban fog testet ölteni, hogy hogyan találják meg a nyugati emberek a normarendek közötti fenntartható kapcsolatot. Ahogy a vesztfáliai béke idejében láttuk, önmagában a vallás nem lehet civilizációt szervező erő, az erkölcsről is kiderült ez, az olyan polgári vagy munkáserkölcsre épülő ideológiák esetében, mint a felvilágosodás vagy a kommunizmus. Napjaink bizonyítják, hogy a jog egyeduralma sem hoz létre történelmi léptékben megbízható közösséget. Huntington hosszasan fejtegeti, hogy a jövő civilizációi az urbanizált, a technika vívmányait tiszteletben tartó, vallásos emberekből fognak felépülni. Szerinte ezek a civilizációk átveszik a nyugati civilizáció vezető szerepét, sőt talán a helyét is[5].

Meggyőző narratíva ez, azonban a nyugati civilizáció tagjaként nem biztos, hogy az elmúlás eme vízióját szó nélkül kellene tudomásul vennünk.

A civilizációk definíciója kérdésében már hivatkozott Huntington a nyugati civilizáció túlélése vonatkozásában hasonlóan fogalmaz, mint amire mi is rámutattunk a szabályozáskomplexitás elemzése során. A civilizációk meghatározásában egyértelműen ott szerepel az összes normarend: „Egy olyan világban, amelyben a kulturális – etnikai, nemzeti, vallási és civilizációs – identitások központi szerepet játszanak…[6]". Az egyes (egyébként a civilizációt meghatározó) normák harca helyett a normák teljes spektrumának összhangjára, együttműködésére kellene törekedni. Egyértelműbben, a más civilizációkkal való helyes kommunikáció megvalósíthatatlan a saját vallási, erkölcsi, jogi identitás tisztázása nélkül. Nem lehet elég kizárólag egyik vagy másik normarendre támaszkodni, vagy éppen azt gondolni, az egyes civilizá-

4 SACKS J., *The Dignity of Difference : How to Avoid the Clash of Civilizations*, London 2003.
5 Uo.
6 Im.: 532 o., és 532-550. o. , *„A Nyugat és a világ"* c. fejezet.

ciók működése során figyelmen kívül lehetne hagyni ezeket. Naivitás azt gondolni, hogy „egyforma" a vallásos és vallástalan magatartás, vagy, hogy a jogi normák egyszerűen felülírják a vallási normákat. A keresztény és a muszlim tetszik, nem tetszik, máshogy gondolkodik, a vallása máshogy szabályoz. Nem az a feladat, hogy a vallási szabályok helyére jogi jellegűeket kényszerítsünk, hiszen ez még sosem sikerült senkinek a történelemben, erről tanúskodnak a vértanúk. A feladat, hogy valamilyen magasabb rendű, és a normarendek mindegyikében, a normarend saját nyelvére fordított módon megjelenő értékrend mentén képesek legyünk összehangolni az egyes normarendek szabályait. Minderre van lehetőség, amennyiben a józan ész határain belül maradunk. Minden vallásos embernek el lehet magyarázni, hogy az ártatlant megölni bűn. Azt persze már nehezebb, hogy a magzat nem ember, vagy, hogy a férfi nem is férfi, a nő meg nem is nő. Lehet, hogy egy próbát megérhet valakinek, azonban biztos vagyok benne, hogy a normarendek harmóniáját csak akkor valósíthatjuk meg, ha belülről tudjuk és éljük azt, ami a vallás, erkölcs és jog. Erről Huntington a következőt írja: „… a civilizációs összecsapások korában a Nyugat egyetemességét valló hiedelmeknek három problémával kell szembenézniük: ezek a nézetek hamisak, erkölcstelenek és veszélyesek.[7]"

Látva a népesedési mutatóinkat, ill. a politikánk alakulását, fel kell fogni minden nyugatinak, hogy a „hamis, erkölcstelen és veszélyes" világkép egyúttal életképtelen is. Nem lehet más megoldás ennek a ténynek a felismerésén túl, hogy visszatérjünk az alapértékhez, mégpedig a nyugati civilizáció valódi alapértékéhez, a tórához és a megélt kereszténységhez. Mindennek a jelentőségét az is aláhúzza, hogy pontosan ez az érték az, amelyen az elmúlt évtizedekben zátonyra futott Európa egységes „alkotmánya".

Kétségkívül multikulturális lett a világ. Az sem kétséges, hogy ennek középpontjában már nem Európa vagy az USA áll. A sokszínű világban az értékek sokféleségének és sok rétegének kooperációjára van

7 Im.: 536.o.

szükség. Mindez úgy valósulhat meg, ha sikerül a közös minimumot kijelölni, minden normarend alapját megtalálni mind az alapelvek, mind pedig az azokat megfogalmazó multikulturális szervezetek formájában.

Az alapelveknek és szervezeteknek a közös emberi természeten és a józan észen kell alapulnia. „Egy többcivilizációs világ csak úgy tud továbbfejlődni, ha az univerzalizmusról lemondva elismeri a sokszínűséget, és a közös jellemzőket kezdi keresni.[8]" Hogy ez nem csak álom, Huntington Szingapúr példáját hozza, ahol a fellendülés megalapozásához a következő alapértékeket fogalmazták meg:

– a nemzet előbbre való, mint a nemzetet alkotó etnikumok, a társadalom vagy az egyén
– a család a társadalom legalapvetőbb egysége
– az egyén tiszteletet érdemel, és a közösség kötelessége a támogatása
– az erőszakos megoldások helyett konszenzust kell keresni
– alapelv az etnikumok és a vallások harmóniája.

A jog, erkölcs és vallás normarendjeinek együttes kezelése a szolidaritás vezérelve mentén

Felvetődik, hogy a világ jelen helyzetében milyen alapelvek mentén történhetne a normarendek kapcsolatának rendezése. Napjainkban egyre világosabbak és hangsúlyozottabbak az alábbi tények:

- a modernitás gondolkodása a technológiák adta végtelen entuziazmustól a fenntarthatatlanság tapasztalható tényéig jutott, ami megjelenik mind a környezeti fenntarthatatlanságban, mind pedig abban a társadalmi igazságtalanságban, amely a javak kirívóan egyenlőtlen elosztásából fakad,
- az alattomosan pusztító pandémia bizonyította a társadalmak globális sorsközösségét, továbbá azt a tényt, hogy a hiedelmekkel ellentétben az élet végességével szemben mind az egyén, mind a

8 Im.: 552.

tudományos közösség végülis tehetetlen, azonban a tudományos kutatás lehetőséget adhat jelentős, részleges megoldásokra

- világossá vált, hogy a vallásos identitás egyre erőteljesebben követel teret magának, mivel a vallásos az életképesebb a vallástalannal szemben, a liberális és materialista ideológiák a maguk természeténél fogva önzők, individualisták, és logikusan önpusztításra ítéltek.

Korunknak ezek a földrengésszerű változásai egy új gondolkodásmódot kívánnak meg mindenkitől. Ennek az új gondolkodásmódnak a kiindulási pontja nem lehet más, mint az az új tény, hogy az emberek nem egyszerűen „magukhoz zsugorították a Földet[9]", hanem valóban a jelenidejű összekapcsoltságban kétségbevonhatatlan sorsközösséget alkotnak.

Amíg Marx, a Kommunista kiáltványban arról beszél, hogy *„A burzsoázia a világpiac kiaknázása által valamennyi ország termelését és fogyasztását kozmopolitává formálta.[10]"*, addig napjainkra létrejött az emberiség teljes összekapcsoltsága a technikai eszközök segítségével.

Ebben az összekapcsoltságban feltétlenül fontos olyan új normatív rendek kialakítása, amelyek a korábbi időszakokban nem voltak meg, és amelyek képesek hatékonyan irányítani az egész emberi közösség életét. Világossá vált, hogy önmagában a demokratikus, nemzetállamokhoz kötődő jogrendek nem alkalmasak a globális szabályozásra. Részben azért, mert a nemzeti jogszabály alapvetően nemzeten belül érvényes, részben azért, mert a globális szabályozók gyakran nem jogi jellegűek, sokkal inkább a szokásokra, a megegyezésekre vagy éppen szabályzatokra, kódexekre, esetleg szabványokra, protokollokra épülnek.

---

9 NIETZSCHE, F., Im-igyen szóla Zarathustra, 1908, 8.
„Mi a szeretet? Mi a teremtés? Mi a vágyakozás? Mi a csillag?" - ezeket kérdi az utolsó ember és hunyorgat. A föld akkoron kicsinynyé lőn és rajta ugrándozik az utolsó ember, a ki mindent kicsinynyé tészen. Fajtája kipusztíthatatlan, valamint a földi bolháé; az utolsó ember él legtovább."

10 https://www.marxists.org/magyar/archive/marx/1848/communist-manifesto/ch01.htm#s1, 2020. 11. 01.

A részletek elemzésén túlmenően azonban lényegesebb kérdés, hogy sikerül-e egy olyan vezérelvet találni, amelyik alá rendelhető, mégpedig fenntartható módon alárendelhető, minden más szabályozás, így a normarendek is. Természetesen mindez általános elvként utópia, hiszen sem a „világvallás, világerkölcs, világjog" nem valósítható meg – legalábbis jelenlegi tapasztalataink alapján. Megvalósítható lehet azonban a vallások, erkölcsök, jogok összekapcsolása egy közös vezérelv, a szolidaritás mentén.

Logikusnak tűnik a természetjogi felfogás gyökereinél kidolgozott, a kereszténységben később kiemelt szolidaritás elvének továbbgondolása, és globálissá történő kiterjesztése. Eszerint minden ember egyenlő a megismételhetetlen és örök méltósága miatt. Ennek a méltóságnak az alapja a személy szabadsága, és az ebből fakadó kötelességtudata, ahogy az Immanuel Kant a Tiszta ész kritikája lapjain világosan kifejtette. Mindebből fakad az aranyszabályban megfogalmazott altruista elv, amelynek központi gondolata alapján nem képzelhető el a saját egészséges önértelmezésünk a másik ember jól-léte nélkül. Magyarul egymásra vagyunk utalva, és ezt az egymásrautaltságot a tetteink szintjéig kell tudatosítanunk. Részben az egyéni segítségnyújtás, részben pedig a működő, államok feletti szabályozási struktúrák szintjén.

A globálisan működő szabályozás alapelve a kollektív moralitás, konszenzus, vagy legalábbis dialógus az alapértékek tekintetében. Nem elégséges a formálisan meghatározott emberi jogok listája, hanem olyan egyéni és kollektív belső meggyőződésre van szükség, amelyik el tud igazodni a jó és rossz, az igazságos és igazságtalan világában is. Világunkban, különösen is a nyugati társadalmakban már az is hatalmas vívmány lenne, ha legalább érdemi diskurzust lehetne folytatni ezekről a témákról, és nem gondolnánk, hogy már „túl jón és rosszon" vagyunk.

A globális erkölcsöt alá kell támasztania a nemzeti és nemzetek feletti jognak, amelyik képes arra, hogy felfogja, tudatos kapcsolatot kell ápolnia mind az erkölcs, mind pedig a vallások közösségalkotó

folyamataival. Mindez gyakorlatilag azt is jelenti, hogy a tiszta jogtan mellett fel kell építeni az erkölcs, a vallás, a technikai szabályozási módokkal való kapcsolattartás eljárásait. Ki kell alakítani a „Weltethos" alapkategóriát, ki kell dolgozni a ius publicum ecclesiasticum[11] globális elveit, továbbá rendezni kell a technikai szabályozás globális kérdéseit a szabványosító testületek vonatkozásában is.

A gazdag országok gazdag vezetőinek találkozója helyét át kell, hogy vegyék a minden embert képviselő, a fenntarthatóságot valóban szem előtt tartó szakmai szervezetek összejövetelei. Ide tartoznak a vallási szervezetek is, amelyek évezredek bölcsességének megtestesítői is egyúttal.

Mindennek egy első, inkább még illúzió számba menő jele Ferenc pápa „Fratelli tutti[12]" címet viselő enciklikája. A levél érdekessége, hogy folyamatosan meghivatkozza az Ahmad Al-Tayyeb imámmal való kapcsolatot, és a közzététele után más keresztény vezetők, így például konstantinápolyi ökumenikus pátriárka Bartholomaiosz is csatlakoztak hozzá. Így, költői túlzással lehetne mondani, hogy a világ legnagyobb része számára iránymutató, normatív tartalommal is rendelkező írásról beszélhetünk. A levél központi gondolata, hogy az egyetemes testvériség nevében közös cselekvésre hívja az egyéneket és a politikai közösségeket egyaránt. Nem véletlenül állítja a 281.bekezdés hogy lehetséges a béke a vallások között. A közjó és a szegények megsegítése érdekében a vallások képviselői igenis hajlandók egymással tárgyalni.

Az enciklika rávilágít, hogy tetszik-nem tetszik a világ olyan kicsire zsugorodott, hogy szükséges egymás jelenlétét közvetlenül megtapasztalnunk. Mindez azt jelenti, hogy közel 10 milliárd embernek kell egymás közvetlen közelében testvérként élnie. Ez nagyon komoly

11 LISTL J., *Aufgabe und Bedeutung der kanonistischen Teildisziplin des Ius Publicum Ecclesiasticum. Die Lehre der katholischen Kirche zum Verhältnis von Kirche und Staat seit dem Zweiten Vatikanischen Konzil, in: Kirche im freiheitlichen Staat. Schriften zum Staatskirchenrecht und Kirchenrecht. Erster und zweiter Halbband*, 1996.

12 http://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20201003_enciclica-fratelli-tutti.html, 2020. 11. 01.

szervezési feladat, hiszen rossz esetben a testvériség helyett ki is tudjuk irtani egymást. A szervezési feladatban nagy jelentőséget kapnak a mára már devalválódott politikusi hivatás képviselői is. Ők azok, akik a szervezés jogi és etikai[13] szintjeiért felelnek[14]. Nagyon érdekes, és talán csak az angol[15] terminológiából fakad, hogy az enciklika utolsó, összefoglaló oldalain a normatív szabályozás legújabb eszközeit (magatartási kódex, sztenderd) sorolja fel a szerző:

„In the name of God and of everything stated thus far, [we] declare the adoption of a culture of dialogue as the path; mutual cooperation as the code of conduct; reciprocal understanding as the method and standard"[16].

A dialógus kultúrájából, a valóban megélt társadalmi diskurzusból[17], ki kell alakulnia az együttműködést szabályozó etikai kódexeknek, amelyekben a kölcsönös megértés a módszertani és szabványosítási alap. Ez a szép elv akkor lesz azonban csak gyakorlat, ha lesz elég erő és forrás az ehhez kapcsolódó eljárások kidolgozására és a megfelelő szervezetek létrehozására. Az állam és az egyház együttműködésének egy új útja nyílhat meg ezáltal.

Feladat, hogy visszájára fordítsuk azt a folyamatot, amelynek hatására mind az erkölcsből, mind pedig a politikából tiszta számítás, „fizika" lesz. A társadalmi rendszerek és alrendszerek világa a jó és rossz fogalmai helyett a hasznosság elvét veszi figyelembe[18]. A jog ebben az

13 FRATELLI tutti 126, *We are really speaking about a new network of international relations, since there is no way to resolve the serious problems of our world if we continue to think only in terms of mutual assistance between individuals or small groups. Nor should we forget that "inequity affects not only individuals but entire countries; it compels us to consider an ethics of international relations". Indeed, justice requires recognizing and respecting not only the rights of individuals, but also social rights and the rights of peoples.*

14 Az enciklikában a politic szó 102 alkalommal, míg pl. a Jézus szó mindössze 33 alkalommal szerepel.

15 Ugyanaz olaszul: *In nome di Dio e di tutto questo, […] [dichiariamo] di adottare la cultura del dialogo come via, la collaborazione comune come condotta, la conoscenza reciproca come metodo e criterio*

16 FRATELLI tutti, 285.o.

17 HABERMAS, J., *A* társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása, Budapest 1999.

18 BIRHER N., *Jog, erkölcs, vallás*, in BIRHER N., HOMICSKÓ Á., *Az egyházi intézmények működtetésének etikai alapjai*, Budapest 2019, 9-24.o.

értelemében tisztán technikai fogalommá alakul, olyanná, amelyik az erősebbet támogatja[19].

A jog rendjén túlmutatva politikusi felelősség a „politikai karitász", a közjót megcélzó önzetlen tevékenység. Már a klasszikus görögség óta világos, hogy a vezető két alaptípusa az önző és az altruista típus. Tudjuk azt is, hogy az önzés mindig „lázas állapothoz", míg az altruizmus békéhez vezet. Az is közismert, hogy Hegel a jogfilozófia egyik alapcéljaként tűzte ki a kollektív altruizmus létrehozását az államban.

Jól látható viszont ezeknek a szép ideáknak a kudarca a gyakorlatban. A kérdés az, hogy a szervezettség jelenlegi szintjén képes-e a társadalom egy hatékonyabb szabályozási rendszert kialakítani? Minden esetre, mára már nem hiányzik sem a jól felfogott önérdek, sem a fenntarthatatlanságból fakadó nyomás arra, hogy egy igazságosabb világtársadalmat hozzunk létre a jog, az erkölcs, a vallás fogalmainak újra-definiálásával, a kapcsolatrendszerük leírásával, és a szabályozás új, objektív technikáival, sztenderdjeivel[20].

Bátorításként álljon itt Lincoln híres idézete, amelyben a polgárháború után a nemzet egységét a segítő szeretettel, a karitásszal, továbbá az igazság abszolút fogalmával köti össze:

With malice toward none, with charity for all, with firmness in the right as God gives us to see the right, let us strive on to finish the work we are in, to bind up the nation's wounds, to care for him who shall have borne the battle and for his widow and his orphan, to do all which

19 *What is now happening, and drawing us into a perverse and barren way of thinking, is the reduction of ethics and politics to physics. Good and evil no longer exist in themselves; there is only a calculus of benefits and burdens. As a result of the displacement of moral reasoning, the law is no longer seen as reflecting a fundamental notion of justice but as mirroring notions currently in vogue. Breakdown ensues: everything is "leveled down"* by a superficial bartered consensus. In the end, the law of the strongest prevails., Fratelli tutti, 210.

20 ABONYI J., *Az adattudomány eszköztárának alkalmazási lehetőségei a klímaváltozás kihívásainak azonosításában és kezelésében*, https://www.academia.edu/44635076/Az_adattudom%C3%A1ny_eszk%C3%B6zt%C3%A1r%C3%A1nak_alkalmaz%C3%A1si_lehet%C5%91s%C3%A9gei_a_kl%C3%ADmav%C3%A1ltoz%C3%A1s_kih%C3%ADv%C3%A1sainak_azonos%C3%ADt%C3%A1s%C3%A1ban_%C3%A9s_kezel%C3%A9s%C3%A9ben?email_work_card=title, letöltve: 2020. 12. 08.

may achieve and cherish a just and lasting peace among ourselves and with all nations[21].

Az eddig tárgyaltakat követően térjünk át a szabályozás másik, globális módjára, a teljes egészében formalizált szabályozásra, amelyiknek a feladata az, hogy „a dolgok működjenek". Itt nem az alapvető emberi értékekről van első lépésben szó, hanem az egyre nagyobb hatékonyságról. Más kérdés, hogy a hatékonyságnak is csak akkor lehet értelme, ha tudjuk miért is legyünk hatékonyak[22]. Nehogy a motorizált generációk jelmondata legyen igaz ránk is: „nem tudjuk hova megyünk, de legalább gyorsan odaérünk".

A nemzeti és demokratikus jogalkotás új hangsúlyai

A jövő politikusainak figyelemmel kell tehát lenniük ezekre az új szempontokra[23] azzal, hogy a jogalkotási feladatuk jelentős mértékben megváltozik a következők miatt:

1. a horizontok globálissá tágulnak, a szabályozás során egyre nagyobb szerepe lesz a nemzetközi szintű szabályozásnak;
2. a szabályozásnak kifejezetten etikai alapúnak kell lennie, mivel egyre általánosabb globális etikai problémák tematizálódnak;
3. és a jogszabályoknak közvetlen módon kell a „dolgok internetjéhez" is kapcsolódniuk, azaz nem csak személyeket, és személyek kapcsolatit, hanem gépeket és gépek kapcsolatait is szabályozni kell.

A harmadik szempont még javarészt a de lege ferenda területére tartozik, azonban az első kettő már közvetlenül érinti a hétköznapjainkat.

---

21 Abraham LINCOLN: *Second Inaugural Address" Saturday*, March 4, 1865. *Inaugural Addresses of the Presidents of the United States*

22 Birher N., *A modern technológiák kérdései etikai, keresztény szempontból*, http://www.kre.hu/ajk/images/doc4/dokumentumok/Egyes_modern_technologiak_etikai_jogi_es_szabalyozasi_kihivasai.pdf, letöltve: 2020. 12. 04.

23 A jelen fejezetben tárgyaltak „A digitalizáció hatása az egyes jogterületeken, 2020" (szek.: HOMICSKÓ Á.), című kötetben publikált *„A modern technológiák szabályozásának változásai: theoria versus praxis, etika versus protokoll"* című tanulmány átdolgozása alapján íródtak. https://ajk.kre.hu/images/doc6/PR/A_digitalizacio_hatasa_az_egyes_jogteruleteken_1.pdf, letöltve, 2020. 12. 04.

Az Ipar 4.0 fogalomkészlete esetében azonban már most tapasztaljuk, hogy mindennapjaink szabályozása még a pozitív jognál is sarkítottabb módon a formális logika eszköztárával írja le és irányítja az emberi és gépi együttműködést[24]. Ennek eredményeként a gép- gép ill. ember-gép kommunikációban a szabályozás tisztán formalizált szabályozásként valósulhat meg. Egyik oldalról létrejön egy teljes biztonsággal működő döntési rendszer, a másik oldalon viszont pontosan emiatt a summum ius summa iniuria (a jog teljessége a jogtalanság teljessége) veszélye fenyeget. A szabályozás olyan területére érkeztünk, ahol – az ember érdekében, az igazságosság elve mentén – ismét vissza kell térni a természetjog normarendeket összekötő alkalmazásához, vagy legalább is egy egységes, ember központú etikához.

Mindez különösen is érvényes a Ipar 4.0 gondolkodásmódját meghatározó globalizált, nemzeteken átívelő szabályozási feladatok megoldására is. Egységes szabályozás szükséges olyan gyakorlati kérdésekben, mint például, hogy az autonóm járművek milyen döntéseket hozzanak, hogy a drónok fegyveres konfliktusokban hogyan avatkozhatnak be, vagy hogy a közösségi fórumokon milyen tartalmak jelenhessenek meg. De legalább ekkora jelentősége lesz a tőzsdei kereskedelem automatizálásának vagy a monetáris politika gépi alakításának. Hétköznapibb gyakorlati példaként hozhatjuk fel, hogy egy algoritmus – figyelemmel a munkavállaló mért tevékenységére – milyen esetekben mondhatja fel a munkaviszonyt, vagy egy másik program hogyan dönthet a feltételes szabadságra bocsátásról[25].

Egyre világosabbá válik, hogy a jog klasszikus nemzetekhez és képviseleti demokráciához kötődő értelmezési horizontjai kitágulnak az Ipar 4.0 korában. A WoT (dolgok internetje) egyértelműen nemzeteken átívelő és kifejezetten ipari szakértőkön keresztül megalkotott szabályozást tesz szükségessé. Jelenleg az egyes országok jogalkotói nem feltétlenül vannak arra felkészülve, hogy ebben az új kontextus-

24 LUHMANN, N., *Legitimation durch Verfahren*, Frankfurt. 1983.
25 SUPREME COURT OF WISCONSIN, 2015AP157-CR, State of Wisconsin v.Eric L. LOOMIS.

ban a szabályalkotás egészét demokratikus kontrollok alá helyezzék. Rossz esetben ezek a kontrollok még gyengébbekké válnak a gépek összekapcsoltságának korában, egyszerűen a szakértelem hiánya ill. a szabályozandó terület nemzeteken túlmutató volta miatt.

Ezen tények miatt fontos, hogy a jogtudomány a klasszikus megközelítésen túlmutatva szélesebbre nyissa a horizontjait, és egyfajta „szabályozástudománnyal" kiegészülve biztosítsa az emberi közösség érdekeinek állandó szem előtt tartását a szabványok, protokollok tömeges és esetenként automatizált kialakításának a korában is. A komplexitás-tudomány komplementere a szabályozástudomány lehet, amelyik alkalmas arra, hogy az emberi élet szabályozásának új eszközeit is elhelyezi a jog-erkölcs-műszaki előírások - (esetleg vallás) normarendjeibe[26]. Fontos felhívnunk a figyelmet arra, hogy egyre több és nagyobb jelentőségű nemzetközi műszaki szabályozás (szabvány, sztenderd, etc.) gyakorol közvetlen hatást a polgárok életére, miközben ezeknek a szabályozóknak valójában semmiféle demokratikus kontrollja sincs.

Pontosan emiatt létfontosságú a felelősen gondolkodó nemzetek számára, hogy ne csak a jogi normákban, hanem az egyéb, korábban tárgyalt normatív rendek alakításában is aktív résztvevők legyenek. Ennek természetesen alapvető feltétele a szükséges személyes kapcsolatrendszerek kiépítésén túl a képzett szakemberek megléte is. Emiatt is fontos, hogy a jogászképzés is figyelemmel kisérje ezeket az új folyamatokat.

Európai törekvések a „szabályozás szabályozására"

A protokollok és egységesített kommunikációs csatornák globális rendszerek létrejöttét teszik lehetővé, amelyektől az egyes nemzeti szabályozások gyakorlatilag képtelenek eltérni, ezáltal soha nem lá-

26 MASHHAD AL-ALLAF, *Modern technology, preventive ethics, and the human condition: should we renew our moral philosophy for the ever-renewed technology?,* https://www.academia.edu/9342974/MODERN_TECHNOLOGY_PREVENTIVE_ETHICS_AND_THE_HUMAN_CONDITION_SHOULD_WE_RENEW_OUR_MORAL_PHILOSOPHY_FOR_THE_EVER-RENEWED_TECHNOLOGY, 2019. szeptember 16.

tott mértékű hatalomkoncentrációt létrehozva. Ezt a folyamatot írja le a „G7 ICT AND INDUSTRY MINISTERS' DECLARATION MAKING THE NEXT PRODUCTION REVOLUTION INCLUSIVE, OPEN AND SECURE Torino, 25 - 26 September, 2017 című dokumentum, amelynek 40. és 41. pontjai egyértelműen állást foglalnak a globális, szabványokkal összekapcsolt világ mellett.

„Úgy véljük, hogy az ipar által létrehozott önkéntes nemzetközi műszaki szabványok, nyílt, átlátható és konszenzuson alapuló módon történő alkalmazása kritikus fontosságúak a digitálisan összekapcsolódott világ felé haladva. Ezek a gazdasági növekedés, az innováció, a termelékenység előmozdításának eszközei, amelyek megalapozzák a versenyképességet és az interoperabilitást. … A globális kapcsolódás, a gazdasági interakció fenntartása és kiterjesztése érdekében a nemzetközi szabványokat kell előnyben részesíteni a nemzeti vagy regionális szabványokkal szemben. A nemzetközi szabványok implementálása során a regionális vagy nemzeti szabványoknak nem szabad ellentmondaniuk az eredeti nemzetközi szabványnak."

Nem kapunk azonban választ arra, hogy ki és milyen legitimációval alkothatja meg ezeket a szabályokat.

A probléma már a 30-as években is felmerült, ugyan akkor még csak elvi éllel. Hans Kelsen ezt így fogalmazta meg:

„Az egész itt jelölt jogtechnikai változásnak végül is az a tendenciája, hogy a nemzetközi jog s az egyes államok jogrendje közötti határvonalat elmesse, úgy, hogy a valóságos növekvő centralizációra irányuló jogfejlődés végső céljaként egy egyetemes világközösség szervezeti egysége, azaz egy világállam kialakítása tűnik fel. … Csupán minden jog megismerési egysége adott; vagyis lehetséges a nemzetközi jogot az egyes államok jogrendjével együtt normák egységes rendszereként felfogni – teljességgel úgy, mint ahogy szokásosan az egyes állam jogrendjét is egységnek tekintjük.[27]"

Egyértelműen azonosítható a szándék egy egységes, nemzetek fe-

27 KELSEN, *Tiszta jogtan.*

letti szabályozási nyelv kialakítására, amelynek alapja a tiszta jogtan lehet. Napjainkban azt látjuk, hogy ez a fajta tiszta jogtan nem nyújt elegendő alapot a nemzetközi együttműködésben. Technikailag ugyan hatékony lehet a gépi kommunikáció megalapozására, azonban alkalmatlan arra, hogy az erkölcsös és vallásos ember közösségi életét szabályozza. Éppen ezért új közös kommunikációs platformot kell kialakítani, melyben a természetjognak – a normarendeket összekapcsoló jellege miatt – jelentős szerepe lehet.

Az egységes normatív nyelvezet kérdése természetesen foglalkoztatja a nemzetek feletti szervezeteket, így például az Európai Uniót is. Pontosan emiatt az EU Bizottság létrehozott egy nemzetközi szakértői csoportot a megbízható mesterséges intelligenciával kapcsolatos alapelvek kidolgozására. Érdekes, hogy már a bevezetőben megjegyzik, *hogy* a szabályozáshoz elengedhetetlen a jog, az erkölcs és a „robosztusság" kívánalmainak való megfelelés.

„Az iránymutatások célja a megbízható AI támogatása. A megbízható AI-nek három összetevője van, amelyeket a rendszer teljes életciklusa során teljesíteni kell: (1) jogszerűnek kell lennie, az alkalmazandó törvényeknek és rendeleteknek megfelelően (2) etikainak kell lennie, biztosítva az etikai elvek és értékek betartását, és (3) robusztusnak kell lennie, mind technikai, mind társadalmi szempontból, hiszen még jó szándékkal is véletlen kárt okozhatnak az AI rendszerek. Mindegyik komponens önmagában szükséges, de nem elegendő a megbízható AI eléréséhez. Ideális esetben mindhárom komponens harmonikusan működik együtt és a tevékenységeik átfedik egymást. Ha a gyakorlatban feszültségek keletkeznek e komponensek között, a társadalomnak törekednie kell arra, hogy összehangolja őket.[28]*"*

A dokumentum terminológiája és a normatív rendekhez való kapcsolata az eddig megszokott un. emberi jogi terminológiát használja, azonban erősen hiányos, nem tér ki például az ember-gép viszony

28 *Ethics Guidelines for Trustworthy AI*, https://ec.europa.eu/futurium/en/ai-alliance-consultation/guidelines/1#Human%20agency, 2019. május 18.

alapvető lényegére, ill. nem definiálja az embert, mint transzcendentális létezőt.

Itt kell megjegyezni, hogy az emberi jogok narratívája volt hivatott a liberális demokráciákban arra, hogy a normarendek összehangolásának feladatát ellássa. Mindezt azonban sohasem tudta teljes egészében megvalósítani, mivel az ember szabadságát csak a valamitől való szabadság és nem a valamire való szabadság értelmében tudta megragadni. Azaz a „mindent szabad, ami nem tilos" elv figyelmen kívül hagyta a „mit tegyek, hogy ember legyek" kérdést. Ahogy azt korábban bemutattuk az elv két oldalát a természetjog képes összefogni egységes szerkezetben.

Az eddigi kutatások alátámasztották, hogy a jogi szabályozás nem elégséges az innovatív technológiákkal kapcsolatban. Ennek oka részben a technológiákban rejlő veszélyek, részben pedig a szabályozás lassúsága. A de lege lata szerinti szabályozás mindig a technológiák fejlődése mögött kullog, a de lege ferenda szabályozás pedig inkább csak tudományos fantasztikus próbálkozás lehet a modern technológiák korában. Éppen ezért szükséges az új preventív jellegű megközelítés, a normativitás szintjeinek a nemzetközi kommunikációban is értelmezhető összekapcsolása.

Tovább bonyolítja a helyzetet és az imént elmondottakkal részben szemben áll az emberekben egyre erősödő transzcendencia igény. Úgy tűnik a vallásból fakadó evolúciós előny miatt (regulativ, integratív, interpretatív funkció[29]) jóval életképesebbek azok a közösségek, amelyek vallási normarendet is alkalmaznak a túléléshez[30]. Ezek az emberek lesznek a H-CPS rendszerek humán tényezői. Nyitott kérdés

29 IDLER E., MCLAUGHLIN, J., KASL S., *Religion and the Quality of Life in the Last Year of Life*, doi: 10.1093/geronb/gbp028, https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2697501/, 2019. május 18.

30 Szocik K., *religion and religious beliefs as evolutionary adaptations*, https://www.researchgate.net/publication/305469222_Religion_and_religious_beliefs_as_evolutionary_adaptations, 2019. május 18, Mysterud I., Darwin's Cathedral: Evolution, Religion, andthe Nature of S*ociety, by David Sloan WILSO*N, https://msu.edu/~pennock5/courses/492Fa06/Mysterud_Rev_WDC.pdf, 2019. május 18.

ennek a két teljesen különböző szabályozási szintnek, a vallásnak és a szabványoknak az összekapcsolása. Mindez természetesen nem csak azt jelenti, hogy lesz-e a munkavállalónak előre biztosított ideje például az imádkozásra, hanem azt is, hajlandó lesz-e egyáltalán bekapcsolódni a munkavállaló a szabályoknak a merev világába? Európa legújabb kori történelme erről a kérdésről is szól.

Összegzés

Elmondhatjuk a szabályozáskomplexitás felismerésének át kell járnia az oktatás egészét, részben módszertanként, azaz a különböző szabályozók összehangolásának művészeteként. Gondoljunk csak bele, hogy például egy egyházi oktatási intézményben hányféle szabályozó működik együtt a lehető legmagasabb oktatási minőség elérése érdekében. A jogszabály szabályozásán túlmenően szükség van a vallási és erkölcsi normák integrálására, a folyamatok minőségbiztosítására ugyanúgy, mint különféle magatartás-kódexek megalkotására. A szabályozásnak ez a bonyolult hálózata hozza létre a működő szabályozáskomplexitást.

A másik oldalról viszont szükség van arra is, hogy a szabályozásnak ezt a sokszínű kapcsoltságát a tudományosság igényével mutassuk be, rávilágítva arra, hogy napjaink társadalmaiban egyáltalán nem elégséges csak és kizárólag a jog szabályozó szerepében gondolkodni.

Fontos, hogy ezen a területen egyre több az előremutató kezdeményezés. Sacks rabbi[31] írja le a történetet, amely szerint egy ember eltéved az erdőben, napok után sem talál kiutat. Egyszer csak lépéseket hall, közeledik valaki. Azonban a másik emberről is kiderül, ő is eltévedt. De legalább már ketten vannak, és így sokkal könnyebben megtalálhatják a kiutat.

A normarendek sűrűjében nem könnyű megtalálni a kiutat. A biza-

31 Sacks, J., *The Dignity of Difference: How to Avoid a Clash of Civilizations*, https://digitalcommons.sacredheart.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1134&context=shureview, letöltve: 2020. 12. 06.

lom mára már mindegyik normarendben meggyengült, azonban ezzel egyidejűleg nőtt az öntudatosságunk is. Ha a jog, erkölcs, vallás okozza a problémákat, akkor azokat a jognak, erkölcsnek, vallásnak kell megoldania. Minderre pedig van lehetőség, ha nem a konfliktusokat, hanem a kooperációt keressük, ha nem egymás belügyeibe akarunk beleszólni, hanem az együttműködés útjait keressük. Attól, hogy megismerünk és elfogadunk más jogokat, erkölcsöket és vallásokat még nem kell, hogy a saját normarendünk meggyengüljön. Sőt, éppen ellenkezőleg: a másság elfogadása erősít meg minket is. Hiszen ugyanazok a vágyak és ígéretek mozgatnak mindnyájunkat[32].

32 Hanan, A., *Pedagogy of difference: Rabbi Jonathan Sacks and education*, https://www.jpost.com/opinion/pedagogy-of-difference-rabbi-jonathan-sacks-and-education-651252, letöltve: 2020. 12. 06.

Bertalan Péter

Globalizáció versus nemzetállam a járvány után? Remény vagy reménytelenség?

Bertalan Péter történész-politológusként a 90-es évek eleje óta foglalkozik történet-és társadalomfilozófiai kérdésekkel. Az 1990-es évek közepétől fokozatosan fordul kutatóként figyelme a globalizáció kérdésköre felé. Különösen a globalizáció történeti, filozófiai, politológiai és szociológiai, valamint gazdasági aspektusai, továbbá ezen területek egymáshoz való viszonya foglalkoztatja. A globalizáció folyamata elkerülhetetlenül érinti Magyarországot, ezért fontosnak tartja, hogy ezek a kérdések megfelelő hangsúlyt kapjanak, kutatási tevékenységében. A múlt értékeit meg kell őriznünk, a jelenben csak úgy lehetünk sikeresek, ha tanulunk a múlt hibáiból, a jelen pozitív folyamatait a reményteljes jövőbe kell átadnunk utódaink számára.

A globalizáció fogalma

A globalitás történeti fogalom. Az emberiség már régóta egy gyakran külső erők által reakényszerített világtársadalomban él. Egymással ütköznek a különböző gazdasági, kulturális, politikai formációk. A „világtársadalom" alatt a hálózati társadalmi kapcsolatok összességét kell érteni, azokat a kapcsolatokat, amelyek nem integrálhatók a nemzetállami politikába, vagy azzal nem határozhatók meg (nem definiálhatók). Ebben a folyamatban a (nemzeti médián) keresztül megjelenített) önmeghatározásnak kulcsszerepe van. A világtársadalom fogalmán (szűkebb értelemben) - (politikailag is releváns) operatív kritériumot kell értenünk. A kérdést, hogy mennyire létezik ilyen

világtársadalom empirikusan úgy lehet megfogalmazni, hogy a világ nemzetei és kultúrái észreveszik-e különbségeik egymásra gyakorolt hatását, és mennyire lesz releváns viselkedésükkel ez a világtársadalmi önmeghatározás.

A „világ" a „világ-társadalom" szókapcsolatban ennek megfelelően sokféleséget jelent, a „társadalom" pedig integrálatlanságot, úgy hogy a világtársadalmat az „egység nélküli sokféleségként" kell felfognunk. Ez nagyon különböző dolgokat feltételez:

Transznacionális termelési formákat és munkaerőpiaci konkurenciát, a médiában globális híradásokat, transznacionális vásárlói bojkottot, transznacionális életformákat, „globálisan" érzékelt válságokat és háborúkat. Magával hozza az atomenergia katonai és békés célú felhasználását, az ember gazdasági tevékenysége által okozott, helyi és globális méretű természeti katasztrófákat, háborúkat, járványokat.

A globalizáció olyan folyamatokat is jelenthet, melyek során a transznacionális szereplők hatására a nemzetállamok tekintélye megrendül, korlátozódik szuverenitásuk és hatalmi esélyeik, új szerkezetbe rendeződnek orientációik, identitásaik és hálózataik.

A globalizáció fogalmának fő jellemzői, a jövő szcenáriói

A globalizáció egyúttal történelmi fogalom. Fő jellemzői: A kommunikáció, a közlekedés, az informatika forradalma. A globálisan használt nyelv az angol. Az egy főre jutó belakható, illetve rendelkezésre álló tér folyamatos csökkenése, amely a népességrobbanás eredménye. A hálózati tőke és a pénzmozgás globális méretű felgyorsulása, a világhatalmak megjelenése. Az Egyesült Államok, Kína, Oroszország jelenlegi hatalmi státuszának átalakulása. Új potenciális világhatalmak megjelenése a világgazdaságban és a politika területén: Japán, Indonézia, Brazília, India részt kér a hatalom tortájából. Ennek következményeként megnő a civilizációk összecsapásának esélye.

A globalizáció és a növekedés összefüggései

A globalizáció fontos jellemzője az állandó, gyakran kierőszakolt növekedés igénye. E növekedés legszemléletesebben nyomon követhető és mérhető a nyersanyagok és az energia felhasználásának a területén és az ezek együttes eredőjeként kibontakozó ökológiai hatásokban.

A növekedés matematikai modelljei

Már több mint egy évszázada annak, hogy a globális rendszerre jellemző fizikai tulajdonságok egy része rohamos növekedésnek indult (népesség, élelmiszertermelés, ipari termelés, erőforrás-fogyasztás, szennyezés). E növekedési típus az exponenciális növekedés. Meghökkentő jellemzője, hogy nagyon gyorsan óriási számokat produkál. Az exponenciális növekedés újra és újra ugyanannyi idő alatt dupláz meg valamely mennyiséget. Egy mennyiség lineárisan nő, ha a növekedés konstans egy adott időintervallum alatt. Amikor valamilyen tényező lineárisan nő, a növekedés mértéke egy meghatározott időintervallum alatt nem változik, nem függ attól, hogy ez a tényező éppen milyen mennyiségben van jelen. Egy mennyiség akkor növekszik exponenciálisan, ha a növekedés arányos azzal, ami már jelen van. Az exponenciális növekedés olyan hirtelen felhalmozódást hoz létre, mely lehetetlenné teszi a keletkezett problémák kezelését. Ez a növekedés sohasem folytatódhat túl sokáig egy véges, forrásokkal és korlátokkal rendelkező térben, de már viszonylag kis idő eltelte után is kezelhetetlen mennyiségeket eredményez.

Környezetszennyezés (ökológiai károk)

A globalizációt kísérő jelenségek között különösen fontos szerepet tölt be a környezet szennyezése, az ember ökológiai lábnyomának növekedése. Ez bonyolult, komplex sokténye zős folyamat, amelynek egyes jelenségei a folyamatos növekedés állapotában vannak. A tudományos mérések jelzik a korlátokat. Ha a korlátokról érkező figyelmeztető jelek késéssel jutnak el, vagy a folyamatot megállító válasz késik,

túllövés, oszcilláció következik be. Az oszcilláció valamely számkörben a mért jelenséget jellemző mértékegységgel meghatározott maximumtól vagy minimumtól való eltérés, a jelenségre jellemző függvény legnagyobb és legkisebb értéke közti különbség. Az oszcilláció egyszerűbben ingadozást is jelent. A túllövés legjellegzetesebb példája az ózonlyuk megjelenése a sztratoszférában.

A globalizációt exponenciálisan jellemző növekedés megköveteli a veszély elhárítását. A túllövés, az oszcilláció elkerülése miatt születtek meg a számítógépek segítségével azok a modellek, amelyek felhasználásával sok, a globalitást kísérő jelenség lefolyása számszerűen, szemléletesen meghatározható, illetve a jövő szempontjából megtervezhető.

A globalizáció és a társadalom

A globalizáció átrendezi a társadalmi kereteket. Feltöri a nemzeti társadalmak sérülékeny kopáncsát, külső burkát. Az új ontológiai kereteket azért érdemes szemügyre venni, mert a társadalom alapvető építőkövének, meghatározójának ontológiája ezzel döntően megváltozik, ami szociális, politikai kérdéseket vet fel. A globalizmus ökonómiai jelentésű szinonimája a világpiac, ami a kapitalizmus születésével együtt keletkezett ideológia, a liberalizmus megújítását jelenti neoliberalizmus néven. A világtársadalom perspektívái mutatják azokat a jellemzőket, amelyek kifejlett állapotban meghatározzák a jövő dimenzióit. A gobalizáció megjelenési formái globális civiltársadalom, kozmopolita demokrácia, kapitalista világtársadalom, világkockázati társadalom, politikai (átmeneti) világtársadalom, transznacionális állam.

A világtársadalom lényeges ismérve a *multikultúra.* Ebben a kultúrában a transznacionális, transzkulturális életforma általánossá válik.

A nemzeti keretek kitágulása után újszerű jelenség a *kozmopolita demokrácia.* Az állami és nem állami szereplők és a jogokat hordozó egyének közötti viszonyokat három modell a reálpolitikai, az internacionalista és a kozmopolita segítségével írhatjuk le. A reálpolitikai,

vagyis az államokra koncentráló modell az állam előjogát és szuverenitását hangsúlyozza. A realisták számára az egyének jogai a nemzetállami jogszolgáltatásból fakadnak és az államközi intézmények legjobb esetben is csak tanácsadói szerepet játszhatnak. Az államközi kapcsolatok a nemzetállamok kontrollja alatt maradnak, mert a szuverenitási ok megakadályozza a beavatkozást más állam ügyeibe, miközben a külpolitikát inkább jellemzik geopolitikai és hatalmi érdekek.

A kapitalista világtársadalom jellemzői

A transznacionális integráció és a dezintegráció egyidejűsége, a transznacionális konszernek gyenge államban érdekeltek.

A kontinentális Európa jóléti államai lefelé irányuló gazdasági spirálba kerültek.

A munka helyettesítése tőkével, vagyis a globális kapitalizmusnak egyre kevesebb munkaerőre van szüksége ahhoz, hogy a haszonszerzés újabb területeit tárja fel.

A szegénység kettős viszonylagossága azt jelenti, hogy a szegénység minőségileg változtatja arculatát, a kapcsolódás és a kizáródás élesedő kölcsönhatásában drámaian növekszik és sokszorosan fragmentálódik. A szegénység relativitása a mértékek relativitását jelenti. Ez a politikából való kizáródást, közömbösséget jelenti. A *világkockázati társadalom* dimenzió a készült válságmodellek, a túllövés veszélyei alapján az ökológiai katasztrófák kockázatát jelentik. A globalizáció kiterjedése igazolja Nietzsche nézetét: *„A kispolitika ideje lejárt, már a következő évszázad meghozza a Föld fölötti uralom harcát, a nagypolitika kényszerét.*" Ez azt jelenti, hogy a nemzetállami politikával szemben az új dimenziókban szerveződő társadalmi és hatalmi viszonyok átlépik a határokat, ez az egyén hatáskörére is vonatkozik. Az állam, a társadalom és az egyén egységének evidenciája sajnos megszűnhet. A nemzetállamok egyensúlyra törekvő társadalmai helyett reális veszélyként létrejöhet a légiesedő nemzetállamok *világtársadalma***,** amely teljesen különböző nemzetek feletti szereplőkből áll össze.

Jellemzői a következők

A szereplők cselekvései több helyszínen zajlanak, határokon átívelők, transznacionálisak. Ez megszünteti a nemzetállamok területi jellegét. Cselekedeteik többrétűek, többcélúak, mint az államkeretek közt cselekvők exkluzív ténykedése. (Ilyen cselekvők a transznacionális konszernek, lobbistáik, aktivistáik, amelyek egyidejűleg több államban tevékenykednek, tagjaik különböző nemzetekhez tartoznak.) Hatékonyabbak akarnak látszani, mint a nemzetállami intézmények (munkanélküliség felszámolása, jólét biztosítása, emberi jogok követelése a felszínen, a mélyben saját gazdasági, politikai érdekeik kíméletlen érvényesítése). A nem állami transznacionális szereplők megteremtik saját szuverenitásukat, miközben egymás ellen kijátsszák az exkluzív területhez kötődő államokat.

Minél inkább kölcsönösen korlátozzák és megerősítik a felsorolt komponensek egymást, annál inkább megkérdőjeleződik az államok autoritása, legitimitása, politikai hatalomformáló ereje és ellenőrző képessége. A világpolitikai cselekvési térben tehát az államok depolitizálódása révén jön létre a politizálódás.

A globális világban érvényesülő nemzetállamok nem léteznek világtársadalmak nélkül, a világtársadalmak nem léteznek a nemzetállamok és nemzeti társadalmak nélkül. A globalizáció kibontakozásának első időszakában jellemző a látszat anarchia és intézménynélküliség. A „világ" a világtársadalomban „egység nélküli sokaságot" jelent. Ezzel szemben a „nemzeti" társadalom „korlátozott sokaságú" egységet képez. A nemzetállam jelentőségének csökkenésével egyszerre veszít fontosságából, hatékonyságából a funkcionálisan differenciált és uralt nemzettársadalom vágyképe is. A nemzeti társadalmak helyét a politikai világtársadalom, kisebb hatókörben a transznacionális társadalmak foglalják el. Ez utóbbiak dialektikus kapcsolata a politikai világtársadalom élő szövetét jelenti.

A *transznacionális állam* attributumai szemben állnak a nemzetállami politika monopóliumaival, egy falanszter jellegű világállam

horror képzetét jelentik, amelynek hatalomvágyától nincs menekvés. Felkínálkozik a nemzetközi politikai tér újra fogalmazása és reformja, amely lehetővé teszi a szuverenitás és az identitás komplex építményének megszerkesztését. A transznacionális állam felépítése egy hibrid modell, amelyben az alapvető ismérvek új kombinációkban jelennek meg, amelyek a hagyományos államfelfogást kizárják.

Az egymást kizáró nemzetállamok kölcsönös viszonyát egy új feltételrendszer váltja fel, amelyben olyan államszövetségek alakulnak ki, amelyek a világtársadalomban több helyszínűek lesznek s ezáltal glokális / a glokális és a lokális szó kontaminációja, összevonása / államként megújítják egyedi és sajátos helyzetüket.

A transznacionális nemzetállamok a globalizációra adott válaszként összefognak, és ezáltal fejlesztik ki regionális szuverenitásukat és identitásukat túl a nemzeti kereteken. Az államközi összekapcsolódás új cselekvési teret nyit meg a posztnacionális önálló államok előtt. Ez a típusú állam megszünteti a nemzetállamok exkluzív szuverenitását, amelynek helyébe az inkluzív, egyre bővülő, sokféle hálózati kapcsolatot kínáló szuverenitás lép.

A transznacionális államot
két fontos alapelven lehet felépíteni

A jog-pacifizmus elve azt jelenti, hogy a nemzetközi jogon alapuló pacifizmus szerint a nemzetközi jog és jogszolgáltató fórumok kiépítése nélkül békés eszközökkel nem lehet megoldani a transznacionális konfliktusokat. A transznacionális államok létrehozását szabályozó alapelv a föderalizmus. Ez az államok közötti viszonyra alkalmazva azt jelenti, hogy a hatalmat nemcsak felülről vagy alulról lehet ellenőrizni, hanem horizontálisan is. A föderalizmusban a mellérendeltségi viszony dominanciája az egyenjogúság és a szuverenitás alapvető biztosítéka.

A globalizmus tévedései, ellentmondásai

A globalizmus a globalizáció komplexitását, egyetlen dimenzióra, a gazdaságira szűkíti, amelyet azonban a világpiactól való függőségek állandó kifejezéseként még lineárisnak gondol. Az összes többi dimenzió - ökológiai globalizáció, azaz az ember ökológiai lábnyoma, a kulturális globalizáció, a policentrikus politika, a transznacionális terek identitásának kialakulása - a gazdasági globalizáció dominanciájának alávetett témaként jelennek meg, a lineáris függés védelme helyett beigazolódott, hogy a növekedés exponenciális jellegű, különösen az ökológiai globalizáció területén.

Az úgynevezett szabad világkereskedelem

Az úgynevezett szabad világkereskedelem és a globalizáció hívei az állítják, a globalizált gazdaság a legalkalmasabb arra, hogy világszerte emelkedjen a jólét, és ezáltal csökkenjenek a társadalmi problémák. Figyelmen kívül hagyják, hogy egy olyan világban élünk, amely távol áll a David Ricardo-féle komparatív költségelőnyön nyugvó szabadkereskedelmi modelltől. Az ún. harmadik világ munkanélkülisége igazolja ezt. Ezeknek az országoknak a kormánya a munkanélküliség kiküszöbölésére exportorientált gazdaságpolitikát szorgalmaznak a szociális és környezetvédelmi területek rovására. Alacsony munkabérekkel, gyakran rossz munkafeltételekkel, egymással és a nagy nyugati országokkal versengenek a külföldi tőkéért. Ez költségcsökkentéshez, vele együtt munkabércsökkentéshez vezet, amiből a vállalkozó profitál, a munkavállaló pedig a rövidebbet húzza.

Gazdaságilag átmenetileg még internacionalizációval, nem globalizációval van dolgunk.

Az adatok azt mutatják, hogy a világgazdaság egyes régióiban szorosabb értelemben még nem beszélhetünk globalizációról, csak internacionalizálódásról. A nagy munkaráfordítást igénylő termelés és az alacsonyan kvalifikált munkaerő a világgazdaság nyomása alá kerül.

Csökken az igény az alacsonyan kvalifikált munkaerő iránt a termelés kihelyezésével külföldre a bérköltségek csökkentése, a közvetlen beruházások és a megnövekedett import révén. A belső gazdasági átrendeződést még jobban megerősíti a világgazdasági fejlődés abban az irányban, hogy a munkát nagyobb mértékben a tőke és a tudás váltja fel.

Kockázati dramaturgia

A verseny növekedése fokozza a tőkekihelyezés és a munkavállalás kockázatát, amely elsősorban a kisemberek, kis- és középvállalkozók, a munkavállalók sorsát teszi bizonytalanná és a társadalomra nézve veszélyessé.

Politikamentesség, mint megtévesztő forradalom

A gazdasági törvények - a piac törvényei - kemény, tendenciaszerű érvényesülése azt a benyomást kelti, hogy az ember nem tudatosan cselekszik, csak végrehajtja a világpiaci törvényeket. Ezzel megszületik a politikamentesség érzete. Ennek ellentmond, hogy a gazdasági globalizáció sem mechanikusan önálló folyamatként zajlik, hanem politikai vállalkozásokon keresztül, melyeket nemzetközi szereplők - Világbank, WTO, OECD, transz- és multinacionális vállalatok és más nemzetközi szervezetek - dolgoznak ki, miközben neoliberális gazdaságpolitikát folytatnak. Az egyéni sors bizonytalanná válása felveti a kérdést, maradt-e és van-e még politikai eszköz a globalizáció káros hatásainak, folyamatainak a megállítására. A szélsőségek - szélsőbal és szélsőjobboldali - elhajlások, tömegmozgalmak jelentkeznek nagy erővel. A politikamentesség illúziója szertefoszlik, a reményteljes jövő a homályba vész…? Vagy mégsem…?

Czakó Kálmán

Az ember útja a hit fényével megvilágított út

„szomjaztam és innom adtatok" Mt 25,35

1. Jeltől a paraboláig

Az ember jelalkotó, jelrendszert használ. A nyelv szavai, a szavak jelentése, az új fogalmak figyelmet érdemelnek, mert szorosan összefüggenek gondolkozásunkkal, lehetővé teszik a szóbeli kommunikációt, valamint az együttműködést. Számtalan jelkészletet kell létrehozni ahhoz, hogy minden személy, közösség, szervezet között emberi természetünknek megfelelő kapcsolat jöjjön létre a létezés első pillanatától a földi élet utolsó lehetőségéig. Képességeink különböznek, érzékszerveink, értelmi működésünk megkívánja, hogy kommunikációnkban fokozatoknak és minőségeknek megfelelően tartsunk kapcsolatot. Ismerjük jól annak a lehetőségét, hogy veszélyhelyzetből közös erővel, a képességek összeadódásával együtt megmenekülnek a bajból azok, akik egyedül képességeik fogyatkozásai miatt odavesznének, vagy éppen hogyan érik el azt a nagyszerű eredményt, amelyre külön-külön képtelenek lettek volna.

A közösség által kiküszöbölhető veszteségek és a közösségek által létrehozott teljesítmények bizonyítják, hogy az összefogásnak, az együttműködésnek egyedülálló szerepe van az emberi közösség életében. A veszteségek kiküszöbölését az arra képes emberrel, közösséggel való együttműködés teszi lehetővé. Az elérendő teljesítményt az arra képes személy/közösség annak segítségével is létrehozhatja, aki képességei fogyatkozása miatt csak valamiben tud együttműködni. - A nyelv absztrakt rendszer, a jelkészletek egy csoportjának leggyakoribb kom-

munikációs eszköze. A nyelv ismerete nem hanyagolható el 'bábeli, ezernyelvű korunkban', ahol legalább 7106 nyelv leírását tartjuk számon. A nyelvészet a nyelvi rendszerek klasszifikációjának rendszerét nyitva hagyja, amikor például a még le nem jegyzett nyelvek létezésére hívja fel a figyelmet. – Ha arra gondolunk ennek kiterjesztéseként, hogy minden emberi lélekhez 'saját kulcs' szükséges, azaz a vele való kapcsolatnak felcserélhetetlen, egyedi módja van, akkor egy vég nélküli világba lépésről gondolkozunk. Erre való felkészülésünk csak a lélek mélyén lehetséges. Bár a tanulmányokba foglalt, diszciplínákból merített tudás csak kezdő lépés, de nélkülözhetetlen, mert az ember rövidlátása, késlekedése, részrehajlása, önzése korlátozza annak teljes értékű felismerését, amit az irgalmasság gyakorlásának teljes értékű megvalósítása jelent. - Szélsőséges példaként említem az egyéni törekvést pl. Helén KELLER (süket, vak adottságokkal élt), (Christy BROWN, agyi működés 'bénulása'), Stephen HAWKING (beszéd, mozgás fogyatkozásával élt), vagy a közösségre irányuló törekvést pl. Malála JÚSZAFZAI (leányok tanulásáért küzdött), Florence NIGHTINGALE (ápolás bevezetője), Clarissa Harlowe BARTON (ápoló, kórházi nővér) esetében. Ezekben a példákban a képességek, lehetőségek megfogyatkozásának kompenzálását vagy a környezet hősies feladatvállalását a szolidaritás, a hozzáértés és a cél felé haladás tette közös emberi törekvéssé. Sok további példa[1] sorolható.

Lehet, hogy a beszélt nyelv szavai jelentésváltozáson mennek át, az a tény nem változik, amit az emberi tevékenység hoz létre. Lehet, hogy a paradigmák axiómára építkező gondolatrendszerei nagyon termékenyek az elképzelések és elméletek megalkotására, a valóságot nem változtatják meg sem az egyes személyek, sem a közösségek, sem a szervezetek lényegét illetően. Az együttműködés elvi keretrendszere bármilyen axiómára is épül a szociológia lapjain, a paradigmák irgalmasság-tartalma nem lényegteleníti a közösségben végzett munka parabolikus értelmezését.

1 http://www.kamaszpanasz.hu/hirek/suli/1657/hires-fogyatekos-emberek

Elméletek, modellek, magyarázatok, ideológiák, kultúrák nem léteznek nyelv nélkül. Az az absztrakt rendszer, amelyet nyelvnek nevezünk, alkalmas gondolataink kifejezésére. Ezt bizonyítják az értelmező magyarázatok, ideológiák, kultúrák. - A fogalmak jelentésének megváltozása, adott szavak többféle jelentése megtévesztő a kommunikáció folyamatában. Nem mindegy, hogy mit értünk a konform, a nyílt, a testvériség, szabadság, egyenlőség, a szolidaritás stb szavakon.

A magyarázati keretek team-munkában való összeállítása a XX század szociológiájának hozadéka. A konform, nyílt, befogadó, integráló, szolidáris, hívő stb szavakat magukba foglaló stratégiák egészen különbözőek lehetnek, még az együttműködést is megzavarhatják. - Ha a tudósok összedugják a fejüket, ha egymás nézeteinek csiszolásával egyre inkább valamilyen irányban értelmezik az eseményeket, ha közös eredményre jutnak, még az igazságtartalom kritériumaihoz is igazodniuk kell. Nem valamiféle egyetértő akarat, vagy véleményazonosság alapján lehet megjelölni a sorsközösségvállalás értelmét, hanem csak magának a vállalásnak az értelme szerint. Erre irányul a parabola. -– A parabolák felülírják a kuhni-paradigmák világnézetet, életformát, életmintát sejtető magyarázatait. Gondolkoztatnak, személyes véleményalkotásra indítanak. - A parabola mondanivalóját újra és újra meg kell fogalmazni azok számára is, akik csak a szaktudományok nyelvén tájékozódnak. - Van letéteményese annak, miként értelmezzük a parabolákat. Az Egyház története ennek a legjobb bizonyítéka.

Más az a szókincs, ami a nooszféra szakmai szókincsét kiegészíti, meghosszabbítja a transzcendens irányában, hogy mindenki számára eszköz legyen a tudás és szolidaritás útján való továbbhaladáshoz. - Tudjuk, hogy a tudományelméleti fogalmak emberi alkotások, melyeket a tudomány története során sokféle módosulás befolyásolt abban az értelemben, hogy ki hogyan értelmezze a valóság egészét, ki milyen módszerek elfogadhatóságát tartsa megfelelőbbnek, ki milyen értékűnek ítélje elődei munkásságát az igazságtartalom növelését illetően.

A szolidaritás és a parabolák iránti érzék együttes fejlesztése szolgálja legjobban az emberi méltóságnak megfelelő bánásmódot és az irgalmasság gyakorlását. - A valóság lényegi mivoltának megismerése, folyamataira való hatásgyakorlásunk eredményessége sok esendőségnek van tehát kitéve az emberi racionalitás szempontjából. A parabolák 'átvészelik', 'túlélik' azokat az áramlatokat, amelyek az emberi okoskodás veszteséges forrásaiból indulnak. A francia forradalom testvériségfogalma megbukik a történelem gyilkos hétköznapjaiban, a szabadság korlátok nélküli értelmezése megbukik a függőségek személyiségromboló mellékútjain, az egyenlőség önző értelmezése megbukik az önrendelkezést elvevő, kisajátító törekvéseken. Az értelem harca nem mások létének megszüntetését, hanem az élő emberek érvelését követeli, a lelkiismeret 'szavának' meghallása felülírja a média-zajt, az önzés és önérdekérvényesítő törekvés szirén énekét.

2. A kulturális változások minden praxisterületen érzékelhetők.

A „valóság lecserélése" is feltűnt a digitális látóhatáron. - Ígéretesnek mutatkozó folyamatok olyan közösségi véleményalkotást mozdítanak elő, amelyben az újként megjelenő eszközök jövőt formáló erőként jelennek meg. – Vannak, akik még a valóságot is 'virtuálissá' változtatnák, még az ember szellemi tevékenységét is kiborgok képességeivel toldanák meg, miközben az 'útszélen levő' mellett elhaladnak. Pedig a valóságos eseményeket segítő virtuális és az emberi képességet kiegészítő mesterséges intelligencia valójában javunkra válik, ha felhasználásuk nem kerül az emberi méltóságot megalázó kezekbe.

A nooszféra technooszférába való beleszaladása, átmenete és a mesterséges intelligencia irányában megfogalmazott társadalmi érdekek a kreativitás és az implementációk körét gyakran elsősorban nem az emberi minőség, hanem az emberi érdekek szolgálatába állítják. – Tudjuk, hogy az emberi érdekek skálája széles, de mégsem szélesebb az emberi létmód lehetőségeinél. - Az ember útján a kereszt

jelképként, a kapun áthaladás és a Mennyei Jeruzsálem metaforaként alkalmas arra, hogy képes beszédünkben a 'világ bajától' a hitben élő ember megérkezéséig felvázoljuk az ember útját, lelki fejlődését. Nem elegendő azonban a metafora a hit útján járó ember számára. A bűn, a szenvedés, az erőszak, a szegénység, a kíméletlenség stb jelenléte nem metafora életünkben. – Az ember útja nem metaforikus, hanem valóságos. Az útját hitben járó ember útja valóságos! Azzal vagyunk kapcsolatban, aki a létezés Forrása. Minden lépésünk erről az útról szól, személyes fejlődésünk hozzátartozik járásunkhoz. Az idő telik. Közben találkozunk mindazzal, ami rádöbbent létezésünk mozzanataira.

Azok a minták, amelyeket a szaktudományok közül pl. a szociológia, szociálpszichológia feldolgozott a saját módján, sokak számára inkább látszanak érthetőnek, mint másféle megközelítések. - Sokféle kiindulópont létezik az alapnak elfogadott minták értelmezése kapcsán, de az értelmezési keret nem egyforma. Ez rámutat arra, hogy a szociológia és részdiszciplínái szélesebb fogalmi mezőben, szélesebb értelmezési mezőben helyezhetők el, annak egy részeként. Az emberi élet mintáira vonatkozó elemzések túlterjednek a szociológia jelenlegi diszciplínáin. Ennek az elemzésnek építőeleme a parabolák értelmezése, tágabb értelmezésben a hit szerint élő ember igazságkeresése.

Napjaink képzési rendszere meghatározó ebben a vonatkozásban, mert inkább hajlik a szakmai képzésben megjelenő paradigmatikusan megfogalmazott, ugyanakkor mégis stratégiaalkotó ismereteknek a praxisba ültetésére. - A gyakorlat nem az igazságkeresés kétségbevonhatatlan megvalósítása, hanem annak megvalósítása, amit az érdekek diktálnak, amit a szakmai hivatkozások az elérendő célok érdekében állítanak. A szociális szféra ennek eredményeként ütközőpont az irgalmasság és az attól eltérő érdekérvényesítés között.

A teológia, a vallás, a kultúra része. De keveset reflektál a tőle eltérő módon gondolkozókra. Kényelmes vélemény volna az, hogy 'nem is ez a dolga'. A társadalmi közegben folyó kommunikáció kényelmi szempontból való szűkítése valójában a küldetés értelmezésének be-

szűkítése. A vallások kultúrateremtő szerepe nem elhanyagolható. - A tények tükrében ez nyilvánvaló. Földünkön a kereszténység, az iszlám, a vallástalanság, a hinduizmus, a buddhizmus, a népi vallások és más vallások mindegyike része az emberi kultúrának. Minden hittel kapcsolatos irány létrehozta a maga társadalmi szervezeteit, szellemi alkotásait, építményeit, kultuszait. – A transzcendenssel való kapcsolat mértékében az emberi törekvések hatással vannak a társadalmak mindennapi életére. Életünkben embervoltunk a sorsközösség alapja. A kereszténységben a szentírás tanúsága szerint Jézus Krisztus minden emberrel azonosítja magát. A köztiszteletben állóktól a legkisebbekig. – Eredendően, különbségtétel nélkül. A hitben élő ember meríthet a teológiai fejtegetésekből, de szolidaritása nincs semmiféle okfejtéshez vagy ösztönző tényezőhöz kötve. Viszont több érv szól amellett, hogy az ember kölcsönös kapcsolatban legyen másokkal, hiszen bennük is Krisztusnak tesz mindent Isten iránti viszontszeretete szerint.

Nem várható el a jog és a politika részéről, hogy más legyen, mint ami. A jog és a politika akkor felel meg feladatának, ha az emberi természetnek megfelelő szabad, értelmes, lelkiismeretes tevékenység létrehozására és biztosítására törekszik, és ha hatására ez hatja át a szociológiai praxisok mindegyikét. - A keresztény ember közösségi feladataiban helyet kell, hogy kapjon az, amit küldetésként él meg. Ez a küldetés szabadon vállalandó, el lehet menni az 'útszélen levő' mellett. Az irgalmasság gyakorlása ésszerű a kölcsönösség és a viszonosság jegyében, bárki kerülhet a másik helyzetébe, sorsa emberi sors. Legfőképpen a lelkiismeret szava szerint cselekszünk akkor, amikor a „misztikus test javára" közösségként is részt veszünk annak kiegészítésében, amit Krisztus már megélt.[2]

A képzési lehetőségeket felhasználva fel kell készíteni a munkára mindazokat, aki ezt választják. A *szocializációban* tárgyaljuk a szolidaritás kialakulásának folyamatát, ami mutatja, hogy a célok megválasztását, a legitimáció megszerzését és a kompetens világértel-

2 Kol.1,24-4,18

mezést megelőzi a szolidaritás kialakulása. - Isten 'kövekből is támaszt magának fiakat[3]', nem kell aggodalmaskodnunk. - Amikor a közösség megadja a lehetőséget, meg kell tennünk azt, ami a saját feladatunk mások irányában. Jelen esetben nincs kétség afelől, hogy a személyes elkötelezettség fontos, és a közös tevékenységben is a legfontosabb marad. Azonban a társadalmi szerveződés megköveteli az intézményes lehetőségek keretét is abban az esetben, amikor a praxisok rendezett együttműködése megnöveli a személyes hatékonyság lehetőségét. Személyes fejlődésünk során kialakul identitásunk, kialakul, hogy mit miért teszünk, átvesszük az előző generációktól értékként megörökölt hagyományokat, és ezt követően csatlakozunk társainkhoz. Amelyik közösségben otthon vagyunk, amelyik kapcsolatrendszerben feladatot vállalunk, azon a közösségen keresztül tartozunk az egész emberiséghez. – Hitéletünk kezdetén ott áll a keresztség, személyiségünk fejlődése során megismerjük az evangéliumot, másokhoz való viszonyunkban megjelenhet pl. a rokonszenv, a segítés, az adás, az együttműködés, a szolidaritás, és megküzdhetünk az ellenszenvvel, mások akadályozásával, megrövidítésével, a mások fölé kerekedéssel, az agresszióval. A szeretet számtalan úton teret nyerhet életünkben. Mindez reakcióinkban eredményezheti az önismeret növekedését, a közösségben mértéket jelentő szabályok megtartását, a lelki egészség megtartására törekvést, öntevékenységünket képességeink szerint. A jóakarat azonban a karitatív tevékenységet akkor emeli magasabb szintre, ha szakmai ismeretekkel, hozzáértéssel társul. Elsősegélytől kezdve egészen a hospice szolgálatig mindenki megtalálhatja a maga helyét, amelyhez tudását megszerezheti. Ha van olyan képzőrendszer, amely ezt lehetővé teszi.

A képzésbe belépők céljainak, képzettségének, kompetenciájának kialakulása általában még csak csírájában van meg a szocializáció során, amikor a szeretet, az együttérzés, a sorsközösség vállalása már kialakult. Az ilyen emberek vállalják a karitatív, irgalmasságot gyakorló,

3 Lk 3,8

segítő, szociális tevékenységet, és leginkább ők azok, akik erre a személyiségvonásra célokat tűznek ki a közös munkához és akik kompetenciát szereznek a szükséges tevékenység ellátásához. - Az egyéni és társadalmi szolidaritás formát kap a képzésben, teret nyer a gyakorlatban.

3. A karitatív tevékenység nem csupán az egyház gyakorlati tereinek sajátja.

Sem a tudomány, sem az irgalmasság nem sajátítható ki. - Ahhoz, hogy az egyház a feladatát ezen a téren meghatározó módon valósítsa meg, a szakmai ismereteket a jelenleginél jobban el kell sajátítaniuk a szolidaritás szociális útját vállaló hívőknek, bármelyik életkorban kapcsolódnak be a feladatok ellátásába. - A 'jel, amelynek ellene mondanak'[4] nem több és nem kevesebb, mint a 'jel, amelyről felismerhető'[5]az, aki Hozzá tartozik. Egyéni szintről a közösség szintjére lép a szolidaritás ügye. A közösségi tevékenység a szerveződés valamennyi szintjén megjelenik: családi, csoportos, intézményi, települési, országrészhez, tájegységhez tartozó, országszintű, illetve még összetettebb szinteken, pl. országközösségekben, nemzetközi szervezetekben megvalósuló formákban. - Egyedül nem találjuk ki azt, hogy mit hogyan kell tenni. A megfelelő tevékenység megtanulását intézményes képzés adja meg a szakmai ismeretek tekintetében. - Tekintettel arra, hogy különböző életkorban, különböző élethelyzetekben kapcsolódhat be bárki a tevékenységbe, a szociális-képzésnek lehetővé kell tenni a többlépcsős bekapcsolódást, a befogadóhoz igazodó képzési tartalmak elsajátítását, a hozzáférés változatos formáinak és eszközeinek felhasználását.

A politikai akarat támogatja, nagy lehetőséghez juttatja a településeket több vonatkozásban. A szociális ellátást csak akkor lehet eredményesen fejleszteni, ha a képzés rendszerében a jelentkezők a *jobb felkészítés útján* megindulnak. - A képzés országos szinten és a keresz-

4 Lk 2,33-35
5 Jn 13,34-35

tény kultúra szintjén eltérő. A keresztények szociális területre vonatkozó képzése természetesen szakmaiságában tartalmazza mindazt, amit egy országos képzési jegyzék magában foglal, de attól eltér eszmeiségének országhatárt átlépő mivolta következményeként, illetve teológiai, etikai többlete alapján. A keresztény szociális tanítás a sorsközösség vállalását a mozgalmak, a munka vagy a bérek szempontján túl értelmezi, amikor a kockázatvállalás helyzeteit, a szubszidiaritás elvét, a javak megosztását az evangélium szellemében fejti ki.

Ha a közösségszervezés, a közösségfejlesztés szervezetlen, a lelkes, karitatív kezdeményezések elhalnak. - Egyesek hősies erőfeszítése érvényesülhet akár nemzetközi méretekben is, mégis csak akkor teszi lehetővé mások csatlakozását, ha szervezeti szinten is alátámasztott. Jelenleg ez még nem képzési rendszerszintű szakmai támogatást jelent hazánkban, hanem csupán az egyén, néhány ember erőfeszítéseinek támogatását, hogy elláthassák vállalt feladataikat. Még a közös szellemi bázisra épülő alapítványok is részt vállalnak ebben a munkaszervezésben. A nagyobb egyházi közösség elfogadja, befogadja kezdeményezéseiket, de nem szervezi meg az egész közösség számára rendelkezésre álló képzés rendszerét.

Komolyabb előkészítésbe kell kezdeni a megelőző, a korrektív és a rehabilitációs feladatok elvégzéséhez. - A társadalmak szerveződésének is megvan a maga dinamikája. Tehát nem a kritizálás részeként, hanem a kezdeményezés és a lehetőségek felhasználása kapcsán fogalmazzuk meg javaslatainak.

Nem megoldás, hogy civil vagy egyházi szervezetek - bár jelentős támogatást kapnak - megannyi műhelyében belterjes munka folyik, miközben az evangéliumi alapokon álló akkreditált képzések kezdeményezései erőtlenek, területi inkubátorházai nincsenek, illetve képtelenek az egyes szakmákkal mélyreható kommunikációt folytatni. - Az előttünk megnyíló lehetőségek között a meglévő kezdeményezések, pl. közösségi házak, filiák magukra maradt épületei ebben a célzott irányban hasznosíthatóak. Vannak alapítványok, pl. keresztény orvosok ala-

pítványa, nagycsaládosok alapítványa, vannak civil szerveződések, országos szervezetek, van egyházi indíttatásból működő hálózat, vannak keresztény szellemben működő szolgálatok, pl. Élet telefonszolgálat, iskolai keretben tartott foglalkozások, gyakorlatok a szociális munka terén, stb.

A liturgikus szolgálattevők, a pap nélkül maradt fíliák helybéli munkatársai nem helyettesíthetik a „valóságot lecserélő" törekvések idején azok munkáját, akik hittel és szakmai hozzáértéssel látják el a szociális feladatokat saját helyükön. - Minden kezdeményezés meglétekor is észre kell vennünk pl. a magukra maradtakat, a szegénységben, betegségben, kivetettségben 'socius', társ nélkül élőket, akik a biblia szellemében 'irgalmasságot gyakorló' környezet nélkül vannak az út szélén. Vagy egyszerűen arra a helyzetre gondolhatunk, amiben a beteg másra szorul, de nincs ember, aki 'bevinné a tóba, amikor felkavarodik a *víz*[6]. A társadalmi felelősségvállalás a személyes szintnél összetettebb.

4. A 'küzdő ember', 'a saját esélyeit megváltoztató ember' felvértezésének sok útja van.

A képzés útja is ezek közé tartozik. - A filozófiai antropológia egyik metafere kimondja, hogy 'a küzdő ember esélyeket befolyásoló lény'. Madách Imre művében szereplő megfogalmazás szerint ez felszólítás. De nemcsak a küzdelem, hanem a bizalom is része a felszólításnak. A szakmai tudástól az imáig bizalom tölti el az embert, mert a megszerzett tudásra és Isten segítségére egyaránt támaszkodunk. Irgalmasok rendjétől a vizitációsok rendjéig például gyógyítástól az imáig terjed a segítés spektruma, emberi szorgalomban és kegyelmi támogatásban bízunk.

A modern társadalmak a képzés rendszerében akkreditációra alkalmas anyagokat állítanak össze. A személyes egyéni erőfeszítések által el nem végezhető munka elvégezhető a közösségek, sokak munkája által. - A digitális világ megadja a gyors tájékozódás lehetőségét a

6 Jn 5,7

szociális képzéseket illetően is. A skála rendkívül széles. Az is látszik a lehetőségek áttanulmányozásakor, hogy szinte minden helyen egy-egy szelete, része lelhető fel a mindenki által megismerendőnek és szinte csupán a helyi műhelyek elszigetelt rendjébe illeszkednek. – Megérett a kezdeményezések olyan szintézise, szinergikus feldolgozása, amelyik a keresztény közösségi kultúra szívében is megújítást eredményez. Kezdeményezője a magyar egyház éppúgy lehet, mint bármely más nemzet egyháza, és az egyházon belül bármely olyan egyházmegyei szellemi műhelyhez lehet telepíteni a munkát, amelyik szakmai felkészültsége ehhez elegendő, és amelynek lelki pozíciója ezt lehetővé teszi. Valakinek fel kell vállalnia ezt a fejlesztő és innovatív tevékenységet, majd az eredmény implementációját menedzselnie kell. Nyilvánvalóan első és legfőbb testület a püspöki kar, ami képes a munka szükségességének elfogadására, további felekezetek felé való kezdeményezésre, a munka megindítására, de a praxisterületi jogosultságokat nem tudja magára vállalni a szakma gyakorlóitól. Természetesen nincs kizárva, mások kezdeményezzenek, amellyel együttműködést vállalhatunk.

Több egyetemünk vallási elkötelezettséggel is működik. Kurzusaik között helyet kell, hogy kapjon a *szociális területre való képzés* korszerű, nagyobb létszámú csoportot megmozgató kínálata. - A képzés intézményes rendszerben kezdődik a modern társadalmakban. Azonban ez nem marad meg kezdeti körülményei között, hanem a megvalósítás helyeinek igényei szerint további képzésekkel egészül ki. Vagyis a képzés fő törzsét jelentő első szakaszt követően szükség van a tovább és átképzés lehetőségeinek megteremtésére ugyanazon létrehozók által. Ez a folyamatos képzést biztosító rendszer sokféle hivatás bekapcsolását, több életkorban történő belépést, több képzési szintről indulás lehetőségét kell, hogy kielégítse, tehát létrehozásától a modulálásáig képzéssel foglalkozó szakember munkáját igényli. A munka első szakasza egyházmegyei keretben valósulhat meg. Erre a veszprémi egyházmegye helyzeténél és lehetőségeinél fogva alkalmas. Megvan annak a lehetősége, hogy egy megbízott teológiai munkabizottság javaslatot

készítsen a felsőoktatási tartalom létrehozására, a partnerek bevonására, az intézmény funkcióinak összeállítására, és azt a döntéshozók számára átadja.

Az egyházak kezelésében lévő házak, létesítmények közötti együttműködés éppen az evangélium alapján kötelező. - A közös evangéliumi alap lehetővé teszi a felekezetközi, vallásközi szerveződéseket. Első lépésben nem gondolhatunk másra, mint a keresztény felekezetek közötti együttműködésben létrehozható képzés rendszerére. Egyetemeink, főiskoláink ehhez jó kiindulópontok.

Az a képzési kavalkád, amelyik a szociális területen ma létezik, azok a képzési területek, amelyek szinte egymástól izoláltan művelhetőek, egy új rendszer létrehozását sürgetik. Az egyháznak megvan az a kulturális lehetősége, amelyik a meglévő kezdeményezések további fragmentációját és izolálódását felszámolja, hogy a hívő közösség erejét és kapacitását mindenki javára működtesse.

– Fiataljaink számára életmintát adnak kiváló elődeink, szentjeink, rendalapítók, misszionáriusok stb, de a követendő minta realizálásában meg kell teremteni a populációs méretű lehetőséget a képzés rendszerében kialakítandó változtatásokkal. – A szociális jelzővel ellátott feladatok természetesen arra vonatkoznak aki ellátja, gondozza, gondoskodik, segít, mások ügyét magára vállalja (- ellátó, - gondozó, - ápoló, - segítő, - munkás….) de egységbe kell szerveznie munkáját azzal, aki intézményi szinten a gazdaság, a pénzügy, a könyvelés, a tudomány szakembere. A keresztény szociális intézmény tehát komplex vállalkozás eredménye, számtalan start up elhelyezésének helye. Fiataljaink kezdeményező szerepének ad helyet, másrészt Istennel való kapcsolatuk gyakorlati tanúságtételi helyévé válhat. A más területről érkező szakemberek képzése szociális irányú továbbképzés specializációjuknak megfelelően.

Bízhatunk abban, hogy az emberek közötti jóakarat szerint a helyi kezdeményezések mellé a nagyobb közösség is támogató módon viszonyul. – Ma ezt nem kell bizonygatni. A kormány támogat minden

ésszerű közösségi kezdeményezést, az egyházat együttműködő partnerének tekinti. Ez a tény tovább növeli azt a történelmi felelősséget, ami a képzés központi rendszerének létrehozását jelenti és ami az első Szociális Egyetem kialakulását eredményezi.

De ha Jób minden ellenére is magára maradna, tudjuk, hogy az Örökkévaló mégis osztályrésze lesz. Hamisság, megtévesztés, fennhéjázás nélkül, szerényen, az irgalmasság gyakorlása szellemében nincs elveszett ügy. A Legnagyobb szeretetében szolgáló hatalmánál nincs nagyobb. - A felkészítés, a gondozás, ápolás, ellátás, segítés számtalan módja rendezett mai is a képzés és a foglalkozás kereteit illetően. - Jób az Ószövetségi könyv tanúsága szerint látszólag mindenben vesztes. – De azután eszményivé magasztosul alakja. Emberi sors. Már nem a kilátástalan sziklagörgető Sziszüfosz mitológikus alakja, hanem ő a 'megérkező' ember. Krisztus kifosztottsága és veszteségei is emberi veszteségek, mégis a megváltás eszköze, a bűn ellentételezése, a léleknek a Teremtő kezébe helyezése. És nincs ennél nagyobb szeretet. Aki magát szétosztja, a közösség szolgálatában adja életét Teremtője kezébe. - Hogy kinek és mikor jön el életében ennek a felismerése, azt a Gondviselő tudja. Annyi bizonyos, hogy a szociális szolgálat társadalmi megvalósításának formái változatosak, életkorokhoz, egészségi állapotokhoz, élethelyzetekhez igazodnak.

A települések munkásainak, ápolóinak, gondozóinak, gondnokainak felkészültségét a jóakarat, az egykori tanulmányok, a szerzett tapasztalatok alkotják. - A magyarországi helyzet további építkezést igényel. Sokan vannak ma is szolgálati helyükön. Ajándékcsomagok összeállításában, látogatásokban, segítésekben stb. teszik, amit lehet. Irányukban azok kötelessége létrehozni az ésszerűt, a megszervezettet, a kellőképpen előkészítettet, a tudással megerősített helyzeteben való tevékenységet, akik maguk a lelki közösségek élén állnak. A helyi közösségek menedzsmentjének létrehozását megalapozni azonban központi kötelezettség.

A közösségszervezési, közösségfejlesztési, szociális és szolidaritási tevékenység hiányai csökkenthetők, de valójában egy új képzési formát,

új felhasználható eszközöket és korszerű módszerek elsajátítását teszik szükségessé. - Az európai projektek felhasználásának címei szinte eszerint vannak megfogalmazva. Mert mindenhogy szükség van a darabjaira hullott, egyéni érdekek szerint széteső közösségek szilárd alapra építésének. Az egyház a szilárd alap a Lélek munkálta közösség számára.

Sok fiatal vállalkozó kedve vagy önkéntessége kaphat formát az 'úton lévő egyház' zarándoklatában, ha intellektuálisan igényesen, szakmailag felkészülten, korszerű működési keretben van módjuk részt venni a közösség életében, a szociális teendőkben.

5. Az 'ember földje' a Végtelen szomjúságának földje.

Antoine De Saint-Exupéry 'Ember földje' című nagyszerű művében a szomjúságról lehet olvasni. - Teilhard de Chardin a gondolattal, értelemmel, lélekkel betöltött világot nooszférának nevezi, melynek végül is Krisztus lesz a mércéje és beteljesítője. Az ember szabad, értelmes és lelkiismeretes világa fejlődésben van a szolidaritás terén is. Valójában a szociális gondolkodás Prohászka által lelkesített útja, a szociális igazságosság eszméje, a szociális diák, a szociális keresztény ideája a XIX-XX. század ajándéka, ami újra megfogalmazta a hegyi beszéd emberi közösségre vonatkozó kitételeit. Az egyház szociális tanítása egyrészt 'társadalmi' jellemzők mentén megfogalmazott tanítás, másrészt személyes elkötelezettség területeire vonatkozó kezdeményezés. A magyar szóhasználat a szociális szót egyrészt közösségi javak, másrészt közösségi viszonyok, harmadrészt közösségi teendők vonatkozásában értelmezi. A XXI. században a Szociális Képzés mindhárom értelmezésnek meg kell hogy feleljen éppen azért, mert sem a személy, sem a személyekből kialakult közösség nem nélkülözheti azt a tudást, a javak, a viszonyok és a teendők tekintetében, ami az emberi méltóságnak megfelel.

Szent Tamás a Végtelent szomjazó, az úton lévő ember **útját a hit fényében** látva a tudományról, mint vándorbotról beszél. A megszerzett tudás segíti, a hit életben tartja a vándor mozgását.

Sághy Ádám

A teológus és lehetséges társadalmi szerepe Ghislain Lafont teológiájában. A keresztény szabadság lehetséges olvasata.

Ghislain Lafont korunk egyik, és talán utolsó olyan teológusa, aki teljes egységében, és teljes szélességében tudta látni, és olvasni a teológia két hatalmas pólusát, *theóriá*t és a *praksisz*t. Gondolkodásában nem válik el egymástól az egyház élete, a kinyilatkoztatás egészétől. Magyarul is olvasható egyik főműve A katolikus egyház teológiatörténete, nem más egységes olvasata az egyház teológiai hagyományának. Lafont ezt két nagy teológiai iskola ütközéseként érti meg. Az antiochiai és az alexandriai iskolák, és azok szembenállása olyan mélyen gyökerezően határozzák meg gondolkodásunkat, hogy nagy erőfeszítésre van szükség ezen ellentét átlépéséhez. Lafont programja az, hogy egy, a hagyományt integráló és megértő, de egyben sok tekintetben a saját korából érkező teológiai hermeneutikát dolgozzon ki. Úgy, hogy közben tudatosan törekszik a két eltérő teológiai iskola közötti ellentétek kiegyenlítésére. Ennek egyik legfontosabb eleme a kereszténységnek az antik hellén kultúrával való találkozásának pontos és részletes elemzése. A másik, hogy reflektál saját korának problémájára, amit ő a modernitás és az egyház szétválásának utóhatásaként ért meg. Lafont széles látókörűen fejti ki, hogy az önmagába forduló modernitás, és a szintén bezárkózó egyház, hogyan válik két egymást már teljesen meg nem értő autonómiává.

„*Egyrészt (az emberi értelem felől) nem sikerült definiálni egy olyan hiteles autonómiát, amely nyitott maradt volna az üdvösség keresésére és az ingyenes kinyilatkoztatásra. Másrészt (a kinyilatkoztatás felől néz-*

ve) ezt az ingyenességet és megnyilvánulásainak eszközeit kiszabadítani a hozzá képest lényegtelen ...formákból."[1]

Az önmagába fordulás, amely két sajátos autonómiát szül nagyon hasonlít, ahhoz ahogyan Szent Ágoston felfogta az eredeti bűnt. Ádám elfordulása Istentől, amely a bűn alapja lesz nagyon hasonló a Lafont által felvázolt kulturális folyamathoz.

Lafont teológiai gondolkodásában a teológus szerepe talán pont abban áll, hogy hidat képez a két autonómia között. Én ennek egy sajátos útját szeretném bejárni tanulmányomban. Kísérletet teszek arra, hogy megpróbáljam megfogalmazni mit jelent a keresztény szabadság. A keresztény szabadság egy olyan horizont lehet, amely képes kilépni az önmagába záródott autonómiából, hidat képezve a modernitás által létrehozott kultúra felé, úgy, hogy közben nem önfeladó. Egyszerre integrálja a teóriát és a keresztény gyakorlatot, így egyszerre tekint Istenre, és egyszerre van jelen hatékonyan a társadalomban is.

A keresztény szabadság

A kora keresztény közösség élete és megjelenése a Római Birodalomban nem csak az életvitelük szempontjából volt egészen újszerű. A keresztény „ember" jelent meg, aki egy olyan sajátos belső és külső szabadsággal rendelkezett, ami példátlan volt abban korban. Nem érezte magát kitettnek sem a „sorsnak" (*moira*), sem a bölcsességnek, sem a törvénynek. Benne élt korának társadalmában, de mégsem abból értette meg önmagát. Tudata és világképe túlmutatott a hagyományos kereteken. Ennek a belső szabadságnak a gyökereit keressem tanulmányomban.

Az a fogalom, amit ebben a tanulmányban körüljárok, elsődlegesen nem elméleti fogalom. Sőt, a róla alkotott elemzések csak csökkentett

1 Ghislain Lafont, *Milyennek képzeljem a katolikus egyházat. Napjaink teológiája sorozat 8*. Bencés Kiadó, Pannonhalma, 2007.16.

értéket képviselnek a tapasztaláshoz képest. Ahogyan azt XVI. Benedek pápa írja: „*A keresztény lét kezdetén nem egy etikai döntés vagy egy nagy eszme áll, hanem a találkozás egy eseménnyel, egy személlyel, aki életünknek új horizontot s ezáltal meghatározott irányt ad*."[2] Ez a szabadság felajánlása Isten részéről. Két személy találkozása. Isten megszólító kegyelme és az ember hitbeli igenje, vagy a helytelen önszeretetben született elutasítása találkozik itt.

Nemcsak a keresztény, hanem az „általános" emberi szabadság is Isten szabadságából forrásozik. Ő kockáztat azzal, hogy a vele szemben lévőt döntési helyzetbe hozza. Később, ez az alapdöntés határozza meg a hívőt és az agnosztikust, az egyházi közösséget és a társadalmat. A keresztény ember ehhez a pozitív eseményhez lesz kötött, és ebben válik szabaddá, ahogyan Szent Pál írja. Az a közösség ellenben, aki társadalmi életét egy ilyen alapdöntés nélkül próbálja meghatározni, óhatatlanul a vélt értékek pluralizmusához fog csak eljutni. Ez a negatív szabadság azt állítja, hogy minden etikai vagy vallási érték pusztán csak egyéni ízlés dolga. A liberális állam akkor működik jól, ha a szabad értékválasztást semmilyen módon nem befolyásolja. Vagyis, maga nem kötődik értékekhez. Ezzel megszűnik a diskurzusnak az a tere, amelyben egy közösségen belül meg tud méretni egy erkölcsi vagy vallási érték. Szintén Benedek pápa azonosítja ezt a kort a „relativizmus" korával. Nem egyszer, a relativizmus diktatúrájáról beszél.

Rowen Williams, volt Canterbury-i érsek, igyekszik kimutatni tanulmányában[3], hogy a keresztény egyház, kezdetei óta független és szabad minden állami berendezkedéstől. Az ősközösség a Római Birodalomban nem volt államalkotó tényező, sőt, pont az állam „bomlasztása" miatt üldözték. Szabadsága külső volt. Isten egybehívott népe sajátos formájában nem egy külső szabadságra és értékkeresésre utalt közösség volt. Önmagát Útként definiálta. Útonlétnek élték meg hitü-

2 XVI. BENEDEK pápa, *Deus Caritas est*. SZIT.

3 Williams, Rowen.: *Faith in the Public Square*. Bloomsbury Publishing Plc. 2012. Magyar fordításban: Uő.: *A hit szerepe a mai világban*. In.: Napjaink teológiája sor. Bencés Kiadó. Pannonhalma, 2014.

ket, amely a Krisztus-eseményből forrásozott. A kereszténység az üdvösség útja.

Ez a gondolat azt mutatja meg, hogy az a belső és személyes szabadság, amelyet az ősközösség megélt, mélyen a hit belső, közösségi megéléséből származott. Ha követjük Williams gondolatmenetét, akkor arra a következtetésre fogunk jutni, hogy a politikai értelemben vett állam és a keresztény egyház között valóban csak egy vékony vonalnyi érintő van. Ez, meglátásom szerint, a hétköznapok egyszerű gyakorlata.

Itt érdemes hosszabban idézni Pliniust:

„A jelentések szerint azonban az a legnagyobb vétkük vagy eltévelyedésük, hogy bizonyos meghatározott napon hajnalhasadta előtt összegyülekeznek, és váltakozva karban énekelnek az istennek hitt Krisztus tiszteletére, és esküvel kötelezik magukat, nem ám valami gaztettre, hanem arra, hogy nem lopnak, nem rabolnak, nem követnek el házasságtörést, nem szegik meg esküjüket, a rájuk bízott letét kiadását felszólítás esetén nem tagadják meg: ennek végeztével pedig rendszerint szétszélednek; majd ismét összejönnek, hogy közösen fogyasszák el közönséges és ártatlan lakomájukat; ezt azonban abbahagyták, miután parancsodra betiltottam a titkos társaságokat."[4]

Egy olyan római beszámolóját olvassuk itt, aki világosan leírja azt, ahogyan a keresztények megjelentek a római hétköznapokban. Ezekben a mondatokban három fontos dolog van jelen: a szeretet mint teljes communió, az ebben forrásozó erkölcsi élet, és az eucharisztia, vagyis a kenyértörés központi jelenléte. Ezek határozták meg a kereszténye-ket, ezekben a dolgokban voltak szabadok. Érezhető a pliniusi szövegen, hogy tulajdonképpen még vágyakozva is néz rájuk, talán, ahogyan Pilátus Jézusra, amikor az Igazság került „szóba" köztük, mégis állami érdekből be kell, hogy tiltsa őket. Csakhogy, utóbb ez a szabadság fogja megmenti Rómát, és vele együtt a teljes nyugati civilizációt a bukástól.

Ebben a tanulmányban a kereszténységének a korai időszakát fogom elemezni, feltárva benne a keresztény szeretet (*agapé*) fogalmát,

4 Ifjabb Plinius, *Levelek*, X. könyv, *96. levél*. Európa Kaidó, Budapest. 1981.

amelyből megpróbálom levezetni a keresztény élet két aspektusát: a *theóriá*t és a *praksisz*t, és ezekből adjam a keresztény szabadság fogalmát. Ezzel kapcsolatban szükségét érzem, hogy bővebben kitérjek két olyan problémára, amiket teljes részletességgel nem tudok kifejteni, de okvetlenül meg kell őket említenem.

A belső szabadság, az Isten képére és hasonlatosságára való teremtettség. Az ebből fakadó lehetőség nem más, mint az Istennel való személyes találkozás. Ez Jézus Krisztusban érte el teljességét. Hiszen általa és benne nyilatkoztatta ki magát páratlan módon a Szentháromság. A keresztény élet ezen oldalát nevezhetjük *theóretikus*nak. Isten megismerésének lehetősége, a róla szoló ismeret az elsődleges alapja a keresztény szabadságnak. Az atyák korának gondolkodása sosem választotta el teológiai értelemben a *theóretikus* alapot a gyakorlati élettől, a *praksisz*tól. Minden, amit megatapasztalunk, ilyen vagy olyan formában, de meg is éljük, a „tudás" beépül a mindennapi életünkbe. A kora keresztény közösség a hit megélésében értette meg önmagát. A keresztények belső meggyőződése és tapasztalása Jézus Krisztusról, az Atyáról, a Lélekről, a Háromság *perikorészisz*éről szinte felfogható erővel jelent meg a hétköznapi életben is. Ennek egyik megjelenési formája a szeretet volt. A proegzisztencia, a másikért való lét, jellemezte birodalomszerte a kereszténységet. A keresztények voltak azok, akik a városok, ilyen vagy olyan formában, perifériára került rétegét ápolták, gondoskodtak róluk. Ennek megjelenése a római történeti forrásokban egyértelmű és feltűnő.

Ha csak a tradíciót nézzük egyértelmű, hogy az apostolok és az első tanítványok Jézus életét, cselekedeteit élték meg újra és újra. A felebaráti szeretet (*philia*), amely Jézus hegyi beszédétől válik a kereszténység egyik alapkarakterévé, behálozza az egész *oikumené*t. A missziós gondolat mellett, mely szerint minden embert meg kell keresztelni, létezik egy másik erő is, amely az egész emberiségre nyitott. Ez pedig nem más, mint a keresztény szeretet.

Aranyszájú Szent Jánosnak az első korintusi levélhez írt magyarázatában világosan látszik, hogy számára a „*szeretet a Fiúisten önfeláldo-*

zásától a társadalom és a család kohéziós erőiig egy összefüggő – noha egyáltalán nem homogén – egységet alkot."[5]

A szeretet (*agapé*) tehát Istentől kiindulva az egész emberiséget áthatja. Sőt, tulajdonképpen az agapé lesz az egész emberi közösség megteremtője. Ezen alapszik a keresztény élet sajátos szabadsága. A szeretet megélésének gyakorlata mégis feltételezi ennek hátterét. Ezt a hátteret adja meg *theória*.

A *theória* szó a görög θεωρέω igéből származik. Jelentése sokrétű, és elsődlegesen nem egy értelmileg belátott tudást, „dogmát" vagy tézist jelöl fogalmi szinten. Sokkal inkább a „*rátekintés"* értelmében kellene fordítanunk. Ebben az összetett szóban egyszerre van jelen a *hóráó* ige – görögül látni, és a *thea* (kilátás), *theion* (isteni) főnevek szótöve és jelentése. A *theoria*, eredeti keresztény értelemben, az „*Istenre való rátekintést*", Isten látását jelöli. Isten látásásnak tapasztalata a legsajátosabb kegyelem, amelyet a kereszténység hordozhat. Jelen van ez a liturgiában, a kenyértörésben, az imádságban, amely a legszemélyesebb egyesülés Istennel. Mindez nem csak individualizált kapcsolat, hanem közösségi. Isten szeretete, és ennek a szeretetének megismerése, implicit módon magában hordozza a felebaráti szeretetet is. Ez a felebaráti szeretet pedig mindenkire nyitott kategória. Senki sincs kizárva belőle. Ez a legbefogadóbb valóság. Csak azért lehet ez a szabadság ennyire kitett a megsebezhetőségnek, mert az alapja Isten.

„ὸ θεὸς ἀγάπη ἐστίν", Isten szeretet – írja Szent János evangélista. Pliniusnál azt láthatjuk, hogy ez az *agapé* valósult meg a *prakszisz*ban, és ebben működött a keresztény szabadság. Már Pál apostol is azt írja a galata levélben, hogy: „*Testvérek, a meghívásotok szabadságra (ἐλευθερίᾳ) szól, csak ne éljetek vissza a szabadsággal a test javára, hanem szeretettel (ἀγάπης) szolgáljatok egymásnak. Mert az egész törvény ebben a mondatban teljesedik be: Szeresd felebarátodat, mint saját magadat.*" Gal 5,13–14.

5 In. Bugár, M. I., *Szabadság, Szeretet, Személy. Az ókeresztény teológia antropológiai vetülete*, Kairosz Kiadó, Budapest, 2013. 63. o.

Pál, a keresztény szabadságot (*eleuteria*) a megváltottságban fedezi fel. A megváltás teszi lehetővé az ember számára, hogy újra szabaddá legyen, vagyis egzisztenciája csak Istentől eredjen.

A galata levél teológiai tartalmából kimagaslik a keresztény életre vontkozó tanítás. Miután az apostol, tőle nem szokatlan vehemenciával, megfedte az galáciai egyház tagjait elpártolásuk miatt, kifejti tanítását a megváltásról. Arról a megváltásról, amely alapja a keresztény életnek. Ez az élet a keresztények számára a szabadság. De miben is áll ez a keresztény szabadság? Abban, hogy Krisztus megváltása miatt már nem függünk a törvénytől, vagy magától a rossztól, mindazoktól, amelyek megkötötték az emberiséget, például a „hús" (*szarksz*) testtől.

A keresztény szabadság új kapcsolatot – relációt tételez ember és ember, Isten és ember között. A Szentlélek jelenléte nem más, mint a szabad út az Atyához, az Istenhez, és egyben egy egészen más bensőséges viszony a felebaráthoz.

Szabadság és szeretet itt szinte korrelatív fogalmakká válnak. Arra vagyok szabad, hogy szerethessek. A keresztény szabadság a szeretet (*agapé*), amenyiben „ Isten szeretet" (Jn. 4,8).

Az apostol megkülönbözteti a hústestett (*szarksz*) a Lélektől (*pneuma*). Ezzel azt akarja kifejezni, hogy a Lélek vezetése mellett az embernek is el kell köteleződni, és maga mögött kell hagynia a Törvényt, a rossz értelemben vett testiséget, annak minden visszahúzó erejét, és pneumatikussá, lelki emberré kell válnia a Lélek vezetésével. Ebben áll a keresztény élet és szabadság gyakorlati oldala, a szeretet – *agapé*. Jézus mint az Atya kinyilatkoztatója az *agapé*val teljesítette be a Törvényt. A keresztények pedig ebben az *agapé*ban élve szabadok és tudnak hatni a társadalomban.

Az ἀγάπη – *agapé*, az egyetlen „tanulható", „megismerhető", „önzetlen", az *erósszal* (szerelmi szeretet) és *filiával* (baráti szeretet) szemben egy, az akaraton alapuló érzelem, amely feltétlen cselekvésre (*prakszisz*) ösztönöz. A keresztények a „gyakorlatban" tehát az *agapé*t élik meg, amely viszont a keresztény szabadság megvalósulása. Egyben az

agapé jelentette az őskeresztény „szeretetlakomát", az eucharisztia közös vételét.

Az *agapé* – *theória* – *pakszisz* kapcsolata: az ember *imago Dei*, vagyis az Isten képére és hasonlatosságára teremtetett. Az „atyák korának" egyik legnagyobb eredménye, hogy kidolgozta a „*személy*" fogalmát, ezzel megtermékenyítve a szellemtörténetet. Isten személyként tárulkozik fel a teremtett személyben (Ágoston). Szent Pál apostol az 1Kor 13,12-ben az eszkatologikus jövőbeli ismeretről így ír: „*Ma még csak tükörben, homályosan látunk, akkor majd színről színre*." A szentírási fordítás görög eredetijét („*prosopón pros prosópon*") – „arcból arcba látásnak" lehet szószerinti fordításban visszaadni. Pál apostol úgy használja a személy fogalmát, hogy az emberre (személy) és Istenre (Isten mint személy) is vonatkoztatja. Az ember természetének rendeltetése és beteljesedése egy szabad, személyes, szemtől-szembeni találkozás Istennel. Nekem (Én) ebben a személyes Istenre való nyitottságomban van szabadságom Isten megszólítására és csak ebből tud felépülni a másik, a „Te" kategóriája. Az emberek közötti (tehát társadalmi) kapcsolat helyes kontúrjainak ebből az eredeti személyes találkozásból kellene felépülniük. Minden más kontextus ki van szolgáltatva egy negatív értelmű vélemény- és cselekvő szabadságnak, amely végső soron nem kötött ehhez az eredeti tapasztaláshoz.

Ez az Isten és ember közötti, sosem kiegyenlített „interperszonális", még evilágban megélt, tehát töredékes esemény, a helye az Istenre való „rátekintésnek" (*theória*). Mind egyénileg, mind közösségileg.

Az *agapé* itt nyilatkozik meg, adódik (tradíció) át, de nem mint tudás, hanem mint a hívő (közösség) élete, *praksisz*a.

A πρᾶξις – *pakszisz* szó jelentése sem egyszerűen: gyakorlat, gyakorlati. Benne a στέω – állni ige jelentése lelhető fel, melynek következtében jelentése felveheti ezt is: állam.

Fontos, hogy ez a gondolategyüttest kibontsuk. A keresztény életgyakorlat a maga eredetiségében azt a közeget jelenti, melyben az *agapé* kapcsolódik a társadalomhoz. Ebben a találkozásban tudja formálni

azt. A kereszténység gyökereiben nem a mindenkori politikai- vagy államberendezkedéshez kötődik. Végeredményben, az elmúlt kétezer évben rengetegféle szellemi hátterű hatalom működött. Ezek, érdemben sosem tudták befolyásolni a kereszténység életét, még a fizikai vagy szellemi üldözések alatt sem. Vagyis, a keresztény szabadságot sosem érték el, sosem tudták befogni azt. Ezzel ellentétben a kereszténység viszont mindig képes volt elérni a társadalomban azt, hogy életvitelét megmutatva a *caritas*, a szolidaritás, a szeretet példájaként szolgáljon. A keresztény erkölcs megjelenése később beépült a birodalom politikájába, törvénykezésébe, és emiatt mondhatjuk: a kereszténység nem csak a konstantini és theodosiusi reforok miatt lett államalkotó tényezővé. Ez már sokkal hamarabb is megtörtént, amikor más társadalmi csoportok is el kezdték megélni azt, amit láttak a keresztényektől. Így jelenik meg, és válik „állammá" a keresztény életgyakorlat (*prakszisz*).

XVI. Benedek pápa első enciklikájának a *Deus Caritas est* címet adta. Ezzel szoros összefüggésben beszélt Európa „*újraevangelizációjáról.*" A pápa ebben a dokumentumban a keresztény szeretetről elmélkedik, és felmutatja azt, ahogyan a modernitástól kezdve, a szeretet fogalma egyre inkább kiüresedik, individualizálódik. A szeretet eloldódik Istentől. Pedig „*Isten szeretet*"! Ha végigtekintjük a pápa Európa politikai vezetői előtt elmondott beszédeit, akkor egyértelművé lesz: Európa újraevangelizálásán nem mást értett, mint a szeretet „visszatérését" Istenhez.

Benedek pápa indítása nyomán azt mondhatjuk, a keresztény szabadság a helyesen megértett és megélt szeretet, ami a szeretetszolgálatban nyilvánul meg. A szeretet emel fel, emel ki önmagunkból, Istenhez. Így válunk mindentől szabaddá, és egyben, pozitív értelemben, kötöttek Valakihez (I. Berlin: pozitív szabadság fogalma). Szent Ágoston is, aki a helytelen önszeretetben találta meg a rossznak és a bűnnek az okát, arról beszél, hogy csak az Istenre irányuló önzetlen szeretetben van a megváltásunk, szabadságunk. Ebben a „felfelé tekintő szeretetben" tud visszaállni a rend.

Hogyan érthetjük meg a fentieket, ha tekintetben vesszük Isaiah Berlin negatív és pozitív szabadság fogalmát? Az ún. negatív szabadság az, amikor egy állam maximális egyéni választási lehetőséget biztosít, minden erkölcsi prioritás meghatározása nélkül. Egy igazi liberális (állam) nem is választhat mást. Ezzel szemben, a pozitív szabadság egy konkrét ideális vagy erkölcsi cél kitűzését jelenti (illiberális – pozitív szabadság). A keresztény szabadság nem csak egy erkölcsi cél irányában pozitív. Abból fakadóan, hogy ez a teremtésben kapott ajándék az Istennel való dialógusra, a megszólíthatóságra nyitott szabadság, amelyben megismeri Istent, aki szeretet (*agapé*).

Pál azt írja a római levélben, „*hogy a teremtett világ is felszabadul majd a romlandóság szolgaságából Isten fiai dicsőségének szabadságára (ἐλευθερίαν)*" Róm 8,21. A romlandóság szolgasága/szabadsága jelenti itt azt, a minden előzetes értékekhez való kötöttség nélküli szabadságot, amely elsődlegesen minden emberi természet sajátja. Egy liberális állam ezt szolgáltatja ki, akkor amikor azt állítja: minden vallási érték pusztán csak egyéni stílus. Pál, itt világosan bemutatja és elkülöníti a modern értelemben vett negatív és pozitív szabadságot.

Ezek fényében a keresztény szabadság: a *theória*, az Istenre mint *agapé*ra való személyes és szabad rátekintés, amely, mint pozitív kötöttség hozza létre a keresztény személyt. Aki így maga is *agapé*vá alakul, és *praksziszá*val jelenik meg a társadalomban, ezáltal megismertetve azt Istennel.

A polgári és keresztény szabadság-fogalom tehát különböző. Az utóbbi nincs az elsőhöz kötve, túlszárnyalja azt. 1Kor 9,1-ben Pál ezt egészen egyértelműen fejti ki társadalmi kontextusban. A keresztény szabadság elsődleges gyökere a hit. Az emberi természet „transzcendentális" nyitottsága így, vagy úgy, de valamiben, vagy valakiben való hittel mindenképpen, ha látszatra is, de betöltődik. Az emberi egzisztencia szükségképpen horgonyoz le a hitben „valahol." Az általános emberi értelemben vett szabadság ebben lelhető fel. Egy instrumentális értelemben vett szekularizált, liberális állam az ember ezen ké-

pességét szolgáltatja ki, egyfelől egy technikalizált fogyasztói világnak, másfelől annak a vélt igazságnak, mintha a vallási és ideológiai különbségek pusztán csak egyenrangú, egyéni stílusok lennének. A szabadság azonban lényegesen több, mint „fogyasztói" választás, másfelől minden szabadság szükségképpen feltételez értéket, az értékek pedig végsősoron egy abszolútumot.

A szinte teljes fragmentálódással járó „negatív szabadságú" társadalmi fejlődés túlhaladta a megelőző polgári korszaknak azt a sajátosságát, hogy értékekhez kötött (keresztény szabadság pozitív oldala) szellemi és hitbeli alapot volt képes adni.

Hogyan lehet az, hogy egy diák gyorsabban használja az ún. social media felületeket, minthogy a „keresztény", személyes érettség alapjára is szert tenne?

A II. vatikáni zsinat *Inter mirifica* kezdetű dekrétuma a tömegtájékoztatási eszközökről előszavában így fogalmaz:

„*A csodálatra méltó technikai találmányok közül, melyeket az emberi szellem Isten segítségével napjainkban a teremtett dolgokból hozott elő, az Anyaszentegyház azok felé fordul fokozott figyelemmel, melyek új utakat nyitva mindenféle információ, eszme és irányítás gyors közlésére, elsősorban az emberi lélekre hatnak. E találmányok közül is kiemelkednek azok az eszközök, melyek természetüknél fogva nemcsak az egyes embereket, hanem tömegeket, sőt az egész emberi társadalmat el tudják érni és meg tudják mozgatni – miként a sajtó, a film, a rádió, a televízió és a hasonlók –, ezért joggal nevezhetők tömegtájékoztatási eszközöknek*."

A zsinati tanítás világosan rámutatt a rövid esszém elején bemutatott perspektívára. Azok a technikai eszközök, amelyek leginkább felelnek a személy elidegenedéséért, önmagukban semlegesek, sőt. A lényeg, a használatukat megelőző személyes szabadságból származó döntéstől függ. Ha a keresztény szabadság pozitív kötöttségéből származó értékek töltik meg, akkor termékenyek, a „negatív szabadság" kezében azonban pusztítóak. Éppen ezért, létszükséglet az, hogy a ke-

resztény életgyakorlat élően hassa át korunk minden technikai eszközét és tartalmát. Bendek pápa felteszi a kérdést arról a „felfelé tekintő szeretetről":

„*Hogyan kell gyakorlatilag elképzelnünk ezen fölemelkedés és tisztulás útját? Hogyan kell megélni a szeretetet, hogy emberi és isteni ígéretei beteljesüljenek*?"

Ha megnézzük, akkor azt fogjuk tapasztalni: Ferenc pápa egyháza a benedeki elmélet gyakorlata. Az egyháznak ki kell lépni! Ez tulajdonképpen az elsődleges üzenete az *Evangelii Gaudium* kezdetű enciklikának.

„*Isten szavában újra meg újra megjelenik a »kilépés« dinamizmusa, melyet Isten ki akar váltani a hívőkből. Ábrahám elfogadja a hívást, hogy induljon el egy új föld felé (vö. Ter 12,1-3). Mózes meghallja Isten hívását: »Menj, elküldelek« téged (Kiv 3,10), és kivezeti a népet az Ígéret földje felé (vö. Kiv 3,17). Jeremiásnak azt mondja: »Menj el azokhoz, akikhez küldelek« (Jer 1,7). Napjainkban ebben a Jézus által parancsolt »menjetek«-ben jelen vannak az egyház evangelizáló küldetésének mindig új helyszínei és kihívásai, és mi valamennyien meghívást kaptunk erre az új missziós »kilépésre.« Minden keresztény ember és minden közösség maga fogja felismeri, hogy melyik az az út, amelyet az Úr kér tőle. Ám valamennyien egyaránt arra kapunk indítást, hogy fogadjuk el ezt a hívást: lépjünk ki a saját kényelmünkből, legyen bennünk bátorság eljutni az összes perifériára, ahol szükség van az evangélium világosságára*."[6]

Az egyház, a rábízott misszióban a világhoz – a világba lépve viszi el az „önmagát" közlő örömöt. Az evangéliumot. Újra meg kell tanulnia élni a világban az egyháznak, Ferenc szerint. Fel kell tudni ismerni az új perifériákat, az újfajta szegénységet, azt az ínséget, amelyik elsősorban szeretetért kiált. Pál azért volt korszakalkotó, mert egytemessé tudta tenni a kereszténység alapkérdését. A megváltás és az örök élet kérdését. Nem a válasszal kezdte, hanem a kérdéssel. Felismerte korának

6 Ferenc pápa, *Evangelii Gaudium*. I. I. 20. In. https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=451#EG020

égető problémáit, és az ezekre adott válaszokban tudta megjeleníteni Jézus Krisztust. Az általa alapított közösségek pedig birodalomszerte tudták, lokálisan megmutatni a keresztény életet, melynek később elementáris társadalomformáló ereje lett.

A városi kultúra és azok a megapoliszok, ahonnan például Bergoglio is érkezik, egészen új módon határozzák meg a kereszténység közegét.

„A városi kultúrák kihívásai:

Az új Jeruzsálem, a szent város (vö. Jel 21,2-4) az a cél, amely felé az egész emberiség vándorol. Érdekes, hogy a kinyilatkoztatás azt mondja, hogy az emberiség és a történelem beteljesedése egy városban valósul meg. A város megismeréséhez szemlélődő tekintettel, vagyis a hit szemével kell hozzáfognunk, mely felfedezi Istent, aki ennek a városnak a házaiban, utcáin, terein lakik. Isten jelenléte kíséri a személyek és csoportok őszinte törekvését arra, hogy megtalálják életük támaszát és értelmét. Isten ott él a polgárok között, és támogatja a szolidaritást, a testvériséget, a jóság, az igazság és az igazságosság iránti vágyat. Ezt a jelenlétet nem mesterségesen kell létrehozni, hanem fel kell fedezni és fel kell tárni azt. Isten nem rejtőzik el azok elől, akik őszinte szívvel keresik őt – akkor sem, ha ezt tapogatózva, tétován és határozatlanul teszik.

A városban a vallásos jelleget különböző életstílusok, az idő, a hely és a viszonyok egyfajta érzetéhez kötődő szokások közvetítik, amelyek eltérnek a vidéki lakosság stílusától. A városi polgárság mindennapjait gyakran a túlélésért folytatott küzdelem teszi ki, s ebben a küzdelemben eltűnik a létezés mély értelme, amely általában mély vallásos értelmet is magában foglal. El kell gondolkodnunk ezen, hogy olyan párbeszédet folytathassunk, amelyet az Úr folytatott a szamáriai asszonnyal a kútnál, ahol az a szomját akarta csillapítani (vö. Jn 4,7-26).”[7]

Az egyháznak ma ez a gyakorlati terepe. És nem más! A multikulturális, etnikailag sokszínű, rengeteg leszakadó réteget, mintegy sebként

7 uo. Ferenc pápa, *Evangelii Gaudium*. II. I. 70–75.o. In. https://regi.katolikus.hu/konyvtar.php?h=451#EG020

magában rejtő közeg. Ebben a közegben nem lehet és nem is szabad evidensnek vennünk egy régen létezett keresztény hátteret. A sokszor hivatkozott Ghislain Lafont atya, már a kilencvenes években felhívta rá a figyelmet: sem gyakorlati sem elméleti értelemben nem beszélhetünk már keresztény korról. A városokat is a modernitás hozta létre, majd hagyta magára teljesen. Viszont, ha komolyan vesszük, akkor ez a tiszta lehetőség minden eddigi lehetőségnél jobban alkalmas arra, hogy az evangélium újra eseménnyé váljon. Másrészt, pont a modernitás bukásában rejlik leginkább az a hely, ahol leginkább meg kellene tudnia jelennie a keresztény üzenetnek. A modernitás felvállalta, hogy megoldja az ember és a társadalom minden problémáját. A tudományba és a fejlődésbe vetett hit végül kudarcot vallott, mert nem volt képes kezelni az emberiség egyetemes kihívásait. Tulajdonképpen, így megint van egy egyetemes tér, amiben reálisan megjelenhet a keresztény *prakszisz*. Ezt én két lépcsőben látom megélhetőnek. A keresztény közösségek, talán abban az értelemben, ahogyan Benedek pápa beszélt róluk (kevés, de minőségi hívővel) valóban megjelennek a város minden struktúrájában. Újra harmadik nemmé kellene válni. A keresztény szabadság ma az egyetlen Istenre irányult valóság, ami még nem terhelt és lélegzik. A teológia, és a teológus társadalmi szerepe pedig éppen abban rejlik, hogy ezt a világ felé is képviselve jelenítse meg.

Zámbó Károly

A jogi, vallási és erkölcsi normák összefüggése és változása korunk társadalmi változásainak fényében

1. A társadalmi változások mint a normák változásának a háttere

A normák változásainak a hátterében a társadalmi változások állnak. A társadalmi változások pedig a társadalom alapvető értékeinek a hangsúlyeltolódásaiból keletkeznek. Az értékek hangsúlyeltolódását Platón állam c. műve alapján modellezhetjük. A „hibás államformák" egymásból alakulnak. Platón négy „hibás" államformát különböztet meg: timokrácia, oligarchia, demokrácia, és diktatúra.[1]

Platón Állam c. művét felhasználni, és a gondolatmenet alapjává tenni több szempontból érdekes. Platón hibás államformái, a timokrácia, az oligarchia, a demokrácia és a diktatúra, a valóság modellezései. Ezek az államforma-leírások a Platón korának társadalmi életének megfigyelésein alapulnak. Ezeket a megfigyeléseket összegzi Platón a művében, és ezekből a megfigyelésekből von le következtetéseket.[2]

1 PLATÓN: *Az Állam* ford. JÁNOSY István, http://mek.niif.hu/03600/03629/03629.htm#143, (letöltés: 2020. 12. 11.)

2 Platón az ideális állam leírása után mutatja be a hibás államformákat, melyeket alkotmányoknak nevez. Ezeknek a hibás államformáknak a leírásában az a történelmi tapasztalat lehetett a meghatározó, amit maga Platón átélt, illetve az előtte járó nemzedékek átéltek. A timokrácia, az oligarchia, a demokrácia és a diktatúra (türannia) leírásai mögött valós tapasztalatok lehettek, míg az ideális állam egy ennek nyomán elképzelt eszmény arról, hogy milyennek kell lennie az ideális államnak. Valószínűleg maga Platón sem gondolta azt, hogy az ideális állam megvalósítható. Talán inkább azt gondolhatta, hogy törekedni lehet arra, hogy az egyes intézmények egy adott államban megközelítsék az ideális állam elképzelt világát. Valahogy úgy gondolhatta, hogy egy adott intézmény, mint például az „őrök" esetében lehet törekedni arra, hogy az ideált megközelítse a valóság. Az ideális államhoz ugyanakkor ideális emberek is kellenének, és Platón tisztában volt azzal, hogy nincs ideális ember. Az állam torzulásai ugyanakkor az egyéni ember torzulásait képezik le, annak

Platón művének legizgalmasabb része talán az, ahogy az egyik államforma átalakul a másik, azt követő államformává. Ezek a hibás államformák egymásból alakulnak ki, az egyik torzulásai vezetnek a következőhöz. Ilyen értelemben a timokráciából oligarchia lesz, az oligarchiából demokrácia, a demokráciából diktatúra. Egy adott államformában értékek vannak, és van egy központi érték, amit az állam véd. Itt azonban meg kell határozni, hogy mit jelent ebben az összefüggésben az érték.[3] Az érték Platónnál egy olyan központi gondolat, amelynek alá van vetve a többi, azzal ellentétes elgondolás. Másképpen megfogalmazva: kiemelkedik egy gondolat a többi elgondolás közül, és minden mást meg kell feleltetni a központi gondolatnak. Végső soron magát a gondolkodást kell megfeleltetni a központi gondolatnak. Ez azt jelenti a gyakorlatban, hogy az adott államforma megfogalmaz egy határozott elvárást, hogy a gondolatokat, elgondolásokat a központi gondolatnak kell megfeleltetni, ami pedig nem megfeleltethető a központi gondolatnak azt el kell vetni. Platón ún. hibás államformái központi értéknek különböző gondolatokat fogalmaznak meg. A timokrácia által

nyomán jelennek meg. A diktátor esetében például az történik, hogy a diktátor eleinte népvezér, de a benne szunnyadó gonosz erő egyszerre hirtelen föléled. Ezt nem elsősorban jogi értelemben, hanem inkább erkölcsileg kell elgondolni, és elsősorban valamilyen rejtett hajlam, vagy irányultság előretöréseként lehetne elképzelni. Platón ennek szemléltetésére egy mítoszt idéz, amelyben egy ember az áldozati húsba véletlenül keveredett emberi húst eszik, és attól kezdve „farkassá" válik. Nyilván ez a mítosz képi világa nem szó szerint értendő, hanem belső folyamatokat jelez. vö. GÁBOR Dénes: *Platón élete és munkássága*, https://doksi.hu/get.php?lid=11998&order=DisplayPreview (letöltés: 2020. 12. 13.)

3 Az „érték" kérdése ma is aktuális problémája a jogrendszereknek, és nem csak a jogalkotás, hanem a jogalkalmazás szempontjából is. Birher Nándor rámutatott arra, hogy Immanuel Kant kora óta alapvető változás van az értékek objektív alapjainak igazolhatósága tekintetében. A kutatás azért irányul a törvények alapjául szolgáló értékek után, mert a gyakorlati törvény objektív alapja nem bizonyítható metafizikailag. A neokantiánus irányzat a szubjektivizmust követte, a Max Scheler – Nikolai Hartmann irányzat azonban megkísérelte kimutatni az objektív értékeket. Az értékek szubjektivista felfogásának lehetősége PLATÓN Állam c. művében több szempontból felvetődik. Egyrészt a „hibás" államformák változásai és átalakulásai az állam központi értékéről való gondolkodás megváltozása miatt következnek be, másrészt a demokrácia fő értéke Platónnál a szabadság és az egyenlőség, mely értékek túlzott kultiválása olyan gondolkodási pluralizmushoz vezet, mely feszültséget generál a társadalomban, és végül szétfeszíti a demokratikus állam kereteit. vö. BIRHER Nándor: Mikor ítélkezhet az egyházi bíró a kánoni jogszabályok ellenében? Szent István Társulat Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2000. 28-29.

megfogalmazott központi gondolat a kiválóság. Az oligarchia a vagyont helyezi az állam központi gondolatának. A demokrácia központi gondolata a szabadság, és ahhoz kapcsolódva az egyenlőség, és a diktatúra központi gondolata pedig a diktátor személye, pontosabban a diktátor személye körüli kultusz.

Különösen érdekes ebből a szempontból Platón gondolatmenetét követve a demokráciából a diktatúrába való átmenet. A demokrácia legfőbb értéke Platón szerint a szabadság, és annak részeként az egyenlőség. Ha az adott államformában túlzásba viszik a legfőbb értéknek tartott szempont hangsúlyozását, az vezet át a következő 'hibás' államformához.[4]

A demokráciában a szabadság, és ahhoz kapcsolódva az egyenlőség az az érték, amelyet túlzásba visznek. Olyan dolgok között is kívánják az egyenlőséget, amely dolgok különbözősége azok természetéhez tartozik. Pl. férfi és nő, gazdag és szegény, úr és szolga, fiatal és idős, tanítvány és mester között az egyenlőség eltúlzása azt eredményezi, hogy megszűnik a sajátos karakterük. De éppen így megszűnik a karaktere a társadalmat átjáró etikai meggondolásoknak, mint jó és rossz, segítőkészség és önzés, becsületesség és becstelenség.

Az így kialakuló zavar olyan feszültségeket eredményez a társadalomban, melyek végül oda vezetnek, hogy a nép diktátort emel maga fölé, így a demokrácia diktatúrává változik. Érdekes, hogy Platón azt nem részletezi, hogy végül mi az a végső mozzanat amikor a diktátor megjelenik, és azt sem konkretizálja, hogy ez hogyan történik. Amit

4 PLATÓN Állam c. műve dialógikus jellegű. Az adott témák párbeszédekben vannak kidolgozva. Ez megnyilvánul abban is, hogy az egyes témák kidolgozásában a lényeget ennek megfelelően kell megragadni. Például a demokrácia legfőbb értékének a szabadságot tartja Platón, ugyanakkor ezzel az egyenlőség is együtt jár. Ami a demokratikus államrendet válságba sodorja, az mindkét szempontnak az eltúlzott megjelenítése. A szabadság és az egyenlőség túlhajszolása vezet a diktatúra kiépüléséhez Platón Állam. c. művében. Tonk Márton: Bevezetés a politikai gondolkodás és ideológiák történetébe, Sapientia egyetem, Jogtudományi és európai tanulmányok tanszék, 6. http://et.sapientia.ro/admin/data/file/20150109/bevezetes_a_politikai_gondolkodas_tortenetebe-eg.pdf (letöltés: 2020. 12. 13.)

ugyanis ezzel kapcsolatban Platón kifejt, az sokkal inkább magának a diktátornak a tulajdonságait, jellembeli torzulásait részletezi. A diktátor megjelenése és felemelkedése azonban tömören van fogalmazva.

2. A természettörvény és a pozitív törvény viszonya

A társadalmi változások nyomán jelenik meg a normák változása. A változás leginkább a jogi normán érzékelhető, hiszen az jogalkotási folyamat révén jelenik meg. Azonban felmerül a kérdés, hogy van-e a változtatható jog mögött egy olyan 'ősjog', vagy „ős-törvény", amely nem változik?[5]

Aquinói Szent Tamás szerint a természettörvény, az isteni törvény leképeződése az emberben. Ez azt jelenti, hogy az isteni törvény örök, és ezért nem változik. A természettörvény változik? Alapvető értékeiben nem. Amiben mégis változékonyabb az isteni törvénynél az az, ahogyan az emberben megjelenik. A természettörvény változatlan értékei állnak a változó pozitív jog mögött. Ezért a társadalmi változások annyiban hívják elő a pozitív jog változását, amennyiben a megváltozott körülmények között a pozitív jog a természettörvény változatlan értékeihez kíván igazodni.[6]

5 MAUS, INGEBORG: *Naturrecht, Menschenrecht und politische Gerechtigkeit, Herausgegeben von Werner Goldschmidt und Lothar Zehlin.* Dialektik 1994/1, Hamburg, S. 9-18. 2.o. https://www.unesco-phil.uni-bremen.de/Texte%20zur%20Vorlesung/Maus-Naturrecht-Dialektik%201994-1.pdf , (letöltés:2020.12.13.)

6 Ennek a tekintetben AQUINÓI SZENT Tamás *Summa theologiae* c. művének a természettörvényről leírt gondolatait vettem alapul. Tamás a Summa theologiae II/1. XCIV. kérdésében így ír a természettörvény változatlanságának kérdéséről: „Vajon változhat-e a természettörvény? (…) Válaszul azt kell mondanunk, hogy kétféleképpen lehet érteni azt, hogy a természettörvény változhat. Egyik módon úgy hogy valami hozzáadódik. Így semmi akadálya sincs annak, hogy a természettörvény változzék: ugyanis mind az isteni, mind az emberi törvény sok mindent hozzáadott a természettörvényhez, ami az emberi élethez hasznos. Másik módon a természettörvény változása elvétel módján érthető, úgy tudniillik, hogy valami megszűnik a természettörvényből, ami korábban hozzátartozott. Ebben az értelemben a természettörvény az alapelveit tekintve teljesen változhatatlan. A másodlagos parancsait tekintve pedig, amiket az alapelvei sajátos következményeinek neveztünk, a természettörvény nem változik úgy, hogy az esetek többségében ne lenne mindig helyes az, amit a természettörvény előír. De változhat valamely konkrét esetben, illetve bizonyos esetekben, az ilyen parancsolatok megtartását akadályozó sajátos okok következtében.(…) a Glossza azért mondja, hogy az írott törvény a természettörvény javítására adatott, mivel az írott törvény pótolta azt, ami a természettörvényből hiányzott, vagy mivel a természet-

3. A vallási és erkölcsi normák viszonya a természettörvényhez és a pozitív joghoz

A társadalmi változás azért hozza magával a pozitív jog változását, hogy megváltozott körülmények között a pozitív jog meg tudja védeni a természettörvény által megjelenített változatlan értékeket. Ebben az összefüggésben azonban a természettörvény és a pozitív jog (jogi norma) kapcsolatát érintettük.[7] A kérdés arra irányul, hogy a vallási és az erkölcsi normarendszer hol helyezkedik el ebben az összefüggésben?

A vallási norma jelentőségét ebben a kérdéskörben az adja, amire Aquinói Szent Tamás utal, azt kifejtve, hogy a természettörvény az Isteni törvény leképeződése az emberben. A természettörvény által Isten van jelen a teremtményeiben. A vallási norma és az erkölcsi norma ebben az összefüggésben úgy jelenik meg, mint a természettörvény két vetülete. A törvénynek az a része, amely az ember Istennel való kapcsolatára vonatkozik, a természettörvény isteni eredetére közvetlenül rámutat.[8]

---

törvény egyesek szívében bizonyos részeit illetően megromlott, és ennek következtében azok jónak vélték azt, ami természeténél fogva rossz, és az ilyen romlás javítást igényelt." Aquinói Szent Tamás: *A teológia foglalata (Summa theologiae),* Gede Testvérek bt. Budapest, 2008. Fordította: Tudós-Takács János, Második rész 1. XCIV. kérdés, 5. szakasz, 591.

7 Az, hogy az erkölcsi rend objektív rendet jelent, tekinthető a keresztény társadalmi szemlélet sajátos értelemben vett dogmájának. Ezt az objektív rendet a tomista jog és államböl-cseleti irányzat fenntartja, még ha aktuális megfogalmazásában igyekszik némileg árnyalni ezt a nézetet. Kuminetz Géza könyvében így fogalmaz erkölcsi rend objektivitásáról: „Az erkölcsi rendnek van tehát egy objektív rendje, amelyet többé-kevésbé helyesen ismer fel az emberi értelem. Ha az emberi cselekedet megfelel ennek a tárgyi rendnek, akkor helyes a cselekvés, ha nem felel meg, akkor helytelen. Ha az emberi cselekvés megfelel a szubjektíve helyesnek ítéltnek, vagyis az egyéni lelkiismeret szerinti, akkor megilleti a moralitás, mindazonáltal tárgyilag lehet az ilyen cselekedet helytelen, ha nem ismeri fel helyesen az erkölcsi rend előírását. Minden szempontból akkor teljes az emberi cselekedet, ha megilleti a moralitás és a helyesség is. Az emberi élet célja pedig ebből a szempontból úgy körvonalazható, mint az erkölcsi rend szabad érvényesítése, annak értékeinek mintegy az interiorizálása. KUMINETZ Géza: *Egy tomista jog- és állambölcselet vázlata*, II. Szent István Társulat Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2018. 76-77.

8 A természettörvény úgy jelenik meg, mint az aktuális hatályos jog megalapozása. Azonban a keresztény jogfilozófiai felfogás szerint a jog alapja nem egyszerűen a természettörvény, hanem az isteni törvény, és végső soron az isteni akarat. Ez alapozza meg ugyanis a természetjogot. Ez a felfogás teljes összhangban van Aquinói Szent Tamás nézetével, aki a természetjogot teljes egészében visszavezethetőnek tartotta az isteni jogra. vö. Stefano Fontana: *La politica, il diritto naturale e il diritto rivelato. A proposito di una recente discus-*

A természettörvénynek az emberek egymás közötti kapcsolatait szabályozó része szintén az isteni törvényen alapul. Az Istenre vonatkozó, vallási előírásokat meghatározó normákhoz képest ez a terület látszólag kevésbé van Istennel kapcsolatban. Ezt úgy is megfogalmazhatjuk, hogy ez a terület Istentől elvonatkoztatható. Ez azonban látszólagos, mivel a természettörvény alapja teljes egészében az isteni törvény. Ebben az összefüggésben a vallás és az erkölcs úgy jelenik meg, mint a természettörvény két különböző vetülete, de a közös bennük mindenképp az, hogy az isteni törvény áll mindkettő mögött.[9]

A vallás és az erkölcs szoros összefüggése, és megkülönböztetésének a nehézsége abból adódik, hogy a hívő ember a normákkal kapcsolatos alapvető döntéseit az Istennel való kapcsolatába helyezi. Ebben az esetben erkölcsi normának az Istentől elvonatkoztatott szabályrendszert kellene tekinteni, azonban az ilyen szabályrendszer az isteni örök törvénytől való elszakadása miatt absztrakttá válhat, ami erkölcsi szabályrendszer tekintetében magának a szabálynak a kiüresedését, értelmetlenségét, végső soron megszűnését jelenti.

A hívő ember ugyanis egységben látja a teremtett világot, és saját emberi lényegét, és ennek az egységnek a végső alapja a személyes abszolútum, a Teremtő Isten. Amikor az erkölcsről gondolkodik a keresztény hívő ember, azt ebbe az egységbe helyezi bele, amelynek alapja a teremtés. Ebből ered a a látásmód, amely a világot alapvetően jónak látja, mint az Isten teremtő tevékenységének eredményét. A világ jó

sione, 5 ottobre 2020., https://www.vanthuanobservatory.org/ita/la-politica-il-diritto-naturale-e-il-diritto-rivelato-a-proposito-di-una-recente-discussione-di-stefano-fontana-2/

9 A keresztény természetjogi koncepció a személyes abszolútumra vezeti vissza a jogrendet. Kuminetz Géza művében ezzel kapcsolatban ezt olvashatjuk: „A keresztény bölcselet a személyes Abszolútummal való emberi kapcsolatra vezeti vissza a jogrendet, legalábbis abban az értelemben, hogy az emberi értelem a természetben és az emberi lényegben is fel tudja ismerni az alapvető relációkat és azok fő tartalmát, s le tudja fordítani azt a jog nyelvére. Az így helyesen megállapított jogrend mint bázis értékrend élvezi az abszolútum megerősítését, szentesítését. Ne feledjük el, hogy az abszolútumszentesítésének tudata hallatlanul megnöveli a meggyőződés erejét. Ezért a jog érvényesítésének (alkotásának és alkalmazásának) a leghathatósabb motívumát (sajnos, ennek torzulata a fanatizmus) adja. Ennél hathatósabb, kreatívabb eszközt (és torzulata esetén ennél kegyetlenebb magatartást) egyetlen jogszociológus sem találhat ki." KUMINETZ Géza: i.m. 34.

mivoltába vetett meggyőződés nem mond ellent a bűn realitásának. A bűn ugyanis megzavarta ezt az egységet, de nem tüntette el teljesen. Ilyen értelemben az ember a képességét a jóra nem veszítette el az ősbűn következtében. Ez a jogrend létjogosultságának és értelmének a keresztény visszaigazolása, és egyúttal kidomborítása az ember felelősségének, és felelősségre vonhatóságának. Amit azonban világosan el kell választani egymástól, az az ember felelősségre vonhatósága evilági szinten, és az ember felelőssége az örökkévalóság szintjén a Teremtő Isten irányába. Az ember evilági felelősségre vonhatósága az evilági, állami, vagy akár nemzetközi jogi normák, törvények alapján kell hogy megtörténjen, az Isten irányába mutató felelősség pedig szigorúan ettől elválasztva, belső fórumon jelenhet meg. A modern keresztény állam és jogfelfogás elismeri, hogy jogos és szükséges ezt a kettőt elválasztani. Ennek a két szintnek, az emberi felelősség állami, „evilági", és transzcendens szintjének az összekeverése fanatizmushoz vezet. A teremtő abszolútum, és a teremtett világ egységes látása mellett ezért szükséges ez az elválasztás.[10]

Ennek az egységes látásmódnak a hangsúlyozásával egyúttal azt is kijelenthetjük, hogy a hívő ember számára nincs Istentől elvonatkoztatható erkölcs. Ugyanakkor fontos hangsúlyozni azt is, hogy a nem hívő, de az igazságoz kereső ember lehet erkölcsös, követhet erkölcsi normákat. Ezért is lényeges az erkölcs világos megkülönböztetése a vallástól.[11]

Mind az erkölcsi, és mind a vallási norma a természettörvény és a pozitív jog között áll, hogyha a jog változásainak, és a társadalmi változásokkal való kapcsolatának az összefüggésében szemléljük. A pozitív jognál, amely változtatható kevésbé változékony a vallási és az erkölcsi norma. Ez a kevésbé változékonysága abból adódik, hogy közvetlenebb kapcsolatban van a természettörvénnyel, amely nem változik, mivel alapja az isteni törvény.[12]

10 KUMINETZ Géza: i.m. 29.

11 vö. KUMINEZT Géza: i.m. *(„Erkölcs és vallási élet")* 101-102. o.

12 A természettörvény állandóságát az „emberi törvény" vonatkozásában lehet kimondani. Ebben a látásmódban Aquinói Szent Tamás nézetét követem, aki azonban – mint a fen-

4. Összegzés

A társadalomban változások vannak. Ezeket a változásokat a jog változásai követik. Ugyanakkor a törvények változásaira a változó társadalmakban azért van szükség, hogy a törvény a változások ellenére is védeni tudja azokat az értékeket, amelyek nem változnak.[13]

A nem változó értékek alapja a természettörvény, amely Szent Tamás szerint az Isteni törvényből ered, amely örök törvény, és ezért nem változik. A vallás és az erkölcs normarendje ebben az összefüggésben a változtatható pozitív jog, az „emberi törvény" és a természettörvény között áll. A vallási és az erkölcsi normák nem változtathatók, de a társadalmi változások hatására némileg mégis változhatnak. Elsősorban azért, mert a természettörvénnyel való szoros kapcsolatuk révén a társadalmi változás közepette a természettörvény állandóságát kell megjeleníteniük.[14]

---

tiekben is láttuk – elismeri a természettörvény látszólagos változását, aszerint, ahogyan az emberben az „isteni törvény" leképeződik. Ezt akár úgy is megfogalmazhatjuk, hogy a természettörvény alapvetően önmagában nem változik, de a természettörvénnyel kapcsolatos látásmód már nem független az emberi megismerés változásaitól. vö. Aquinói Szent Tamás: Summa theologiae II/1. 91. kérdés, 5. szakasz.(A hivatkozott magyar kiadásban: Második rész 591.)

13 Azt, hogy vannak értékek, melyek nem változnak, alapvetően egy keresztény teológiai összefüggésben lehet kimondani. Ennek a tanulmánynak a keretében ezt azért lehet így megfogalmazni, mivel a tanulmány alapjául szolgáló előadás teológiai munkacsoport konferencián hangzott el. Nem változó értékek helyett nyilván lehetne más megfogalmazásban olyan értékekről szó, amelyeket (a jogalkotók) nem kívánnak változtatni, vagy amelyeket változatlanul védeni akarnak. Így fogalmazva azonban kevésbé lehetne kiemelni, hogy Aquinói Szent Tamás gondolkodása szerint a természettörvény alapja az isteni törvény, amely nem változtatható, és ebből ered a változtathatatlan értékek elgondolása. Aquinói Szent Tamás. uo.

14 Aquinói Szent Tamás szerint az emberi törvény a természettörvényből származik. A pozitív jog változandósága pedig Tamás szerint a természettörvény „konkretizálásából" ered. Véleményem szerint ez alapozza meg azt a látásmódot, hogy a vallási és erkölcsi normákat a jogi normával (pozitív joggal), és a természettörvénnyel összefüggésben látjuk. A természettörvény elképzelhető egy keresztény jogbölcseleti látásmódban úgy, hogy nem csak a tételes joggal, jogi normával van összefüggésben, mint annak alapja, hanem az erkölcsi normával (etikával), és isteni eredete révén a vallás normarendjével is. vö. AQUINÓI SZENT Tamás: *Summa theologiae II*/1. 95. kérdés, 2. szakasz (a hivatkozott magyar kiadásban 594-595. o.)

Felhasznált irodalom:

– AQUINÓI SZENT Tamás: *Summa Theologiae* II./I. XC. kérdés,
– AQUINÓI SZENT Tamás: *A teológia foglalata (Summa theologiae)*, Második rész 1. Gede Testvérek bt. Budapest, 2008. Fordította: TUDÓS-TAKÁCS János
– BIRHER Nándor: *Mikor ítélkezhet az egyházi bíró a kánoni jogszabályok ellenében?* Szent István Társulat Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2000.
– FONTANA, STEFANO*: La politica, il diritto naturale e il diritto rivelato. A proposito di una recente discussione*, 5. ottobre 2020.
– https://www.vanthuanobservatory.org/ita/la-politica-il-diritto-naturale-e-il-diritto-rivelato-a-proposito-di-una-recente-discussione-di-stefano-fontana-2/ (letöltés:2020. 12. 15.)
– GÁBOR Dénes: *Platón élete és munkássága*
– https://doksi.hu/get.php?lid=11998&order=DisplayPreview (letöltés:2020. 12. 13.)
– KUMINETZ Géza: *Egy tomista jog- és államböl*cselet *vázlata* II. Szent István Társulat Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2018.
– MAUS, INGEBORG: *Naturrecht, Menschenrecht und politische Gerechtigkeit, Herausgegeben von Werner Goldschmidt und Lothar Zechlin*. Dialektik 1994/1, Hamburg, S. 9-18.
– https://www.unesco-phil.uni-bremen.de/Texte%20zur%20Vorlesung/Maus-Naturrecht-Dialektik%201994-1.pdf (letöltés:2020. 12. 13.)
– PLATÓN: *Az Állam*, ford. JÁNOSY István
– http://mek.niif.hu/03600/03629/03629.htm#143 (letöltés: 2020.09.11.)
– TONK Márton: *Bevezetés a politikai gondolkodás és ideológiák történetébe*, Sapientia Egyetem, Jogtudományi és európai tanulmányok tanszék, 6.
– http://et.sapientia.ro/admin/data/file/20150109/bevezetes_a_politikai_gondolkodas_tortenetebe-eg.pdf (letöltés:2020. 12. 13.)

Sztojalovszky Béla

„Magyar Lélek Út" projekt

A magyar lélek

A Kárpát-medence népességének történelméhez, kultúrájához, szokásaihoz és közösségi kapcsolatrendszeréhez való érzelmi kötődés a magyar lélek, az állam és a nemzet megmaradásának és jövőjének biztosítéka, mely komoly veszélyben van.

*„Évtizedekig el voltunk tiltva saját kultúránktól. Most m*ár nem vagyunk eltiltva a saját kultúr*ánkt*ól, az ig*ény felejtődött el, az arra való igény, hogy saját kultúránkat megismerjük, terjesszük, amitől egyedivé lehetünk a világban*."[1] A jövőt éppen ezért építeni kell méghozzá olyan erős alapokra, melyeket a rombolásban érdekeltek nem tudnak lebontani.

Látlelet

A mai kor emberének elvétve vannak eszményképei, példaképei, vagy ha léteznek azok gyakran hamis minták és ábrándok mentén alakulnak ki. Sokak életcélja mögül a pénz-hajhász médiák celebjei által képviselt "értékrend", életszemlélet tükröződik vissza. Sajnos napjainkban nem a teremtő, hanem a fogyasztó ember áll a tömegízlés középpontjában. A fogyasztáshoz pénz és információ kell, gondolkozni, beszélgetni, egymás gondolatain, tapasztalatain elmerengve pallérozni magunkat, jobbítani környezetünket – egyes érdekkörök szerint – nem szükséges.

Zavaros világ, zavaros értékrendek és elhaló kapcsolatok

A klasszikus európai értékek - nemzeti szuverenitás, zsidó-keresztény kultúra, a nemzeti hagyományok -, a teremtett ember identitása

1 Kubik Anna M5 csatorna "Ez itt a kérdés" 2020.12.22.

ellen indítottak összehangolt támadást a globalista világrend hívei. Ez a - talán a francia forradalomban gyökerező - folyamat több mint száz éve erősödött fel és kisebb-nagyobb hullámzással mára - a fejlett kommunikációs technikáknak és taktikáknak köszönhetően - széles körben tör a hagyományos világrend megdöntésére.

Értékromboló tevékenységük jellemző területei, céljai:

- a gazdaság és a kultúra globalizálása;
- az egyéni szabadság mindenek felettiségének dogmakénti hangsúlyozása;
- romboló (élet) szemléletek hirdetése (LMBTQIA…, 3T[2] elvű közösségi hálók, médiák);
- az övékétől eltérő értékrendű közösségek bomlasztása, szétverése;
- személyes kommunikációk elsorvasztása (elmagányosodás, lelki üresség).

Céljaik elérésére felhasználják a gazdasági- lelki- és szellemi terror sok formáját:

- kommunikációs technológiák segítségével elhallgatás, elkendőzés, kisajátítás, álhírek, szellemi-, lelki- és fizikai kiközösítés;
- az önálló gondolkodást megölő válasz- és vélemény panelek terjesztése, standardizálása.

A KSH népszámlálási adatai (1930 - 2011)

Nagyon érdekes - egyben szomorú is - megvizsgálni a Központi Statisztikai Hivatal népszámlálási statisztikáit. Az következő adatsorok, ábrák azt mutatják, hogy a hívő emberek száma 50 év alatt a felére csökkent, míg a nem hívők, akiket összesítve az egyéb kategóriába soroltam tartalmazza az összes többi (maximum 15-20 ezer fő) kis egyházakat, vallási közösségek, a nem nyilatkozókat, és az ateistákat.

2 Támogat, tűr, tilt - a Kádár-korszak kultúrpolitikájának jellemzője volt

Milyen vallásúnak tartotta magát?

Népszámlálási adatok	1 930	1 941	1 949	%	2 001	%	2 011	%
Katolikus (rk. és gk.)	5 832 238	6 353 054	6 488 755	99,1%	5 558 961	73,5%	3 871 922	52,8%
Református	1 813 144	1 934 853	2 014 178		1 622 796		1 153 454	
Evangélikus	533 846	557 193	482 157		304 705		215 093	
Izraelita	444 552	400 760	133 886		12 871		10 965	
Egyéb	61 329	70 214	85 823	0,9%	2 698 982	26,5%	4 686 194	47,2%
Mindösszesen:	8 685 109	9 316 074	9 204 799		10 198 315		9 937 628	

50 év alatt az egyéb kategória a gyakorlatilag nulláról közel 50%-ra nőtt, de sajnos a 2001 és 2011 között 10 év alatt szinte megduplázódott az ide soroltak száma. Ez egyértelműen az internet, az elektronikus médiák tartalmai, a nemzetinél erősebb globalista kommunikáció és a nagy számban létrehozott nemzetek feletti NGO-k érzékenyítő programjainak eredménye.

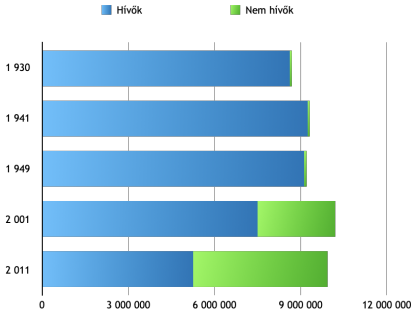

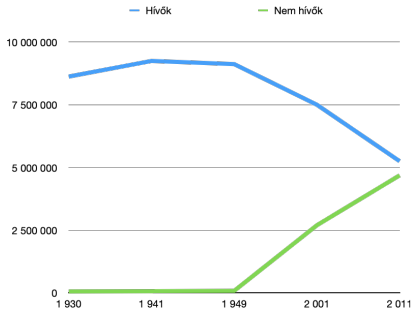

Hívők - nem hívők 2011. évi korszerinti megoszlás

	Katolikus	Református	Evangélikus	Izraelita	Egyéb	Összesen	% h	% n
0-14	468 636	146 437	25 157	775	806 654	1 447 659	44,3%	55,7%
15-39	1 140 858	334 765	58 846	3 078	1 866 436	3 403 983	45,2%	54,8%
40-59	1 092 101	314 550	56 015	2 488	1 289 721	2 754 875	53,2%	46,8%
60-	1 170 327	357 702	75 075	4 624	723 383	2 331 111	69,0%	31,0%
Összesen	3 871 922	1 153 454	215 093	10 965	4 686 194	9 937 628	52,8%	47,2%

A korszerinti megoszlás azt mutatja, hogy a jövő szempontjából meghatározó 0-40 éves korosztályokban a nem hívők aránya (%n) 55% körüli, ami erős eltolódást mutat.

Mi a teendő? Mit, mivel, hogyan?

Kodály Zoltán az oktatást érintő ma is aktuális két iránymutatása a **MIT** kérdésre ad választ:

- *„Olyan kevesen vagyunk, hogy a műveletlenség luxusát nem engedhetjük meg magunknak."*[3]
- *„Az egész tantervben még mindig túlsúlyban van az értelmi fejlesztés az érzelmi rovására. Számológépeket nevelünk, akiket fölöslegessé tesz az elektronikus számológép. Szűkkeblű* embereket, akik semmi nagy *és szép iránt* nem tudnak lelkesedni. A technika és természettudomány *egyoldalú, utilitarisztikus művelése az érzelmi élet és a művészi érzék sorvadásához vezethet."*[4]

Az oktatásban, az elektronikus- és online médiákban növelni kell a nemzeti szemléletű kommunikációt, a nemzetek feletti NGO-k ellensúlyaként támogatni kell a meglevő nemzeti civil szervezetek, közösségek programjait, működését és újak alapítását. A cél, hogy globalista NGO-k szűnjenek meg főáram lenni és az embereknek legyen választási lehetőségük - ma alig van. Ezek a **MIVEL**, az eszközök.

Dr. Márfi Gyula veszprémi emeritus érsek fogalmazta meg legjobban a **HOGYAN**-t:

„Fontos, hogy az örökké *változatlan igazságokat* örökké *változó nyelven (a kor nyelvén) tudjuk megfogalmazni."*[5]

Merre induljunk?

„A jövő nem a globalistáké. A jövő a patriótáké, a szuverén és független nemzeteké."[6]

A természet, a társadalom és az egyén harmonikus kapcsolata az emberiség megmaradásának és a jó minőségű életének az alapja. Egy szebb jövő (leendő) alkotó személyiségeit motiválni kell ké-

3 https://www.citatum.hu/idezet/7956
4 Kodály Zoltán előadása 1962-ben, a Magyar Zeneművészek Szövetségében
5 Küldött. A Veszprémi Főegyházmegye lapja - VII. évfolyam 4. szám, 2018. tél beszélgetés „Csak tettem a dolgomat..." számvető beszélgetés a 75 éves főpásztorral, Márfi Gyulával
6 Donald Trump 2019. október 24-én az ENSZ 74. Általános Közgyűlésén New Yorkban.

pességeik hatékony, hittel teli kibontakoztatására, az egészséges, környezettudatos gondolkodás elsajátítására, a test, a lélek és a szellem tudatos ápolására. Ehhez az érzékelés, a közvetlen- és közvetett információk áradata jelenti a jó vagy rossz táplálékot. A "jó" biztosítása komoly kihívás egyre pörgősebb világunkban, ezért néha meg kell állni, aktívan pihenve töltekezni, csendesen meditálni. Az ember testi, lelki és szellemi megújulásához a kapcsolatait kell bővítenie a teremtett és épített világgal, múltunkkal és jelenünkkel, melyhez a **Magyar Lélek Útja,** mint környezet és infrastruktúra, és a hozzákapcsolt információk, tartalmak adnak támogatást és iránymutatást.

A Magyar Lélek Útja egy megújulási terápia.

Globalizálódó, uniformizálódó világunkban különösen fontos a nemzeti kulturális örökségünk koncentrált formában történő bemutatása és oktatása, a jövő nemzedékek épülésére, szellemi, lelki tudatformálására egy, a magyar kereszténység első és ma is meghatározó (emlék) helyeit összekötő tematikus út.

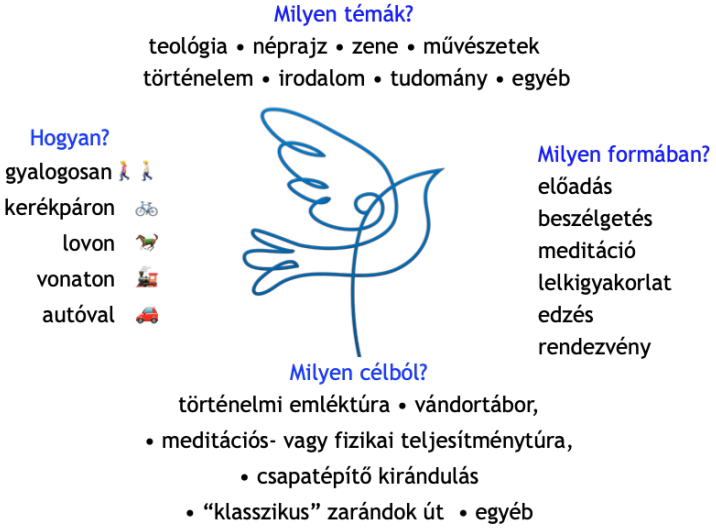

Az utat - Győr - Pannonhalma - Bakonyszentlászló - Bakonyszentkirály - (Csatka) - Zirc - (Jásd) - Bakonybél - Hárskút - Veszprém - (Nagyvázsony) - Felsőörs - Balatonfüred - Tihany - gyalog, kerékpárral, gépjárművel, esetleg lovon lehet végigjárni.

Az útvonal megtételéhez szükséges infrastruktúra részben vagy egészben biztosított, esetleg kijelölést igényel. Autóval kb. 110 km, gyalog kb. 150 km hosszú.

ZarándokÚt főbb állomásai (egyben szellemi hátterek)

- Győr - püspökség (1001 Szent István), Nagyboldogasszony székesegyház, Bencés Rendház, Brenner János Hittudományi Főiskola - Széchenyi István Egyetem - Könnyező Szűz Mária (Szent Patrik);
- Pannonhalma - bencés apátság (996-1002 Géza és Szent István) - Szent Gellért Hittudományi Főiskola (a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola tagja)
- Bakonyszentlászló - Szent László templom;
- Porva - a Pálos Rend elpusztult monostora;
- Csatka - az imádkozó Szent szűz búcsújáróhelye;
- Bakonybél - Szent Mauricius bencés Monostor (1018 Szent István);
- Zirc - Zirci Ciszteri apátság (1182 III. Béla), Szent Bernát Hittudományi Főiskola
- Jásd - Szent György Bencés Apátság – elpusztult;
- Veszprém - érsekség (996 körül Géza) - Szent Mihály székesegyház, Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola, - a királynék városa - Pannon Egyetem - Rab Mária forrás;
- Nagyvázsony - Nagyvázsonyi Szent Mihály pálos kolostor romjai - Kinizsi vár;

- Felsőörs: Árpád-kori prépostsági templom (1200 körül);
- Tihany - Tihanyi Bencés Apátság (1055 I. András) …….

ZarándokÚt útvonalhoz kapcsolódó egyházi személyek és uralkodók

Ők, akik életükkel, cselekedeteikkel vagy vértanúságukkal örök példaképeink.

- Győr: Szent István király, Szent László, Szent Patrik, Szent János Pál, Szent Bernát, Boldog Apor Vilmos (védőszent: Szűz Mária), Boldog Brenner János
- Pannonhalma: Szent István király, Szent Bernát, Szent János Pál, Szent Mór (védőszent: Szent Márton)
- Bakonybél: Boldog Gizella, Szent István király, Szent Günter, Szent Gellért, (védőszent: Szent Mauríciusz)
- Zirc: Szent Bernát (védőszent: Szűz Mária)
- Veszprém: Szent István király, Szent Imre, Árpád-házi Szent Margit, Szent Mihály, Szent Anna (Veszprémi főegyházmegye védőszentje), Boldog Gizella, tiszteletre méltó Bódi Mária Magdolna és Mindszenthy József, Magyar Boldog Ilona,
- Felsőörs: boldog Batthyány-Strattmann László zarándokhely
- Tihany: Szent Bernát, Boldog IV. Károly, (védőszent: Szent Ányos)
- pálos romok (Csatka, Jásd, Nagyvázsony, Porva) Boldog Özséb …….

A ZarándokÚt lehetséges gazdasági hatása

- Jelentősen fellendülő, elsősorban minőségi turizmus, mely a térségben már meglevő és majdani "attrakcióinkat" is felértékeli.
- Kvalifikált munkaerő iránti kereslet élénkülése.
- Nagy szellemi hozzáadott értékkel működő gazdaság fejlesztése, mely a szolgáltatói szektor, a kapcsolódó háttéripar, a létrejövő

manufaktúrák hosszútávú megélhetést biztosíthatnak a projekt helyszínei és vonzáskörzete részére.

- A térség és a befogadó települések marketingértéke már a kivitelezés fázisában is nagyságrendekkel emelkedik és ez egy öngerjesztő fejlődési folyamatot indíthat el.

Remélem sokan megértik és átérzik a "Magyar Lélek Út" projekt jelentőségét és lehetőségeik szerint segítenek a megvalósításában.

"*Igényt fakasztani igényesen*."[7]

7 Sztojalovszky Béla 2021.

Kovács Viktória

A jövő képlete

Összefüggések a modern tengeri fuvarozói felelősség és a Polgári törvénykönyv kontraktuális kárfelelősségi szabályai között

A modern tengeri fuvarozói felelősség kialakulásának története három különböző korszak joggyakorlatának és jogalkotási tevékenységének a folyamata révén alakult ki. Az első jogalkotási fázist az ipari forradalom és az azt követő gazdasági, műszaki fejlődés jelenti, melynek eredményeképpen 1924-ben megszületett a *Brüsszeli Egyezmény*. A második fejlődéstörténeti korszakot az 1970-es években lezajlódó „konténerforradalom" jelenti. Ennek hatására az ENSZ szakosított szerve (UNCITRAL)[1] megalkotta a *Hamburgi Egyezmény*, és „szatellit" jogszabályait jogharmonizációs és modernizációs céllal. A harmadik jogfejlődési fázist az ezredfordulót követő informatikai és technológiai forradalom, valamint a globalizáció által életre hívott egységes szabályok rendszerét jelentő *Rotterdami Egyezmény* jelenti, mely 2009-ben került elfogadásra.

A jogfejlődési folyamatok eredményeként *két versengő fuvarozói felelősségi struktúra* fejlődött ki. Ezek elemei élesen elválva tükröződnek a „régi" Ptk. *fuvarozói*-, illetve a Ptk. általános kontraktuális felelősségi rendszerében is.

1. A két szabályozási család

A tengeri fuvarozói felelősség egyik válfaja a tradicionális változat, a Brüsszeli Egyezmény és a Rotterdami Egyezmény kárfelelősségi mo-

1 ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága (UNCITRAL)

dellje, a másik pedig az azt felváltani kívánó Hamburgi Egyezmény és „szatellit" jogszabályainak a felelősségi struktúrája.

A fuvarozó felelőssége a Brüsszeli Egyezmény és a Rotterdami Egyezmény szabályozása alapján a receptum helyzeten alapuló objektív felelősség. Ez azonban nem feltétlen: a szerződésszegő fuvarozó a felelősségi alakzat szerinti tételesen felsorolt kimentő okok bizonyítása révén mentesül.[2]

További sajátossága a szabályozásnak, hogy élesen elválik egymástól a locatio és a conductio szakasza, ami a tengeri fuvarozói felelősségi struktúra kétágú szerkezetében tükröződik vissza. Az objektív felelősséget kiegészíti egy, a „rendes gondosságon" alapuló vétkességi felelősségi ág.

A másik szabályozási családot a Hamburgi Egyezmény és „szatellit" jogszabályai jelentik. Felelősségi formációjuk változatlan eleme a re-

2 Sem a fuvarozó, sem a hajó nem felelős azért a veszteségért/kárért, amely a következő okokból származik, vagy belőlük ered:

a) a hajó parancsnokának, személyzetének, a révkalauznak vagy a fuvarozó alkalmazottjainak a navigációval vagy a hajó kezelésével kapcsolatos cselekedetével, hanyagságával vagy hibájával okozott károk,
b) a tűz által okozott károk, ha az nem a fuvarozó hibájából következett,
c) a tengeren vagy más hajózható vizeken a veszélyek és balesetek következtében keletkezett károk,
d) a természeti erők által okozott károk (vis maior),
e) háborús események,
f) a társadalom ellenségeinek cselekményei,
g) uralkodók, hatóságok cselekményei, elkobzás,
h) vesztegzár,
i) az áru feladójának, tulajdonosának, ügynökének, képviselőjének cselekedete, mulasztása,
j) sztrájkok, munkabeszüntetések vagy a munka bármely okból történő részleges vagy általános megszüntetése,
k) zendülések, zavargások,
l) élet- vagy vagyonmentés, illetve ennek kísérlete a tengeren,
m) az áru belső tulajdonságából eredő mennyiségi, súly vagy egyéb veszteség,
n) a csomagolás hibája,
o) jelek elégtelensége vagy hibája,
p) rendes gondossággal fel nem fedezhető hibák,
q) nem a fuvarozó vagy ügynöke vagy alkalmazottjai cselekedetéből vagy mulasztásából eredő kár, de ebben az esetben az érdekeltnek bizonyítania kell, hogy a kár nincs okozati összefüggésben a fuvarozó, illetve a közreműködő cselekedeteivel összefüggő okból származik.

ceptum felelősségi konstrukció. Alapvető változás azonban két ponton történt: egységesen kezelik a locatio és a conductio szakaszait technikai és felelősségi jogi szempontból egyaránt; s mindkettőre egyetlen formulát alkalmaznak, melyet egyetlen generálklauzulába foglalnak.

1.1. A tradicionális felelősségi struktúra

Az ókori, római jogi eredetű fuvarjogi intézmények továbbélésével esetjogi (precedens) úton kicsiszolódott felelősségi konstrukciója a *Brüsszeli Egyezményben* öltött elsőként jogszabályi formát. A Visby- illetve a Brüsszeli Protokollokkal kiegészített változata, a Hague-Visby Szabályok – többszöri módosítással ugyan – közel már egy évszázada szolgálja a nemzetközi tengeri árufuvarozási gyakorlatot, s ma is meghatározó szerepe van.

Természetesen számos oka van a jogforrás tartós sikerének: a gyakorlatias szemléletmódja, emiatt könnyen és praktikusan alkalmazható volta, a szöveg módosításának lehetősége – fenntartás útján – a ratifikácó során, az érintett országok széleskörű támogatása, a szakmai megalapozottság és a széles körű alkalmazás.

Ennek továbbfejlesztett változata a legutóbbi tengeri fuvarjogi jogforrás, a Rotterdami Egyezmény (2009). Ez válaszolva a globalizáció kihívásaira, és felhasználva a technológia, elsősorban az informatika fejlődését, lényegében a Brüsszeli Egyezmény bevált struktúráját alkalmazza. Felelősségi struktúráját tekintve visszatér a hagyományos tengeri felelősségi megoldásokhoz. (Ezzel világossá teszi a fuvarozói felelősségi struktúra másik fejlődési irányának, a Hamburgi Egyezmény által választott konstrukció gyengeségét.)

A Rotterdami Egyezmény jelentőségét növeli, hogy nemcsak egységes jogi keretek kialakítását tűzte ki célul, hanem követi a többi nemzetközi fuvarjogi konvenció (pl. COTIF-CIM, CMR) által közvetített szabályozási tendenciákat is, sőt intézményvilága integrálja a „klaszszikus" fuvarjogi fogalomrendszert. Ezáltal a nemzetközi multimodális, vagyis a részben vagy egészben tengeri árufuvarozási szerződéses

jogviszonyok problémáira is reflektál. Pozitívumként értékelhető az is, hogy – a Hague-Visby Szabályokhoz hasonlóan – gyakorlatias szemléletmód jellemzi, a CMI és az UNCITRAL együttműködése révén szakmailag megalapozott és precízen kidolgozott szövege van. Ráadásul a legmodernebb kereskedelmi tendenciákra figyelemmel egy technikainak látszó kérdéskör, az elektronikus fuvarokmányok és elektronikus adatbázisok megfelelő alkalmazására is jogi megoldást kínál.

Ezeket az előnyöket több nemzetközileg jelentős gazdasággal bíró állam is felismerte. Ezek széles köre fogadta el a Rotterdami Egyezményt annak aláírása révén, viszont a hatályba lépéshez szükséges ratifikációs szám még hiányzik. Jelentős globális kereskedelmi szereplők, közöttük az Amerikai Egyesült Államok, Svájc, Svédország, Norvégia, Hollandia és Spanyolország is aláírták már a Kódex jegyzőkönyvét. Az említett országok közül néhányan még mérlegelik a ratifikációval járó következményeket, a 2013-ban – eddig utolsóként – aláíró Guinea-Bissau pedig megerősítette a felzárkózás szándékát – a felelősségi struktúra tradíciókhoz való visszatérése ellenére is – egy olyan régióban, ahol a Kódex az aláírások számát tekintve már megvetette a lábát.

1.2. A Hamburgi Egyezmény felelősségi rendszere

Az angolszász jogi kultúrán és gondolkodásmód alapjain nyugvó, valamint az angol nyelv jellegzetességeit tükröző Hague-Visby Szabályok tradíciójával a Hamburgi Egyezmény és „szatellit" jogforrásai[3] szakítottak. Új alapokra helyezték a tengeri árutovábbítás szabályozási rendszerét, különös tekintettel a fuvarozó felelősségére. Ezek megalkotásának mozgatórugója a fejlődő államoknak a kereskedelem vérkeringésébe való beilleszkedése, a konténerforradalom révén elterjedt globális szállítási rendszerek igényei, valamint az ahhoz kapcsolódó szabályozási környezet modernizációjának szándéka volt, amelyek valóban helyes törekvések.

3 Multimodális ENSZ Konvenció, A terminálok felelősségéről szóló ENSZ Konvenció.

A Hamburgi Egyezmény előnyére szolgál, hogy aprólékos, részletes szabályozás tárgyává teszi a tengeri árufuvarozás jogi aspektusait, s szóhasználatában és intézményrendszerében, valamint terjedelemben és tartalmában is közelít a szárazföldi fuvarozási módozatokat szabályozó hatályos nemzetközi konvenciókhoz.

Egyértelműen a hátránya azonban a szabályozás túlságosan teoretikus volta. Ez főképpen a felelősségi szabályokban tükröződik vissza. Szakít a tengeri fuvarozó felelősségének tradicionális szabályozásával, melyben tételesen felsorolt objektív mentesítő körülmények bizonyítása teszi lehetővé a kimentést. E helyett egyetlen absztrahált formulát alkalmaz[4], amit a locatio és a conductio szakaszára egyaránt alkalmazni rendel. A gyakorlatban ennek az alkalmazása a konkrét jogvitákban azonban aránytalan nehézségekkel jár.

2. A két fuvarozói felelősségi modell a „régi", illetve az „új" Ptk. felelősségi rendszerében

A hazai és a nemzetközi szabályozások összehasonlítása révén az állapítható meg, hogy a „klasszikus", tételes kimentő okokra épülő tengeri fuvarozói felelősségi formációt (Brüsszeli Egyezmény, Hague-Visby Szabályok, Rotterdami Egyezmény) a „régi" Ptk. és előzményeinek *speciális fuvarozói*, az egyetlen generálklauzulán alapuló kárfelelősségi modellt (Hamburgi Egyezmény) pedig a Ptk. *kontraktuális* kárfelelősségi generálklauzulája[5] tükrözi vissza.

A tradicionális felelősségi rendszerű szabályozásokat tekintve nincs elvi különbség a „régi" Ptk. fuvarozói és a klasszikus tengeri fuvarjogi szabályozások felelősségi rendszere között. Objektív szerkezetűek,

4 Hamburgi Egyezmény 5. cikk (1) bek.: A fuvarozó felel azért a kárért, amely az áru elveszéséből, megsérüléséből vagy késedelmes kiszolgáltatásából származik, kivéve ha bizonyítja, hogy ő maga vagy alkalmazottai, közreműködői minden ésszerűen elvárható intézkedést megtett(ek) a kárt okozó körülmények ls azok következményeinek elhárítása érdekében.

5 6:142. § [Felelősség szerződésszegéssel okozott károkért] Aki a szerződés megszegésével a másik félnek kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a szerződésszegést ellenőrzési körén kívül eső, a szerződéskötés időpontjában előre nem látható körülmény okozta, és nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje vagy a kárt elhárítsa.

a fuvarozó fokozott felelősségét állapítják meg az árukár, valamint a határidő *túllépés esetkörére. Tételesen, kazuisztikus listában határozzák meg azokat a tényezőket, amelyek sikeres bizonyítása esetén a fuvarozó mentesülhet.*[6] Ráadásul *az angolszász alapokon nyugvó tengeri fuvarjogi szabályozásban és a kontinentális szabályok exculpatio-s listájában lényegében ugyanazok a tényezők szerepelnek. (Alapvetően eltérő viszont a „locatio"-val kapcsolatos szabályozás.)*

A Rotterdami Egyezményben testet öltött felelősségi modell viszont szoros rokonságot mutat a Bécsi Vételi Egyezménnyel[7], melynek felelősségi jogi rendelkezésein[8] alapul a Ptk. kontraktuális kárfelelősségi modellje is.

A felelősség alakzatát tekintve ezek is objektív alapúak, s a kárfelelősség a kár objektív bekövetkezésével áll be, a bizonyítás terhét pedig a szerződésszegőre telepítik. A mentesülés feltételeit azonban egy generális szabályban rögzítik, szemben a Brüsszeli Egyezmény tételes felsorolást tartalmazó mentességi „listájával".

Nézetem szerint a Ptk. generálklauzulája csak a keretek meghatározására képes a fuvarozói felelősség tárgykörét tekintve. A kontraktuális kárfelelősségi szabályok kiválóan alkalmasak a helyhez kötött, viszonylag jól kalkulálható szolgáltatásokból eredő kártérítési

6 Ptk.501. § A fuvarozó felelős azért a kárért, amely a küldemény átvételétől a kiszolgáltatásig terjedő idő alatt a küldemény teljes vagy részleges elvesztéséből, megsemmisüléséből vagy megsérüléséből keletkezett, kivéve ha a kár
a) a fuvarozó tevékenységi körén kívül eső elháríthatatlan ok,
b) a küldemény belső tulajdonsága,
c) a csomagolás kívülről észre nem vehető hiányossága,
d) a feladó által végzett berakás, illetőleg a címzett által végzett kirakás, vagy
e) annak következtében állott elő, hogy a feladó, a címzett vagy az általuk rendelt kísérő nem úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható, ideértve azt az esetet is, ha a feladó a szükséges okmányokat nem adta át, vagy nem jól töltötte ki, továbbá ha a fuvarozót nem tájékoztatta a küldemény kívülről fel nem ismerhető rendkívüli értékéről.

7 Az áruk nemzetközi adásvételéről Bécsben 1980-ban létrejött *Vételi Egyezmény*.

8 *Bécsi Vételi Egyezmény* 79. Cikk (1) Nem tehető felelőssé a fél valamely kötelezettségének elmulasztásáért, ha bizonyítja, hogy azt olyan akadály okozta, amelyet el nem hárithatott, s ésszerűen az sem volt elvárható tőle, hogy a szerződéskötés idején ezzel az akadállyal számoljon, azt elhárítsa vagy következményeinek elejét vegye.

felelősség szabályozására. Kiinduló pontja ugyanis, hogy a károkozást megelőzően létrejött szerződésben a felek maguk határozták meg az egymással szemben fennálló jogokat és kötelezettségeket, s szabadon *mérlegelhetik a kockázatokat is*. Ezért a károkozó magatartás végülis egy önként és tudatosan vállalt szerződéses kötelezettség megszegését jelenti.[9]

A fuvarozási jogviszony ennél viszont bonyolultabb. Sokkal több rizikót hordoz, mint a könnyen átlátható adásvételi, vállalkozási vagy megbízási ügyletek. Emiatt számos materiális indok teszi szükségessé a felelősségi tárgykör konkrét, egyszerű és gyakorlatközpontú szabályozását. Ennek okai elsősorban a helyváltoztatásból eleve adódó, valamint a továbbítási technológiából származó óhatatlan behatások, de a fuvarteljesítmény sokszereplős, láncszerűen realizálódó jellege, a szolgáltatás tömegessége, s több más tényező együttesen indokolja a kockázatok felek közötti elosztásának egy egyszerűbb mechanizmusát.

Fontos tényező a fuvarozás közben fellépő veszélyforrások felismerésének, előreláthatóságának korlátozottsága, s a tényleges kár-ok bizonyíthatósága a felek közötti receptum helyzet, és a fuvarozással együtt járó óhatatlan külső behatások nehezen kalkulálhatósága miatt.

A Ptk. generálklauzulája nincs tekintettel a fuvarozás e sajátosságaira, mert a klauzula absztrakt jogászi mérlegelést igényel, ami a tömegfuvarozás viszonyai között egyáltalán nem előnyös.

Ugyanakkor a „régi" Ptk. mentesülésre vezető körülményeit valamelyest mégis integrálja a Ptk. generálklauzulája is: az „ellenőrzési körön kívül eső körülmény" magában foglalja a „*fuvarozó tevékenységi körén kívül eső elháríthatatlan ok*"-ot, a „*küldemény belső tulajdonságát*", amelyek nem a fuvarozó ellenőrzési körébe tartozó tényezők, de például a „*csomagolás kívülről észre nem vehető hiányossága*" sem a fuvarozó ellenőrzési körébe esik.[10] A tengeri változatok alapján men-

9 WELLMANN György (szerk.): *Az új Ptk. magyarázata*. Hvg-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2014, 276. o.

10 https://www.youtube.com/watch?v=2tn5QrikzJk (Megtekintve: 2019. január 12.)

tesülésre vezető körülmények többsége is teljes mértékben megfeleltethető a szóban forgó kimentő tényezőknek, tehát áthidalhatatlan elvi különbség a két konstrukció között nincs. Az ördög azonban a részletekben lakozik.

3. A szabályozás lehetséges irányai

Jelenleg nincs egységes tengeri fuvarjogi szabályozás, különösen nincs hatályban olyan komplex szabályozási eszköz, ami az egy fuvarozási szerződésen alapuló, legalább két alágazatot érintő, háztól-házig viszonylatú fuvarügyletek jogi relevanciájú kérdéseit egységes rendszerbe foglalná, különös tekintettel a fuvarozó felelősségére. A szabályozás hézagos képet mutat azért is, mert az egyes alágazati szabályok – a kodifikációs kísérletek sikertelensége okán – csak részlegesen fedik le a különböző közlekedési-szállítási módozatok találkozásánál felmerülő problémákat. Ez számos nehézséget és bizonytalanságot eredményez a gyakorlatban úgy a fuvarozói felelősség beállta tekintetében, mint a konkrét kártérítési összeg kalkulációja során.

Ezért, és a szabályozási tendenciák alapján is nyilvánvaló, hogy a globális jogharmonizáció iránti igény továbbra is fennáll. Egységes szabályok hiányában a fuvarozásban érintett feleknek minden fuvarügylet megkötése és teljesítése előtt egyénileg kell rögzíteniük a fuvarozás feltételeit, a jogviszony különféle szereplőinek feladatkörét, a kockázatelosztás szempontrendszerét és a felelősségi viszonyokat.

A hiátus következményeit jelentősen tompítja, hogy a vonalkonferenciák által kibocsátott *egységesített bill of ladingek* ezidáig úgy-ahogy orvosolták és tartalommal töltötték ki azokat a szabályozási űröket, amelyeket az ENSZ és a tengeri kereskedelmi érdekképviseleti szervezetek generális szintű szabályok életbe léptetésével kívántak kiegyensúlyozni. Ilyen eszközt jelent a FIATA Combined Bill of Lading is. Ezek a felelősség megalapítására, valamint az átlagos áruérték alapján számítandó kártérítési összegek problémájára is úgy-ahogy megoldást nyújtanak. *A szabályozás jelenlegi szakaszosságát és hiányosságát te-*

hát a gyakorlat valamelyest ellensúlyozza (ráadásul ez adja – mármint a szabályozás szakadozottsága – a szállítmányozó jogintézményének gazdasági létalapját is). Mégis kérdéses a jogfejlődés jövőbeni iránya, ami három különböző irányt követhet. Ezek a szabályozás különböző szintjein helyezkednek el, ezért különböző mérvű kompromisszumokat igényelnek.

A lehetséges megoldások a következők:

a) A már megalkotott Rotterdami Egyezmény mint globális jogforrás hatályba lépése.
b) Model rules alkotása.
c) Általános szerződési feltételek kialakítása.

a) A Rotterdami Egyezmény mint globális nemzetközi jogi jogforrás hatályba lépése

A jogegységesítési céllal megalkotott nemzetközi egyezmények elfogadása és széles körben való alkalmazása segíti elő legjobban a határon átnyúló kereskedelem és fizikai áruáramlás fejlődését.[11] A részben tengeri árufuvarozási jog egységesítésére ezért az optimális megoldást a Rotterdami Egyezmény hatályba lépése jelentené. Ennek feltétele az elegendő számú (20 db) ratifikációs okmány letétbe helyezése. Ennek megvalósulása esetén teljes mértékben egységessé válna az áruk nemzetközi fuvarozását szabályozó jogterület, hiszen a Rotterdami Egyezmény ezzel a célkitűzéssel került megalkotásra. A Rotterdami Egyezmény révén nemzetközi mértékű jogbiztonság és jogharmonizáció valósulhatna meg.

Az egyezményi szintű szabályozás elfogadása tehát célszerű megoldást jelentene a nemzetközi (tengeri) árufuvarozási jog területén. Ennek révén megszűnne minden olyan, különösen a tengeri fuvarozói felelősség alapját és a kártérítés mértékét érintő gyakorlati problé-

11 CASTELLANI, Luca G.-EMERY Cyril (Ford.: KOVÁCS Viktória): *A CISG Három dimenziója*. Külgazdaság Jogi Melléklet. LXII:(1-2.), 2018., 20-21. o.

ma, amelyek újabb és újabb jogforrások megalkotására adtak okot az 1970-es évek elejétől. Sőt, prevenciós célt is szolgálhatna: a Rotterdami Egyezmény figyelemmel van bizonyos, technológiailag még nem teljesen kiforrott megoldásokra az árufuvarozás területén (pl. az elektronikus adatbázisok alkalmazásának jogi feltételeire az árukövetésben). Mivel ezen technológiai újdonságokat még egyáltalán nem rendezik nemzeti szabályok, ezért egy globális szabályozás kész megoldást kínálna az újonnan szabályozandó életviszonyokra.

A Rotterdami Egyezmény hatályba lépése nemzetközi szervezet (az ENSZ Közgyűlése) által elfogadott (kötelező) állami kötelezettségvállalásokat jelent, ezért magas szintű nemzetközi harmonizációja valósulna meg.[12] Az ez iránti kereskedelmi igény vitathatatlanul fennáll az árufuvarozási jog területén.

Ugyanakkor a világkereskedelem szereplői különböző jogcsaládokból, nyelvi közegből és kultúrkörből származnak, jogrendszerük is eltérő. Mint annak bemutatására a dolgozatban sor került, problémát jelent ezért az egységesített nemzetközi joganyagnak egy adott nemzeti jogrendszer nyelvére történő átültetése és annak egységes értelmezése.[13] Ez különös gondot okozhat a fuvarjogban, hiszen a tengeri magánjog – jogi megoldásaiban és nyelvezetében is – elsősorban angolszász gyökereken alapul, a konvenciók azonban a széles körű elfogadhatóság céljából esetenként túlságosan általános és absztrakt szabályokat közvetítenek.

A vázolt „jogtechnikai" nehézségeken túl a multilaterális (globális) jogalkotásnak politikai-gazdaságpolitikai előfeltételei is vannak, melyek hiánya miatt az optimizmus csak korlátozott lehet.

12 MILASSIN László: *Az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága* (UNCITRAL). UNIVERSITAS-GYŐR Nonprofit Kft., Győr, 2016., 52. o.

13 MILASSIN László: *Jogegységesítés, egységes nemzetközi magánjogi törekvések*. In.: *Tanulmányok a 65 éves Lenkovics Barnabás tiszteletére*. Eötvös József Könyv-és Lapkiadó Bt., valamint a Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam-és Jogtudományi Kara. Budapest-Győr. 2015., 308. o.

b) Model rules megalkotása és alkalmazása

A modell jogforrások ún. „puha" (soft) jogi szabályozó eszközök, amelyek ugyanúgy a nemzetközi magánjog egy területének az egységesítését célozzák, mint a konvenciók, de nem fogalmaznak meg kötelezettségvállalásokat az államok részére, hanem csupán mintaként szolgálnak a jogalkotók számára.

Ezért a másik kézenfekvő opció az áruk nemzetközi fuvarozásának egységesítése tekintetében a modell jogok (model rules) elfogadása lehet. Ez rugalmas szabályozó eszköz, amelyet optimális esetben egy globális nemzetközi szervezet (pl. UNCITRAL) dolgoz ki és fogad el. Nem igényel az államok részéről széles körű kompromisszumot, ugyanis nem tartalmaz kötelezettségvállalásokat az államok részéről.[14]

A model rules célja a kereskedelmi jog egy konkrét területének, például a nemzetközi árufuvarozás magánjogának a szabályozása. Ez azért lehet reális lehetőség, mert olyan szabályszöveg-javaslatként kerül elfogadásra a nemzetközi szerv által, amelyet a nemzeti jogszabályok megalkotásakor az adott állam iránymutatásul alkalmazhat. Ennek révén a jogrendszerek gyakorlati harmonizációja is megvalósulhat.[15]

Előnyére szolgál, hogy nem kötelező. Ez azt jelenti, hogy a model rules szövegét minden állam a saját nemzetállami igényeinek megfelelően alakíthatja,[16] viszont a szabályok alapján azonos marad. Külön kiemelést érdemel az is, hogy tartalma a legalkalmazhatóbb joggyakorlat alapján kerül kidolgozásra szakértői tárgyalások eredményeként.[17] Ezáltal a gyakorlatban már kipróbált, biztosan alkalmazható rendelkezések jönnek létre.

Ez alapján modell jog alkotása kifejezetten célszerű megoldásnak mutatkozna a tengeri árufuvarozási jog területén, hiszen nem ró nehezen megváltoztatható kötelezettségeket az államokra, s tetszés

14 MILASSIN (2016): i. m., 52. o.
15 MILASSIN (2016): i. m., 53. o.
16 MILASSIN (2016): i. m., 52. o.
17 MILASSIN (2016): i. m., 53. o.

szerinti változtatásokkal és kiegészítésekkel építhetőek be jogrendszerbe.[18] Hatékony lehet az alkalmazásuk azért is, mert könnyebben változtatható a világpiaci tendenciák és a monetáris politika változásai függvényében. Ezáltal – hasonlóan, mint a konvenció – megelőző iránymutató szabályozási (vagyis prevenciós) célokat is szolgálhat, különös tekintettel az árufuvarozás technológiájának gyors fejlődésére (pl. UNCITRAL Model Law on Electronic Transferable Rocerds [2017][19]).

Ez különösen hasznos megoldást jelentene a fejlődő gazdaságok számára. Általánosan érvényes, a gyakorlatban már bevált szabályokat ültethetnének át saját jogrendszerükbe úgy, hogy közben azokat a saját igényeik szerint formálják.[20]

Külön kiemelést érdemel, hogy – a számtalan alkalmazási előnye ellenére – ezen szabályozó eszköz gyakorlati jelentősége mégsem magától értetődő. Szerepét akkor tudja betölteni, ha a nemzeti jogrendszerbe történő beépítése után a vállalatok, s a konferenciák beépítik annak rendelkezéseit a konkrét szerződésekbe közvetlenül is.

Ezt, és a nemzeti jogba való átültetést segítik a model rules-hoz közel álló ún. *törvényalkotási iránymutatók (guide).* Ezek információt szolgáltatnak a modell jogok értelmezéséhez, valamint rávilágítanak annak társadalmi-gazdasági hátterére. Ezáltal olyan alternatív megoldásokat is közvetítenek, amelyek a nemzeti jogszabályok megalkotása közben megfontolás tárgyát kell, hogy képezzék.[21]

A nemzetközi árufuvarozási jog területén jelenleg két modell jog létezik. Az elsőt az UNCITRAL fogadta el 1982-ben: „Az elszámolási egységre irányuló intézkedés és felelősségkorlátozáshoz való alkalmazkodásra vonatkozó intézkedések a nemzetközi árufuvarozásról és felelősségről szóló egyezményekben".

A másik az „UNCITRAL Model Law on Electronic Transferable Ro-

18 MILASSIN (2016): i. m., 52. o.
19 l. https://uncitral.un.org/en/texts/ecommerce/modellaw/electronic_transferable_records (Megtekintve: 2019. március 31.)
20 MILASSIN (2016): i. m., 52. o.
21 MILASSIN (2016): i. m., 53. o.

cerds" [2017]. Ez a jogforrás az „Átruházható elektronikus adatok" kiállítását és kereskedelmi gyakorlatban való alkalmazását szabályozza.

Nézetem szerint a három lehetséges szabályozási módszer közül ennek, a model rules megalkotásának van középtávon a legnagyobb esélye a megvalósulásra.

c) Általános szerződési feltételek egységesítése

Az általános szerződési feltételek előzetes egyeztetés és együttműködés nélkül, vagyis *egyoldalúan* kidolgozott szabványszerződéseket jelentenek. Ezek megjelenési formája a vonalkonferenciák által alkalmazott, nagy múltra visszatekintő fuvarozási feltételek, vagyis a bill of lading. A harmadik lehetséges megoldást a leggyakrabban alkalmazott fuvarozási feltételek még szélesebb körben való egységesítése jelentené.

Ezeket az okmányokat később már nemcsak a vonalkonferenciák bocsátották ki, hanem a kombinált fuvarügyletek révén a vasúti társaságok is átültették a napi gyakorlatukba. Ugyancsak az említett **célt szolgálják a nemzetközi fuvarjog területén az – előzményeit tekintve – évszázadok óta alkalmazott más szerződési feltételek is.**

Közös jellemzőjük, hogy az egyes fuvarozók, illetve fuvaroztatói érdekképviseleti szervezetek dolgozzák ki. Ezek létrehozása kompromisszumon alapul, ezért gyakran a szerződési szabadság egyoldalúvá válását vonja maga után.[22] Jelentős részük ezért nem kiegyensúlyozott: sűrűn tartalmaznak a fuvarozó érdekvédelmét célzó feltételeket. Ennek ellenére viszont szinte egyedülállóan fontos ennek az intermediális szabályozási eszköznek a rendező ereje, különösen a tengeri árufuvarozási ágazatban. Lehetőséget kínál ugyanis a homogén, nagytömegű, standardizált paraméterekkel

22 KÓNYÁNÉ Simics Zsuzsanna: *Az általános szerződési feltételekkel kapcsolatos polgári jogi szabályozás változásairól.* http://acta.bibl.u-szeged.hu/7061/1/juridpol_058_347-364.pdf (Megtekintve: 2019. április 2.)

rendelkező szolgáltatások szerződési feltételeinek egységesítésére, egyoldalú meghatározása **révén pedig egészen leegyszerűsíti a szerződéskötés folyamatát.**[23] Ezáltal tehát a tömegfuvarozás kihívásainak is megfelel.

Az általános szerződési feltételek egy másik nagyon jelentős csoportját jelentik a nemzetközi fuvarozói és fuvaroztatói érdekképviseletek közös, vagy legalábbis egyezetett tevékenységének az eredményeként létrejött magánjogi szerződésekre vonatkozó anyagok, amelyek a kereskedelmi életben előforduló, fuvarozó cégek által gyakran alkalmazott általános szerződési klauzulákat egységesítik. Nemzetközi érdekképviseleti jogalanyok, például az UNCITRAL is alkot ilyen szerződéses szabályozó eszközöket.

Ezek alkalmazása célszerű, hiszen tartalmi támpontokat nyújtanak a szerződést kötő felek részére szerződéseik megkötéséhez.[24] Érvényesen alkalmazhatóak, nemzetközileg elfogadottak és aktuálisak. Céljuk, hogy a tengeri fuvarozó cégek és a multimodális fuvarozást szervező szállítmányozók egységes formulákat alkalmazzanak a gyakorlatban. Ilyenek léteznek már a napi gyakorlatban.

Ide sorolandó a vasúti árufuvarozás körében az Általános Kiegészítő Határozmányok (DCU) és Árufuvarozási Üzletszabályzatok, a Nemzetközi Légi Szállítási Szövetség (IATA) légi Árukezelési Utasításai, valamint a Nemzetközi Jogi Egyesület (ILA) üzleti feltételei és mintaszerződései is, melyek alkalmazása napi gyakorlattá vált.

Lényeges ezen túl a gyakorlatban kicsiszolódott külkereskedelmi szerződéses záradékok Nemzetközi Kereskedelmi Kamara által összegyűjtött és kidolgozott feltételrendszere (INCOTERMS) is. A szállítmányozás területéről ide sorolható a FIATA általános szállítmányozási feltételei *(FIATA Model Rules for Freight Forwarding Services)* is,

23 SZALAY Gyula: *A fuvarjog alapjai*. Győr, UNIVERSITAS-Győr Nonprofit Kft., 2008, 37. o.
24 MILASSIN (2016): i. m., 55. o.

amelyet időről-időre közzétesz.[25] Ez az árutovábbítás területén széles körben elterjedt általános szerződési feltételek gyűjteménye.[26]

Említést érdemel, hogy az UNCITRAL-nak a nemzetközi árufuvarozási jog területén jelenleg nincs ilyen szerződéses szabályozási eszköze. (Más területen viszont, például a választottbírósági eljárási kérdéskörben rendkívül széles körben elterjedt ez a szabályozási megoldás[27]).

A nemzetközi fuvarjog harmonizálásának ez a formája ma is működő megoldás, az egységesített okmányok alkalmazásának személyi és földrajzi „kiterjedése" és szabályai „mélysége" nem teljes körű.

1. A nemzetközi szabályozások és a magyar magánjog

1.1 Két lépés előre, egy hátra

Az „új" Ptk. egyik legjelentősebb újítása az volt, hogy megszüntette a korábbi Ptk. szerinti egységes kárfelelősségi rendszert: külön alapra helyezte a deliktuális és a kontraktuális kárfelelősség szabályozását. A szerződésen kívüli károkozás felelősségi mércéjéül az általában elvárható magatartás elve (Ptk. 1:4.§) szolgál, míg szerződésszegéssel okozott kár esetében a szerződésszegéssel okozott kárért való felelősség alapját, illetve a mentesülést egy három elemből álló objektív alapú generálklauzula határozza meg.

A kontraktuális kárfelelősség alakzatát tekintve tehát objektív, a bizonyítás terhe a szerződésszegőre esik, a mentesülés feltételeit pedig az ismertetett több elemből álló generális szabály rögzíti.

Ugyanez a logika érvényesül a tengeri fuvarjogban az első jogharmonizációs céllal megalkotott jogforrásban, a Hamburgi Egyezményben (és „szatellit" jogszabályaiban), mely „áttolta" (volna) a magyar fuvarozói felelősséget a nemzetközi viszonylatban továbbra is domináns

25 NEMESSÁNYI Zoltán-BÁN Dániel: *A bizományi és a szállítmányozási szerződés*. CompLex Kiadó Jogi és Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2011. 133. o.
26 NEMESSÁNYI-BÁN: i. m., 133. o.
27 *Rules on Transparency in Treaty* – based Investor-State Arbitration (2014). UNCITRAL Arbitration Rules (1976, 2010, 2013). UNCITRAL Conciliation Rules (1980).

tradicionális rendszerből a Bécsi Vételi Egyezmény ihlette „alternatív" felelősségi struktúra térfelére.

Ez egyáltalán nem, vagy csak jelentős nehézségek árán, rengeteg idő, energia és költségráfordítás révén tudná hatékonyan betölteni a rendeltetését. Ennek okát elsősorban az árufuvarozás materiális jellemzői és jogi sajátosságai adják, a tömegfuvarozás viszonyai pedig célszerűtlenné teszik az alkalmazását. Ez az új felelősségi rendszer aligha állja ki nap mint nap a gyakorlat próbáját.

Nincs ez másként a Ptk. esetében sem: a generálklauzula (Ptk. 6:142.§) ugyan szintén egy objektív szerkezetű felelősséget alapít meg, de ennek szabályai nem alkalmasak „sterilen" a fuvarozási szerződés megszegésével okozott károk életviszonyainak *közvetlen* szabályozására.

Elkerülhetetlennek tartom, hogy lex specialisként a sajátos fuvarozói felelősségi struktúra nemzetközileg általánosan alkalmazott megoldásai a magyar magánjog részévé váljanak.

A fentiek miatt indokolt a fuvarozási szerződés jelenlegi szabályozási rendszerét alapjaiban átgondolni, és új, egységes struktúrába rendezni. Erre – ugyanúgy, mint nemzetközi viszonylatban – három lehetséges megoldás kínálkozik:

a) Egy újonnan megalkotandó jogszabály: törvényi, de legalább kormányrendeleti szinten. Ez megoldást jelentene a fuvarozás tömeges, fajlagos és futószalagszerű szolgáltatásaihoz kapcsolódó életviszonyok komplex, gyakorlati szempontú és rugalmas regulálására.
a) Minta szabályok megalkotása a közigazgatás közreműködésével.
b) Egységesített általános szerződési feltételek további alkalmazása a gyakorlatban, és ezeknek a legmodernebb kereskedelmi tendenciákhoz való illesztése.

a) *A fuvarozási szerződés és a szállítmányozás „Ptk. alatti" magánjogi szabályozása*

A fuvarozási szerződés jelenlegi szabályozásának problémáira a

legteljesebb megoldást egy szakágazati törvény, vagy a hierarchiában legalább kormányrendeleti szintű jogforrás megalkotása jelentené. Ez teljes mértékben egységessé tehetné a belföldi árufuvarozási jog területét. Sőt, egy nemzetközi multimodális árufuvarozási jogvita esetére is – amennyiben a felek jogválasztása révén vagy a nemzetközi kollíziós magánjogi szabályok alapján a magyar jogot kell alkalmazni – könnyen alkalmazható praktikus szabályozást kínálna.

Ennek, Magyarország növekvő nemzetközi multimodális árufuvarozási tendenciáit figyelembe véve, meghatározó jelentősége lehetne. Amennyiben ugyanis továbbra is szegmentált marad a nemzetközi árufuvarozási joganyag, különös figyelemmel a felelősségi jogi kérdéskörre, akkor egy jogvita kapcsán szükségessé válhat, hogy Magyarország belső jogrendszerének az intézményeihez kell „visszanyúlni". Ezért indokolt egy egységesített, nemzetközi szabályozási tendenciákat és annak tanulságait figyelembe vevő komplex szabályozás kialakítása.

A törvényi vagy kormányrendeleti szintű – Ptk. alatti – jogforrásnak szabályozni kellene a raktározási és a tárolási, valamint az ezekhez kapcsolódó terminálszolgáltatások életviszonyait, a multimodális és a nemzetközi multimodális árutovábbítást, a fuvarozás valamennyi alágazatát, a kiegészítő logisztikai szolgáltatásokat, valamint a szállítmányozási jogviszonyt is. Természetesen ezen tárgykörök felelősségi jogi aspektusai képeznék az új szabályozás centrumát.

A jogforrás az árutovábbítás életviszonyaival összefüggő, de nem közvetlenül a rendelkezéseihez kapcsolódó lényeges témákat is szabályozhatja, mint például a disztribúciós szerződések.

A fuvarozási életviszonyok komplex szabályrendszerének a hátteret és a megfelelő alapot a Ptk. mint „anyajog" jelentené, amely néhány (csak néhány!) pontot alkalmaz az alapvető fuvarjogi intézmények megalapozására.

A legfontosabb szabályozandó felelősségi jogi elemek a következők lennének.

A megalkotandó jogszabály centrumát a fuvarozói felelősség rend-

szerbe foglalása képezhetné, különös tekintettel a felelősség alakzatára. Teljesen új rendszert kellene kialakítani: ehhez célszerűnek mutatkozik az utóbbi évtizedekben megalkotott nemzetközi fuvarjogi konvenciók megoldásait, tendenciáit számításba venni. Ezt ötvözni kellene a magyar szabályozási előzmények megoldásaival (tradicionális fuvarozói kárfelelősség), és természetesen a kontraktuális kárfelelősség modern szabályozásának azon elemeivel, amelyek összhangba állíthatók a fuvarozás materiális sajátosságaival (pl. extrém külső veszélyek) és jogi jellemzőivel (pl. receptum helyzet), nevezetesen a felelősség alakzatának objektív szempontú szabályozásával. [28]

Ennek eredménye egy tradicionális alapokon nyugvó, objektív szerkezetű felelősségi alakzat lenne, ami kazuisztikus listába foglalja a fuvarozót mentesítő körülményeket. [29]

Ez a felelősségelmélet szempontjából illeszkedik a Ptk. objektív felelősségi konstrukciójához, mert lényegében az absztrakt kimentő okoknak a fuvarozási viszonyokban gyökerező konkrétabb („különös") megjelenítését jelentené.

A mentesítő okokat tekintve tehát célszerű lenne visszatérni a hagyományos fuvarjoghoz, és szakítani az absztrakt, nehezen egyediesíthető, vagyis túlságosan általános generálklauzula „steril" alkalmazásával. Gyakorlatias szemléletmódot tükröző, egyszerű és a gyakorlatban kipróbált mentesítő okokra kellene visszavezethetővé tenni a fuvarozói felelősséget. A legmodernebb kereskedelmi jogi tendenciák – a Rotterdami Egyezmény révén – azt mutatják ugyanis, hogy a nemzetközi szabályozás is visszatér ehhez a bejáratott és jól működő modellhez, hiszen praktikus, a tömegfuvarozás viszonyai között ezért jogi szempontú értékelő-elemző, mérlegelő munka nélkül is könnyebben alkalmazható. (A „szárazföldi" változatok szabályozása [CMR, COTIF-CIM] pedig sohasem tért el ettől a felfogástól.)

28 SZALAY Gyula: *A fuvarozói felelősség és az új Ptk.* In: FAZEKAS-KŐHIDI-CSITEI: Állandóság és változás. Tanulmányok a magánjogi felelősség köréből. Gondolat Kiadó, Budapest, 2017, 130. o

29 SZALAY (2017): i. m., 130. o.

Nélkülözhetetlen a fuvarozói kártérítési limit jogszabályi rendezése is. A határértéket célszerű lenne a nemzetközi, alágazati szinten kialakult mértékhez illeszteni, nem pedig elvont, túlságosan általános módon meghatározni („Kártérítés címén meg kell téríteni a szolgáltatás tárgyában keletkezett kárt."). A nemzetközi szabályozásokban – a felelősség mértéke szempontjából is – külön-külön csoportot képez az árukár, valamint a határidőtúllépés esetköre, valamint a tengeri fuvarjogban a locatio hibája és az azért járó kártérítés maximális mértéke. Ezen kárcsoportok megkülönböztetésének a kártérítés mértéke szempontjából ugyancsak megfontolás tárgyát kellene képeznie.

A fuvarszolgáltatások tömeges, fajlagos jellegű, monoton árutovábbítási rendszerben történő teljesítéséből szükségszerűen következő igényérvényesítési eljárásoknak és határidőknek részletes szabályozását ugyancsak célszerű jogszabályba foglalni. Ez így nem csupán a fuvarozási, hanem az ún. háttérjogviszonyban (pl. adásvétel, vállalkozás) is garanciája lehet egy magasabb szintű jogegységesítés biztosításának.

Ezek a szabályozási elemek a felelősséget érintő szabályozási tárgyakat tükrözik, de a Ptk. alatti jogforrásoknak további, a tradicionális fuvarjogi szabályozások meghatározó intézményeit is feltétlenül szabályozni kell.

Így szabályozás tárgyát képezné – a fuvarozás kronológiája alapján – a fuvarozás előkészületi szakasza: a jármű kiállítására vonatkozó általános és speciális rendelkezések alágazatonként, a csomagolás, a berakás és a rögzítés kérdésköre közlekedésbiztonsági szempontból, valamint a felek együttműködése szempontjából egyaránt, a küldemény megvizsgálásának szabályai, a fuvarozási határidők, valamint a fuvarlevél (és másodpéldányának, illetve másolatának) szerepe és tartalma az árutovábbítás végrehajtásában. A legújabb szabályozási tendenciák alapján a fuvarlevél elektronikus változatát, sőt az egész logisztikai tevékenységsort lefedő szerződések elektronikus úton történő megkötését és teljesítését is szabályozás tárgyává kellene tenni.

A fuvarozás végrehajtásának szabályai is helyet kapnának az új jog-

forrásban, különös tekintettel a fuvarozási akadály és a fuvarozási szerződés egyoldalú módosítására jogosító utólagos rendelkezés tárgyköre.

A szabályozás tárgyát képeznék a címzettnek történő kiszolgáltatás mozzanatai is: az értesítés, a kirakodás, a fuvareszköz és a küldemény megvizsgálásának szempontjai, az alapján a kárjegyzőkönyv felvételének szabályai. Külön rendelkezésekkel kellene szabályozni a kiszolgáltatási akadály tárgykörét is.

A jogforrás általános rendelkezéseket tartalmazhatna a veszélyes áruk fuvarozására.

A fuvarozási jogviszonyból származó igények érvényesítésének klasszikus fuvarjogi intézményét, a fenntartást is szabályozás tárgyává tehetné, az igényérvényesítés témakörére vonatkozóan pedig – a gyakorlatban elterjedő – alternatív vitamegoldó mechanizmusokat is szabályozhatná, például a jogvita választottbírósági úton való rendezésének alapjait. (A Ptk. jelenlegi szabályozása csupán érinti ezen intézmények némelyikét.)

Komplex, logisztikai szemléletű, az árutovábbítás minden elemét lefedő szabályozásra lenne tehát szükség. Ennek konkrét és praktikus szabályokat kellene kínálnia a belföldi és nemzetközi unimodális, valamint a multimodális és a nemzetközi multimodális árufuvarozásra, a szakaszok közötti csomóponti tevékenységekre (pl. raktározás, tárolás), és a tengeri fuvarozási életviszony jogi relevanciájú kérdéseire egyaránt. Az összetett árufuvarozás további esetköreit (pl. RO-RO, RO-LA) is szabályozás tárgyává kellene tennie.

A tengeri árufuvarozási jogviszonnyal kapcsolatosan szabályozás tárgyává kellene tennie a vonalhajózás legjelentősebb okmányait: a hajóselismervényt, a kiszolgáltatási jegyet, a dokkbizonylatot és a hajóstiszti elismervényt, valamint a bérelt hajózás (tramping) során alkalmazott charter party alkalmazására is egységes, a nemzetközi gyakorlati trendeknek megfelelő szabályokat kellene kínálnia.

A fuvarozói felelősség és az árufuvarozáshoz kapcsolódó klasszi-

kus fuvarjogi intézmények rendezésén kívül, azzal összefüggő lényeges témákról is szólhat az új jogforrás, hasonlóan, mint a Rotterdami Egyezmény. Például az elektronikus kereskedelem, az elektronikus árukövetés témaköre vagy a disztribúciós szerződések alapvető szabályozásáról.

Ennek a megoldásnak lehetne még egy pozitív következménye: szükségtelenné válnának a jelenlegi alágazti szintű kormányrendeletek, amelyek a Ptk. szinte teljesen „kiüresített".

b) *Mintaszabályozás megalkotása állami (közigazgatási) közreműködéssel*

A belső jogrendszerben az irányelvi vagy jogi iránymutatási jellegű szabályozási eszközök (model rules) jelenthetik a második (de részleges) megoldást a fuvarozási szerződés jelenlegi szabályozási rendszerének problémáira.

Ez akkor jelentené a legcélszerűbb szabályozási eszközt, ha nem születne külön jogszabályi, például kormányrendeleti szintű jogforrás a fuvarozás életviszonyainak a szabályozására. A model rules nem minősül ugyanis jogszabálynak, jelentősége viszont meghatározó lehet egy olyan területen, ahol nincs részletes jogszabályi feltételrendszer.

Korábban a közúti árutovábbítás területén bocsátott ki a szakminiszter a Közúti árutovábbítási szerződésekről szóló Kormányrendelet (KÁSZ) megalkotásával párhuzamosan ún. miniszteri irányelvet, amely a Ptk. és a KÁSZ keretszabályai közötti hézagot töltötte ki ajánló, minta jellegű szabályokkal.[30]

Ez segítséget és muníciót szolgáltathat egy majdani új jogszabály megalkotásához, de a napi gyakorlatban a szerződéskötés és teljesítés mechanizmusában is iránymutatásul szolgálhat.

Ajánló jellege azt jelenti, hogy akkor bír szabályozó erővel, ha részben vagy egészben a konkrét szerződésbe foglalják: vagyis a szövegét tételesen beépítik vagy meghivatkozzák egyes rendelkezéseit.

30 SZALAY Gyula: *A fuvarjog alapjai*. Győr, UNIVERSITAS-Győr Nonprofit Kft., 2008, 39. o.

c) *Közigazgatás vagy a „szakma"*

A harmadik lehetséges megoldást belföldön is a szabványszerűen kidolgozott szerződéses feltételek jelentik. Ez – ugyanúgy, mint nemzetközi viszonylatban – a széles körben alkalmazott szerződéses záradékok egységesítését jelentené magánjogi szerződésekre vonatkozó okmányokban, ami tartalmi támpontokat nyújt a szerződést kötő feleknek szerződéseik megkötéséhez. Nem kötelező jogforrások tehát, hanem vállalati, érdekképviseleti, konferencia szintű jogalkotás termékei.

A magyar jogban ilyen célt szolgál a Magyar Vasúti Áruszállító Korlátolt Felelősségű Társaság által kibocsátott Árufuvarozási Üzletszabályzat[31], valamint a Magyar Logisztikai Szolgáltatók által kibocsátott Magyar Általános Szállítmányozási Feltételek.[32]

Külön kiemelést érdemel, hogy az Árufuvarozási Üzletszabályzat módosítására utoljára 2010-ben került sor, amely háttérszabályaként még a „régi" Ptk.-ra hivatkozik.

Ezért egy új, komplex rendszerű intermediális szabályozási eszköz elfogadása is lehetséges opciót jelentene a belföldi fuvarjog problémáinak a megoldására, különös tekintettel a felelősségi tárgykörre.

Az intermediális szabályozásnak is egy tradicionális alapokon nyugvó, objektív szerkezetű felelősségi alakzatot kellene modelleznie, ami tételesen felsorolja a fuvarozót mentesítő körülményeket. Külön szabályozás tárgyává kellene tennie a kártérítés mértékét az árukárok tekintetében, valamint a fuvarozási határidő túllépése esetére is. Az igényérvényesítés körében pedig a határidőket és az eljárás alapvető mozzanatait kellene részletesen szabályoznia.

A gyakorlat természetesen ma is alkalmazza ezeket a szabályozó eszközöket, amelyek ugyan megoldást jelentenek a napi problémákra, viszont ez nem minden esetben elegendő, azért, mert így a szerződést

31 l. http://www.mvakft.hu/letolt/mva_afusz.pdf (Megtekintve: 2018. május 10.)

32 l. file:///C:/Users/Vikt%C3%B3ria/Downloads/Magyar%20%C3%81ltal%C3%A-1nos%20Sz%C3%A1ll%C3%ADtm%C3%A1nyoz%C3%A1si%20Felt%C3%A9telek%20(2).pdf (Megtekintve: 2019. június 6.)

kötő feleknek külön meg kell állapodniuk a jogviszony minden részletéről: a jogvita esetén alkalmazandó jogrendszertől kezdve a bonyolult felelősségi jogi kérdések rendezéséig.

2. Egy új szabályozás iránti gazdasági igény

A hazai szabályozási lehetőségek megvalósításának előfeltétele, hogy konkrét igény fogalmazódjon meg a szóban forgó jogterület egybehangzó szabályozására.

A tengeri árufuvarozási joganyag egységesítési törekvéseinek ismerete alapján megállapítható, hogy a jogterület egymással összefüggő és egymást kiegészítő szabályozása szakmailag megalapozott nemzetközi viszonylatban és a Ptk.- nak a fuvarozási jogviszonyt érintő hiányosságai okán szükséges a hazai jogrendszerben is.

Az árufuvarozási jog egységesítése hozzájárulna ugyanis a gazdaság fejlődéséhez, különösen a gazdasági érdekeket segítené elő. Ez főként akkor lenne tapasztalható, amennyiben lenne egy olyan hazai szabályozás, ami nap mint nap képes kiállni a gyakorlat próbáját nemzetközi viszonylatban is, amennyiben erre – például egy nemzetközi multimodális árufuvarozási jogvita esetében – a felek jogválasztása révén vagy a nemzetközi kollíziós magánjogi szabályok alapján szükség lenne.

Ennek, Magyarország nemzetközi árufuvarozás iránti növekvő igényeit figyelembe véve, meghatározó jelentősége lehetne. Amennyiben ugyanis továbbra is szegmentált marad a nemzetközi árufuvarozási joganyag (ami valószínű), különös figyelemmel a felelősségi jogi kérdéskörre, akkor egy jogvita kapcsán szükségessé válhat, hogy Magyarország belső jogrendszerének az intézményeihez kell „visszanyúlni".

Ezért különösen indokolt egy egységesített, nemzetközi szabályozási tendenciákat és annak tanulságait figyelembe vevő komplex szabályozás kialakítása.

A tengeri fuvarjog egységesítésével kapcsolatos tapasztalatok pedig jelentős hatással lehetnek az új magyar szabályozás kialakítására.

A tengeri fuvarjog időről-időre visszatérő jogegységesítési törekvé-

sei arra mutatnak rá, hogy a nemzetközi egység megteremtése szakmailag indokolt, a szabályozás iránti igény pedig továbbra is fennáll a bill of ladingek napi szintű alkalmazása ellenére is.

Felhasznált irodalom

1) CASTELLANI, Luca G.-EMERY Cyril (Ford.: KOVÁCS Viktória): *A CISG Három dimenziója. Külgazdaság Jogi Melléklet. LXII*:(1-2.), 2018.
2) KÓNYÁNÉ Simics Zsuzsanna: *Az általános szerződési feltételekkel kapcsolatos polgári jogi szabályozás változásairól*. http://acta.bibl.u-szeged.hu/7061/1/juridpol_058_347-364.pdf (Megtekintve: 2019. április 2.)
3) MILASSIN László: *Az ENSZ Nemzetközi Kereskedelmi Jogi Bizottsága* (UNCITRAL). UNIVERSITAS-GYŐR Nonprofit Kft., Győr, 2016.
4) MILASSIN László: *Jogegységesítés, egységes nemzetközi magánjogi törekvések.* In.: *Tanulmányok a 65 éves Lenkovics Barnabás tiszteletére*. Eötvös József Könyv-és Lapkiadó Bt., valamint a Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam-és Jogtudományi Kara. Budapest-Győr. 2015.
5) NEMESSÁNYI Zoltán-BÁN Dániel: *A bizományi és a szállítmányozási szerződés*. CompLex Kiadó Jogi és Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 2011.
6) SZALAY Gyula: *A fuvarjog alapjai*. Győr, UNIVERSITAS-Győr Nonprofit Kft., 2008.
7) SZALAY Gyula: *A fuvarozói felelősség és az új Ptk*. In: FAZEKAS-KŐHIDI-CSITEI: Állandóság és változás. Tanulmányok a magánjogi felelősség köréből. Gondolat Kiadó, Budapest, 2017.
8) WELLMANN György (szerk.): *Az új Ptk. magyarázata*. Hvg-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft. Budapest, 2014.

SZOCIÁLIS TANULMÁNYOK

Albert Fruzsina[1]

Apukám, a szociológus – Albert József életútja

„Próbáltam azt nézni, mi az emberek problémája, és hogy lehet azt kicsit segíteni." (egy Albert Józseffel készült interjú részlete 2012-ből)

Az alábbiakban egy furcsa optikából készült írást olvashatunk: Albert József életútját, alapvetően szakmai, de személyes tekintetben is, hisz amúgy ez a kettő meglehetősen összefonódott az ő esetében. Ezen felül a szerző a cikk tárgyának lánya, aki maga is szakmabeli, szociológus, de ezzel együtt vagy ennek ellenére csak egy bizonyára valamennyire „homályos", hisz érzelmileg telített és a legjobb szándék ellenére sem elfogulatlan, ugyanakkor nagyon közeli nézőpontból (és persze sajgó szívvel) próbálja átfogóan bemutatni a megcélzott témát.

Albert József 1944. április 29-én született egy Bácsszentgyörgy nevű kis faluban, ami Bajától délre a szerb – apám gyerekkorában jugoszláv – határon található, akkoriban kb. ötszázan lakták, a mai lakosságszám ennek inkább csak a negyede. Apám a családjától később térben és más értelmekben (az érzelmit kivéve) messzire szakadt, első generációs értelmiségi. Hőn szeretett, az ötvenes éveiben, azaz apám fiatal felnőtt korában meghalt sváb származású édesanyja, Bayer Erzsébet négy gyermeket nevelt fel egyedül. György, Katalin, József és János közül apám a harmadiknak érkezett és csak nővére, Kati élte túl. Mindhárom testvére a környéken telepedett le, apám tehát felnőtt korában messze került a kibocsájtó családtól. Fiútestvérei az alacsony iskolai végzettségű férfiakra jellemző szomorú magyar halálozási trendekhez igazodva nem nagyon élték meg hatvanas éveiket sem. Apám

1 SE Mentálhigiéné Intézet egyetemi tanár, TK Szociológia Intézet tudományos tanácsadó

szavaival:" az én családom nem igazán szabályos család volt", „szinte úgy nőttünk fel, mint a gaz". A bátyja, Gyurka a hat osztály elvégzése után már munkába állt. A kis falu helyi közössége sokszor megsegítette őket, mivel apám visszaemlékezései szerint „a mi családunk a szegények között is az egyik legszegényebb volt".

A helyi iskolából több szerencsés tényező összejátszásával, az anyai reményeket is beteljesítendő Bajára került, a III. Béla gimnáziumba, amelyre nagy szeretettel és hálával emlékezett, kiemelve néhány tudományos tevékenységet is végző, őt végig támogató tanárát, illetve osztálytársait, akik közül többel haláláig is jó kapcsolatban maradt. Az egyetemre némi kerülővel, előfelvételisként jutott be, előtte két évet a bajai Csőgyárban dolgozott. Itt irodalmi színpadra is járt, illetve ebben az időszakban kristályosodott ki, hogy nem állatorvosnak való, mely pályára a falusiak egy szerencsés disznó-elletési eset okán szánták volna, hanem inkább a magyar-népművelés szak lesz az alkalmasabb választás. Az ötvenes években Bácsszentgyörgyön szolgáló (kvázi oda száműzött) lelkész, Dombay Ernő is támogatta apámat, 2002-ben bekövetkezett haláláig tartották a kapcsolatot, mi, gyerekek is ismertük és kedveltük őt.

Apu 1964-69 között végezte az ELTE BTK magyar-népművelés szakát, és felvették az Eötvös Collegiumba is, ahol többek közt Bíró Zoltán, Radnóti Sándor, Bakos István voltak diáktársai, barátai. Szobatársa volt keresztapám, Szövényi Zsolt, így ismerkedett meg anyukámmal, én pedig az utolsó tanév januárjában születtem meg. Ez aztán különösen fontossá tette, hogy olyan állást találjon, ahol a lakhatást is meg tudják oldani, mivel anyám családja sem tudta őket anyagilag segíteni.

Anyukám családja Kőszegen élt, és ez a város Veszprém mellett szintén fontos szerepet játszott apu életében. Végül is itt van eltemetve, bár szülőfalujában, édesanyja sírján is elhelyeztünk egy kis emléktáblát. Apám ugyan a kibocsájtó családjától messze került, de egy másik, a szocialista időszakot inkább státuszvesztéssel megélő nagycsalád a kebelébe fogadta. Anyai nagyapám sokáig a kőszegi múzeumot igaz-

gatta, jelentős helytörténeti tevékenységet végzett, nagymamám pedig egy igazi, a század eleji jóllétben nevelkedett, később, a történelmi fordulatoktól nem függetlenül elszegényedett „urilány" volt, igazi mater familias, öt gyereket neveltek fel. Ez a mai napig nagyon összetartó, gyakran összejáró, nyüzsgő, polgári-értelmiségi közeg lett apám felnőtt életének másik fontos színtere: ha anyagi tekintetben nem is álltak jól, egyéb módokon ez nagyon gazdag hátteret biztosított mindnyájunknak.

Az eredeti tervek szerint apám visszament volna az egyetem elvégzése után a szülőfalujával szomszédos Gara községbe, ahonnan ösztöndíjat kapott, de az utolsó pillanatban mégsem lett számára üres állás, így szabadon dönthetett a továbbiakról. Ezt így kommentálta: „Én egy kivételes hülye voltam: beértem volna azzal, hogy kultúrigazgató vagyok Garán, olyan nagy babérokra nem törtem...". Így került hát Vonyarcvashegyre, ahol szolgálati lakást is adtak, ahol 1970–1971 között volt a Művelődési Ház igazgatója, avagy valósághűbben tán az egész művelődési ház is. Mindenesetre ekkoriban kutatott már, elmondása szerint emiatt figyeltek fel rá és hívták el Veszprémbe dolgozni.

1972–1973 között a Veszprémi Városi Tanács Művelődésügyi Osztályán volt közművelődési felügyelő, de „kiderült, hogy nem igazán nekem való ez a hivatali munka...". Időközben lakáshoz is jutottak, apám pedig 1974-től 1983-ig a „Dimitrov" -ban, azaz rendes nevén a Georgi Dimitrov Megyei Művelődési Központban dolgozott, főként kutatási csoportvezetőként. Közben elvégezte a szociológia szakot is és ledoktorált. Innen hívták el tanítani a Veszprémi Egyetemre, ahol két évtizedet oktatott, tudományos munkatárs, főmunkatárs majd docens pozíciókban. Időközben, 1998-ban elkezdett a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola Szociális Munka Tanszékén, röviden a „Hittudományi" -n is tanítani, ahol sokáig a tanszéket is vezette és életének szinte utolsó pillanatáig, végül már professor emeritusként, oktatott.

Mivel családunk anyagi helyzete a külföldi utazásokat hosszú ideig csak nagyon korlátosan tette lehetővé, bár a főként munkahelyhez

kötődő lehetőségeket igyekeztek kihasználni a szüleim, apám azért eljutott néhány külföldi tanulmányútra is. Ezek mind szakmailag, mind emberileg nagy élményt jelentettek neki, Finnország hatására például apu megtartotta egész haláláig a szép üvegtárgyak iránti vonzalmát. Minden újdonság iránt hihetetlenül nyitott volt, a családunkba nagyon korán, egy angliai tanulmányútról került az első számítógép, egy ZX Spektrum. Hollandiában egy egész félévet eltöltött már a rendszerváltás után, itt kedves témájával, a Magyarországon az elsők között művelt környezetszociológiával foglalkozott, és talán némi biztonságra is szert tett az angol nyelvtudását illetően, amelynek megszerzése élete egyik nagy kihívása volt.

A cikk mottója egy olyan, körülbelül 20 perces interjúból származik, amelyben az apám, akkor 66 évesen, összefoglalóan bemutatta magát, szakmai és személyes életútját, fő ambícióit, és egyfajta mérleget is vont az eltelt évekről. Ez az idézet, de apám egész szociológusi munkássága és személyes élete is mutatja, hogy ő, Raymond Aron terminusával élve, leginkább a „nép orvosa" típusú szociológus volt[2] (ANDORKA 2006:41). Szerteágazó témákat, számos helyszínen kutatott, írásaiból kibontakozik egyfajta mikrotörténelem, ha úgy akarjuk, a magyar civil társadalom története. Mindig minden pillanatban az emberek érdekelték, így könnyű volt hű maradnia önmagához – írásain nem érződnek a különféle rezsimek lenyomatai. Még 1994-ben írt egy tanulmánykötetéhez Ferge Zsuzsa előszót, és a benne megfogalmazottaknál pontosabban, szebben én sem tudnám így, negyedszázaddal később sem jellemezni apám kutatói tevékenységét, hozzáállását. Fő jellemzője ennek Ferge szerint „az a kutatói beállítódás és magatartás, amely igyekszik mindenhez szenvedély és elfogultság nélkül, megértő szelídséggel", de „meghatározott értékrendszer alapján" közelíteni vizsgálata tárgyaihoz. „A kritika nem azok ellen fordul, akikről az írások szólnak, hanem azok ellen a - többnyire makró politikai - feltételek

2 A másik két ideáltipikus szociológusi szerep Aron szerint az uralkodó tanácsadója, illetve a tudomány főpapja.

ellen, amelyek megbéklyózzák vagy eltorzítják a helyi szereplők törekvéseit" (FERGE, 1994: 10).

Munkásságának mérlege számos könyv, kismonográfia, harmincon felüli könyvrészlet, csaknem száz cikk, tanulmány, felsőoktatási jegyzetek, szerkesztett kötetek (Függelékben lásd írásainak bibliográfiáját). Nem könnyű röviden összegezni, milyen témákkal is foglalkozott. Ez a szerteágazó tematika előny és hátrány is lehet, de emlékeim szerint többször fájlalta, hogy nincs igazán idő egy-egy témába jobban belemélyednie.

A korai éveit, amikor még inkább népművelő volt, nem meglepő módon főleg a közművelődéshez kötődő írások jellemzik. Ezek között vannak művelődésszociológiai vizsgálatok, főként Veszprém megye különböző településein, írt Veszprém város társadalmi szerkezetéről és közművelődési helyzetéről. A hetvenes évekből egy-két jellemző cím:

- Az új szőlész-borász szakismeretek terjedésének kommunikációs mechanizmusai Vonyarcvashegyen
- Hogyan segítik a fizikai dolgozók általános iskolás gyermekeit a keszthelyi járásban?
- Mezőgazdasági ismeretterjesztés egy Balaton-parti községben
- Művelődési igény és érdeklődés Kislődön
- Az Aréna színjátszó csoport társas kapcsolatai
- Művelődés egy ipari nagyüzemben - Az Ajkai Timföldgyár és Aluminiumkohó művelődési helyzete.

Ennek a tematikus korszaknak fontos írása a „kisdoktori" disszertáció, ami könyvként az „Ifjúsági klubok Veszprém megyében" címmel jelent meg. Ezzel kapcsolatban a már említett interjúban megjegyzi: „akkoriban bátorság kellett ahhoz, hogy valaki leírja, a klubtagok igényeiből kell kiindulni – nem egy manipulálandó társaság... voltak konfliktusaim". Néhány írás a finnországi tanulmányút tapasztalatait mutatja be (Közművelődés Finnországban, Tanulókörök Finnországban), de írt még a nyolcvanas években is a könyv(tár) jelentőségéről

Nemesvámoson, vagy a Paksi Atomerőmű Vállalatról is ilyen szempontból.

A paksi kutatások kapcsán előkerült a helyi konfliktusok témaköre – több ilyen konfliktusról is írt a következő években, évtizedekben, a kandidátusi disszertációjának (Helyi társadalmi konfliktusok a nyolcvanas és a kilencvenes években dunántúli esettanulmányok alapján, 1994) is ez lett a témája, illetve ennek kapcsán jelent meg írásaiban először a környezetvédelem, környezetszociológia is. Ekkor már a nyolcvanas években járunk, a Veszprémi Egyetemen betöltött új állással előkerül egy újabb nagy téma, az Egyetem története, az ezzel kapcsolatos kutatások is, beleérve a felsőoktatás oktatásszociológiai vizsgálatát. Néhány altéma erre vonatkozóan:

- Az egyetem története
- Felsőoktatás politika 1949-1989 között
- Veszprémben végzett vegyészmérnökök életút vizsgálata
- Konfliktusok a vegyészmérnöki pályán, az egyetem fogadtatása, a hallgatók rekrutációja, változások a képzésben
- A veszprémi egyetemen végzett hallgatók az egyetemi képzésről.

A rendszerváltást közvetlenül követő években pedig szintén a helyi hatalom és az ott élő emberek viszonyának aspektusait boncolgatta több írásában, illetve az önkormányzatiság révén a politikai szociológia témája is előkerült. A kilencvenes évek közepén jelent meg a fentebb már említett gyűjteményes tanulmánykötete munkáiból, a „Terepbejáró". Emblematikus címlapján egy róla készült, nagyon jellemző fénykép: ő egy tán verandarészlet takarásában épp egy kérdőívet tölt ki, vele szemben egy válaszadó asszony otthonkában áll az ajtóban, mellette két kisgyerek. Szerintem ez érdekelte leginkább őt: az egyszerű emberek, a hétköznapi világunk, mindennapjaink szociológiája.

A környezetszociológiai orientációjú írásait illetően pár jellemző, beszédes cím:

- Környezeti konfliktus vállalat és lakosság között a rendszerváltás időszakában

- A Földhöz, a természethez, a környezethez való viszony - történeti kontextusban
- Az éghajlatváltozásból eredő időjárási szélsőségek regionális hatásai és a kárenyhítés lehetőségei
- Környezeti érdek, környezeti konfliktus - konfliktuselméleti megközelítésben
- Az önkormányzatok és a környezetvédelem Veszprém megyében.

E fenti témák persze mind kapcsolódnak az életmódkutatások tágabb tárgyköréhez is (ld. pl. a paksi kutatásokat, de végzett életmódvizsgálatokat Ajkán, Kislődön és Nemesvámoson is.)

A Hittudományi Főiskolán betöltött pozíciójával együtt a szociális témák is egyre jellemzőbbek lettek. Több írás szól a periférián élő csoportok, például a cigány munkanélküliség, cigány életstratégiák, cigány tanulók oktatása témáival, de írt a romák, hajléktalanok helyzetéről Veszprémben, vagy a cigány munkanélküliségről és cigány életstratégiákról egy Fejér megyei faluban, vagy az iskolai szegregációról Sárkeresztúr példáján keresztül.

Mint az eddigiekből is érzékelhető, a Veszprém várossal, illetve megyével kapcsolatos témák dominálják – persze érthető módon – a munkásságát. Itt a már emlegetett közművelődéssel, helyi konfliktusokkal, környezetvédelemmel, hátrányos helyzetű csoportokkal, illetve a város szempontjából meghatározó jelentőségű egyetemmel kapcsolatos kutatások mellett foglalkozott a helyi, önkormányzati szociálpolitikákkal és különböző lakosságcsoportok élethelyzetével (ld. pl. tartós pszichés zavarral küzdő, aktív korú veszprémi lakosok társadalmi, szociális helyzete, városi idősügyi koncepció, veszprémi romák szociális helyzete, társas kapcsolatai, a pedagógusok helyzete és megbecsültsége Veszprém megyében, vagy a „Pokoli torony" kapcsán, a veszprémi gettósodásról szóló írásokat).

Ezen helyi kutatások egy részét próbálta általánosabb értelmezési keretbe is helyezni, erről árulkodnak a következő címek is:

- A települési önkormányzatok szerepe a vállalkozások fejlesztésében

- Megyei jogú városok önkormányzati szociális ellátó rendszere és szociális tevékenysége a kilencvenes évek közepén
- Az önkormányzatok és a környezetvédelem Veszprém megyében.

A szociális munkás képzéshez szorosan kapcsolódó témák, tevékenységek, csak példálózó jelleggel, a teljesség igénye nélkül:

- a kiégés-megelőzés
- végzett szociális munkások életút-vizsgálata
- távoktatási csomag adaptálása hazai viszonyokra
- agresszió Veszprém általános iskoláiban
- szociális helyzetképek.

Mivel életében a nyolcvanas évektől fontos szerepet töltött be az oktatás, ehhez is több segédanyagot, jegyzetet (Környezetszociológia, Szociológiai alapismeretek, Társadalomismeret) illetve szöveggyűjteményt készített szerzőtársaival. Nagyon szeretett tanítani, sokféle tárgy (Pl. a deviáns viselkedés szociológiája, környezetszociológia, kisebbségszociológia, oktatásszociológia, családszociológia), és sok helyszín (Veszprémi Egyetem, Hittudományi Főiskola, Nyíregyházi Főiskola) jellemezte ezt a tevékenyéget. „Nagyon szerettem csinálni ezt a dolgot" – mondta. A Hittudományi Főiskolán minden évben jó hangulatú kutatótáborokat szerveztek, a hallgatókat sok vizsgálatba bevonták, próbálta segíteni mind a kollégák, mind a hallgatók publikációs tevékenységét is, számos kötetet szerkesztett ezekben az években.

Legutolsó írása befejezetlen, de a hiányzó részeket majd tervei alapján pótolva remélhetőleg megjelenik. Ez az utolsó könyv, melyhez élete vége felé évekig gyűjtött levéltári, statisztikai és interjús anyagot, egyfajta visszatérés a kezdetekhez, valamiféle „adósságtörlesztés" is afelé a közösség felé, melytől gyermekkorában támogatást kapott és ahol büszkén gondolnak rá a mai napig: Bácsszentgyörgy története. Hogy miért vállalta fel ezt az eredetileg tervezettnél sokkal nagyobb vállalkozássá nőtt feladatot? Erről azt mondta:" állandóan az motosz-

kált bennem, ha ezt én meg nem írom, nem fogja senki...". Ugyanakkor ennek a társadalmi méretekben nagyon kevés embert érintő történetnek érdekes tanulságai vannak. Apu szavaival: „Nagyon pici a falu, de mégiscsak egy kollektív tudás összegyűlt arról, hogyan is éltek ebben a pici faluban, több olyan dolog történt, ami szinte hihetetlennek tűnik... Menet közben eszméltem rá, hogy a nagy társadalmi folyamatok egy ilyen kis településen olykor nem feltétlenül úgy jelennek meg, ahogy várható volna, és ez az általános tendenciáktól való eltérés létjogosultságot ad egy másfajta megközelítésnek." Emellett „sok olyan apró momentum van, amit máshol nem olvashatunk". Ugyanakkor maga sem tudta, végül mi is ennek a könyvnek a műfaja? Azt mondta, akár egyháztörténet is lehetne, mivel ehhez találta a legtöbb anyagot, ezek főleg a falu születésének, az első éveknek egyébként már megírt és részben meg is jelent fejezetei: „a templomépítés, a temető összegründolása gazdag dokumentációra épül... de ez elviszi a hangsúlyt, dominál a történeti megközelítés, ugyanakkor nagyon részletes leírás arról, hogyan működött az egyház, hogyan jöttek létre a döntések". Szomorúsággal töltötte el, hogy nem tudta befejezni a könyvet, „beletört az én bicskám is", mondta.

Összességében azonban pozitív mérleget vont az életével kapcsolatban: 2012-ben ezt mondta: „Úgy gondolom, hogy sikeres volt az életem". Nagy utat járt be, sokféle dologgal foglalkozott, ami egyrész persze felaprózta munkásságát, de ami ugyanakkor nagyon sokszínű is emiatt. Ráadásul sajátos szemléletmódja, soha el nem múló kíváncsisága és érzékenysége, szelíd alázata egységesíti is ezt a tematikai diverzitást. Mindig hiányozni fog.

Hivatkozások:

ANDORKA, R. (2006*): Bevezetés a szociológiába. Osiris Kiadó, Budapest.*
FERGE, Zs. (1994) *Bevezetés*. In ALBERT, J. *Terepbejáró (Szociológiai, szociográfiai és közművelődési írások). Veszprém: Eötvös Károly Megyei Könyvtár, 9-12.o*

Függelék

ALBERT József publikációi a Magyar Tudományos Művek Tára (mtmt.hu) alapján[3]

ALBERT J. (1970*). Hogyan segítik a fizikai dolgozók általános iskolás gyermekeit a keszthelyi járásban? PÁLYAVÁLASZTÁSI TANÁCSADÁS, 3(2), 5–7.o*

ALBERT, J. (1971). *Egy tiszteletdíjas könyvtáros tűnődései. A KÖNYVTÁROS: KÖNYVTÁROSOK HAVI TÁJÉKOZTATÓJA: A NÉPMŰVELÉSI MINISZTÉRIUM LAPJA, 21(9), 534–535.o*

ALBERT J. (1973b). *Közművelődési vizsgálat Veszprémben. NÉPMŰVELÉS, 20(7), 17–17.o*

ALBERT J. (1973c). *Vonyarcvashegyi tapasztalatok. NÉPMŰVELÉS, 20(5), 18–19.o*

ALBERT *J. (1973a). Hogyan terjed az új szakismeret? NÉPMŰVELÉSI ÉRTESITŐ, 12(3),*

179–190.o

ALBERT, *J. (*1974*). Dolgozók általános iskolája Veszprémben. VESZPRÉM MEGYEI PEDAGÓGIAI* HÍRADÓ, (4), 15–18.o

ALBERT J. (1975). *Kik látogatják a Veszprém Megyei Művelődési Központot? NÉPMŰVELÉS, 22(2), 22–23.o*

ALBERT, J. (1977). "*Szeretem a társaságot." NÉPMŰVELÉS, 24(8), 6–7.o*

ALBERT *J., & Varga, B. (1979). Ifjúsági klubok Veszprém megyében. (B. Varga, Ed.). Veszprém: Veszprém Megyei Tanács.*

ALBERT *J.* (1981a*). Ifjúsági klubok Veszprém megyében. In Szöveggyűjtemény az alapfokú klubvezető-képző tanfolyamokhoz (pp. 219–227). o*

ALBERT, *J.* (1981b*). Közművelődés Finnországban. IFJÚSÁGI SZEMLE: AZ IFJÚKOMMUNISTA KIADVÁNYA, 1(4), 68–75.o*

*ALBERT, J. (*1981*c). Területfejlesztés és művelődés. NÉPMŰVELÉS, 1(1), 12–13.o*

3 https://m2.mtmt.hu/gui2/?type=authors&mode=browse&sel=10054008&view=simpleList

ALBERT, *J. (*1982*a). Érdekviszonyok egy ifjúsági klubban. KULTÚRA ÉS KÖZÖSSÉG, (6), 46–55.o*

ALBERT, *J. (*1982c*). Tanulókörök Finnországban. NÉPMŰVELÉS, 2(2), 16–16.o*

ALBERT, *J. (*1982*b). Klub, közösség, demokrácia. IFJÚSÁGI SZEMLE: AZ IFJÚKOMMUNISTA KIADVÁNYA, 2(2), 57–67.o*

ALBERT, J. (1984). *A könyv és a könyvtár jelentősége Nemesvámoson. In Könyvtár és társadalmi környezete (pp. 7–24). o*

ALBERT J. (1986). *Művelődés egy ipari nagyüzemben. Budapest: Művelődéskutató Intézet.*

ALBERT, J. (1987). *Tömegkommunikációs eszközök használata a Paksi Atomerőmű Vállalat dolgozói körében. In Társadalomtudományi írások (pp. 165–180). o*

ALBERT, J. (1988c). *Konfliktusok a vegyészmérnöki pályán. In Társadalomtudományi írások (pp. 141–150). o*

ALBERT, J. (1988a*). A kivételezett helyzet társadalmi konfliktusai. KULTÚRA ÉS KÖZÖSSÉG, (3), 20–35.*

ALBERT, J. (1988b). *A pedagógusok helyzete és megbecsültsége Veszprém megyében. PEDAGÓGIAI SZEMLE, 38(1), 35–45.o*

ALBERT, J. (1989b). A kivételezett helyzet társadalmi konfliktusai. In Magyar Mozaik ’88 (pp. 47–78). o

ALBERT J. (1989a). *A hallgatók rekrutációja. EGYETEMÜNK: PANNON EGYETEM HIVATALOS LAPJA, 32(9), 2–2.o*

ALBERT J. (1989c). *Az egyetem fogadtatása. EGYETEMÜNK: PANNON EGYETEM HIVATALOS LAPJA, 31(5), 20–20.o*

ALBERT J. (1989d*). Konfliktusok a vegyészmérnöki pályán. ÚJ HORIZONT (VESZPRÉM), 16(1), 16–19.o*

ALBERT J., & Gombos, A. (1989). *Igény, érdeklődés Kislődön. NÉPMŰVELÉS, 25(11), 31–32.o*

ALBERT, J. (1990c). *“Engem az anyag felépítése, mint olyan érdekel.” ÚJ HORIZONT (VESZPRÉM), 17(4), 29–35.o*

ALBERT, J. (1990d). *"Hajlék a tudománynak." ÚJ HORIZONT (VESZPRÉM), 17(2), 53–58.*

ALBERT, J. (1990b*). Az egyetem és a város. EGYETEMÜNK: PANNON EGYETEM HIVATALOS* LAPJA, 34(7), 4–4.o

ALBERT, J. (1990f). *Profilbővülés. Az egyetem és az üzemek. EGYETEMÜNK: PANNON EGYETEM HIVATALOS LAPJA, 34(5), 4–4.o*

ALBERT J. (1990a). *A többlépcsős képzési modell. EGYETEMÜNK: PANNON EGYETEM HIVATALOS LAPJA, 34(4), 4–4.o*

ALBERT, J. (1990g). *Radikális reform. EGYETEMÜNK: PANNON EGYETEM HIVATALOS LAPJA, 34(3), 4–4.o*

ALBERT J. (1990e). *Kislődi barangolás. ÚJ HORIZONT (VESZPRÉM), 17(1), 21–30.o*

Albert, J. (1990h). *Változások a képzésben. EGYETEMÜNK: PANNON EGYETEM HIVATALOS LAPJA, 34(1), 4–4.o*

ALBERT, J. (1991c). *"Ez már régen nem két ember párharca" Színházi csata Veszprémben. In Szokatlan szerepben, avagy hogyan válasszunk színidirektort? (pp. 305–311). o*

ALBERT, J. (1991b). "*Én vállalkozó önkormányzatot szerettem volna." In Önkormányzat-választás Veszprém megyében (pp. 138–143). o*

ALBERT, J. (1991d). *Local elections in two Bakony's villages. In Transitions and changes in Europe in the 80s and 90s (pp. 207–217). o*

ALBERT J. (1991e). *Önkormányzatválasztás két bakonyi faluban. In Önkormányzati választások Veszprém megyében 1990. (pp. 121–126). o*

ALBERT, J. (1991a). *Egyetemkísérlet - kísérletező egyetem Veszprémben. In Regionális együttműködés a felsőoktatásban (pp. 19–96). o*

ALBERT, J. (1992). *"A harc nem fejeződött be, csupán csönd van" Önkormányzati választási előkészületek és taktikák egy bakonyi faluban. In Önkormányzati választások 1990. Politikai szociológiai körkép (pp. 233–244). o*

ALBERT, J. (1993). *Környezeti konfliktus vállalat és lakosság között a rendszerváltás időszakában. KÖRNYEZET ÉS FEJLŐDÉS, 4(5–6), 29–34.o*

ALBERT, J. (1994a). *Egy lakosság és üzem közötti környezeti konfliktus a rendszerváltás időszakában. COMITATUS: ÖNKORMÁNYZATI SZEMLE, 4(10), 58–68.o*

ALBERT, J. (1994b). *Helyi társadalmi konfliktusok a nyolcvanas és a kilencvenes években dunántúli esettanulmányok alapján*.

ALBERT, J. (1994c). *Terepbejáró (Szociológiai, szociográfiai és közművelődési írások). Veszprém: Eötvös Károly Megyei Könyvtár.*

*Leveleki, M., & Albert, J. (*1994*). A települési önkormányzatok szerepe a vállalkozásfejlesztésben. In Merre tart a világ, Európa, a Kelet-közép-európai régió és Magyarország? (pp. 259–273). o*

ALBERT, J. (1995b). *"Ha eldobod a fegyvert, az ellenséged fölveszi és rádszegezi." In Ezüstvasárnap (pp. 181–187). o*

ALBERT, J. (1995a*). A Veszprémi Egyetem metamorfózisa. In Az átmenet, avagy Veszprém megye a rendszerváltás időszakában (pp. 569–587). o*

ALBERT, J. (1995d). *Zöld narancs, piros szegfűcsokor és Torgyán mosoly - Fejérben. In Parlamenti választások 1994 (pp. 339–354). o*

ALBERT, J. (1995c*). Harmadik országos falukonferencia Pécsett. COMITATUS: ÖNKORMÁNYZATI SZEMLE, 5(12), 68–71.o*

ALBERT, J. & *Leveleki, M. (*1995*a). Az önkormányzatok gazdálkodói magatartása. COMITATUS: ÖNKORMÁNYZATI SZEMLE, 5(11), 32–38.o*

ALBERT, J., & LEVELEKI, M. (1995b). *"Bábáskodás nélkül semmi sem történik" Önkormányzatok és vállalkozás a 90-es évek elején. COMITATUS: ÖNKORMÁNYZATI SZEMLE, 5(6), 18–27.o*

ALBERT, J. (1996c). *A második szabad önkormányzatválasztás Kislődön. In Önkormányzati választások 1994 (pp. 398–404). o*

ALBERT, J. (1996a). *A Földhöz, a természethez, a környezethez való viszony - történeti kontextusban II. COMITATUS: ÖNKORMÁNYZATI SZEMLE, 6(6), 20–25.o*

ALBERT J. (1996b). *A Földhöz, a természethez, a környezethez való viszony - történeti kontextusban II. COMITATUS: ÖNKORMÁNYZATI SZEMLE, 6(5), 3–10.o*

ALBERT, J. & LEVELEKI, M. (1996*). Önkormányzati szerepváltozatok a 90-es évek elején. VALÓSÁG: TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KÖZLÖNY, 39(4), 79–94.o*

ALBERT, J. (1997b*). Környezeti érdek, környezeti konfliktus. In 3. Veszprémi Környezetvédelmi Konferencia és Kiállítás (pp. 94–103). o*

ALBERT, J. (1997a*). Cigány munkanélküliség és cigány életstratégiák egy Fejér megyei faluban. COMITATUS: ÖNKORMÁNYZATI SZEMLE, 7(május), 44–49.o*

FARKAS, J., & ALBERT, J. (1997*). Környezetszociológia. Veszprém: Veszprémi Egyetem.*

ALBERT, J., & LEVELEKI, M. (1998). *Falusi romák egy iparváros vonzáskörzetében. ESÉLY: TÁRSADALOM ÉS SZOCIÁLPOLITIKAI FOLYÓIRAT, 9(5), 43–52.o*

ALBERT, J. (1998). *Az önkormányzatok és a környezetvédelem Veszprém megyében. COMITATUS: ÖNKORMÁNYZATI SZEMLE, 8(március), 33–38.o*

LEVELEKI, M., & ALBERT, J. (1998). *A felsőoktatás helyzete két közép-dunántúli városban. In Város és egyetem (pp. 7–23). o*

ALBERT J. (1999a*). Előszó. In Előadások a Bécsi Karitász tevékenységéről a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskolán (pp. 3–4). o*

ALBERT, J., & Halmos, A. (1999*). Előadások a Bécsi Karitász tevékenységéről a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskolán. (J. ALBERT & A. HALMOS, Eds.). Veszprém: Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola.*

ALBERT, J., & Káldi, B. (1999). *The attitudes, the notion of environmental attitude. In Second International Conference on Environmental Engineering (pp. 11–15). o*

ALBERT J. (1999b). *Falusi romák egy iparváros vonzáskörzetében. In A bomlás virágai (pp. 77–84). o*

ALBERT, J. (1999d). *Önkormányzati szerepváltozatok a kilencvenes évek elején. In A bomlás virágai (pp. 57–70). o*

ALBERT, J. (1999c). *Fenntartható városi fejlődés. COMITATUS: ÖNKORMÁNYZATI SZEMLE, 9(május), 5–14.o*

ALBERT, J. (2000d). *Kihívások és válaszok Oktatáspolitikai tendenciák a Veszprémi Egyetemen. In Civitas és universitas (pp. 215–224). o*

ALBERT, J. (2000a). *Előszó. In Az esélyegyenlőségi törvény és a veszprémi mozgássérültek (pp. 9–10). o*

ALBERT, J. (2000b). *Előszó. In Éhség (pp. 3–4). o*

ALBERT, J. (2000c). *"Hivatalosan is legyen megbékélés" Harmadik szabad önkormányzat-választás Kislődön. In Az 1998-as önkormányzati választások Veszprém megyében (pp. 244–248) o.*

ALBERT, J., & Dénes, Z. (2000). *Megyei jogú városok önkormányzati szociális ellátó rendszere és szociális tevékenysége a kilencvenes évek közepén. STUDIA WESPRIMIENSIA: TANULMÁNYOK A TEOLÓGIA ÉS SZOCIÁLIS MUNKA TERÜLETEIRŐL: A VESZPRÉMI ÉRSEKI HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA FOLYÓIRATA, 2(1–2), 227–259.o*

ALBERT, J. (2001b). *Helyi társadalmi konfliktusok a nyolcvanas és a kilencvenes években. Veszprém: Veszprémi Egyetemi Kiadó.*

ALBERT, J. (2001a*). A magyar társadalom változása a rendszerváltástól napjainkig. STUDIA WESPRIMIENSIA: TANULMÁNYOK A TEOLÓGIA ÉS SZOCIÁLIS MUNKA TERÜLETEIRŐL: A VESZPRÉMI ÉRSEKI HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA FOLYÓIRATA, 3(1–2), 343–356.o*

LEVELEKI, M., ALBERT, J., & FARKAS, I. (2001). Szociológia. Nyíregyháza: Pro Educatione Alapítvány.

ALBERT, J. (2002a*). Az egyetem kapcsolatrendszere. In A Veszprémi Egyetem története 1949-1999 (pp. 108–123). o*

ALBERT, J. (2002c). *Oktatás az egyetemen, változások a képzésben. In A Veszprémi Egyetem története 1949-1999 (pp. 25–42). o*

ALBERT, J. (2002b). *Az egyetem létesítése, helyi fogadtatása, rekrutáció. In A Veszprémi Egyetem története 1949-1999 (pp. 80–97). o*

ALBERT, J. (2003e). *„Semmi érdekesség, dolgozunk" Negyedik szabad önkormányzat választás Kislődön. In Új szereposztás (pp. 189–197). o*

ALBERT, J. (2003a). *A magyar család változása – kihívás a Karitász számára. In Karitász a boldogabb családokért, Nemzetközi tudományos konferencia (pp. 13–33). o*

ALBERT, J. (2003d). *Előszó. In Dolgozatok Veszprém szociális helyzetéről (pp. 7–8). o*

ALBERT, J. (2003b). *A magyar társadalom szerkezetének változása a rendszerváltástól napjainkig a társadalmi jelzőszámok tükrében. COMITATUS: ÖNKORMÁNYZATI SZEMLE, 13(április), 11–20.o*

ALBERT, J., & PAPP, C. (2003*). Iskolai szegregáció Sárkeresztúr példáján. STUDIA WESPRIMIENSIA: TANULMÁNYOK A TEOLÓGIA ÉS SZOCIÁLIS MUNKA TERÜLETEIRŐL: A VESZPRÉMI ÉRSEKI HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA FOLYÓIRATA, 5(1–2), 147–162.o*

ALBERT, J. (2003c). *Dolgozatok Veszprém szociális helyzetéről. (J. Albert, Ed.). Veszprém: Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola.*

LEVELEKI, M., ALBERT, J., KERÜLŐ, J., VITÁL, A., & ALBERT, J. (2003). *Társadalomismeret. (J.*) ALBERT, Ed.). *Nyíregyháza: Pro Educatione Alapítvány.*

ALBERT, J. (2004*). Romákkal szembeni diszkrimináció a foglalkoztatásban. STUDIA WESPRIMIENSIA: TANULMÁNYOK A TEOLÓGIA ÉS SZOCIÁLIS MUNKA TERÜLETEIRŐL: A VESZPRÉMI ÉRSEKI HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA FOLYÓIRATA, 6(1–2), 213–224.o*

ALBERT, J. (2005b). *Romákkal szembeni diszkrimináció a foglalkoztatásban. In Tíz éves a szociálismunkás-képzés Veszprémben (pp. 111–119). o*

ALBERT, J. (2005a*). A veszprémi romák életkörülményei, társadalmi, szociális helyzete. STUDIA WESPRIMIENSIA: TANULMÁNYOK A TEOLÓGIA ÉS SZOCIÁLIS MUNKA TERÜLETEIRŐL: A VESZPRÉMI ÉRSEKI HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA FOLYÓIRATA, 7(1–2), 203–227.o*

ALBERT, J. (2006a). *Hogyan látják a képzést a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskolán végzett szociális munkások? In Esélyek a szociális képzések megújulására (pp. 170–180). o*

ALBERT, J. (2006b). *Hogyan látják a képzést a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskolán végzett szociális munkások? STUDIA WESPRIMIENSIA: TANULMÁNYOK A TEOLÓGIA ÉS SZOCIÁLIS MUNKA TERÜLETEIRŐL: A VESZPRÉMI ÉRSEKI HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA FOLYÓIRATA, 8(1–2), 165–179.o*

ALBERT, J., & *Kalocsai, A. (2006). Romák, hajléktalanok Veszprémben. Veszprém: Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola.*

LEVELEKI, M., ALBERT, J., & CSABINA, Z. (2006). *A Veszprémi Egyetemen végzettek munkaerő-piaci helyzete és az egyetemi képzés. Veszprém: Veszprémi Egyetem.*

ALBERT J. (2007). *A veszprémi romák életkörülményei, társadalmi, szociális helyzete. In A szegénység, az egészség és a társadalmi kirekesztettség (pp. 206–231.) o*ALBERT J., CSABINA, Z., & LEVELEKI, M. (2007*). Az egyetemi évek után. TÁRSADALOM ÉS GAZDASÁG, 29, 261–287.o*

ALBERT, J., BÁLINT, B., DÁVID, B., & KALOCSAI, A. (2007). *Droghasználat a veszprémi fiatalok körében. STUDIA WESPRIMIENSIA: TANULMÁNYOK A TEOLÓGIA ÉS SZOCIÁLIS MUNKA TERÜLETEIRŐL: A VESZPRÉMI ÉRSEKI HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA FOLYÓIRATA, 9(1–2), 159–194.o*

LEVELEKI, M., & ALBERT, J. (2007). *Szociológiai alapismeretek. Veszprém: Magánkiadás.*

ALBERT, J., & KALOCSAI, A. (2008). *A "pokoli torony" - gettósodás Veszprémben. In Merre tart a magyar vidék? (pp. 237–271). o*

ALBERT, J., CSABINA, Z., & LEVELEKI, M. (2008). *A veszprémi egyetemen végzett hallgatók munkaerő-piaci helyzete és az egyetemi képzés. COMITATUS: ÖNKORMÁNYZATI SZEMLE, 18(1–2), 3–37.o*

ALBERT J. (2009). *Szociális helyzetképek. (J. Albert, Ed.). Veszprém: Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola.*

KKALOICSAI, A., & ALBERT, J. (2009). *A „Pokoli torony" – gettósodás Veszprémben. ESÉLY: TÁRSADALOM ÉS SZOCIÁLPOLITIKAI FOLYÓIRAT, 20(4), 55–79.o*

LEVELEKI, M., & Albert, J. (2009). *Falusi romák egy ipari város vonzáskörzetében. In Szociális helyzetképek (pp. 7–21). o*

ALBERT, J. (2010a). *A VHF-en végzett szociális munkások iskola és pályaképe, munkahelyi tapasztalatai, közérzete egy kutatás tükrében. In Tizenöt éves a szociálismunkás-képzés a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskolán (pp. 5–46). o*

ALBERT, J., BÁLINT B., & KALOICSAI, A. (2010*). Agresszió Veszprém általános iskoláiban. Veszprém: Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola.*

ALBERT, J. (2010b). *Tizenöt éves a szociálismunkás-képzés a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskolán. (J.* ALBERT*, Ed.). Veszprém: Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola.*

Kalocsai, A., Albert, J., & Bálint, B. (2011). *Agresszió Veszprém általános iskoláiban – ahogy az osztályfőnökök látják. ÚJ PEDAGÓGIAI SZEMLE, 61(1–5), 23–49.o*

ALBERT, J.,FEKETÉNÉ M. Z., MAGVAS, M., & KALOCSAI, A. (2012*). Veszprém város idősügyi koncepciója és hosszú távú stratégiája. STUDIA WESPRIMIENSIA: TANULMÁNYOK A TEOLÓGIA ÉS SZOCIÁLIS MUNKA TERÜLETEIRŐL: A VESZPRÉMI ÉRSEKI HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA FOLYÓIRATA, 14(1–2), 120–179.o*

BÁLINT, B., & ALBERT, J. (2012). *Burnout: megelőző tréning tanároknak. In Gazdasági kannibalizmus, hátrányos helyzetű csoportok a munkaerőpiacon és az emberi erőforrás menedzsment (pp. 449–477). o*

ALBERT, J. (2013). *Érték, környezet, környezeti tudatosság a Balaton térségben - környezeti szakértők szerint. STUDIA WESPRIMIENSIA: TANULMÁNYOK A TEOLÓGIA ÉS SZOCIÁLIS MUNKA TERÜLETEIRŐL: A VESZPRÉMI ÉRSEKI HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA FOLYÓIRATA, 15(1–2), 90–100.o*

ALBERT, J. (2014b*). Érték, környezeti attitűd, környezet és klímatudatosság. STUDIA WESPRIMIENSIA: TANULMÁNYOK A TEOLÓGIA ÉS SZOCIÁLIS MUNKA TERÜLETEIRŐL: A VESZPRÉMI ÉRSEKI HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA FOLYÓIRATA, 16(1–2), 118–133.o*

ALBERT, J. (2014a). *„A természet törvényeit kell elsősorban figyelembe venni" Beszélgetés* PAPP *Sándor egyetemi tanárral. COMITATUS: ÖNKORMÁNYZATI SZEMLE, 24(216), 63–67.o*

ALBERT, J., LEVELEKI, M., & GARACZI, I. (2014). Szociológiai alapismeretek. (I. GARACZI, I.)

ALBERT, J. (2015). *A környezeti fenntarthatóság a „balatoni emberek" véleményeinek és attitűdjeinek tükrében. COMITATUS: ÖNKORMÁNYZATI SZEMLE, 25(218), 3–12.o*

ALBERT, J., BÁLINT, B., KALOCSAI, A., & MAGVAS, M. (2015). *Látleletek a tartós pszichés zavarral küzdő, aktív korú veszprémi lakosok helyzetéről. STUDIA WESPRIMIENSIA: TANULMÁNYOK A TEOLÓGIA ÉS SZOCIÁLIS MUNKA TERÜLETEIRŐL: A VESZPRÉMI ÉRSEKI HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA FOLYÓIRATA, 17(1–2), 147–178.o*

LEVELEKI, M., AGG, Z., ALBERT, J., & DOMBI, G. (2015*). A környezettudatosság és az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás társadalmi különbségei a Balaton térség állandó népessége körében. In Klímaváltozás, társadalom, etika (pp. 15–111). o*

LEVELEKI, M., & ALBERT, J. (2015). *A klímaváltozás jelei és várható hatása a Balaton-térségben. COMITATUS: ÖNKORMÁNYZATI SZEMLE, 218, 78–87.o*

ALBERT, J., BÁLINT, B., KALOCSAI, A., & MAGVAS, M. (2017b). *Leletek a tartós pszichés zavarokkal küzdő, aktív korú Veszprémi lakosok helyzetéről. In Tanulmányok a teológia és a szociális munka területeiről (pp. 91–160). o*

ALBERT, J., BÁLINT, B., KALOCSAI, A., & MAGVAS, M. (2017a). *Látleletek a tartós pszichés zavarral küzdő, aktív korú Veszprémi lakosok helyzetéről. In Tanulmányok a teológia és a szociális munka területeiről (pp. 91–160). o*

ALBERT, J. (2017). *100 szociális innováció Finnországból: "Finnovációk" az egykamarás parlamenttől a nordic walkingig. STUDIA WESPRIMIENSIA: TANULMÁNYOK A TEOLÓGIA ÉS SZOCIÁLIS MUNKA TERÜLETEIRŐL: A VESZPRÉMI ÉRSEKI HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA FOLYÓIRATA, 18(1–2), 166–172.o*

ALBERT, J., & LEVELEKI, M. (2017). *Kulturális hagyomány és innováció Veszprémben. (ALBERT, J., & M. LEVELEKI, Eds.).*

LEVELEKI, M., ALBERT, J., & LEVELEKI, M. (2017). *Tanulmányok a teológia és a szociális munka területeiről. (J. ALBERT & M. LEVELEKI, Eds.). Veszprém: Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola.*

ALBERT, J., (2018). *Legyen templomunk! STUDIA WESPRIMIENSIA: TANULMÁNYOK A TEOLÓGIA ÉS SZOCIÁLIS MUNKA TERÜLETEIRŐL: A VESZPRÉMI ÉRSEKI HITTUDOMÁNYI FŐISKOLA FOLYÓIRATA, 19.(1–2.), 176–202.o*

ALBERT, J. (2019c). *Egy többnemzetiségű katolikus hitközség - Györgypuszta - sorsa a trianoni határrevízió időszakában. In Contemplata aliis tradere, Studia sollemnia, Professori Géza KUMINETZ) sexagenario dedicata, (pp. 11–32). o*

ALBERT, J. (2019a). *Demográfiai jellemzők és foglalkoztatottság a veszprémi kistérségben. In Demográfiai jellemzők és a szociális segítés formái, lehetőségei (pp. 33–48). o*

ALBERT, J., & LEVELEKI, M. (2019). *Demográfiai jellemzők és a szociális segítés formái, lehetőségei. (J., ALBERT & M. LEVELEKI, M. Eds.). Veszprém: Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola.*

ALBERT, J., (2019b*). Demográfiai jellemzők és foglalkoztatottság a veszprémi kistérségben. COMITATUS: ÖNKORMÁNYZATI SZEMLE, 29(231), 37–46.o*

Homicskó Árpád Olivér

Szolidaritás és szociális gondoskodás

Tanulmányomban azt kívánom meg bemutatni, hogy milyen fontos szerepe van a társadalomban a szolidaritásnak. A szolidaritás szempontjából társadalmi szinten a szociális ellátórendszernek kiemelkedő szerepe van. Az európai térségben, különösen az Európai Unióban a szociális ellátások biztosítása alapvető követelmény. Az egyes európai uniós tagállamokban más-más szociális szabályozás van érvényben, ugyanakkor vannak közös elvek amelyek mentén működnek ezek a rendszerek. Tanulmányomban ennek az alapjait kívánom meg bemutatni, majd a magyar szociális ellátórendszer felépítését elemzem.

Bevezetés

Napjainkban egyre inkább láthatóvá válik, hogy az egyén biztonsága milyen nagy mértékben függ attól a szociális ellátórendszertől, amely segítséget, védelmet nyújt a társadalom tagjai számára többek között betegség, baleset, öregség, rokkantság, vagy fogyatékosság esetén. Fontos kiindulópont, hogy a XXI. század elején – a tudomány és technika világában – ráirányítsuk a figyelmet mindazokra, akik a szociális gondoskodás, a szociális ellátások területén segítségre szorulnak. A segítség nem csak az elesettek, a szociálisan rászorultak megsegítését jelenti ebben az esetben, hanem azt is, hogy akik rövidebb, vagy hosszabb ideig nem tudnak keresőtevékenységet folytatni és ezáltal a saját és családjuk megélhetéséről gondoskodni, megfelelő szociális ellátásokhoz jussanak. A mai magyar szociális ellátórendszerben az államnak kiemelkedő szerepe van, ugyanakkor az állam önmagában nem tud minden szociális kihívásra biztos választ adni, ezért mindenképpen szükséges, hogy az egyházak is részt vegyenek a szociális gondoskodás megvalósításában. A Jézusi szeretet parancs is ezt várja el. Gondoljunk csak az irgalmas samaritánus példájára, amit Lukács

evengéliuma olyan klasszikusan ad elénk, amikor is Jézus azt mondja a törvényt tudó embernek, hogy menjen el a közösségbe és úgy cselekedjen, ahogy az irgalmas samaritánus tette. Vagyis, legyen jóságos az emberekhez. Az egymás iránti odafigyelés, a szolidaritás embertársaink felé úgy gondolom napjainkban is többszörösen meghatározó kell legyen, hiszen a XXI. század társadalma erőteljesen individulizálódott, a másik emberről való gondoskodást, a vele való törődést egyre inkább próbálják háttérbe szorítani a globalizált, mindent átszövő modern technológia világában terjedő gondolatok. Amikor az irgalmas samaritánus történetét vizsgáljuk, akkor helyes választ kapunk arra, hogy ki is a mi felebarátunk? Míg az Ószövetségben a felebarát a közösséghez tartozó embert jelentette, addig az Újszövetségben már minden ember felebarát, hiszen Jézus azt mondja, hogy szeretettel kell mindenkihez közeledni és irgalmassággal szolgálni a másik embert. Ezért is nagy az egyházak, az egyházi szociális intézmények felelőssége is. Éppen a krisztusi szeretet, mint alapvető parancs értelmében, de ugyanakkor szakszerűen, a XXI. század elvárásainak és kihívásaink megfelelve kell a szociális gondoskodás során felmerülő feladatokat végezni. A napjainkban érzékelhető értékváltozások sodrában is mindent meg kell tenni a másik emberért, a közösségért, amelyben élünk, dolgozunk, tanulunk – s a közösségért, tágabb értelemben is.

A magyar szociális intézményi struktúrát a társadalombiztosítás és az egyéb szociális intézmények alkotják. A szociális jog elméleti alapját az a felismerés jellemzi, amely szerint az egyén létfenntartásának alapvető követelménye az erőforrások folyamatos újratermelése. Amíg az egyén életében nem merülnek fel megélhetési zavarhelyzetek, addig a létfenntartása többé-kevésbé biztosított. A megélhetési zavarhelyzet esetén azonban a létfenntartása veszélybe kerülhet, ami szükségessé teszi, hogy az ilyen helyzeteket megfelelően kezeljék. Tekintettel arra, hogy az egyén erre egymagában nem képes, így szükséges a különböző közösségi (legtágabb értelemben az állami/társadalmi) lehetőségek figyelembe vétele és alkalmazása. A szociális gondoskodás lényege, hogy az egyén megélhetési

zavarhelyzete esetén a fennmaradása biztosított legyen. A megélhetési zavarok időszakában a mindennapi megélhetéshez szükséges javakat valamilyen más, az egyéni termelőmunkán kívüli forrásból kell fedezni. Ennek egyik fontos eleme a megfelelő tartalékképzés.

A szociális ellátórendszerek tipizálása

A ma működő európai szociális ellátórendszerek három alapvető típus alapján határozható meg. Ezek a biztosítási típusú, a segélyezési típusú és a normatív típusú szociális ellátórendszer. Ezek rendszerek nem kizárólagosan határozzák meg egy-egy európai ország szociális ellátórendszerét, hanem egymást kiegészítve, vegyes módon, de mindig van egy domináns ellátási típus. Tanulmányomnak ebben a részében ezeket mutatom be, elemzem egyenként, az adott ellátási rendszerre jellemző sajátosságok meghatározásával.

A biztosítási típusú szociális ellátási rendszerben a jogosult személy hozzájárulás fizetés alapján kap ellátást a megélhetési zavarhelyzet bekövetkezésekor. Az ellátásra való jogosultság jövedelemszerző tevékenység folytatásához kötött. Védelemben az részesülhet, aki az ezzel járó terheket is viseli (járulékfizetési kötelezettség). Az állam által meghatározott védett személyi kör kötelezően (társadalombiztosítás) biztosítási jogviszonyt kell, hogy létesítsen, bizonyos esetekben ugyanakkor lehetséges az önkéntes (magánbiztosítás) kötése is. A megélhetési zavarhelyzetek előre rögzítésre kerülnek a jogszabályokban, és csak a pontosan meghatározott esetekben nyújt előre meghatározott ellátásokat a rendszer. Az ellátásra való jogosultsági feltételek tételesen meghatározásra kerülnek. A szociális ellátás mértéke általában a kieső jövedelemhez igazodik, azzal azonos, vagy közel azonos ellátást nyújt. Lehetőség van azonban arra is, hogy a jogalkotó előre rögzítse azt a maximális ellátási szintet, amelynek esetében már nem érvényesül a jövedelemarányos pénzbeli ellátás. Ezzel azonban már sérülhet a klasszikus biztosítási logika, hiszen a hozzájárulás fizetés továbbra is jövedelemarányos marad, ugyanakkor viszont az ellátásra való jogosultság tekintetében

már nem érvényesül a jövedelemarányosság, ami már relatív magas jövedelem esetén is életszínvonal csökkenést eredményezhet az egyén esetében, pedig eredetileg a rendszert a korábbi életszínvonal fenntartására törekvés emelte ki a másik két modell közül. További sajátossága a rendszernek, hogy a jogosultak részéről az ellátások jogi úton is kikényszeríthetőek (a kedvezményezett biztosítottaknak alanyi jogokat biztosítanak a járadék igénylésére). Az ellátások finanszírozására többnyire elkülönült alapokat hoznak létre és működtetnek. A befizetendő hozzájárulások nagysága (járulék) pedig minden esetben az egyén jövedelméhez igazodik. A biztosítási típusú rendszerek általában önkormányzati típusú irányítással működnek (és a működtetésben a biztosítottak is részt vesznek). A társadalombiztosítás célja lényegében az, hogy garantálja a lakosság azon részére a gazdasági és társadalmi helyzetnek megfelelő életszínvonalat, amely a munkáért kapott díjazás útján nem tudja a létfenntartási eszközöket megteremteni, akár azért, mert a munkából ráeső részt a társadalom számára már ledolgozta, akár azért, mert hirtelen, vagy fokozatosan fellépő okok miatt idő előtt arra kényszerült, hogy a munkát ideiglenesen, vagy véglegesen abbahagyja.[1]

A segélyezési típusú rendszerben a szociális ellátások a létfenntartáshoz szükséges megélhetés biztosítására szolgálnak. Ebben a rendszerben a védett személyek köre nincs előre pontosan meghatározva, így az akár a népesség egészére is kiterjedhet (abszolút alanyi hatály). A segítségnyújtás mindig csak szubszidiárius jellegű (az önsegéllyel és a másoktól származó segéllyel szemben mindig alárendelt). Az állami segítségnyújtásra az individualizáció a jellemző, mindig az egyéni megélhetési szintjéhez igazodik az ellátás, az egyén körülményei határozzák meg az ellátásra való jogosultságot. A rendszer többnyire a települési önkormányzatokhoz (kisközösségek) kapcsolódik. Finanszírozása adóeszközökön keresztül történik.

1 DR. CSIZMADIA Andor: Általános szociálpolitikai tevékenység (szociális gondoskodás) néhány elvi kérdése és történeti vázlata, 1963, Budapest, Fővárosi Nyomdaipari Vállalat, 16.

A normatív, vagy alanyi jogon járó ellátások rendszere a népesség meghatározott csoportjainak nyújt alapellátásokat. Ilyen csoportok lehetnek pl.: a nyugdíjasok, gyermeket nevelő családok, fogyatékossággal élők csoportja. Az ellátásra való jogosultság nincs előfeltételhez kötve (sem előzetes hozzájárulás-fizetés, sem rászorultság nem szükséges). A rendszer fix összegű ellátásokat nyújt a megadott csoporthoz tartozók részére. A finanszírozása adóalapú bevételekből történik, központi, alapvetően kincstári kifizetések révén nyújtják az ellátásokat.

A jóléti rendszereket Titmuss és Esping- Andersen munkássága alapján három nagy csoportra lehet tagolni.[2] Az első csoportba tartozik a bismarcki hagyományból kinövő korporativista kontinentális európai jóléti modell, amelyben általában meghatározó az „érdem", a munkával kiérdemelt, a foglalkozási státushoz kötődő jogosultságok szerepe. A kontinentális államokban

ennek megfelelően a rászorultsági szociálpolitika azok számára nyújthat ellátást, akik a társadalombiztosítás széles körű ellátórendszerében semmilyen szolgáltatásra nem szereztek jogosultságot, így annak szerepe csak kiegészítő jellegű.[3] A második csoportba az angolszász tradíciót megtestesítő reziduális- liberális jóléti modell tartozik, amelyben a rászorultságnak jut döntő szerep. Aktívan támogatják a piaci megoldásokat azáltal, hogy ösztönzik a magán jóléti ellátásokat, és az akut piaci kudarcok kezelésére korlátozzák a közfelelősséget.[4] Ebben a rendszerben az állam felelősségvállalása általában az egészségügyi ellátórendszer területén jelentősebb, a többi jóléti szolgáltatásban a szerepe kisebb, elsősorban a rászorulóknak nyújtott célzott ellátások rendezésére korlátozódik. Ezzel a magán jóléti piac felé terelik a középosztályt, az állam pedig erősíti a jövedelmek ellenőrzésének és az

2 Gosta ESPING-ANDERSEN: *Towards the Good Society, Once Again?* In: Gosta ESPING-ANDERSEN – Duncan GALLIE – Anton HEMERIJCK – John MYLES (eds.): *Why We Need a New Welfare State*. Oxford, Oxford University Press 2002. 13-17. o.

3 DR. HOFFMAN István: *Szociálpolitika, szociális ellátások.* A tananyag az AROP-2.2.19-2013-2013-0001 Elektronikus képzési és távoktatási anyagok készítése című projekt keretében készült el. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2016. 4. oldal

4 ESPING-ANDERSEN: i. m. 16. o.

alacsony jövedelemhez kötött ellátásoknak a szerepét.[5] A harmadik csoportba pedig a szociáldemokrata- institucionális- skandináv jóléti modell tartozik, amelyben az univerzális – állampolgári, vagy alanyi jogon járó – juttatások, jogosultságok a meghatározók és az állami szerepvállaláson van a hangsúly.[6] Ennek a modellnek a főbb jellemzői, hogy univerzális garanciákat biztosítanak, elsősorban a munkapiacra történő visszatérést elősegítő, un. aktivációs lehetőségeket és ellátásokat, valamint fejlett szolgáltatásokat nyújtanak a gyermekeknek, a fogyatékossággal élőknek és a támogatásra szoruló időseknek.[7]

A mai szociális ellátások rendszerének vizsgálata alapján megállapíthat – amint az már a bevezetőmben is jeleztem -, hogy a felvázolt modellek kizárólagos formájukban nincsenek jelen a modern szociális ellátórendszerekben. Ma már a modellek vegyesen léteznek, azaz mindegyik fentiekben megfogalmazásra került elv jelen van valamenynyi európai országban valamilyen mértékben, amiben eltérés található az a hangsúlyok kérdése, azaz, hogy melyik modell a domináns, és mely elvek a kiegészítőek, és azok milyen mértékben jelennek meg az adott ország szociális védelmi rendszerében. A modellek megismerését az indokolja, hogy az egyes társadalombiztosítási-szociális ellátások nyújtásának részletes szabályait ezek ismerete esetén lehet jól megérteni.

A mai magyar szociális ellátórendszer tagolódása

A szociális ellátórendszer fejlődésének vizsgálatán keresztül válik megérthetővé a modern kori szabályozás. Amennyiben alaposan tanulmányozásra kerülnek a korábbi ellátások főbb sajátosságai, úgy látható, hogy a modern kori szabályozás is a korábban kialakított elvekre, szabályokra épül. Magyarországon a biztosítási típusú rendszer alapjait a társadalombiztosítási törvények jelentik. A társadalombizto-

5 DR. HOFFMAN István: i. m. 4. o.
6 ESPRING-ANDERSEN: i. m 13. o.
7 DR. HOFFMAN István: i. m. 4. o.

sítás alapját a társadalombiztosítás ellátásaira jogosultakról, valamint ezen ellátások fedezetéről szóló 2019. évi CXXII. törvény tartalmazza. Ennek a törvénynek az célja, hogy az egyéni felelősség és a társadalmi szolidaritás elveinek megfelelően szabályozza a társadalombiztosítás keretében létrejövő jogviszonyokat, meghatározza a foglalkoztatók és a biztosítottak biztosítási jogviszonnyal kapcsolatos kötelezettségeit, a biztosítottaknak a társadalombiztosítás rendszerében való részvételi kötelezettségét, a foglalkoztatók és a biztosítottak fizetési kötelezettségét és ennek a közteherviselésnek megfelelő teljesítését, valamint a társadalombiztosítási ellátások körét.[8] A társadalombiztosítás két nagy területe az egészségbiztosítás és a nyugdíjbiztosítás. Az egészségbiztosítás szempontjából a kötelező egészségbiztosítási ellátásokról szóló 1997. évi LXXXIII. törvényt, míg a társadalombiztosítási nyugellátások tekintetében a társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. törvényt kell kiemelni. 2012. január 1-je óta külön törvény rendelkezik a megváltozott munkaképességű személyek ellátásáról. Ezek a jogszabályok tartalmazzák a biztosítási típusú ellátásokat. Részben ebbe a körbe tartozik a passzív álláskeresési támogatások miatt a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásairól szóló 1991. évi IV. törvény is. Magyarországon a segélyezési típusú ellátások alapját a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény tartalmazza. A normatív típusú ellátások tekintetében pedig a családok támogatásáról szóló 1998. évi LXXXIV. törvényt, valamint a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény. Látható, hogy a mai magyar szociális ellátórendszer valamennyi típust tartalmazza, de a szerepük ezeknek eltérő, más-más élethelyzetet próbálnak meg kezelni.

8 a társadalombiztosítás ellátásaira jogosultakról, valamint ezen ellátások fedezetéről szóló 2019. évi CXXII. törvény Preambulum

Összegzés

Tanulmányomban a szociális ellátórendszerek sajátosságait elemeztem, és mutattam be. Az elemzésből megállapítható, hogy a szolidaritásnak a társadalom tagjai között komoly szerepe van a szociális ellátórendszer működése szempontjából. A szociális ellátások alapja az újraelosztás a megélhetési zavarhelyzetben lévő egyének számára. Az állam által működtetett újraelosztásnak három formáját különböztethetjük meg: az interperszonális újraelosztást, az intertemporális újraelosztást és az intergenerációs újraelosztást. Az interperszonális újraelosztás esetén az egyes egyének közötti különböző elvek szerinti újraelosztásról van szó, alapvetően rövidebb életciklus, jellemzően egy költségvetési éven belül történik meg. Az állam kijelöli azokat a prioritásokat, amelyeket fontosnak tart, és annak megfelelően osztja szét a befolyó bevételeit. Az intertemporális újraelosztás esetében az újraelosztás időben eltolva történik meg, az egyén a felhalmozásra megfelelő időszakában gyűjti össze azokat a javakat, amelyeket később az egyes megélhetési zavarhelyzetekben visszakap. Az intergenerációs újraelosztás pedig az eltérő generációk (pl.: munkaképes korban lévők és nyugdíjasok) közötti újraelosztást teszi lehetővé. Nemzetközi kitekintés alapján pedig végezetül az ILO 102. számú egyezményét kell kiemelni, amely talán a legátfogóbban határozza meg a szociális biztonság és védelem általános definícióját. Az ILO 102-es Egyezménye alapján a szociális biztonság a társadalom minden tagja számára biztosított – döntően állami gondoskodáson keresztül megvalósuló, egyéb kiegészítő ellátás-típusokkal szerves egységet alkotó – olyan védelem, amely a megélhetést biztosító elsődleges jövedelem, gazdasági illetőleg szociális ok miatti jelentős csökkenése, illetve teljes megszűnése esetére –, ami keletkezhet betegségből, terhességből, anyaságból eredő feladatok ellátásából, üzemi balesetből vagy foglalkozási megbetegedésből, munkanélküliségből, rokkantságból, nyugdíjkorhatár eléréséből, illetve elhalálozásból – nyújt pénzbeli és/vagy természetbeni ellátásokat, valamint meghatározott feltételekkel gondoskodik egészségügyi ellátásokról, illetve a gyermeket nevelő családoknál felmerülő többletkiadásokat igyekszik kompenzálni.[9]

9 Lásd: CZÚCZ Ottó: Szociális jog I. Budapest, Unió Lap- és Könyvkiadó Kereskedelmi Kft. 2003. 25.-257. o.

Leveleki Magdolna

Változások egy falusi cigányközösségben egy iparváros vonzáskörzetében, 1995-2019.[1]

Bevezetés

Ha a cigányságról beszélünk, gyakran egyúttal a szegénységről beszélünk. A szegénység és a cigányság között vont párhuzam a közgondolkodásban nem alaptalan, a kettő közötti kapcsolatot mind a KSH vizsgálatai, mind szociológiai vizsgálatok megerősítik. Még inkább érthető a két fogalom közötti párhuzam, ha a mélyszegénységről és telepi cigányok életkörülményeiről van szó.

A cigányság és a szegénység közötti kapcsolat egyik magyarázó tényezője a háztartások összetétele, ezért érdemes röviden kitérni a szegénység mértékére háztartástípusonként. A KSH 2017. évi adatfelvételében jövedelmi mutatók alapján a szegénység által érintettek aránya a lakosság egészében 19,6%, 1.887 ezer fő volt. A gyermeket nevelő háztartások körében ez az arány 20,6%, a gyermektelen háztartásokban 17,7%. Jelentős különbségek vannak a gyermekes és gyermektelen háztartások fogyasztása között is. 2017-ben az egy főre jutó átlagos éves fogyasztás a gyermekes háztartásokban 858,3 ezer Ft volt, a gyermektelen háztartásokban ez az összeg 1.337 ezer Ft.

A Központi Statisztikai Hivatal számításai szerint az államháztartás szociális kiadásai jelentősen csökkentik a jövedelmi szegénységet Magyarországon. Szociális támogatás nélkül a szegények aránya 2017-ben 25% lett volna. Különösen nagy szerepet játszanak a gyermekek

1 Az előadás elhangzott az MTA Veszprémi Területi Bizottsága, Gazdaság-, Jog- és Társadalomtudomány Szakbizottság konferenciáján, MTA-VEAB Székház, Veszprém, 2020. november 27. A tanulmány a Studia Wesprimiensia 2019. évi számában megjelent írás empirikus fejezeteinek kivonata.

szegénységének csökkentésében a szociális transzferek, támogatások nélkül ugyanis a gyermekek körében háromszor annyian élnének a szegénységi küszöb alatt.

A jövedelmi viszonyok mellett a szegénység másik mutatója az *anyagi depriváció vagy súlyos anyagi nélkülözés, mely* 2017-ben a népesség 10,2%-át (974 ezer főt) érintette, ezen belül átlag feletti mértékben sújtotta a munkanélkülieket (41,1%), a három- vagy többgyermekes, valamint az egyszülős háztartásokat (22,0 és 21,2%). [2]

A szegénység vagy társadalmi kirekesztődés harmadik komponense *a nagyon alacsony munkaintenzitás*. 2017-ben a teljes népesség 4,1%-a (398 ezer fő), azon belül a 60 évnél fiatalabb korosztály 5,7%-a élt nagyon alacsony munkaintenzitású háztartásban,

Meg kell jegyeznünk, hogy a szegénységi ráták mindhárom komponens alapján jelentősen javultak az elmúlt évtizedben. 2016-17 között egy év alatt 578 ezerrel csökkent a szegénység vagy társadalmi kirekesztettség által veszélyeztetettek száma, legnagyobb mértékben pedig a munkaszegény háztartásokban élők száma csökkent. A mélyszegénység mértéke viszonylag alacsony, 1,2%-os, értéke azonban 2016-17 között nem változott. [3]

2013 óta a KSH külön vizsgálja a szegénységet a romák körében, ahol 2017-ben a szegénységnek vagy társadalmi kirekesztettségnek kitettek aránya az országos átlag több mint háromszorosa, 67,8%. Különösen magas a súlyos anyagi deprivációban élők aránya, 53,7%, ami az országos átlag ötszöröse.[4]

Cigányok egy iparváros vonzáskörzetében - különös tekintettel a nemzedékek életkörülményeinek változására: 1995-2019

1995-ben Albert József szociológus munkatársammal a Videoton átalakulását, annak társadalmi következményeit dokumentá-

2 U.o.
3 U.o.
4 U.o.

ló filmszociográfiához gyűjtöttünk anyagot.[5] Külön foglalkoztunk a Székesfehérvár környékén élő romák helyzetével, akiket elsőként bocsátottak el az egykori szocialista nagyvállalattól.

Két eltérő helyzetű településen végeztünk kutatómunkát. Az egyik faluban nagy számban éltek un. magyar cigányok, muzsikus cigányok, de a hagyományos társadalomszerkezet a hetvenes évek faluromboló politikájának következtében a nyolcvanas évek végére felbomlott. Kialakulóban volt a „csonka társadalom"[6], a falut elhagyó iskolázott, jómódú családok helyére mind nagyobb számban érkeztek szegénysorsúak, hátrányos helyzetűek, közöttük oláh cigányok, beás cigányok.

A másik faluban a cigányság házai a település szélén helyezkedtek el. Ahol a műút véget ért, ott ágazott el a telep többnyire kicsi, vakolatlan házaival és a körülöttük kinőtt, háznak nem nevezhető, de lakott tákolmányokkal. Az itt élő népesség – számba véve az előző fejezetekben leírt kritériumokat – egyértelműen mélyszegénységben élt, a jövedelmi szegénység éppúgy jellemző volt rá, mint a súlyos anyagi nélkülözés, a depriváció és a nagyon alacsony munkaintenzitás.

Ez utóbbi településen végeztem követő vizsgálatot 2019-ben, hogy bemutassam, milyen változások zajlottak a cigánytelepen, mi történt azokkal a cigány férfiakkal, nőkkel, akik 24 évvel ezelőtt kezdték felnőtt életüket, hogyan, milyen körülmények között élnek ők és gyermekeik? Megtalálják-e helyüket ma a munka világában, sikerült-e nekik kiemelkedni a mélyszegénységből?

Esettanulmányomban a 2019. évi körülményeket vetem össze a az 1995. évi felmérés eredményeivel. Bár az 1995-ben végzett kutatás elsősorban a munkanélküliség következményeiről és a romáknak a munkaerőpiacra való visszatéréséről szólt, egy konferencia előadás keretében az életkörülményeiket is elemeztem.[7]

5 Videoton sztori I-II-III. Rendezte: Schiffer Pál, Budapest Filmstúdió 1993-95.

6 SZELÉNYI Iván: *Regionális szerkezet a redisztributív területi gazdálkodás és igazgatás feltételei között. In: Városi társadalmi egyenlőtlenségek, Akadémiai Kiadó, 1990. 159-165.o.*

7 Tanulmányaimat 1996-ban az Esély c. folyóiratban, és konferencia kötetben publikáltam: ALBERT József – LEVELEKI Magdolna: *Falusi romák egy ipari város vonzáskörzetében. Esély,*

Egy falusi cigányközösség életkörülményei 1995-ben

A telepen 1995-ben 25 cigány család lakott: 106 fő, húsz háztartásban. A háztartások 55%-a 3-5 fős volt, 40%-uk pedig 6 vagy annál több tagú. A családok 40%-ban legalább öten éltek.

A népesség több mint fele fiatalkorú, 106 fős cigány népességből 55 fő volt 16 éven aluli, 21 fő tartozott a 17-30 év közötti korosztályhoz, és 65 évnél idősebb lakója nem volt a telepnek. A korösszetétel előre vetítette a problémát, hogy mi lesz a felnövő generációval, miből tudják magukat és családjukat eltartani, amikor a már néhány évtizedet munkában töltött 30 évnél idősebb nemzedék sem talál munkát, biztos keresetet. Egyedül abban lehetett bízni, hogy a fiatalabbak több iskolai osztályt jártak ki, ami némiképp növelhette az elhelyezkedési esélyeiket. Míg ugyanis a 41-50 év közöttiek átlagosan 4 osztályt végeztek, a 31-40 évesek 6 osztályt, a 21-30 évesek 7 osztályt, a 17-20 évesek körében pedig 8 osztály volt az átlagos iskolai végzettség.[8] Az iskola szerepét, fontosságát a gyakorlatban jól mutatja annak a 40 körüli családfőnek az esete, aki a nagyvállalati elbocsátás után kapott munkát a városi közszolgáltató vállalatnál, de feladatát – saját elbeszélése szerint – azért nem tudta ellátni, mert amikor kiküldték területre utcát söpörni, nem tudta elolvasni az utcanév táblákat, és rendszerint nem talált oda, ahol dolgozni kellett volna.

Az *idősebb korosztálynak*, mely a rendszerszerváltás körüli években érte el a nyugdíjkorhatárt, férfitagjai iskolázatlanok voltak, rendszerint egyetlen osztályt sem jártak. Az ötvenes, hatvanas években elhelyezkedtek a nagyiparban, a legnehezebb fizikai munkákat végezték, öntőként, rakodómunkásként dolgoztak 20-30 éven keresztül. Közülük a kilencvenes évek elején már csak ketten éltek. Ezeknek az embereknek

1998/5. szám, valamint LEVELEKI *Magdolna: Telepi cigányok Székesfehérvár vonzáskörzetében (Esettanulmány) In: Térségfejlesztés és organikus társadalom, tudományos konferencia, Székesfehérvár, 1996. május 4.*

8 LEVELEKI Magdolna: *Telepi cigányok Székesfehérvár vonzáskörzetében (Esettanulmány) In: Térségfejlesztés és organikus társadalom, tudományos konferencia, Székesfehérvár, 1996. május 4.*

a nyugdíja a rendszerváltás éveiben a fiatalabb generáció számára a betevő falatot jelentette.

Az akkor *hatvan éves nemzedék női tagjai* még nem végeztek ipari munkát, az asszonyok a tradicionális mesterségeket űzték, házaló kereskedelemmel, gyűjtögetéssel foglalkoztak, és szokás volt körükben a kéregetés különösen ünnepek alkalmával. Vagyis a hagyományos „mesterségek", kereseti formák ennél a generációnál még női ágon tovább éltek. Az anyák a munkába gyakran bevonták gyermekeiket is, azt a korosztályt, mely a kilencvenes években negyvenedik év körül járt, nem egyszer megakadályozva azok iskolába járását. A nők által végzett tevékenységek a férjek fizetését kevésbé biztos, de – a visszaemlékezések szerint viszonylag jelentős – jövedelemmel egészítették ki.

„*Csak három osztályt jártam, mert édesanyámmal mentem házalni, vasat gyűjteni. Akkoriban jó volt, mert édesanyám jól keresett, jobban kerestünk, mint aki gyárban dolgozott. Minden nap dolgoztunk, nem csak addig, amíg megkerestük a pénzt. Rongyot és tollat gyűjtöttünk, lehetett cserélni mindent. Viszonylag jól éltünk. Voltak ismerősök, kaptunk szalonnát, kolbászt, sonkát tőlük.*" (43 éves cigányasszony)

Ez a korosztály építette fel a hatvanas években azokat a komfort nélküli igen kis alapterületű, vályogból vagy téglából készült házakat, melyek felemelkedést jelentettek a korábbi félig földbe vájt putrikhoz képest. Akkoriban ezek a házak a községi tanács által kijelölt területen épültek, a házak közel fele 20m^2 alatti alapterületű, ezekben külön konyha nincsen. Az egy helyiségre jutó létszám 3-4 fő között volt a kilencvenes években, az egy főre jutó alapterület a házak több mint felében átlagosan 7m^2.[9]

A középgeneráció, a vizsgálatom idején 40 év körüli korosztály, melynek tagjai a házaló anyák, és nehéz gyári munkát végző apák mellett nevelkedtek, 3-6 osztályt jártak ki. Sokan közülük írni, olvasni sem tanultak meg, mint a fent elbeszélt eset mutatja. Megtanulták azonban

9 *U.o.*

szüleiktől, hogy, meg lehet találni helyüket a munka világában. Ők már valamivel könnyebb munkát végeztek, kevésbé ártalmas körülmények között dolgoztak, de még mindig segédmunkásként, rakodómunkásként. Ennek a korosztálynak a női tagjai a munkavállalási kényszer növekedésével a férfiakhoz hasonlóan iparban dolgoztak. Iskolázottságuk nem magasabb, nem alacsonyabb, mint a férfiaké, és általában takarítónőként foglalkoztatták őket az üzemekben. Elvétve fordult elő körükben a szalagon vagy gépen dolgozó betanított munkás, aminek igen magas volt közöttük a presztízse.[10]

Ez a korosztály fogott házépítésbe a Kádár-rendszer utolsó évtizedében akkor látszólag kedvező hitelekből, igénybe véve az ingyen felajánlott, de a környezetbe nem illeszkedő, a családok által fenntarthatatlan házakat eredményező típusterveket. Ezek a házak éppúgy vakolatlanul éktelenkedtek (és éktelenkednek a mai napig) a telepen, mint a korábbi „CS"-házak. Ablakaik üvegezetlenek, az erkélyek korlátjai, belső lépcsők hiányoznak. Ezekben már van kialakítva helyiség fürdőszobának, konyhának, de nincsenek felszerelve, nincs bennük se WC, se vízvezeték. Éppúgy sparherddel fűtenek, mint szüleik, és fűtési időszakban egy helyiségben szorong 8-10 családtag, akárcsak a korábban épült házacskákban.

Miután a családalapítás a cigányok körében rendszerint igen korai, a *40 év körüli korosztály gyermekei* közül már többen felnőttek, munkaképesek voltak a kilencvenes évek közepén. A szülők belátása és a törvények, helyi hatóságok (tanács, iskola) szigora következtében ők már kijárták a 8 osztályt, vagy legalább hetet 16 éves korukig. 1990-96 között közülük többen elhelyezkedtek. Munkaerőpiaci helyzetüket azonban jó jellemezte, hogy valamennyien apáik munkahelyein találtak állást. Miközben a közeli nagyvárosban szaporodtak az új munkaadók, a falusi cigányság elhelyezkedési lehetősége semmit nem változott,

10 LEVELEKI Magdolna: *Telepi cigányok Székesfehérvár vonzáskörzetében (Esettanulmány) In: Térségfejlesztés és organikus társadalom, tudományos konferencia, Székesfehérvár, 1996. május 4.*

ugyanolyan szűk térben mozogtak, mint a kilencvenes évek fordulóján. De a telepen élő fiatalok fele a korábbi helyekre sem jutott be.

A faluban működő kisegítő iskola pedagógusa szerint nagy kárt okozott ezekben az években az a gyakorlat, hogy 14 éves korban a nyolc osztályt elvégzett gyerekeket nem tudták felsőbb iskolákban elhelyezni, s miután a fiatalok 16 éves korig munkát nem vállalhattak, értelmes elfoglaltság nélkül tengtek-lengtek. Ez a két esztendő elegendő volt ahhoz, hogy korábbi évek pedagógusi erőfeszítései füstté váljanak. s elkezdődjön az un. deviáns karrier.[11] Ebben a korosztályban volt leggyakoribb a telepi cigányok között a bűnözés.

2019-ben éppen ennek a korosztálynak a helyzetét kutattam, amikor a kisegítő iskola régi pedagógusaival interjút készítettem, és megkerestük a telepen élő családokat, illetve olyan fiatal családokat is, akik ugyan a faluban maradtak, de már a többségében magyarok lakta utcákban vásároltak régi házakat.

„A fiatalok már elfogadható körülmények között élnek" Egy követő kutatás főbb tapasztalatai, 2019.

A cigányok lakta részhez a kilencvenes évek közepén sáros, földes út vezetett, most zúzott kővel borított az utca, melynek végén megszűnt a közkút, a vizet bevezették a portákra, legalábbis a telkek elejéig. De a házakban továbbra sincs benn a víz. Az udvarokban szeméttároló kuka, és egy-két helyen autó is áll a ház előtt. Kerítés sehol nincsen.

A régi cigánytelepen negyedszázaddal ezelőtt - nem sokkal a rendszerváltás után - sok munkanélküli, egykori ipari munkás és munkásasszony élt. Az elbocsátottak, akik még „élvezték" a nagyipari körülményeket, a kilencvenes évek közepén 40-50 év körüliek voltak. Azóta többségük meghalt. Akkoriban a huszonéves fiatal korosztály nehezen talált munkalehetőséget, négy-öt férfi ebből a korosztályból bűnöző életmódot folytatott: „*börtönből ki, börtönbe be*". Hogy velük mi lett, arról a tanító így beszélt:

11 *Interjú a kisegítő iskola nyugdíjas tanítójával és feleségével, Készítette: LEVELEKI Magdolna, 2019. június*

„Sajnos az a generáció úgy is maradt, a telepen négyen, öten voltak. Becsületükre legyen mondva, nem itt a faluban loptak, hanem elmentek ide, oda. De közülük a legtöbb már meghalt, egyikőjük él még. Volt autóbaleset, betegség… Ennek a generációnak egyrésze el is költözött, mert úgy látták, hogy itt nem kapnak semmit."

Ennek a nemzedéknek a fiataljai azonban többségükben beilleszkedtek, családot alapítottak, dolgoznak, és kisebb-nagyobb mértékben kitörtek a mélyszegénységből. Ők a régi „kisegítő" iskolában jártak, és sokat köszönhettek tanítóiknak.

„Sokan közülük már beköltöztek a faluba. Azok a fiatalok, akiket mi tanítottunk Marikával, azok már megnősültek, családot alapítottak. Hoztak feleséget, többnyire romákat. … Mások sokfelé szétszóródtak. Az öreg cigányvajda egyik fia is elköltözött. Jár ki Bécsbe lomizni. a másik fia magyar lányt vett el feleségül. A vajda legkisebb leánya, elment Pécsre, elvégezte a Ghandi Gimnáziumot. Odáig eljutott, hogy a szalagavatón ott voltunk. Aztán nem érettségizett le, de kijárta a 4 osztályt, férjhez ment, és szép gyerekei vannak, csokornyakkendőben járatja őket. Itt is nagyon megváltoztak külsőre a cigányok. Nem úgy néznek ki, mint a nyomortanyán élők, úgy ki vannak rittyentve. Itt a faluban a kis putrikból, lakókocsikból kihaltak az öregek, és a fiatalok elfogadható körülmények között élnek."

A cigányteleptől egy utcával beljebb, az alsó utcasoron 25 évvel ezelőtt már laktak roma családok, azóta több fiatal is ide költözött a régi telep házaiból. A porták szebbek, rendezettebbek a telepi udvaroknál, kivéve az utca végén lévő házat, ahol az idős nemzedék egy tagja lakik a gyermekeivel.

Miközben a régi cigánytelep lakói megfogyatkoztak, és a harmadik generációnak sikerült némiképp jobb körülmények közé kerülni, *a falu cigánynépessége más forrásokból újratermelődött.* Az elmúlt évtizedekben ugyanis a közeli nagyváros cigány családjait költöztették a faluba.

„Szétszórták őket a városból, mert nagyon arrogánsan viselkedtek, nagyon problémásak voltak, és úgy oldotta meg az önkormányzat, hogy

ingatlanközvetítőkön keresztül megvették ezeket a házakat. Itt olcsó az ingatlan, megkapod a házakat pár millióért, vagy még olcsóbban. Ezt olyan okosan megcsinálta a városi vezetés, hogy megbízott egy ingatlanirodát. Így reklamálni sem tudunk, hogy most miért telepítik ide őket. Adott az önkormányzat az ingatlanirodának pénzt, hogy vegyen nekik valahol valamit. Nagyon huncutok. Közülük sokan már elmentek innen, itt a faluban egy család maradt, ők dolgoznak. Viszi őket a busz a városba, az ipari parkba. Volt még 2-3 család, őket nem látjuk. Ők továbbálltak valószínűleg. Csak az a baj – kinn sétáltunk a szőlőhegyen – hogy teljesen szétverik az házakat. Mint ahogyan a városi szegregátumokban is volt. Az ajtót, az ablakot eltüzelték, akik elmentek, és utánuk ott maradt egy csúfság, meg szeméttelep." (beszélgetés a kisegítő iskola tanítójának feleségével, egykori könyvtárossal)

A kisegítő osztály felszámolása és a helyi iskola megszűnése

Kutatásom helyszíne, az 1700 fős falu lélekszáma az elmúlt évtizedekben számottevően nem változott. Tekintettel arra, hogy a település egy erősen iparosodott nagyváros vonzáskörzetében helyezkedik el, és ingatlanai a városiaknál jelentősen olcsóbbak, a közlekedés pedig viszonylag jó - 15-20 percen belül el lehet jutni a nagyváros bármely ipartelepére - a városiak szívesen vesznek itt házat. A cigányok száma a faluban napjainkban 200 fő körüli. A népesség egészében és a cigányok körében is nagy a fluktuáció.

Helyben nincs sok munkahely: önkormányzat, bolt, kisposta. Néhány helyi gazda is foglalkoztat alkalmi munkásokat a gépek kezelésére. A faluban egy-két nagybirtokos és 3-4 20-30 hektáros gazda van, 3-4 lovarda, bérlovastartó lovarda, ott is dolgoznak páran.

A kilencvenes években a kisegítő iskola a templom mellett a régi katolikus iskolában működött. Külön voltak az iskola cigány gyerekei délelőttönként, amíg tanultak, de utána a napköziben, szabadidős programokon már együtt voltak a magyar gyerekekkel.

„*Szerintem nem volt olyan kirekesztés, amire most hivatkoznak, hogy*

el vannak különítve a gyerekek, és teljesen másképpen szocializálódnak. Volt olyan, hogy a kisegítő osztály tudott pályázni buszos kirándulásra, és mi vittük magunkkal a tagozatos gyerekeket, mert nekik nem volt pénzük, ők nem tudtak pályázni." (interjú a kisegítő iskola egykori tanítójával)

A kilencvenes évek végén megszűnt a tanítás a régi épületekben, felújították a kúriát, és odaköltözött az iskola a normál tagozat és a kisegítő osztály is. „L" alakú épület volt, és az ott lévő teremben voltak a kisegítősök.

„Építettek is hozzá egy új szárnyat, úgy csináltuk meg, hogy alkalmas legyen kisegítő iskolának. Vettünk bele mosógépet, centrifugát, mindent, hogy ha kimentünk kertészkedni, focizni, ha bejöttünk meg tudott a gyerek mosakodni kicsit. Akkor már egy udvarban voltak a cigány és nem cigány gyerekek, egy épületben, egy menzán. És akkor történt az az eset, hogy ombudsman-vizsgálat eredményeképpen megszüntették a kisegítő osztályokat." (interjú a kisegítő iskola egykori tanítójával)

„Aztán elküldték a kisegítő iskola tanítóit Szombathelyre, továbbképzésre, azzal, hogy most már integrált oktatás lesz, elvégezték a tanfolyamot. Megkapták az eszközöket is, rengeteg új dolgot, megvoltak a tárgyi feltételek. Új szőnyeg, padok, kivetítő, minden, ami kell, egyedül a személyi feltételeket nem sikerült biztosítani, mert egy tanár maradt azoknak a gyerekeknek is, akiket nem kellett felzárkóztatni, meg azoknak is, akik kisegítősök lettek volna. A két kisegítő tanárt betették napközibe, délutánra, stb. azokat, akik korábban velük dolgoztak.

Erre aztán rájött az a politikai döntés, hogy a közeli nagyárosban kevés a gyerek, és vidékről a gyerekeket be kell szállítani a városba. Voltak olyan települések, ahol csak a felső tagozat szűnt meg, a mi iskolánkat sikerült úgy integrálni, hogy az egész iskolát elvitték." (beszélgetés a kisegítő iskola tanítójának feleségével, egykori könyvtárossal)

1995 és 2019 között a helyi társadalmat talán legjelentősebben érintő változás a helyi iskola megszűntetése volt. Az iskola a 2006-2007

körüli körzetesítésnek esett áldozatul. Akkoriban a racionalizálás és takarékoskodás jegyében sorra számolták fel Magyarországon a falusi iskolákat nem törődve azzal, hogy a központosítás következtében a pedagógusoknak és több száz gyermeknek kell naponta ingázni otthon és iskola között.

„*Mindenki tiltakozott, a diákönkormányzat, a szülői munkaközösség, civil szervezetek, minden létező közösség leírta, hogy nem szabad megszüntetni az iskolát. De ez annyit ért, mintha kukába dobtam volna a leveleket.*" – mondta az iskola nyugdíjas tanítója.

„110-140 gyerek között volt a létszámunk egytől nyolc osztályig. Reggeli busszal kellett bejárniuk. Az első egy-két évben adtak iskolabuszt, aztán lassan az is megszűnt. Se kísérő, semmi. Most mindenki úgy megy be a városba, ahogyan akar. Sok gyereket autóval hordanak a szülők, mert hála istennek *úgy alakult, hogy most már sok családnál van autó. De itt van előttünk a busz végállomás. Reggel jön még egy rásegítő busz, mert akkor annyi gyerek van, egy külön csuklós busz van még a rendes járaton túl. Régen hazafelé is elhozták a gyerekeket, de most már nem. Reggel ¾ 7-kor itt kell lenni a gyereknek isten tudja honnan, kintről a szőlőhegyről vagy a cigánytelepről. Nagyon sokan kiköltöztek ide a városból, ilyen kis zártkerti házakba. Kőházak, téglaházak, mindenféle van, ki, milyet tudott csinálni. Villany is van. lényeg az, hogy jönnek onnan biciklivel. Szereztem ide biciklitárolót, hogy legyen hová tenni őket." (interjú a kisegítő iskola egykori tanítójával)*

A centralizációs intézkedések – mint a fenti interjúrészlet is mutatja – főképpen a település külső részein lakó, gépkocsival nem rendelkező, nehezebb helyzetű gyerekeket sújtják, de az iskola bezárása más kedvezőtlen helyi társadalmi következménnyel is jár, melyek napjainkban erősen éreztetik hatásukat. Ezen hatások közül talán a legfontosabb a helyi társadalom, helyi közösség szétesése, hiánya.

„A falunak az a szerencséje, hogy van egy jól működő nyugdíjas klub, mert amióta nincs meg a nagy iskola, azóta nem tudsz embert mozgósítani, mert az egyik ember itt van, a másik ott, egyik ekkor jön haza a

*munkából, másik akkor. Régen egyszer*ű volt megszervezni bármit. Az iskola bezárásával *a közösséget szétverték, egy bált sem lehet évente megrendezni. Azelőtt volt az újévi bál, aztán a farsang, aztán húsvéti b*ál, szüreti bál. Ma közélet sincs.*" (interjú a kisegítő iskola egykori tanítójával)*

Öt-hat éve a református egyház indított helyben négyosztályos iskolát. A régi egyházi iskolát újították fel a parókia mellett. *„Nagyon szép iskola lett, 17-20 gyerek van évfolyamonként. A mi unokánk is oda-jár.*" – mondta a nyugdíjas tanító. A bővítés fontos lenne, kellene 6. 8. osztály, de egyelőre nincs hely.

Összefoglalva

A telepen már sokkal kevesebben laknak, mint régen, házanként rendszerint két-két fő. Az a felnőtt generáció, melynek tagjaival a kilencvenes évek közepén találkoztam, zömében kihalt, közülük már csak hárman élnek. A hatvanas éveikben járnak, kettőjüknek nyugdíja sincs. Az ő gyermekeik közül - akik ma a középgenerációhoz tartoznak - néhányan ma is bűnöző életmódot folytatnak. Mások dolgoznak, családot alapítottak és szétszóródtak. Kevesebb gyereket vállaltak, mint a szüleik - rendszerint kettőt - és elköltöztek városokba és környező falvakba. Vannak közöttük jómódúak is. Összességében azonban nem csökkent a faluban a cigányok száma, mert vannak beköltözők főképpen a közeli nagyvárosból.

A harmadik nemzedék fiataljait az akkori „kisegítő iskola" tanítói nevelték. Ők illeszkedtek be legjobban, többségük dolgozik, törekednek rá, hogy jobb életük legyen, jobb körülmények között lakjanak. De az ő gyerekeik már nem a faluban járnak iskolába, a nagyvárosba viszi őket a busz.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK

- ALBERT József – LEVELEKI Magdolna*: Falusi romák egy ipari város vonzáskörzetében. Esély, 1998/5. szám*
- *Interjú a kisegítő iskola nyugdíjas tanítójával és feleségével, Készítette*: LEVELEKI Magdolna, *2019. június*
- *Beszélgetések a cigánytelep egykori és mai lakóval. Készítette*: LEVELEKI Magdolna, Pátka, 2019.
- KSH: *A háztartások életszínvonala, 2017.* https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/hazteletszinv/hazteletszinv17.pdf
- LEVELEKI Magdolna: *Telepi cigányok Székesfehérvár vonzáskörzetében (Esettanulmány) In: Térségfejlesztés és organikus társadalom, tudományos konferencia, Székesfehérvár, 1996. május 4.*
- *Videoton sztori I-II-III. Rendezte*: SCHIFFER Pál, *Anyaggyűjtés:* LEVELEKI *Magdolna, Budapest Filmstúdió 1993-95.*

Magvas Mária

Közös kutatások eredményei, emlékei[1]

Előadásomban a visszaemlékezéskor csak a legfőbb kutatásokat említem, kiemelve a közös kurtásokat Albert tanár úrral és a tanszéki oktatókkal, óraadó tanárokkal és a hallgatókkal.

A Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskolán 1995-ben indult a szociális munkás képzés nappali tagozaton, az indulást követően hamarosan dr. Albert József szociológus lett a szakvezető. Az első években a Tanszéken még értékelhető kutatási tevékenység nem folyt, a kezdetekkor még anyagi források sem álltak rendelkezésre.

Az első kutatási feladat az angol Open University egészségügyi és jóléti csoportja által kifejlesztett távoktatási anyag magyar adaptációja volt. A Veszprémi Pannon Egyetemről érkezett a felkérés. Ebben a munkában az ország különböző egyetemeinek oktatói vettek részt, a projekt vezetője Albert tanár úr volt. A távoktatási anyag gyakorlat orientált, a tapasztalati tanulásra épít, interdiszciplináris szemléletű. A munkában az oktatók közül Albert tanár úron kívül Bálint Bánk vett részt. Az elkészült tankönyv a Szerepek és kapcsolatok a szociális munkában címet kapta. (1998)

Megyei Jogú városok önkormányzati szociális tevékenysége (1997)

A megyei jogú városok önkormányzati szövetsége szociális albizottságának a megbízásából indult a kutatás a fenti címmel, melyben Albert tanár úr és dr. Dénes Zsuzsanna a veszprémi Polgármesteri Hivatal szociális irodájának vezetője vett részt. A felmérés célja, az volt, hogy alapul szolgáljon az önkormányzati szövetséghez tartozó városok önkormányzati tisztségviselői, szociálpolitikusai számára a közös gondolkodáshoz, a szociálpolitikai stratégiák kialakításához.

Albert tanár úr nagyon jó kapcsolatot alakított ki a kezdetektől az

1 *Az előadás 2020. november 27-én a MTA-VEAB „Kihívások-változó evidenciák-* ALBERT József *online emlékkonferencia" előadóülésén hangzott el.*

önkormányzat szociális szakembereivel, a terephelyek, a szociális intézmények vezetőivel. A szakmai tárgyak oktatására szociális területen dolgozó szakembereket kérte fel, akiket általában személyesen is ismert, de ha nem, akkor fontos volt számára, hogy megismerje őket. Nagyon jó kapcsolatteremtő készséggel bírt. Rendkívül közvetlen volt.

Az esélyegyenlőségi törvény és a veszprémi mozgáskorlátozottak (2000) címmel jelent meg a Főiskola támogatásával az a kiadvány, amely Haris Csaba és Jáki Zsolt szociális munkás hallgatók által végzett empirikus kutatás eredményeit mutatja be. A veszprémi mozgássérültek helyzetét vetették össze az esélyegyenlőségi törvény követelményeivel.

A Tanszék egyik fontos kutatási témája volt a fogyatékosság.

2002-ben Dolgozatok Veszprém szociális helyzetéről címmel jelenhetett meg a következő kiadvány, melyet szintén dr. Albert József szerkesztett.

A kötetben Kalocsai Adrienn tanszéki oktató felnőtt értelmileg akadályozott fiatalok körében végzett kutatása, valamint Szociális kutatás kurzus keretében a szociális munkás hallgatók által készített mini kutatások eredményei olvashatók.

A kutatások során felmerült költségeket a városi önkormányzat állta.

2003-ban Albert József és Oláh Miklós vezetésével kezdődött kutatás **a veszprémi romák életkörülményei, társadalmi, szociális helyzete címmel.**

A fenti kutatással párhuzamosan a **2003/2004-es tanévben Hajléktalanok Veszprémben címmel** folyt még egy kutatás - az önkormányzat felkérésére - a szociális munkás hallgatók bevonásával. A kutatásvezető Kalocsai Adrienn főiskolai oktató volt.

Albert tanár úr több alkalommal részt vett OTKA-kutatásokban is.

Cigány munkanélküliség, a cigányok és az iskola Sárkeresztúron címmel indult OTKA-kutatás Leveleki Magdolnával és később Papp Csabával.

Az OTKA által támogatott kutatás során a kutatók (Albert József, Leveleki Magdolna) azt vizsgálták, hogy milyen jellemzői vannak a roma munkanélküliségnek, valamint, hogy a munkanélküliek a megváltozott helyzetben milyen túlélési stratégiákat alakítottak ki.

Papp Csabával Albert József tanár úr a sárkeresztúri iskolában az elcigányosodást, az un. eltérő tantervű oktatásban résztvevők helyzetét vizsgálta.

A Főiskola kiadásában 2004-ben jelenhetett meg egy újabb kiadvány, **Veszprémi szociális munkások** címen, melynek szerzői Szűcs Ágnes és Takács Veronika. Két volt szociális munkás hallgató diploma dolgozatának rövidített változata olvasható a könyvben. Az egyik dolgozat a város szociális munkásainak helyzetéről, a másik a segítő foglalkozás kockázatáról, a burnout szindrómáról szól. A kötet megjelenését az önkormányzat támogatta.

Albert tanár úr a képzés kezdetétől nagy érdeklődéssel fordult a Magyarországon újonnan induló, formálódó szakma, valamint a szociális munkát végző szakemberek munkája felé. A hallgatókat is inspirálta, biztatta és bátorította, hogy kutassák ezt a területet. Ha egy-egy értékes munka született szociális kutatás óra keretében - melynek egyik oktatója is volt - vagy a szakdolgozatok mentorálása során, akkor azon volt, hogy ezek a szellemi termékek mások számára is elérhetőek legyenek.

Az itt ismertetett és ismertetésre kerülő kutatások jelentős része kötet formájában is megjelent, amelyet ő lektorált, szerkesztett és megteremtette az anyagi hátteret ahhoz, hogy ezek a kötetek megjelenhessenek.

Nemcsak a hallgatók munkáját, kutatását segítette, hanem fiatal munkatársait is, akik még pályájuk elején voltak. Bíztatta és bátorította őket a tudományos munkára és őket is segítette abban, hogy publikálják a megszületett munkáikat, teret adva erre a Főiskola folyóiratában a Studia Wespremiensiaban, melynek rovatvezetője volt 2002-től.

A veszprémi Kábítószer Egyeztető Fórum megbízásából készült felmérés **2007-ben Droghasználat a veszprémi egyetemisták kö-**

rében címmel. A kutatás során, a Pannon Egyetemen 310 egyetemistát kérdeztek meg drogfogyasztáshoz való viszonyukról. Az empirikus kutatásban Albert József, Bálint Bánk, Dávid Beáta, Kalocsai Adrienn tanszéki oktatók vettek részt.

A következő, két tanévet átfogó kutatás a **„Pokoli torony" - gettósodás Veszprémben címmel indult (2004/2005 - 2006/2007).** Kutatásvezetők: Albert József, Kalocsai Adrienn.

2004-ben több országos médium is foglalkozott Veszprém, Házgyári út 1. szám alatt élők helyzetével. A házban nem volt fűtés, akadozott a vízellátás, több lakásban kikapcsolták a fűtést, megjelent a bűnözés. Ezek az előzmények motiválták az oktatókat, hogy szociális kutatás stúdium keretében a hallgatók bevonásával vizsgálják, hogy valóban gettósodás történt-e. Hipotézisük beigazolódott. A kutatók tapasztalataikat az Esély Társadalom- és Szociálpolitikai folyóiratban is publikálták. (Esély 2009/4)

Kalocsai Adrienn így emlékezik vissza Albert tanár úrral végzett közös kutatásukra:

„Személy szerint számomra nagy élmény volt vele együtt részt venni egy a veszprémi Házgyári úton elgettósodott közösség problémáinak felmérésében. A tízemeletes épületben heteken keresztül készítettük az interjúkat. Jóska közvetlensége, empátiája, nyitottsága hamar utat talált a nehéz sorsú emberek felé és mindannyiunk számára követendő mintául szolgált."[2]

2006-2007 között a veszprémi Nyugdíjas klubok vizsgálatára került sor (36 klub). A kutatás fontos tapasztalata, hogy a klubtagok alig ismerik egymást, a klubvezetőknek nagy a befolyása, de a klubvezetőknek egymással is laza a kapcsolata.

A **2007/2008-as tanév kutatási témája: Középsúlyos értelmi fogyatékosok helyzete Veszprém megyében**

2 KALOCSAI Adrienn *visszaemlékezése a Párbeszéd folyóiratban 2020 nyarán megjelent írásából:* ALBERT József *a „tiszteletbeli szociális munkás"*

Az Életet Segítő Alapítvány kérte fel a Tanszék oktatóit, hogy készítsenek az értelmi sérült személyeket és családjaikat érintő, egész megyét átfogó felmérést. 371 családból 115 családdal sikerült interjút készíteni. A kutatást a veszprémi önkormányzat is támogatta.

Kutatásvezetők: dr. Dávid Beáta, Kalocsai Adrienn. Szociális kutatás tantárgy keretében harmadéves szociális munkás hallgatók is aktív résztvevői voltak a felmérésnek.

2010-ben a veszprémi önkormányzat egészségügyi- és szociális bizottsága megbízásából készült a város általános iskoláit átfogó kutatás **Agresszió Veszprém általános iskoláiban címmel.** Kutatók: Albert József, Bálint Bánk, Kalocsai Adrienn

A kutatók azt vizsgálták, hogy mi a helyzet Veszprém általános iskoláiban, terjed-e, nőtt-e az agresszív megnyilvánulás, van-e különbség az iskolák között. Közel 200 osztályfőnökkel és valamennyi iskolaigazgatóval készült interjú. A felmérés tapasztalatai könyv formájában is elérhetővé vált az érdeklődők számára. A VHF adta ki. Albert tanár úr szerkesztette a könyvet és Albert Ádám, Albert tanár úr fia tervezte a kiadvány borítóját. Erre a borító tervre különösen büszke volt Albert tanár úr. Ebben a kötetben jelent még meg egy kutatás, amely a veszprémi észlelő és jelzőrendszert mutatta be. Kutatók: Dávid Beáta, Magvas Mária.

A következőkben **kettő jubileumi kötetről** szeretnék említést tenni. Mindkettő szerkesztője Albert József tanszékvezető. A kiadvány a Szociális Munka Szak elmúlt 10 évét tekinti át, melynek címe: **Tíz éves a szociálismunkás-képzés Veszprémben (2005).**

Öt évvel később újabb kötetet vehettünk a kezünkbe**. Tizenöt éves a szociálismunkás-képzés a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskolán, 1995-2010**

A jubileumi kötet megjelenését megelőzte egy szakmai konferencia, amelyet Szent Erzsébet napján szerveztünk, november 19-én. A Szakmai napra Főiskolánkon végzett hallgatókat hívtunk meg, akik már zömében intézményvezetőként dolgoztak az ország különböző települése-

in. A kiadványban volt hallgatóink szakmai napon elhangzott előadásai is helyet kaptak. Itt szeretném megemlíteni, hogy amikor Jóska egy-egy általa szerkesztett könyvet elhozott a nyomdából a tanszéki értekezleteken kaptunk egy-egy példányt. Kérésemre írt pár soros ajánlást a 15 éves kiadványba, amelyen nagyon sokat dolgozott. A *„csapat"* kifejezést használta, valóban így dolgoztunk. Ennek a 15 éves kiadványnak az összeállításán talán jól lehet ezt szemléltetni. A tanszéki értekezleteken terveztük meg mindig, hogy hogyan áll össze egy-egy kutatás. A 15 éves kiadvány készítésekor felosztottuk egymás között a témaköröket, nagy szabadságot kaptunk a saját témánk kibontásában. Segített, ha elakadtunk és segített, akkor is, ha magyar tanárként volt szükségünk rá, ha egy-egy tanulmányunkat kellett csiszolgatni. Egyszer sem mondta azt, hogy ezt nem csinálja meg vagy, hogy nincs ideje. Bármilyen munkába kezdett azt lelkesedéssel tette. Ezt a lelkesedését csodáltuk többen is, amikor pár éve belefogott szülőfaluja helytörténetének megírásába.

Egy új fejezet kezdődött a tanszéki munkatársak közös kutatási munkájában, amikor megérkezett a felkérés a veszprémi önkormányzat részéről a város **Szociális Szolgáltatástervezési Koncepciójának kétévente történő felülvizsgálatára.**

Született egy együttműködési megállapodás Veszprém város önkormányzata és a Főiskola között azzal a céllal, hogy a fenti Szociális Szolgáltatástervezési Koncepciót – később a Társulásét is - kétévente felülvizsgáljuk.

Ebben a munkában 2013-tól négyen - a Tanszék főállású oktatói - vettünk részt. (Albert József, Feketéné Magyar Zsófia, Magvas Mária, Kalocsai Adrienn)

Miről is szólt ez a felülvizsgálat?

„A felülvizsgálat az alapkoncepció megvalósulását vizsgálja elsősorban, folyamatosan reagálva a bekövetkezett - korábban jelzett jogszabályi és társadalmi - változásokra. A szociális szolgáltatástervezési koncepció feladata lényegében változatlanul az, hogy meghatározza az önkormányzati szociálpolitika céljait és feladatait a szolgáltatások területén. Számba

veszi az alapvetően meghatározó értékeket, megnevezi, a figyelem fókuszba állítja azokat a társadalmi csoportokat, amelyek kiemelt gondoskodást igényelnek az önkormányzat részéről."(VMJV Koncepció 2019. 4.o.)

Albert tanár úr készítette mindig a felülvizsgálat első fejezetét, amely a város lakosainak demográfiai helyzetéről, a foglalkoztatottság alakulásáról szólt.

A 2019-ben készült felülvizsgálat volt az utolsó közös munkánk Jóskával. Már nagyon gyenge volt, de még mindig volt erő benne ahhoz, hogy korábbi gyakorlatunkat követve együtt véglegesítsük az anyagot. Ennek a helyszíne Jóska lakása volt. Már többször elbóbiskolt, már nem volt igazán jelen, de nekünk nagyon fontos volt, hogy vele legyünk és az ő jelenlétében fejezzük be a felülvizsgálatot.

Felidéződik bennem a szociális koncepció felülvizsgálatát véglegesítő alkalmaknak az emléke. A Tanszéken találkoztunk mindig, általában már késő éjszakába nyúlt mire végezni szoktunk. Csiszoltuk, javítottuk egymás munkáit. Közben sokat nevettünk Jóska szellemes megjegyzésein az általunk megfogalmazottakkal kapcsolatban. Nagyon családias és jó hangulatú volt ez a közös munka.

Egy másik, városunk életét, az idősek helyzetét meghatározó közös munkánk **Veszprém város idősügyi koncepciója és hosszú távú stratégiája (2012)** volt.

Ebben a munkában is négyen vettünk részt. (Albert József, Feketéné Magyar Zsófia, Magvas Mária, Kalocsai Adrienn)

Az idősügyi koncepció témakörei:

- ❑ Veszprémben élő idősek demográfiai jellemzői
- ❑ idősek biztonságának megőrzése, javítása (jövedelem, fizikai, mentális, egészségügyi, köz- és jogbiztonság)
- ❑ az idős ember önállóságának elősegítése, az aktív idősödés feltételeinek javítása (városfejlesztés, munkavállalás, közlekedés, közösségi élet, szabadidő, sport, kultúra, művelődés, önkéntesség, generációk közti kapcsolat erősítése, érdekvédelem)
- ❑ tájékoztatás, információ átadás

A felkérés az önkormányzat részéről érkezett. Az Idősügyi Tanács képviselői kérték a segítségünket. Nagyon érdekes volt ez a közös munka az idősügyi szervezetek képviselőivel. Olyan érzésünk volt a kutatás végére, mintha a város egy másik arcával találkoztunk volna, az idős Veszprémmel. Összeismerkedtünk az idősklubok vezetőivel, a Senorok Tanácsának képviselőivel. Fókuszcsoportos interjúk készültek az idősklubok vezetőivel. Jóska, Albert tanár úr ott volt majdnem mindegyik megbeszélésen, nagyon érdekelte milyen is az idős emberek élete Veszprémben. Szinte baráti kapcsolat alakult ki az idősklubok vezetőivel. A későbbiekben meghívtak bennünket a jelesebb ünnepeikre, fontosabb rendezvényeikre, és mi ha tudtunk el is mentünk.

2014/2015-ös tanév kiemelt kutatási területe a pszichiátria volt. A kutatás címe: **Látleletek a tartós pszichés zavarral küzdő, aktív korú veszprémi lakosok helyzetéről**

Kutatók: Albert József, Bálint Bánk, Kalocsai Adrienn, Magvas Mária

A helyzetfelméréshez megkérdeztük az alapellátásban dolgozó veszprémi háziorvosokat, szakellátásukról a veszprémi pszichiátriai gondozó vezető főorvosát interjúvoltuk meg, megkerestük azokat a szociális szolgáltató intézményeket, alapítványokat, akik kapcsolatban álltak pszichés zavarral küszködő személyekkel, valamint strukturált mélyinterjúkat készítettünk pszichiátriai betegekkel és hozzátartozóikkal. Helyzetükről életképeket villantottunk fel az utolsó fejezetben. Mindezek alapján összefoglaltuk azokat a javaslatokat, teendőket, amelyek a kutatás során felmerültek és hozzájárulhattak a jövőben a helyzet javításához. A kutatásba hallgatóinkat is bevontuk.

Szociotáborok

Majdnem a képzés kezdetétől évente szervezett a Tanszék szociotáborokat, amely a Főiskola szociális munkás képzésének szerves részét képezte. Minden tanév elején a III. évfolyam hallgatóival az őszi félév kezdete előtt 4 napra elutaztunk egy általunk kiválasztott településre, hogy a hallgatók feltérképezzék a település intézményhálózatát, gya-

korlati tapasztalatot szerezzenek olyan településen, ahol jelentős szociális problémák vannak. A kutatómunka mellett a közösen eltöltött napoknak csapatépítő funkciója is volt. Az évfolyam hallgatói jobban megismerték egymást és bennünket is. Ez a pár nap csapatépítő volt a hallgatókat kísérő tanszéki oktatóknak is.

Emlékszem, hogy Albert tanár úr milyen lelkesen mesélt a berhidai vagy a devecseri szociotáborok során a cigány családoknál tett látogatásairól, amikor elkísérte hallgatói csoportját, akik interjút készítettek a családtagokkal.

Felejthetetlenek számomra a szociotáborok estéi, amikor éjszakába nyúlóan beszélgettünk, hallgattuk Jóska vidám történeteit, közben nagyokat nevettünk.

Kalocsai Adrienn tanszéki munkatársunk, aki 23 évet dolgozott együtt Jóskával, a Párbeszéd szociális munka online folyóiratában 2020 nyarán emlékezett meg Albert tanár úrról.

Őt idézem:

„… Albert József kivételes szakmai munkája mindenképpen elismerést érdemel, de mi, akik vele dolgozhattunk nem csupán, és nem elsősorban ezért szerettük őt. 23 évet dolgoztunk együtt olyan családias, védett környezetben, amelyet nem sok munkahely mondhat a magáénak…"

Kuminetz Géza atya szavaival mondok köszönetet azért, hogy ismerhettük és szerethettük Jóskát, Albert tanár urat, a Tanszék vezetőjét.

„Adjunk hálát azért, hogy ismerhettük és szerethettük, …Az utókor, ha figyelmesen olvassa írásait, nemcsak a vizsgált témával, de Albert József professzor úr szellemi arcélével, derűs személyiségével is találkozhat.

Köszönjük meg …mindazt a jót, amit benne, vele és általa kaptunk a mennyei Atyától."[3]

3 KUMINETZ Géza: *Albert József temetése 2019. november 30. In: Studia Wespremiensia, 2019.*

A fentiekben említett kutatások eredményei az alábbi kötetekben olvashatók. Albert tanár úr volt e kiadványok szerkesztője, lektora is. A legtöbb könyv borítóját Albert tanár úr fia, Albert Ádám, képgrafikus művész tervezte. Neki köszönhető, hogy rendkívül igényes és szép kiadványok születhettek, amelyekből a teljesség igénye nélkül néhány itt látható.

Ládonyi Zsuzsanna

Online tanítani? Közoktatási és felsőoktatási tapasztalatok

2020 márciusában kirobbant koronavírus járvány alaposan felforgatta a mindennapjainkat. A pandémia miatti védekezés során a vírusterjedés megakadályozásaként előírt óvintézkedések a hangsúlyt a testi mivoltunk védelmére helyezte. Mindemellett azonban számos lélektani mellékhatással is kellett számolnunk, amelyek értékelése összetett képet mutat. Függetlenül attól, hogy kit milyen élethelyzetben értek a váratlan változások, a kedvezőtlen lélektani terhek mindenkit érinttettek különböző szinten. Már a legelső kínai Covid kutatások alapján is azt látjuk, hogy a szociális izolációban a depresszió és a szorongás növekedése volt a jellemző (Ahmed és mtsai 2020). A veszélyeztetettség, a fenyegetettség élményével, az izolációval, a társas kapcsolataink korlátozásával, az egy háztartásban élők kényszerű összezártságával, az idős és/vagy beteg hozzátartozóink iránti aggódással, illetve a megszokott életritmusunk felbomlásával mindannyiunknak szembe kellett néznünk. A karantén pszichológiai hatásáról szóló átfogó, sokat hivatkozott tanulmány is azt állapítja meg, hogy többek között a pszichológiai distressz, a depresszió, az ingerlékenység, alvászavar, a félelem a kutatásban résztvevők közül sokakat érintett, amit csak tetézett, ha közeli családtag megbetegedett (Brooks és mtsai 2020). Ha lelassulást pozitívumként is értékeltük, de az előbb említett negatív tényezőkre ki kellett dolgoznunk a saját megküzdési stratégiánkat intrapszichés, interperszonális vagy csoportszinten (Breakwell 1986).

Kettős szerepemnél fogva az egyetemi oktatói és szülői tapasztalataim jelentik a kiindulási pontot a következő gondolatmenetben. Egyrészt egy segítő szakembereknek szóló, másoddiplomás levelező

képzés[1] egyetemi oktatójaként, másrészt egy alsó tagozatos gyermek édesanyjaként reflektálok az online oktatás során megélt helyzetekre. Mindezeket alátámasztják és részben kiegészítik a hallgatói visszajelzések és egy kérdőíves online, anonim mini kutatás a szülőtársak körében. Folyamatos önreflexió mellett tekintek a 2020. tavaszán megélt időszakra, igyekezve levonni a tanulságokat, amelyek reményeim szerint elősegíthetik annak az időszaknak a feldolgozását és a jelenlegi, illetve az előttünk álló bizonytalan helyezetek kezelésére is tanulságként szolgálhat. A következőkben a múlt időt használva írok, mivel a márciustól júniusig tartó időszakra fókuszálok, bár az online oktatás egyetemi és közoktatási szinten részben vagy egészében folytatódott ősszel, így jelen időben is értelmezhetőek a gondolataim, kutatási tapasztalataim. Nem célom azonban a tavaszi és az őszi/téli hullám során megélt tapasztalatokat összehasonlítani, megfogalmazni a azonosságokat és az eltéréseket, mégis annyit rögzíthetek, hogy a hirtelen és váratlan márciusi változásokhoz képest könnyebb volt az alkalmazkodás ősszel az online tanulás vonatkozásában, mivel nem olyan felkészületlenül ért mindenkit.

A felborult életünkben a megkezdett munka és/vagy tanulási folyamatok folytatólagosságát biztosította, hogy az elérhető online csatornákon keresztüli kapcsolattartás írásos vagy adott esetben audio-vizuális formában megvalósulhatott. Mindez biztosította, hogy ne szakadjanak meg hirtelen olyan interaktív folyamatok, melyek egyes munkafeladatok elvégzéséhez, illetve meghatározott tudásszint, tananyag átadásához szükségesek. Bizonyos értelemben azt mondhatjuk, hogy az internet és a technikai eszközök segítségével az online térbe áttevődött folyamatok a (lelki) stabilitás megóvása irányába hatottak. Ha csak arra az alapvető szempontra gondolunk, hogy azok, akik az internet segítségével, home office-ban tudták folytatni a munkájukat, nem veszítették el az álláshelyüket, ami az anyagi stabilitásuk megőr-

1 Semmelweis Egyetem Egészségügyi Közszolgálati Kar Mentálhigiéné Intézet Szociális munka mesterképzés

zését jelentette. Mindezen túl pedig a munkahelyhez, iskolához, egyéb közösségekhez kötődő kapcsolatok technikai eszközök segítségével, ha korlátozottan is, de elérhetők, fenntarthatók maradhattak.

„A lelki egészség pozitív életérzéssel járó belső folyamategyensúly és ebből következő viselkedés, mely jelentősen hozzájárul az egyén belső stabilitásának a biztosításához. A lelki egészség segítséget ad ahhoz, hogy az egyén – nehézségek, zavarok, terhelések, betegségek, fenyegetettség közepette is – megtalálja a helyét a társadalomban, és megfelelően tudja kezelni azokat a nehézségeket és változásokat, amelyeknek ki van téve." Tomcsányi (2002: 8-9)

A praktikus szempontot tekintve az online oktatásra való áttérés önmagában is egy sikeres alkalmazkodást jelentett, hisz, ha egy közvetítő eszközön keresztül is, de biztosította, hogy a folyamategyensúly más minőségben, de megvalósuljon, az adott lehetőségek között a stabilitás irányába hasson. Azonban az online térbe áttevődött oktatás során a korábban felvázoltak szerinti megterhelő lelki igénybevétel miatt, fokozottan figyelembe kellett (volna) venni az oktatás kulcsszereplőinek a mentálhigiénés szempontokat. Külön kihívást jelentett a technikai eszközök, új számítógépes programok, rendszerek megismerése, használatuknak elsajátítása, sőt akár új típusú, eddig ismeretlen fogalmak beemlése a mindennapi nyelvhasználatba, de a szavak mögött rejlő cselekvési módok beépítése is a napi gyakorlatba. Tehát a felfokozott infokommunikációs tanulási folyamat mellett elemi fontosságúvá vált, hogy sokszor az online térbe bezárt, beszűkült egyén a digitális csatornákon keresztül milyen üzeneteket kap. Felfokozott jelentőséget kapott, hogy ezek az üzenetek segítik vagy hátráltatják a saját egyéni és/vagy családi, kisközösségi megküzdési mechanizmusainak hatékonyságát. Mentálhigiénés jelentőséget kapott, hogy a következő kulcsszavak, mint biztonságra, egyensúlyra törekvés, odafigyelés, alkalmazkodás, támogatás, megértés mentén zajlott-e az oktatási folyamatok során alapvető üzenet- és tudásátadás.

Az előbb említett mentálhigiénés attitűd a következő konkrétabb

megoldási lehetőségeken keresztül valósulhatott (volna) meg az oktató részéről:

1. A megváltozott körülményekhez való viszonylag gyors alkalmazkodás, ami egyrészt az online oktatás kereteinek, feltételeinek, rendszereinek a kialakítását, valamint a tanuló - szülő, hallgató minél részletesebb tájékoztatását jelenti. Az alkalmazkodási folyamat során a türelem, a megértés és a támogatás (informatív és érzelmi szinten) kulcsfontosságú.
2. A normál, megszokott és természetes kommunikációs formák, azaz az élő helyzethez kötődő információátadás megszakadásával az egyéb, digitális kommunikációs formák jelentősége megnőtt. Nagyon fontosnak tekinthető elsőként, hogy az élő találkozások felfüggesztése miatt ne szűnjön meg a párbeszéd, hanem adott esetben az online csatornák bővítése által senki se maradjon ki a folyamatokból, interakciókból. A kommunikációs lehetőségek bővítése, szélesítése jelentheti akár a telefonos, de az elektronikus írásos üzenetek mellett az audio-vizuális lehetőségek bevezetését, kis videók vagy hangfelvételek formájában vagy élő csatornákon (Zoom, Teams, Hangouts, stb.) keresztül is. Itt lényeges mentálhigiénés szempont, hogy mindegyik (fő)szereplő szükségletei legyenek figyelembe véve egyidejűleg, azaz az oktató se terhelődjön túl a sokféle csatornán keresztül érkező üzenetektől, de diáknak/szülőnek is legyen lehetősége kérdezni, visszajelezni. Mindezeken túl fontos, hogy a kialakított információs csatornáknál maradva, lehetőleg mindig ugyanazokon a rendszereken keresztül folyjék az üzenetátadás. Illetve, ha az internetszolgáltatás ideiglenesen vagy hosszabb időszakra megszakad, lehessen a telefon segítségével áthidalni a kialakult helyzetet, biztosítva ezzel is a stabilitást, a biztonságot.
3. A normalitáshoz közelítő helyzetekre való törekvés a folytatólagosság és az egyensúlyra való törekvés szempontjából fontos, valamint, hogy a mindennapi rutin lehetőségekhez mérten megma-

radhasson. A tanórák, ha online térben élőben zajlanak, akkor a korábban megszokott és kialakított 45 perces időkeretek között és az előzetesen bejáratott órarendben, a kijelölt napokon valósuljanak meg. Az alkalmazkodás, rugalmasság viszont fokozottan fontossá válik, ha a diák speciális élethelyzete miatt nem tud jelen lenni, bekapcsolódni a meghatározott időben, különösen, ha számonkérésről van szó. Ilyen speciális élethelyzet lehet, hogy ha például az alsó tagozatos gyerek éppen digitális kompetenciával nem rendelkező felnőttel van otthon, amikor az egy órás idősávban megjelölt dolgozat írására kerülne sor. A szülők a gyermek védelme érdekében előzetesen nem teszik számára hozzáférhetővé az internetet. Illetve mindehhez hozzájárul, hogy tudatos internethasználati továbbképzésben sem a szülő, sem a gyermek nem részesült előzőleg, így pedig jogosan védi a szülő a gyermekét az internet veszélyeitől. Előfordulhat az is, hogy nem rendelkezik a család annyi számítógéppel/tablettel/okostelefonnal, hogy egyidejűleg a gyermek tanulása és a szülő otthonról végzett online munkája kivitelezhető legyen egy meghatározott idősávban. Felnőtt, családdal és munkahellyel rendelkező (levelező) hallgatók vonatkozásában pedig számtalan olyan élethelyzet adódhat állapotuknál fogva, hogy nem lehetséges a zavartalan kapcsolódás: kisgyerekek a családban, munkahelyi sürgős feladatok, stb.. Ilyen esetekben a rugalmasság, a konstruktív kommunikáció kulcsfontosságú, alternatív megoldás keresésével lehet megtalálni azt az utat, ami méltányos és járható lehet mindkét fél számára.

4. Az elvárások vonatkozásában kérdés, hogy mennyiben szükséges egy új minimumszint meghatározása. Egyrészt lényeges szempont, hogy rangsorolva legyen mely tudás, tananyag az, aminél nem lehet csökkenteni az elvárható szintet, mi az, ami esetleg későbbre halasztva pótolható, esetleg részben vagy egészben elengedhető, fakultatívvá tehető. Ha az elvárt tudásszintet nem is csökkenti az oktató, fontos figyelembe vennie, hogy a kognitív

befogadóképessége a tanulónak krízishelyzetben vagy fokozott szorongás esetén eleve alacsonyabb lehet, vagy egy időre meg is bénulhat. Veszélyhelyzetben a figyelem beszűkül, a szorongás rontja a kognitív teljesítményt (Eysenck & Calvo, 1992). Mikor esetleg új minimumot fogalmaz meg az oktató, akkor a tananyagon belüli súlyozás, a lényeg kiemelése segítheti ebben a folyamatban.

5. Az elvárások kérdésköréhez kapcsolódik, hogy a számonkérés milyen formában, milyen határidőkkel valósul meg. A kihívásos, speciális helyzeteknek az elfogadása és az azokhoz való alkalmazkodás különösen fontos kérdés pl. a határidők betartása és be nem tartása esetén az esetleges szankcionálás vonatkozásában. Ha egy visszaküldendő feladat nem érkezik meg pl. a reggel 8.00 órára kijelölt időpontra, akkor e mögött számtalan helyzet húzódhat a lustaságon, figyelmetlenségen kívül, mint pl. betegség, technikai problémák, túlterheltség, stb. Kérdés, hogy a büntetés, a megfélemlítés eredményesebbé teszi-e a tanulást, vagy a kognitív képességek romlásával járó szorongásszintet növeli, ami a járványhelyzet miatt eleve adott. Oktató – hallgató és tanár – diák/szülő közötti bizalom nélkül nehéz műfajjá válik a számonkérés is.
6. A tanár részéről a digitális kihívások figyelembevétele és ezen nehézségek vonatkozásában a támogató attitűd, a célzott és lényegre törő használati utasítások, akár oktatóvideók továbbítása szintén fontos szempont, s egyfajta mentálhigiénés szemléletet tükrözhet.

Elvárható-e az oktatótól/tanártól, hogy képes legyen megérteni, támogatni, rugalmasan kezelni a fizikai síkon tőle elzárt, de az online térben hozzá kapcsolódó hallgató/diák helyzetét? Tehát a tanár nem látja, nem érzékeli a diákot körülvevő szituációt, nincs róla közvetlen benyomása, esetleg a másik fél visszajelzései segíthetik ebben, ha van erre

fogadókészség. Kérdés, hogy a tanulónak/hallgatónak milyen szinten kellene a speciális, akár nehezített helyzetéről jelzést tennie, mekkora a felelőssége abban, hogy a tanár informálva legyen a tanulását akár lehetetlenné is tevő körülményekről. Milyen szinten szükséges feltárnia adott esetben a gyermek családi/lakhatási helyzetét a szülőnek a tanár felé, pl. kistestvérek, vagy helyhiány miatt nincsenek meg a normális tanulási feltételek? Milyen szinten kellene ezeket a szempontokat figyelembe vennie a tanárnak? Ezeknek a végiggondolása nem történt meg ez idáig, illetve nem is volt és ma sincs erre protokoll. Kulcskérdés, hogy milyen bizalmi viszony volt jellemző a karantén időszakot megelőzően a két félre, illetve a hatalmi pozícióban lévő oktató/tanár kommunikációja teret adhat-e ilyen személyesebb visszajelzéseknek a hallgató/diák-szülő részéről. Ami azonban fontos etikai szempont, hogy se az oktató, se a diák ne éljen vissza a helyzettel!

A következő ábrák mutatják, hogy míg a felsőoktatásban csak a számítógép lép be közvetítő csatornaként a tanulási folyamatba, addig a közoktatásban az alsó tagozaton egyértelműen a szülő is megjelenik az oktató/ tanító közvetítőjeként.

Felsőoktatási tanulási folyamatba belépő közvetítő a számítógép.

A közoktatásban, speciálisan az alsó tagozatos általános iskolákban zajló tanulási folyamatba belépő közvetítő egyrészt a számítógép, másrészt a szülő.

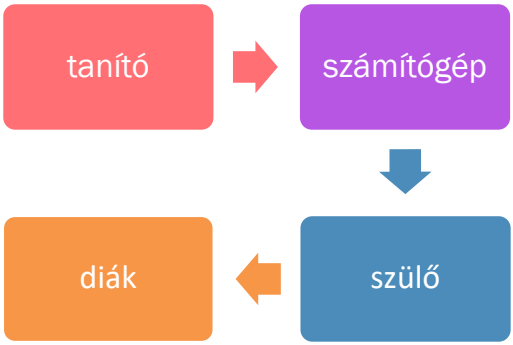

Speciális kihívások az online felsőoktatásban

Speciális kihívásokkal kellett az online felsőoktatásban, a saját munkám területén szembesülnöm a Szociális munka mesterképzésünkben.

A járvány indulása óta a szociális területet érintő extra kihívások a terepen dolgozó felnőtt hallgatóinkra nagymértékben hatottak. Különösen érezhető volt ez a bentlakásos intézményekben dolgozó, főleg az idősotthonok munkatársainál, vezetőinél. Mivel a hallgatói populációnk nagy része családdal rendelkezik, több gyermeket is nevel, így a családi kihívások is megjelenhettek nehezítő tényezőként. A hallgatóink életkorukat tekintve általában a középkorosztályhoz tartoznak, így digitális bevándorlóknak nevezhetők. Marc Prensky (2001) által először használt fogalom jól leírja, hogy a digitális bevándorlók bár képesek jól alkalmazkodni az új infokommunikációs környezethez, de az akcentusukat mindvégig megtartják.

A hallgatóink digitális bevándorló helyzetüknél fogva a digitális eszközökkel való ellátottságuk, illetve azok használata is részben korlátozottan vagy a kezdeti szakaszban csak segítséggel tudott megvalósulni. Mindezt jól leírja az online tanulási formától való kezdeti ide-

genkedés, amit aztán egy digitális tanulási, alkalmazkodási folyamat követett, mígnem kompetensnek érezhették magukat az eszköz és programhasználatban. Ezen a tanulási folyamaton az oktatók is végigmentek. De az online otthoni tanulás nyugodt körülményeinek a megteremtése is nehézségekbe ütközhet(ett) a családdal, főleg a kisgyermeket nevelő hallgatóinknál, illetve az oktatóiknál. Egyrészt kényelmesebb, ha nem kell akár 100 vagy 200 km-t utazniuk a hallgatóinknak az egyetemre, de így a mindennapi feladatokból, munkahelyi terhelésből való kiszakadás, a földrajzi helyváltoztatással járó kikapcsolódás lehetősége is elmaradt. Több hallgatónk számolt be arról, hogy az egyetem a feltöltődés helye is számukra, a szellemi „munka" ellenére az érzelmileg megterhelő munkahelyi stressz kipihenését is szolgálta. Ez most elmaradt, bár a számítógép előtt ülve otthon vagy a munkahelyen egy külön irodában zavartalan körülmények között is létrejöhet a kiszakadás élménye a mindennapokból.

Speciális kihívások az online közoktatásban, speciálisan az alsó tagozatban

Az alsó tagozatos diákok, bár beleszülettek abba a korba, amikor is a digitális világ lehetőségei egyre erőteljesebben szövik át a mindennapokat, amelyeket a szüleik csak (fiatal) felnőtt korukban ismertek meg, azonban életkoruknál fogva még korlátozottan, felügyelet mellett férhetnek hozzá az eszközökhöz, programokhoz jellemzően a szórakozás céljából. A tanulás vonatkozásában a mai magyar közoktatásban nem jellemző alsó tagozatban a modern lehetőségek széles kihasználása, bár pl. digitális tábla sokhelyütt rendelkezésre áll a tantermekben. A digitális kompetenciafejlesztés sem része az alsó tagozatos diákok oktatásának.

Tehát azáltal, hogy az alsó tagozatos gyermek önállóan, szülői felügyelet nélkül nem vagy csak erősen korlátozottan „működik" az online térben, így a digitális bevándorló szülő szerepe, mint közvetítő, extrém módon felértékelődik. A tanár-diák közötti nevelési-oktatási folyamat-

ba az alsó tagozatosok online oktatása során nemcsak a számítógép, hanem a szülő is beékelődik. Míg a számítógép gépi mivoltánál fogva mechanikusan teljesíti a rá bízott feladatot, azaz továbbítja automatikusan a tanár által küldött üzenetet, addig a szülő emberként, a hibázás lehetőségét magába rejtve, a vírushelyzet miatti szorongásoknak kitéve végzi ezt a közvetítő feladatot. A szülő felelőssége ebben a nemcsak közvetítő (feladatkiosztó, információátadó), hanem magát a tanulási folyamatot is instruáló személyként, kvázi tanári szerepbe kényszerítve óriásira ugrik. Ezt pedig tetézi, hogy a gyermekével végzett tanulási folyamatnak a végeredményét is neki kell digitális bevándorlóként a infokommunikációs eszközök használatával, lefotózva eljuttatni a tanárhoz, aki aztán az értékelést elvégzi. Kérdés, hogy az értékelés jelen esetben csak a gyerek teljesítményére vonatkozik, vagy a szülő pedagógiai érzékét, tanítási készségét is minősíti? Nem is beszélve azokról a nagyon különböző családi (családszerkezeti, a szülők iskolai végzettsége stb. szerinti különbségek) és lakhatási vagy egyéb (akár lélektani vagy anyagi) körülményekre, amelyek alapvetően befolyásolják azt, hogy a gyermek otthon milyen teljesítményt tud nyújtani. A pedagógus tehát ebből a tanítási folyamatból háttérbe vonul, mintha el is tűnne, a gyerekekkel a személyes kapcsolata erősen lekorlátozódik, szinte megszűnik. A tanár a motiváló, tudásátadó szerepeit átruházza a szülőre, és ő maga csak feladatkiosztó, illetve feladatbegyűjtő, értékelő, megerősített szankcionáló szerepét tartja meg magának. A szülők, különösen az anyák egyfajta szereptorlódásba kerülnek: egyidejűleg kell munkavállalónak, tanárnak, szakácsnak, takarítónőnek, és mindeközben szeretetteljes gondoskodó szülőnek lennie. Ez a szereptorlódás pedig egyfajta szerepkonfliktust, de szerepvesztést is von maga után, hisz a gyermek iskolai feladatainak kiosztása, majd azok teljesítésének támogatása és az ezekre vonatkozó számonkérés, visszaküldés folyamatos, napi szintű feladat, az erős nyomás hatására elsőrendűvé válik, háttérbe helyezve olykor a munkavállalói, de leginkább a nem számonkért, de fontos anyai és apai szerepet. Az anyai minőséghez

tartozó feltétel nélküli elfogadás helyett megjelenik az „őrmester" szerep, a pedagógus meghosszabbított „karjaként" szigorral fellépő anya személyében, magába rejtve a szülő-gyerek konfliktusokat. A kényszerűen összezárt családoknak pedig számtalan olyan tényezővel kellett ezen felül megbirkóznia, ami nehezítette a gyerek(ek) otthoni tanulását, pl. a még nem iskolás kistestvér, a szülők home office-ban végzett munkája, a kedvezőtlen lakáskörülmények (kis alapterület, vagy akár pl. a szomszéd felújítási munkálatai). A nyugodt tanulási körülmények megteremtését még az is nehezíthette, hogy a gyermek a saját otthoni játékainak az állandó csábításának kisebb nagyobb sikerrel ellenállva kellett a tanulásra, a feladatok megoldására koncentrálni.

Tapasztalatok a felsőoktatásban

Felsőoktatási tapasztalataim a saját személyes élményeimből és a hallgatók által adott visszajelzésekből táplálkoznak. A kezdeti oktatói és hallgatói idegenkedést követően a tapasztalatok azt mutatják, hogy a személyesen megvalósuló képzési alkalmakhoz közelítő élményt jelentett az élő online tanóra, különösen a készségfejlesztő szemináriumi csoportok. A hallgatók, a csoporttagok nagyon mélyen tudtak kapcsolódni egymáshoz, a szokásos szituációs, játékos feladatok átültetése az online térbe sikeresen megvalósítható volt. A hallgatók arról számoltak be, hogy erőforrást jelentettek számukra a készségfejlesztő szemináriumi csoportok még az online térbe áthelyezve is. Fontos élmény volt számukra látni és hallani az oktatókat (csoportvezetőket) és a csoporttársaikat, még ha csak az arcukat is. A járványhelyzet miatt megváltozott és kihívásos munkahelyi és családi helyzetek közepette a képzés azáltal, hogy a megszokott időpontokban és időkeretekben zajlott, az elveszített normalitást hozta vissza az életükbe. Azok a nehezebben megnyíló hallgatók, akik offline csoporthelyzetben visszafogottabbak voltak, nehezebben oldódtak, előfordult, hogy az online térben szívesebben megnyilvánultak, aktívabban kapcsolódtak a folyamatokhoz. A „whitebord" funkció kiváló-

an helyettesítette a táblát, amire a csoporttagok egyidejűleg is tudtak írni, valamint a szerepjáték is jól működött az online élő órákon, ahol a kiscsoportos munkára is volt lehetőség a program adta lehetőségek miatt. A felállított elvárásrendszerünk teljesíthető volt, senki nem morzsolódott le a képzésből.

Közoktatási tapasztalatok
– alsó tagozatos gyerekek szülei által kitöltött kérdőív

A továbbiakban saját és szülőtársaim tapasztalatairól szeretnék beszámolni egy anonim módon kitöltött, kismintás online kérdőíves kutatás eredményei alapján. A szubjektív élményeim háttérbe szorítva a kutatási eredményekre fókuszálva adom közre a következtetéseim.

A nyáron elkészült online kérdőívet, ami 65 kérdésből állt, anonim módon volt lehetőségük a szülőknek kitölteniük. A kérdőív kitért az otthoni tanulás, a digitális oktatás technikai feltételeire, a digitális oktatás összességére és egyes elemeire vonatkozó szülői elégedettségre, s végül a szülők javaslatokat is fogalmazhattak meg.

A kitöltők túlnyomórészt anyák voltak, akinek kb. a felének be kellett járnia a munkahelyére, s csak a többiek tudták megoldani szabadsággal vagy home office-szal az otthonlétüket. Az otthoni tanulást nehezítő tényezők hiányáról csak 18% számolt be, tehát 82%-uknál nem voltak meg a nyugodt tanulás feltételei. A digitális oktatással való elégedettség az iskolai osztályozás logikáját tekintve 1,9-es átlagértékelést kapott, ami azt jelenti, hogy a szülők szerint az elégséges szinthez közelített. A 2-es átlagot elérték, de a 3-ast nem a következő területek a szülők értékelése alapján: határidők[2], feladatmennyiség[3], pedagógusoktól kapott segítség[4], pedagógusi kommuni-

2 Mennyiben volt elégedett a gyermeke digitális oktatása során megadott HATÁRIDŐKKEL?
3 Mennyiben volt elégedett gyermeke digitális oktatása során kapott FELADATOK MENNYISÉGÉVEL?
4 Mennyiben volt elégedett a gyermeke digitális oktatása során kapott PEDAGÓGUSI SEGÍTSÉGGEL?

káció[5], a pedagógusok részéről a diákok és szülők mentális terhelésének figyelembevétele[6], tanár-szülő együttműködés[7].

Legnagyobb kihívásként a szülők a következőket fogalmazták meg:

– Szülőként úgy átadni és elmélyíteni a tananyagot a gyereknek, hogy azt majd a tanítója szeptemberben számon fogja kérni tőle.
– Mivel a pedagógusnak megszűnt a személyes kapcsolata a gyerekkel, nem volt motiváció a gyerek számára a feladatok teljesítésére.
– A gyerek által teljesített feladatokra vagy nem érkezett visszacsatolás vagy csak írásban.
– A szülő-tanító közötti kommunikáció csak a feladatok kiosztására és a visszakérésére korlátozódott.
– A sokféle számítógépes program és felület használata a szülő számára egyrészt a feladatok összegyűjtése vonatkozásában volt nagy kihívás, másrészt az elkészült feladatok visszaküldésekor.
– Állandó készenléti állapotban, listákat vezetve tudta a szülő követni a sokféle feladat határidejét, azok visszaküldését.
– A tanárok nem oktattak valós időben digitális csatornákon keresztül, nem volt előre meghatározott konzultációs időpont, amikor esetleg a gyermek vagy akár a szülő kérdezhetett volna. A szülők nem pontosan tudták a tanárok elvárásait a feladatok megoldásának felírásával kapcsolatban. Fontos lett volna, hogy valós online órák keretében, ahol a tanár a saját szavaival és követelményeinek megfelelően elmagyarázza a tananyagot a gyermeknek, és nem hagyja, hogy a szülő kizárólag a tankönyvre és/vagy az interneten elérhető információkra támaszkodva próbálja megtanítani az anyagot a diáknak.
– Előfordult a szülők szerint olyan is, hogy jóval több feladatot kellett a gyereknek otthon teljesítenie, mint az iskolában.

5 Mennyiben volt elégedett a gyermeke digitális oktatására vonatkozó PEDAGÓGUSI KOMMUNIKÁCIÓVAL?

6 A Covid-19 járvány által okozott szülőket, gyerekeket is érintő mentális terhelésre (bizonytalanság, félelem, izoláció) mennyiben voltak az Ön megítélése szerint tekintettel a pedagógusok?

7 Az alsós korosztály digitális oktatásának a kulcsa a pedagógusok és a szülők közötti együttműködés. Ön szerint ez mennyiben valósult meg a pedagógusok részéről?

Ha már online tanulás, akkor hogyan? – szülői vágyak

– „A tanulást megkönnyítené, ha lennének online interaktív órák időnként, nem felelésre, számonkérésre használva, hanem a kapcsolat fenntartására, motiválásra, a tananyag magyarázatára, valós átadására, tanításra..."
– A szülő, amennyire lehetséges ki tudjon lépni a közvetítő szerepéből, azaz a gyerek szülői segítség nélkül is tudjon tanulni.
– A digitális kompetenciafejlesztés az alsó tagozaton induljon el a gyerekek részére az iskolában.
– A tanári videók, segédfeladatok mellett akár a tanár saját hangjával elmondott tananyagról hangfelvétel készítése, s továbbítása a gyerekeknek.
– Az osztályközösség erősítése érdekében napi egyszer egy interaktív online bejelentkezés a tanítók és gyerekek részére, amikor a személyes kapcsolódás a tanulástól függetlenül is megvalósulhat, a közösséghez való tartozás élményének fenntartása érdekében.

Összességében elmondható, hogy egy kihívásokkal teli időszakot élünk meg a Covid-19 járványindulásától kezdve, ami az életünk számtalan területén sokféle vetületben érinti, felforgatja, átalakítja. Az emberi alkalmazkodási készség és a modern infokommunikációs eszközök sikereként is értelmezhetjük, hogy ha nem is azonos szinten, de lehetséges volt az oktatási folyamatok fenntartása, folytatása. Ugyanakkor ez a siker nem tehet minket elbizakodottá, mert számtalan olyan szempont figyelembevétele is szükséges, amelyekre talán eddig nem volt energia, vagy más miatt elsiklottunk felette. Ilyen szempont a járvány által testi és lelki síkon sebezhetőbbé vált ember speciális szükségletei, ami talán kevéssé kapott kiemelt figyelmet. A gondolatmenetemben az online oktatáshoz kapcsolódó felsőoktatási és közoktatási tapasztalataimon, mini-kutatásomon túl többféle mentálhigiénés szempontot igyekeztem összegyűjteni, amelyeket a lelki egészségünk vonatkozásában fontosnak tartok különösen erre a speciális járvány-időszakra vo-

natkozóan. Mindezeken túl szeretném kiemelni, hogy az online közoktatásban számos, az enyém és szűkebb környezetem által megéltektől akár szélsőségesen eltérő helyzetek is voltak: születtek jó gyakorlatok is, kreatív, mentálhigiénés szempontból is kifogástalan megoldások a tavaszi időszakban. Illetve a másik szélsőség pedig a halmozottan hátrányos térségeket érintette, ahol sokkal elemibb nehézségekkel kellett megküzdeniük a szülőknek, gyerekeknek, pedagógusoknak, mint a jellemzően diplomás, középosztálybeli, digitális oktatáshoz szükséges technikai feltételekkel rendelkező szülőknek, és családjaikban nevelkedő jó vagy átlagos képességű gyerekeiknek.

Irodalomjegyzék:

AHMED, M. Z., AHMED, O., AIBAO, Z., HANBIN, S., SIYU, L., & AHMAD A. *(2020). Epidemic of COVID-19 in China and associated Psychological Problems. Asian journal of psychiatry, 102092.*

BREAKWEL G. M. (1986*) Coping with Threatened Identities. London: Meuthen*

BROOKS, S. K., WEBSTER, R. K., SMITH, L. E., WOODLAND, WESSELY, L, S., GREENBERG, N., & RUBIN, G. J. (2020). *The psychological impact of quarantine and how to reduce it: rapid review of the evidence. The Lancet.*

EYSENCK, M. W., CALVO, M. G. (1992). *Anxiety and performance: The processing efficacy theory. Cognition and Emotion, 6, 409–434.o*

PRENSKY, M. (2001) *Digital Natives, Digital Immigrants. On the Horizon, NCB University Press, Vol. 9 No. 5. 2001*

TOMCSÁNYI Teodóra (2002) *Mentálhigiénés képzés a Semmelweis Egyetemen, Animula – Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány, Budapest, 8–9.o*

Mészáros Attila

Kihívások a változó szakképzésben

Bevezetés

Az oktatás egyik célja az emberi viselkedés formálása. A társadalmak az egész világon oktatási rendszereket hoznak létre az állampolgárai fejlesztése érdekében. Az oktatásban a kívánt viselkedésmódok némelyike élesen meghatározott, például az olvasás és matematika. *(Harold R. Hungerford & Trudi L. Volk (1990))* Az oktatás történetében még soha nem ismerték fel jobban a szakmai fejlődés fontosságát. Minden modernizációs kísérlet az iskolák megreformálására, átalakítására hangsúlyozza a szakmai fejlődést, mint elsődleges eszközt a szükséges változások megvalósításában.

Folyamatosan kérdések merülnek fel az oktatók szakmai fejlesztésének formáinak eredményességével kapcsolatban az oktatásban. És ezek a kérdések egyre nagyobb igényt támasztanak a kimutatható eredmények iránt. A jogalkotók, a politikai döntéshozók, iskolai vezetők mind azt akarják tudni, hogy a szakmai fejlesztési programok valóban eredményeznek-e valamit. Ha mégis, milyen bizonyíték van arra, hogy hatékonyak?

E kérdések megválaszolására a képzések szervezői, finanszírozói egyre komolyabban odafigyelnek. Kezdenek rendszeresebben információkat gyűjteni a szakmai fejlesztési tevékenység eredményeiről. És ezek az adatok már nem korlátozódnak a tanárok hozzáállásának és gyakorlati felkészültségének mérésében. Egyre inkább figyelembe veszik a tanulói visszajelzéseket az új bevezetett intézkedésekről *(Guskey & Sparks, 1991).*

De talán még ennél is fontosabb, hogy a szakmai továbbképzések fejlesztőinek komolyabban kell venni az iskolákban megvalósult oktatás kutatását. Ebbe beletartozik egy iskolai légkör kutatása is. Mivel a különféle szervezeti jellemzők és struktúrák különösen nagyban befolyásolják, megkönnyítik az oktatók folyamatos szakmai növekedését.

1. Szükség van az emberi erőforrás fejlesztésére az iskolákban is?

A szervezet összes erőforrása közül az emberi erőforrás az egyik legfontosabb. Valójában vitathatatlanul a legfontosabb. Ennek az erőforrásnak a fejlesztése szükséges a szervezet növekedéséhez. Megállapítható, hogy a szervezetek más alapvető erőforrásaival ellentétben a humán erőforrás motivációja komolyan képes arra, hogy segítse a szervezet megfelelő irányú növekedését.

Az oktatók fejlesztése több mint egy kognitív szintű továbbképzésen való részvétel. Tartalmazni kell a pedagógusok képességeinek azonosítását, ápolását, irányítását és felhasználását egy iskola komplex céljai elérésének érdekében. Ezért fontos, hogy egy iskola vagy egy fenntartó koordinálásában megjelenjen egy humánerőforrás-fejlesztést támogató funkció, ami képes megteremteni a megfelelő légkört, amely az oktatókat segíti a fejlődésükben.

A mai világban egy munkahely humánerőforrás-funkciója jóval meghaladja a jelenlétiben megvalósult történéseket. Ez az iskolai környezetre fokozottan igaz. Egy oktató munkájának csak egy kisebb része maga az oktatási tevékenység megvalósítása. A munkaerőpiacon lévő szervezet emberi erőforrásokat menedzselő osztálya a dolgozóit segíti megfelelő alkalmazotti képzésekkel, karrierfejlesztési programok kidolgozásával, hogy motiváltak maradjanak a gyorsan változó környezetben. Az oktatási rendszerben is szükség van valamiféle támogatásra, hogy az oktatók felkészítésé holisztikus módon megvalósuljon.

1.1. Akadályok az oktatók előtt

Online oktatási környezet átalakulása. Kétféle akadály áll ma előtt az oktatók előtt az iskolában. Vagy nincs elég kitéve a digitális technológiai környezetben, vagy túlságosan kitett a technológiának. Abban az esetben, ha nem volt elég kitettsége az online technológiának (nem használta rendszeresen az LMS platformokat), akkor a mai virtualizálódott oktatásban hátrányt szenved. A techonlógiai hátrány mellett

megjelenik még a frusztráltság, mint pszichés gát a tanulás-tanítási folyamatban. Ehhez kapcsolódik a másik akadály is. Az oktatási környezet kiszámíthatatlansága. nincs mód, hogy akár egy félév távlatában az oktatók előre tudjanak tervezni. Különösen igaz a jelenléti környezetet igénylő, vagy a csoportos megoldású tanulási folyamatokra. A szakképzésben az informatikai megoldások használata mellett a technológiák rendkívül gyors avulásából származó folyamatos tanulás az oktató számára jelentős leterheltséget ad.

A 2010-ig tartó évek gazdasági recessziójának egyik legnagyobb eredménye a munkára való felkészültséggel és az emberi erőforrás menedzsmenttel kapcsolatos tanfolyamok bevezetése az iskolákban, mind a középiskolákban országszerte. Az ezredfordulók és az azt követő generációk felnőttek a közösségi médiába és a szöveges üzenetküldésbe szocializálódtak, így általában hiányoznak a szükséges interperszonális készségek, amelyekre szükségük van ahhoz, hogy az valós idejű munkavégzésben és a társadalmi környezetben való kapcsolattartás során kiválóan szerepeljenek. Így az iskolának nem csak az online munkahelyekre, hanem a személyes jelenlétet igénylő állásokra is fel kell készíteni a diákot.

Ezért nagyon fontos a folyamatos figyelem az oktatók számára, hogy jobban érezzék magukat a modern oktatási és az új technológiai környezetben.

2. Az emberi erőforrás fejlesztésének jelenlegi kontextusa és megközelítései

Az iskolákban a humánerőforrás-fejlesztés megközelítései magukban foglalnak számos kulcsdimenziót. A tanári hatékonyság és szervezeti működés mellett a XXI. században már össze kell egyeztetni és összekapcsolni azokat a megközelítésekkel, amelyek hangsúlyozzák az emberi erőforrások szerepét a fejlesztési folyamat inputjaiként is. Tehát nem lehet egy passzív szereplő a pedagógus a fejlesztési folyamatban.

Az iskolai környezetben tehát, az alábbi elveknek kell érvényesülni: *(Guskey, T. R., & Sparks, D. (1991))*

- Az emberi erőforrás fejlesztése összetett és sokrétű koncepció. Ez folyamatosan változó folyamat. A prioritások ennek megfelelő meghatározása érdekében érzékenységet igényel a változó igények iránt.
- Az emberi erőforrás fejlesztése egyszerre eszköz és cél. Meg kell tartani az egyensúlyt a kettő között. Ha választani kell e két szempont között, akkor azt inkább a humánerőforrásfejlesztésnek mint célnak, nem pedig eszköznek kell tekintenie, mivel végső soron az oktatói elégedettség és az életminőség a fontos.
- Az oktatók fejlesztése mellett más fejlesztési tevékenység (tervek, programok, képzési, képzőhelyi új struktúrák, mechanizmusok létrehozása) integrálása, elfogadása is fontos célja.
- Az oktatók és a képzési rendszer erőforrás fejlesztése a gazdasági fejlődés kulcsa is azáltal, hogy lehetővé teszi az tanítási-tanulási folyamat hatékonyabbá válását.
- Az oktatási piac is globális községgé válik, a technológia, a mobilitás és a kommunikáció terén. Az egyre növekvő globalizáció és az információs technológia jelentősége az oktatás számára új lehetőségeket, mások számára pedig kihívásokat tárt fel ahhoz, hogy megbirkózzanak a változó világgal és versenyezzenek a nyílt oktatási piacon.

2.1. Az oktatók motiválása és fejlesztése

Az pedagógusok oktatási képességeik tekintetében fejleszteni kell a modern oktatási segédanyagok, nem jelenléti képzési formák, új tantermi és a tanulás irányításának atipikus formáinak felhasználásával.

Ezért egyre nagyobb szükség van arra, hogy az oktatási intézmények folyamatos és hatékony képzések révén foglalkozzanak az oktatók fejlesztésével. A képzés mellett szükségessé válik olyan teljesítmény-

értékelési rendszerek fejlesztése, amelyek fejlesztési komponenssel is bírnak, az elszámoltathatóság növelésével együtt.

2.1.1. Tanítási módszerek:

A leggyakoribb tanítási stratégiák alkalmazásának hatását a következő ábra mutatja be:

Oktatási módszer	Domináns terület					
	Kognitív		Affektív		Pszichomotoros	
	Alacsony	Magas	Alacsony	Magas	Alacsony	Magas
Előadás	•••					
Demonstráció	••				••	
Csoportos tanulás		••			•	
Megbeszélés		••		••		
Vita		••		••		
Kérdés-felelek		•••				
Video bemutató		••	••		••	
Laboratóriumi munka		••	•		•••	
Játékok/kvíz		••	••			
Brainstorming		••				
Terepgyakorlat		•		•	•	
Szerepjáték		•		••		
Szimuláció		•		•	••	
Esettanulmány		••				
Projektfeladat		••	••		••	
Bemutatók		••	••			
Páros munka		••		••		•

1. táblázat: A tanítási stratégiák alkalmazása a három területen. Forrás: A.H. Sequeira (2012)

Tanulásnál megjelenő befolyással bíró jelenségek:

- Különböző tanulási körülmények között különböző típusú tanulási eredmények jönnek létre. Nem lehet pontosan standardizálni.
- Az egyéni különbségek miatt a tanulók különböző tanulási stílusokat fejlesztenek ki.

- Különbség van a tanulás ütemében - önálló, tanári és csoportos.
- Számos erőforrás áll a tanár rendelkezésére, vagy tud fejleszteni és/vagy beszerezni. Emellett különféle kényszerek mellett kell tanítaniuk. Például: osztály létszáma, rendelkezésre álló idő, rendelkezésre álló források, tanulói háttér, a tanulás helye.
- A hallgatók több tényező miatt különböznek osztályonként és intézményenként. Például: intelligencia, temperamentum, képességek, szociális, kulturális háttér, kommunikációs készségek, attitűdök, motiváció, érdekek, értékek, tanulási stílusok.

3. Iskolai vezetőképzés empirikus kutatása

2020 nyár folyamán Magyarországon a 40 Szakképzési Centrumhoz tartozó iskolák vezetőképzése történt meg. A törvényi szabályozás teljesen megváltozott ebben az oktatási környezetben. Így az itt dolgozó vezetőknek és oktatóknak számos rendelkezést és előírást, módszertani eljárást kellett újra megismerni. Ennek a gondolatnak az eredményeként volt ez a képzés megszervezve. A vezetőképzés célja a következők voltak:

- A képzésen a szakképzési vezetők megismerik a szakképzés átalakítás utáni felépítését,
- Megismerik az új oktatói tevékenységek, funkciók átalakulásának formáit egy kompetencia alapú, kimeneti követelmények által vezérelt oktatásban.
- Személyes és intézményi feladattervet tudnak készíteni a megváltozott oktatói, tananyagtartalmi, formai és szervezeti változásokra (intézményre operacionalizált checklista készítése).
- A képzés konkrét célja a KKK-ból és PTT-ből levezethető projekt alapú szakmai program elkészítésének menedzselésének megismerése.
- A szakképzésben dolgozó vezetők motivációs-menedzsment kompetenciáinak rendszerszintű fejlesztése, a szervezetfejlesztési és vezetői hatékonyság növelése, a változással járó stressz csökkentési módszereinek megismerése.

- Olyan változásmenedzsment ismereteket szereznek, amelyek segítségével képesek lesznek megtervezni a saját intézményükben a várható ellenállások kezelési formáit.
- Közvetett cél, hogy a vezetők közötti együttműködés erősödjön, tudatosuljon, vezetői tudásmegosztás megvalósuljon.

A vezetőképzés időtartama 2 nap volt. A résztvevők száma képzésenként 13-25 fő között volt. A képzés külső helyszínen történt meg. A képzés egyszerre volt felkészítés a 2020/2021-es tanévre és a szervezeti működési mechanizmusok vezetői oldalának a fejlesztése. Valamint a centrumvezetők számára egy külön idősávban egy szervezeti kultúra és működésre való kitekintés.

3.1. Vezető képzés előtti vizsgálat

A képzés előtt minden résztvevő egy online DISC tesztet töltött ki. A DISC személyiségteszt sokat elárul kitöltőjének temperamentumáról. Segítségével megtudható, az illető mennyire introvertált vagy épp extrovertált, kapcsolat- vagy inkább feladatorientált. Főként a nagyvállalatoknál alkalmazott tesztnek az online formáját kapták meg a résztvevők. Az értékelés során derül ki, melyik személyiségtípusba tartoznak. A DISC személyiségprofil tulajdonképpen egy személyre szabott jellemzés a kérdésekre adott válaszok alapján. A teszt négy személyiségprofiljának kialakítása lényegében egy pszichológiai koordináta-rendszernek megfelelően történik. E képzeletbeli koordináta-rendszer egyik tengelyét az introvertált-extrovertált, másik tengelyét pedig a feladatorientált-kapcsolatorientált egyenes alkotja.

A DISC tesztben nincs helyes vagy helytelen válasz, rossz vagy jó minősítés. Ugyanakkor a teszt kitöltője is jobban megismerhette saját erősségeit, és azokról a területekről is képet alkothatott, ahol fejlesztheti a személyiségét.

Néhány olyan terület, ahol hasznos lehet a DISC teszt alkalmazása a vezetőképzésben:

- mások és saját maguk jobb megismerése,
- külső és belső kommunikáció fejlesztése, személyre szabott kommunikációs stratégiák megalkotása,
- a csapatmunka hatékonyságának növelése.
- vezetői szerepek újra pozicionálása

Minden vezető személyenként egy 25 oldalas önjellemzést kapott.

3.2 Képzés értékelése

A vezetőképzés végén 7 kérdésből álló kérdőívvel vizsgáltuk a képzés hatékonyságát. A kérdésekre 5 fokozatú litker skála tudtak válaszolni a résztvevők.

253 fő visszajelzése alapján:

Kérés N=253	Visszajelzés átlaga (1-5)
A képzés elérte az elején felvázolt célokat?	4,88
Milyen volt a képzés színvonala?	4,95
Milyen volt a képzés időbeosztása?	4,59
Milyennek tartotta a gyakorlatokat?	4,77
Használni tudja-e a megszerzett információkat a munkájában?	4,98
Hogyan ítéli meg a segédanyagokat?	4,86
Hogyan ítéli meg a képzés körülményeit?	4,97

3. sz. táblázat: Visszajelző lap eredményei (forrás: saját szerkesztés)

Ezen kívül meg megkérdeztük, hogy mennyire tudtam aktívan részt venni a képzésben? (0-100% között). Az eredmény 91,67% (8,33 szórás) lett.

A visszajelző lapokon lehetőség volt a vezetőknek szöveges értékelést adni. A leggyakoribbak a következők voltak:

- igazgatóhelyettesi szinten is szükség volna ilyen képzésre
- szükség volna rendszeresen vezetőképzésre, ahol szakmai tartalom is van.
- előbb lett volna rá szükség
- az oktatók számára is kellene ilyen képzés

A vezetőképzéssel kapcsolatos több kritika ellenére visszajelzésként érkezett, hogy fontos, mert azok a vezetők/tanárok, akik jobban felkészültek a vezetésre, magabiztosabbak és sikeresebbek az iskolában a tanár munkatársakkal és a diákokkal, mint azok, akiknek alig vagy egyáltalán nem érdeklődnek a képzések iránt. Számos kutatás bizonyítja azt is, hogy azok a továbbképzések, amelyben a módszertani és HR fejlesztési területek egybe integráltan jelennek meg, olyan eredményeket hoznak, hogy a résztvevők a képzés után hatékonyabbak, és nagyobb valószínűséggel maradnak a tanításban. Az integrált képzés komolyan hozzájárulhat a vezetők és tanárok képességeinek fejlesztéshez. Valamint az oktatásban nyitottabb, rugalmasabb légkört alakíthatnak ki az osztályterembe. (HAMMOND *L. D. 2000*)

Összegzés

Ezek a képzések és eljárások nem új keletűek, de fontosak, mert az oktatásban nagyon kevés helyen jelent meg a professzionális menedzsment képzések rendszere. Valójában alkalmazásuk nyilvánvaló, ha megoldást akarunk találni az iskolarendszerben megjelenő kihívásokra, valamint tudomásul vesszük, hogy számos nagy tapasztalattal rendelkeznek résztvevő van a képzésen, aki elkötelezett a szakmai fejlődés folyamatában. Bármennyire magától értetődőnek tűnik, manapság ritkán találunk olyan szakmai fejlesztési programot, amelyet a bemutatott irányelvek alapos figyelembe-

vételével terveznek és valósítanak meg. Még ritkábban találunk olyan szakmai fejlesztési programokat, amelyek ezen iránymutatások végrehajtását a sajátélményű tanulására gyakorolt hatás szempontjából értékelik.

Ezekből az irányelvekből az látszik, hogy a szakmai képzésen elért motiváltság, hasznosság érzet a siker kulcsa, amely az iskolában majd a diákok tanulásának javulását jelentheti. Nem annyira az új ismeretek felfedezésében, hanem abban rejlik, hogy az oktató a rendelkezésére álló tudást, módszertani ismereteit professzionálisan, tudatosan és okosan felhasználja. Ugyanez igaz a vezetőkre is. A megismert menedzsment kultúrát integrálni tudja a saját munkahelyén. Azt látják a beosztott oktatók, hogy az igazgató rendszerben gondolkodik, így ők is a rendszer hasznos tagjai lehetnek. Ehhez lehet igazodni.

Egy oktató attól lesz motivált, hogy a szakmai fejlesztését a karrier ciklusának szerves részeként tekintik, hogy értelmet és megbecsülést talál a munkájában, vagy látja az oktatásirányítás erőfeszítéseit, hogy a szakemberek lépést tarthassanak a szakterületük fejlődésével. A képzéseken egyértelművé kell válni a menedzsment számára, hogy az oktatók érdemi fejlesztéséhez világos elképzelésekre van szükségük céljainkról, az iskola jövőképéről és alaposan meg kell érteniük azt a folyamatot, amellyel ezeket a célokat elérhetjük. Manapság sokak fejében világos elképzelés létezik arról, hogy mi lenne az ideális a szakmai fejlődésben.

Az iskolákat tanulási közösségnek kell tekinteni, ahol a tanárok és a diákok folyamatosan részt vesznek a kutatásban és interakciókban. Így tud kialakulni az a közös oktatási környezet, ahol az oktató és a diák is motivált maradhat. Ennek a szemléletnek a megvalósítása, pontos folyamata iskolánként, régiónként eltérő. Ennek oka, hogy a folyamat erősen kontextualizált. Nincs „egy helyes válasz" vagy „egy legjobb módszer". Inkább számos módszer létezik, amelyek mindegyike alkalmazkodik az adott összefüggések összetett és dinamikus jellemzőihez, az adott iskolához. A siker tehát abban rejlik, hogy a vezetők megtalálják a saját iskolájuk megoldásait, amelyeket aztán gondosan, ésszerűen és átgondoltan lehet alkalmazni. Tehát a példát ők szolgáltatják!

Igaz, hogy az itt bemutatott elképzelések nagyon optimista perspektívát kínálnak az oktatás szakmai fejlődésében rejlő lehetőségekről. Illusztrálják, hogy bár az oktatásban a változás folyamata nehéz és összetett, mégis hogyan lehet ezt a folyamatot megkönnyíteni a konkrét kontextusokhoz való pragmatikusan adaptálni, hogy biztosítsuk a folyamatos szakmai fejlődést és a jobb szakmai gyakorlatot mind az oktatóknál, mind a tanulóknál. Ez elengedhetetlen a hazai oktatás javításához.

A tanulás egyszerre folyamat és termék. Miután megértettük a tanulás folyamatát, rátérhetünk a kívánt tanulási tapasztalatok tervezésére, előkészítésére és biztosítására!

Irodalom

12/2020. (II. 7.) Korm. rendelet a szakképzésről szóló törvény végrehajtásáról. https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2000012.kor (letöltve: 2020.12.02.)

2019. évi LXXX. törvény a szakképzésről. https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1900080.tv (letöltve: 2020.12.02.)

A.H. Sequeira 2012. *Human Resource Development and Higher Education* SSRN Electronic Journal Strategic planning in educational institutions of higher learning. https://www.researchgate.net/publication/256018232_Human_Resource_Development_and_Higher_Education

GUSKEY, T. R., & Sparks, D. (1991) *What to consider when evaluating staff development. Educational Leadership, 49 (3), 73-76 o.*

HAMMOND, L. D. 2000. *How Teacher Education Matters Journal of Teacher Education* https://doi.org/10.1177/0022487100051003002

HAROLD R. Hungerford & Trudi L. Volk 1990. *Changing Learner Behavior Through Environmental Education The Journal of Environmental Education Volume 21, 1990 - Issue 3*

Sőréné Batka Eszter

Végrehajtás, kilakoltatás. Lehet másképp?

Bevezetés

A végrehajtás szó hallatán az emberek általában megbotránkoznak, összesúgnak, megjegyzéseket tesznek, mivel sem a végrehajtás, sem maguk a végrehajtók sem örvendtek és máig sem örvendenek népszerűségnek az emberek között. Így volt ez régen is, így van ez ma is, de törvényszerű, hogy így kell lennie a jövőben is? Úgy vélem, nem féltetetlenül.

Önálló bírósági végrehajtó jelöltként kezdtem el dolgozni 2011 decemberében, majd 2015-től fogva, mint önálló bírósági végrehajtó helyettes tevékenykedem. Munkám során számos olyan problémával állok szemben, melyek orvoslása nem igényelne túl nagy erőfeszítést, sőt a már meglévő rendszerek átformálásával, megreformálásával új, eddig a szakmában még nem használt rendszerek kialakítását tenné lehetővé.

Dolgozatom ***fő célkitűzése*** a bírósági végrehajtási eljárás és a Magyarországon működő szociális hálózat (mintegy szolidaritáson alapuló rendszer) összekapcsolása volna, tekintettel arra, hogy ennek semmiféle kezdeményezésére a mai napig nem fordítottak különösebb figyelmet, irodalmi háttérrel is alig-alig rendelkezik. Eltekintve néhány próbálkozástól (Adósságrendező program, Nemzeti Eszközkezelő programja), a szociális hálózat bevonása a végrehajtási eljárásba nem történt meg, holott rendkívül nagy jelentőséggel bírna különösen akkor, amikor a kilakoltatás küszöbén állnak az adósok, média nyelvén a családok százezrei.

Végrehajtás kicsit másképp

Meglátásom szerint, a téma rendkívüli társadalmi jelentőséggel bír, különös tekintettel arra, hogy a COVID-19-nek köszönhetően a gazdasági válság a 2008-as válságot is felülmúlhatja, vagy már felülmúlta,

tetőzni pedig – úgy tűnik – csak ezután fog. A járvány miatti távolságtartó intézkedések sok munkahelyet veszélybe sodortak. Ebből adódóan sok ember veszítette el a munkáját, került olyan helyzetbe, melyből kilábalni egyedül nem, vagy csak nehezen tud. A törlesztő-részletek fizetésének késleltetései – köznyelven – a törlesztési moratórium, rövid távon ugyan megoldást jelenthettek, hosszú távon azonban sokkal nagyobb eladósodáshoz vezethet, hiszen a kamatok a törlesztési moratórium ideje alatt sem álltak meg, tovább növelve az eladósodottak számát. Egyre több ember kerülhet abba a helyzetbe, hogy a megélhetését szem előtt tartva még több hitelt halmoz fel, várva és bízva továbbiakban is az állami segítségben. Végső állomásként azonban az adósságok végrehajtási eljárásokká alakulhatnak, mely eljárások záróköve – a fizetésképtelenség esetén – az adósok lakóingatlanainak akár az árverezése is lehet.

Tekintve, hogy Magyarországon a végrehajtási eljárások nincsenek egy szociális hálózattal összekapcsolva, számos ember élete sok esetben ellehetetlenülhet, kilátástalanná válhat.

A végrehajtás – ahogy azt már említettem - sosem örvendett népszerűségnek, azonban mára már nemcsak a végrehajtók, hanem a bíróságok, ügyvédek, közjegyzők tisztelete, tekintélye is megfakult. Úgy tűnik tehát, a Kormányzat és a Magyar Bírósági Végrehajtói Kar a „tisztességes eljáráshoz való jog érvényre juttatása útján az igazságszolgáltatásba vetett közbizalom erősítését és megóvását”.[1] hiába tűzte ki célul.

A dolgozatom koncepciójában felvázolt – szolidaritáson alapuló - intézkedések megvalósításával nemcsak a végrehajtók, hanem a bírók, közjegyzők, ügyvédek megítélése is változhatna, a kívánt közbizalom véleményem szerint valóban megerősödne, új alapokra támaszkodva talán kellő mértékben megszilárdulhatna.

1 35/2015(II.25.) *IM rendelet az önálló bírósági végrehajtó intézkedése ellen benyújtott panaszügyek intézéséről, a panaszügyek felügyeletéről és a fegyelmi ügyek nyilvántartásáról.*

Szolidaritás

A szolidaritást úgy is definiálhatjuk, mint az emberiség erejét. Mivel a Földön számos ember él, így a szolidaritás is számos jelentéssel bír. Hiszen különbözőek vagyunk, így bizonyos témákban nem pontosan ugyanaz a véleményünk, ami így természetes. Egy dolog van azonban, amiben mindannyian megegyezünk, mégpedig az, hogy egytől egyig emberek vagyunk…legalábbis biológiai értelemben.

A szolidaritás szó, számos ponton megjelenik az életünkben, manapság pedig különös jelentőséggel bír. A köznapi szóhasználatban a szolidaritás kölcsönös kötelezettségvállalást, egymás megsegítésének készségét jelenti.

A szolidaritás elvében különleges jelentőséget kap az emberi személyek lényegileg közös természete, a méltóság és az emberi jogok minden emberre vonatkozó egyenlősége. Az egyház tanítása szerint a szolidaritás a társadalomban megnyilvánuló olyan jóakarat, törekvés, amely minden ember javára irányul[2].

Meglátásom alapján a kölcsönösségen van a hangsúly, vagyis egy olyan szolidaritásközösség kialakítása lenne a cél, melyben ki-ki a saját teljesítőképessége alapján viseli a terheket. Hasonló elven, mint ahogyan például a társadalombiztosítás rendszere működik. A szolidaritás elve, mint normatív társadalomelv mindenekelőtt és legfőképpen jogelv, hangsúlyozza Nell Breuning[3].

A szolidaritás célja, hogy ösztönzően hassunk egymásra, kölcsönösen és mindenkire nézve igazságosan gondolkodjunk és gondoskodjunk egymásról. A szolidaritás akkor működik a legjobban, ha tiszteletben tartjuk egymás eltérő szükségleteit és életkörülményeit, megértjük, hogy a szolidaritásnak számos módja van, és összehangoljuk válaszainkat. A szolidaritás tehát kölcsönös elkötelezettséget és az egymás megsegítésére való hajlandóságot kellene, hogy jelentsen az emberek közösségeiben, ami – nézőpontom szerint – csekély mértékben van jelen a mai társadalmakban.

2 http://www.ncsszi.hu/download.php?file_id=973 2020. 02.28.
3 ARNO *Anzenbacher, Keresztény társadalometika, 2001. 188.o.*

Fedélhez jutni, alapvető emberi jog, és egyben alapvető emberi szükséglet is. A biztonság, a biztos háttér, minden embernek alapvető szükséglet ahhoz, hogy munkáját képes legyen ellátni, a családja számára képes legyen anyagi biztonságot és egyben a megfelelő életszínvonalat megteremteni. A szerencsétlenül járt, otthonukat elvesztő emberek számára – még a veszélyhelyzet nélkül is - nagy kihívást jelent, hogy visszatérjenek a mindennapi életbe. Sokszor kilátástalannak tűnik mindez. Rendkívüli erőfeszítésbe telik minden ember, család számára az új otthon megteremtése, hiszen a kiszolgáltatottság, megalázottság érzésén nem olyan könnyű felülkerekedni, így vitathatatlanul kézenfekvő megoldás a bűnbak keresése, melynek tárgyiasult formáját a végrehajtási eljárás során a végrehajtó, az eljárás elrendelése alkalmával a Bíró-, vagy épp a Közjegyző testesíti meg.

Belátható tehát, hogy megfelelő otthon és segítség nélkül sok esetben a probléma csak tovább burjánzik. Ha nincs meg az anyagi háttér, az életszínvonal hanyatlik, az egyik alapvető emberi jog hiánya előidézi egy másik háttérbe szorulását. Gondoljunk csak bele, ha a szülő szociális helyzete romlik, csökken a gyermeke esélye arra, hogy megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődésben, védelemben és gondoskodásban részesüljön. A probléma, problémát szül.

Magyarországon sajnálatos módon, a szociális munkások bevonása egyáltalán nem valósul meg a végrehajtás területén, annak ellenére, hogy sokszor a tájékozottság hiánya, illetve a teljes elkeseredettség jellemzi a társadalom ide jutott rétegeit.

Egy teljesen új szociális modell kiépítése mindig sokba kerül, a felmerülő problémák megoldása kizárólag csak közfinanszírozásból nem várható el. Meglátásom alapján rendkívüli jelentőséggel bírhatna egy, a szolidaritáson alapuló közösségi hálózat kiépítésére, amely a végrehajtási eljáráshoz szorosan kapcsolódna. Tekintettel arra, hogy a végrehajtásban dolgozom, a gyakorlati tapasztalatok alapján számos lehetőséget látok a megfelelő szociális struktúra kiépítésére.

Végrehajtás és szolidaritás

Szeretném hangsúlyozni, hogy a koncepcióm alapját képző rendszerek nagy része már kiépült, mely rendszereket csupán tovább kellene fejleszteni, valamint újra kellene tervezni. A szolidaritáson alapuló szociális rendszer megteremtéséhez tehát, a már meglévő források újra csoportosítására lenne szükség, melyek megvalósításával a szisztéma működhetne, az Állam különösebb többletkiadásai nélkül.

A végrehajtással összekapcsolt szociális rendszer célja az lenne, hogy orvosolja a csak *egy lakóingatlannal rendelkező, valamint az egyedülálló szülők lakhatási problémáit*, továbbá elősegítse megélhetésüket, amennyiben az eljárás során elvesztenék lakóingatlanukat.

A koncepciót az alábbi táblázatban vázoltam fel:

Sorszám	***Fél megnevezése***	***Érintett jogintézmény***	***Közreműködés formája***	***Hozzájárulás mértéke***
1.	***Adós***	*Kiköltözési kötelezettség*	*Önkéntes jogkövetés, szociális hálózatba történő regisztráció és együttműködés*	
2.	***Végrehajtást Kérő***	*Végrehajtási okirat kiállítása*		*Ügyértékhez igazodó hozzájárulás*
3.	***Adós munkáltatója***	*Munkaszerződés*	*Közhiteles nyilvántartásból adatigénylés*	*Munkaviszony létesítés során kötelező közhiteles nyilvántartás lekérdezési díja*
4.	***Árverési Vevő***	*Árverési rendszer, illetékszabályok*	*Évenként megújítandó árverési regisztráció*	*Éves regisztrációs díj, emelt összegű vagyonszerzési illeték*
5.	***Bíróság***	*Kifogás, végrehajtási okirat kiállítás*		*Pertárgyértékhez igazodó hozzájárulás*
6.	***Nav***	*Illeték*	*Illeték beszedése és elosztása*	*Árverési vétel jogcímén szerzett ingatlan illetékének emelése*
7.	***Önkormányzatok***	*Előárverezési jog, szociális hálózat*	*Szociális hálózat működtetése*	*Szociális munkások biztosítása, ingatlankezelés, tanácsadás*

8.	***Nemzeti Eszközkezelő***	*Net. törvény*	*Megvásárolt ingatlanok felajánlása*	*Kedvezményes bérleti díj, önkormányzati kezelésbe adás*
9.	***Kar***	*Kari költségátalány, közhiteles nyilvántartás*	*Meglévő nyilvántartások fejlesztése, kezelés*	*Nyilvántartások, pénzeszközök kezelése, költségátalányból történő hozzájárulás*
10.	***Végrehajtó***	*Árverési regisztráció, költségátalány,*	*Felvilágosítás, adatszolgáltatás, kapcsolattartás adóssokkal és szociális hálózattal*	*Éves regisztrációs díjhoz igazodó*

Forrás: saját munka

1. Adós:

Néhány speciális esettől eltekintve, azaz mondjuk úgy, hogy alapesetben, a sikeres árverés lezárultát követően, adósnak és az adós jogán az ingatlanban bent lakó személyeknek, 30 napjuk van arra, hogy az ingatlant – ingóságaiktól kiürítve – elhagyják.[4] Amennyiben ezt megtették, és erről a végrehajtót a jogszabályban megadott határidőben értesítették, úgy részükre az árverésen befolyó összegből meghatározott % visszajár,[5] mely összeget teljes egészében a szociális alapba lehetne elhelyezni.

2. pont alapján:

A végrehajtási okirat kiállíttatásának díját bele lehetne építeni az illetékbe, mely szintén visszaforgatható lenne a létrehozandó szociális alapba.

4 A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi. LIII. törvény 154/A. §. (3).

5 Vht. 154/B. §: Ha az adós a kiköltözési kötelezettségének a 154/A. § (1) és (5) bekezdésben foglalt határidőben eleget tett, és az ingatlant kiürített állapotban, az árverési hirdetményben feltüntetett tartozékokkal együtt átadja az árverési vevőnek, az ingatlan kiürítését, de legkésőbb a kiköltözési határidő lejártát követő 8 napon belül előterjesztett kérelmére megilleti

a) az 5 millió forint alatti árverési vételár esetén annak 1%-ának,

b) 5 millió forint és azt meghaladó összegű árverési vételár esetén 50 000 forint és az 5 millió forint feletti rész 0,5%-ának,

c) 10 millió Ft és azt meghaladó összegű árverési vételár esetén 75 000 forint és az a 10 millió forint feletti rész 0,25%-ának

megfelelő összeg.

3. Munkabér letiltás közhiteles nyilvántartás fejlesztésével:

Munkaviszony létesítése során a Kar által működtetett közhiteles nyilvántartásának kötelező lekérdezése válna lehetővé, díj ellenében. Mindez a gazdaság fehéredéséhez vezethetne, továbbá csökkenne ezáltal a munkáltató felelőssége, a letiltás folyamatossá válna, NEAK, végrehajtók leterhelése csökkenne.

A munkáltatóknak minden munkaszerződés megkötését megelőzően le kellene kérnie (díj ellenében, mely a rendszer üzemeltetésével összhangban áll, és szintén a szociális alapba folyik be) a leendő munkavállaóik adatait. Van-e tartozása, folyik-e ellene végrehajtás? Nagyobb biztonságot jelentene a munkáltatóknak, illetve a letiltások is gördülékenyebben mennének, hiszen nem kellene mindig új megkeresésekkel bombázni a NEAK rendszerét, továbbá a letiltás, mint említettem, folyamatossá válhatna. A végrehajtónak tehát, mindig csak az aktuális tartozás egyenlegét kellene a munkáltatókkal közölni.

4. pontban:

Az árverési vevő került feltüntetésre, mely pont a 10. ponttal együtt értelmezhető. Az árverési regisztráció díja 6.000 Ft, melyet a végrehajtó felé kell megfizetni a regisztrációval még nem rendelkező félnek, ha licitálni szeretne valamely árverésen a Kar által fejlesztett, már rendelkezésre álló rendszerben.

Amennyiben a már regisztrált fél adataiban változás következik be, a regisztrációkor kapott szerződések adatait a módosítania kell, mely módosítást 3 000 Ft ellenében, szintén a végrehajtónál lehet kezdeményezni.

A regisztráció, illetve adatmódosítás során a végrehajtóhoz befolyt összegek átcsoportosításával bizonyos összeg átkerülhetne a szociális alapba. Mivel ez az összeg a végrehajtót illeti, így a végrehajtók is aktív közreműködői lennének a szociális alap összege gyarapításának.

Árverési vevők részéről pedig a hozzájárulás onnan adódna, hogy a regisztrációjukat évente meg kellene újítani (mintegy tagdíjat minden

év elején a megadott időpontig), természetesen a megújítás összege már nem az első 6 000 Ft-os regisztrációs díj összege volna, hanem annál valamivel alacsonyabb. Így az adatmódosítás díja átmenne egy éves „tagdíj" összegébe, mely mintegy állandó forrás lenne, hiszen évente szükség volna a megújítására, az esetleges adatok módosításával együtt. Tekintettel arra, hogy a rendszerben sok olyan regisztrált fél is található, akik akár évekig csak a tárhelyet foglalják az adatbázisban, közben az adataik módosítását sem végzik el, célszerű volna, ha bizonyos időn túl, ezek a regisztrált felek automatikusan törlődnének a rendszerből, majd, amikor részt kívánnának venni egy árverési újbóli regisztrációjuk lenne szükséges. Ezzel az adatkezelés, az adatok megfelelő tárolása is megvalósulhatna.

5. pontban:

A kifogás díja látható, mely 15.000 Ft, a fellebbezés díja pedig: 7.000 Ft. Úgy gondolom, hogy ezek az összegek méltatlanul alacsonynak bizonyulnak ahhoz képest, hogy elsőfokon bírósági titkárok, illetve másodfokon 3 bíróból álló tanács foglalkozik a beadványokkal. A kifogás díját a pertárgy értékében lehetne a végrehajtási eljárás során is megállapítani, csökkentve ezzel az alaptalan, számos esetben az eljárás „megakasztását" megcélzó, a bíróságot feleslegesen leterhelő beadványok számát. A befolyó összeg bizonyos %-át szintén a szociális alapba lehetne visszaforgatni. Ezzel az intézkedéssel elkerülhető lenne, mint említettem, az, hogy az alaptalanul benyújtott kifogásokkal a kötelezettek számos esetben évekig is elhúzzák az eljárásokat, mely eljárás végül mégis folytatódna tovább, de az évek során rárakódott kamatok költségeivel növelt összeg vonatkozásában. Hadd említsek erre egy példát a történelem során, rámutatva arra, hogy már a római jogban is történt erre szabályozás az olyan követelések terén, mely során az Adós egy nyilvánvaló követelést vitatott rosszhiszeműen. A római jog ugyanis lehetővé tette azt, hogy az adós tartozását egy harmadik személy átvállalja, akit vindexnek neveztek el, azonban a vindex az adósság kétszereséért volt köteles az

adós helyett helytállni, mivel egy olyan követelést vitatott, ami nyilvánvaló volt. Tekintve, hogy a végrehajtási okiratok kiállítását megelőzően számos cselekmény végbemegy, mely cselekmények ellen, ha a kötelezett annak jogosságát vitatja, ellentmondással élhet, így kevés kivételtől eltekintve a végrehajtási okiratban foglalt követelések jogos követeléseket foglalnak magukba. Kifogás azonban nemcsak az okiratban foglalt követelések esetén, hanem olyan intézkedések esetén is benyújtható, amikor a Felek valamilyen jogszabálysértést vélnek felfedezni az eljárás során. Amennyiben a jogszabálysértés valós, melyet a bíróság végzéssel meg is állapít, úgy a kifogás illetéke visszajár. Ebből adódóan a benyújtó a befizetett összeget visszakapja, tehát nincs vesztenivalója. Azonban, ha alaptalan a beadvány, az illeték elveszik, így a Felek háromszor is meggondolják, hogy megéri-e kifogásokkal az eljárást évekig húzni, ezzel mintegy saját maguknak is további többletköltséget okozva a növekvő kamatok miatt.

Természetesen az illeték, illetve költségmentesség az arra jogosultak számára továbbra is fennmarad, így joghátrány senkit nem ér.

6. pont szerint:

Az árverésen vásárolt ingatlan esetén az Illetéktörvényben foglaltak alapján árverési vevő 4%-os illetéket köteles fizetni, mely illeték megfizetésekor is az 5%-os illetékkel kellene számolni, ugyanúgy, mint az adás-vétel során. (tekintettel arra, hogy árverésen az ingatlanok a piaci áron, vagy az alatt kelnek el a legtöbb vidéki településen) Az így keletkező 1% szintén a szociális alap tárgyát képezhetné.

7. Önkormányzatok:

Tekintettel arra, hogy az Önkormányzatok az árverések során előárverezési joggal rendelkeznek[6], lehetőségük nyílna adósok ingatlanát árverés keretében megvásárolniuk, mely ingatlan szociális hálózatba

6 A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény 143. §. (1) h).

való bevonásával, a rászorulók elhelyezése biztosított lenne. Ezen felül a szociális munkások bevonásával az ingatlankezelés, illetve bizonyos fajta tanácsadás is működhetne.

8. Nemzeti Eszközkezelő:

A Nemzeti eszközkezelő tulajdonában álló ingatlanok, melyek nem kerültek az Önkormányzatok tulajdonába, továbbá érvényes bérleti szerződéssel nem rendelkeznek, szintén bevonásra kerülhetnének a szociális ellátórendszerbe. Kedvezményes bérleti díj bejében újra bérbe adhatóvá válnának, vagy átadásra kerülnének Önkormányzatok kezelésébe.

9. pontban látható:

A Magyar Bírósági Végrehajtói Kar. A Kart, illetve az Igazságügyi Minisztériumot, törvényben foglalt százalékos aránynak megfelelő összeg illeti minden végrehajtási ügy után, mely összeg az ügyértéktől függően kerül meghatározásra. Ennek az összegnek bizonyos hányadát, minden ügy vonatkozásában, szociális alapba lehetne utalni. Ezt az utalást a Karnak járó költségátalány utalásával egyben meg lehetne oldani, egy már kidolgozott és működő rendszeren keresztül.

10. Végrehajtó:

Személyes kapcsolat az érintettekkel, (legjobban ismeri a rászorulókat és a lehetőségeket) árverési regisztrációk kezelése, kapcsolat keresése a szociális hálózattal.

Célok, következtetések

A koncepció alapján tehát, mind az Állam, mind a Magyar Bírósági Végrehajtói Kar, az Igazságügyi Minisztérium, a Bíróság, a Közjegyzők, a Munkaadók, a Bírósági Tisztviselők, sőt még maguk az Adósok is hozzájárulhatnának egy valódi szociális ellátórendszer működéséhez, mely mintegy szolidaritási alapon működhetne.

Meglátásom szerint, a disszertációm fő részét képező javaslatok jogszabályba foglalásával, esetlegesen javítható volna mind a Végrehajtók-, a Bírósági rendszer és Közjegyzők-, továbbá a Magyar Bírósági Végrehajtói Kar megítélése is!

Összefoglalás

Az Egyház társadalmi tanításában a szabadság és felelősség, az igazságosság és szolidaritás értékei teremtenek egyensúlyt az egyén és a közösség között, aminek hatására az ember felszabadul a testi és szellemi létfeltételeit gátló hatások alól[7].

Ezt a fejlődésre nyitott harmonikus állapotot nevezi a katolikus társadalmi tanítás közjónak.

Habermas szerint „társadalomintegráló erejét a jog végső soron a társadalmi szolidaritás forrásaiból meríti[8].

A kölcsönös szolidaritás fejlesztése mellett, alanyi jogon védelmet kellene kapni, hogy mindenki védve legyen a kényszerkilakoltatások ellen, hogy ne lehessen embereket, sőt gyermekes családokat az otthonuktól megfosztani nem biztosítva számukra a továbbiakban a megfelelő lakhatást. Fedélhez jutni, alapvető emberi jog, és egyben alapvető emberi szükséglet is.

Megfelelő anyagi háttér és összefogás nélkül azonban a kilakoltatott emberek sorsa számos esetben sajnos megpecsételődik.

A rendelkezésünkre álló források kiaknázásával, egy szolidaritáson alapuló finanszírozási rendszer kialakításával létrehozott szociális alappal segítség nyújtható, a ténylegesen rászoruló és együttműködő egyének részére, még a jelen helyzetben is.

Szem előtt kellene tartanunk, hogy az igazi erkölcs nem egy egyszerű „én-te" viszony, hanem komplex „mi" kapcsolat[9]

7 http://www.ncsszi.hu/download.php?file_id=973

8 JÜRGEN Habermas: *Faktizitat und Geltung. Beitrage zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechst, 1992.*

9 Kézikönyv az egyházi fenntartású intézmények számára, BIRHER Nándor: Jog, erkölcs, vallás 2020.

Végezetül egy idézettel zárnám a gondolataimat:

„Az teszi széppé a sivatagot, hogy valahol egy kutat rejt." (Saint - Exupery) Úgy gondolom, ez az idézet megállja a helyét a végrehajtásban is, tekintve, hogy az eljárás nemcsak anyagi, de lelki terheket is ró a kötelezettekre, de még a legnehezebb helyzetben is lehet olyan megoldásokat találni, mely mindenki számára kínálhat valamiféle lehetőséget arra, hogy kihozzunk belőle valami jót, de legalábbis valami kevésbé rosszat.

A Studia Wesprimensia különszámának szerzői – 2021

DR. ALBERT FRUZSINA osztályvezető kutató professzor alelnök MTA, egyetemi tanár SE, Mentálhigiéné Intézet

DR. BALOG MÁRTA cb nővér, főiskolai docens, VÉF

DR. habil. BERTALAN PÉTER egyetemi docens, KE

DR. habil. CZAKÓ KÁLMÁN egyetemi docens, PE

DR. BIRHER NÁNDOR egyetemi tanár, VÉF, a Teológiai Munkabizottság elnöke

DR. habil. LEVELEKI MAGDOLNA tanszékvezető főiskolai tanár, VÉF Szociális Tanulmányok Tanszék

DR. habil. GARACZI IMRE MTA VEAB Gazdaság-, Jog- és Társadalomtudomány Szakbizottság

DR. KOVÁCS VIKTÓRIA egyetemi adjunktus, SZE

DR. habil. HOMICSKÓ ÁRPÁD egyetemi docens, a Teológiai Munkabizottság alelnöke

DR. HUSZÁR PÁL Zsinati ügyvezető, világi elnök

DR. LÁDONYI ZSUZSANNA egyetemi adjunktus SE, Mentálhigiéné Intézet

MAGVAS MÁRIA szociális munkás, szociálpolitikus, mesteroktató, VÉF Szociális Tanulmányok Tanszék

KALOCSAI ADRIENN szociális munkás, szociálpolitikus, óvodai és iskolai szociális segítő és a VÉF óraadó tanára

DR. MÉSZÁROS ATTILA egyetemi docens SZE, Apáczai Csere János Kar, Tanárképző Központ

SÁGHY ÁDÁM doktorandusz, PPKE

DR. SEBESTYÉN JÓZSEF rektor, főiskolai tanár, VÉF

DR. SŐRE ZOLTÁNNÉ DR. BATKA ESZTER doktorandusz, KRE

SZTOJALOVSZKY BÉLA projektgazda

DR. VERESS GÁBOR egyetemi tanár, PE

ZÁMBÓ KÁROLY doktorandusz, KRE